INSTITUTIONES

THEOLOGICÆ

AUCTORE

FR.

LEOP. BR. LIEBERMANN

SS. THEOLOG. DOCT. ET PROF.

DIOECESIS ARGENTINENSIS

VICARIO GENERALI

EDITIO TERTIA EMENDATA

TOMUS III.

BRIXIÆ

IN ORPHANOTROPHIO S. BARNABÆ.

MDCCCXXXI.

APPROBATIONES

Legimus librum, cui titulus: Institutiones Theologicæ, auctore *Fr. Leop. Brun. Liebermann etc.* T. III. complectens Theologiæ specialis volumen primum. — *Cum hoc quoque volumen nihil a mente sanctæ Ecclesiæ Catholicæ alienum contineat; sed econtra ubique sanctissimum Religionis zelum spiret, et cum rerum gravissimarum copia, accuratam materiarum distributionem, et perspicuam dictionis elegantiam conjungat; illud non approbamus tantum, sed et commendamus quam maxime; simulque iis, qui in hac Diœcesi ad examen approbandorum vocandi sunt, notum facimus, hanc et reliquas harum institutionum partes in examine tanquam normam et fontem quæstionum in parte dogmatica a nobis esse selectas.*

Datum Moguntiæ die 6.ª Sept. 1820.

J. J. HUMANN
Diœcesis Mog. sede vacante
VICARIUS GENERALIS

Brixiæ die 15. Martij 1830.

ADMITTITUR

GAB. M.ª NAVA *Episcopus.*

LECTORI BENEVOLO

Ultra, quam propositum erat, præsens volumen excrevit: quod utique nemo mirabitur, qui ad rerum tractandarum copiam, et summam argumenti dignitatem, gravitatemque attenderit. Scimus equidem brevitati studendum esse iis imprimis, qui opus conscribere volunt, publicis prælectionibus accommodatum, neque unquam in tam longo et difficile labore hæc cogitatio nos destituit. Sed noluimus ita brevitatem sectari, ut multa quæ ad complexum veritatum Christianarum pertinent, vel peranguste et obiter tantum attingerentur, vel omnino omitterentur. Si muneris nostri non est, paucorum annorum spatio viros fingere omnibus numeris absolutos, Theologos tamen fingendos suscipimus, quibus non vulgaris, sed erudita et solida totius Religionis institutio debetur. Ergo satius duximus limites paululum excedere, neque breviare et decurtare opus abscissis membris; sed systema doctrinæ integrum ita in compendium redigere, ut tota habeatur Theologia dogmatica, tantum breviore dimensione, et servata apta compositione, et proportione membrorum.

THEOLOGIA DOGMATICA

SPECIALIS

VOLUMEN PRIMUM

COMPLECTENS

LIBROS QUATUOR

I. De Deo et divinis attributis.

II. De SS. Trinitate.

III. De Creatione, hominisque et Angelorum lapsu.

IV. De Redemptione Generis Humani.

THEOLOGIA DOGMATICA SPECIALIS.

PROEMIUM.

Antequam ad eam Theologiæ partem accedamus quæ Doctrinæ Catholicæ systema per omnes suas partes explanat, in memoriam reducendum existimamus illud, quod in ipso operis hujus principio diximus; scilicet Religionis revelatæ dogmata non esse philosophico more excutienda, neque veritates divinas humanis argumentis metiendas. Nos *Theologiam revelatam* tradimus, quæ ea, quæ ad Deum et Religionem pertinent, per principia investigat divinitus revelata. Hæc supernaturalis Theologia propria est fidelium et Christianorum, tanto disciplinis cæteris melior, quanto divina auctoritas, in qua illa sustentatur, humana omni ratione potior et antiquior est... » Argumentari ex Auctoritate, ait *S.* » *Thom.* Part. I Quæst. I. Act. 8 ad 2, est ma-

» xime proprium huic doctrinæ; neque hoc derogat dignitati hujus doctrinæ: nam licet locus ab auctoritate, qui fundatur super ratione humana, sit infirmissimus; locus tamen ab auctoritate, qui fundatur super revelatione divina, est efficacissimus. . . . Veritas, inquit *Lactantius*, lib. I. cap. 1., id est, arcanum summi Dei, qui fecit omnia, ingenio ac propriis sensibus non potest comprehendi; alioqui nihil inter Deum, hominemque distaret, si consilia et dispositiones illius majestatis æternæ cogitatio assequeretur humana. Quod quia fieri non potuit... Deus notionem veritatis munus suum fecit, ut et sapientiam humanam nullam esse monstraret, et erranti ac vago viam consequendæ immortalitatis ostenderet. » ...

Ergo cum de Deo, de Religione, de vita et salute agitur, non vanum tantum, sed et valde periculosum esset, terrenæ philosophiæ auctoribus se committere, et ex incertis ac contrariis humanæ rationis commentis divinam sapientiam quærere. Ad ipsum doctrinæ fontem uberrimum ac plenissimum accedamus, Deum sequamur doctorem sapientiæ, ducemque veritatis. Habemus sacramentum veræ Religionis, habemus veritatem revelatam

divinitus. Utamur hoc cœlesti beneficio et munere, et quid in hac revelatione divina contineatur, eo diligentius inquiramus, quo magis proderit invenisse. Nostra probandi ratio in hac dogmatum Catholicorum expositione clara est, et obvia omnibus. Nam cum probatum jam fuerit Religionem, quæ a Christo nomen et originem habet, non humanæ rationis adinventionem esse, sed institutionem disciplinamque divinam: cum Ecclesiam illam noscamus, quæ a Christo constituta est, hujus Religionis custos et magistra, ac legitima verbi divini, quod in ea depositum est, interpretatrix; nunc in singula dogmata inquirentibus id unum agendum est, ut videamus, an ad Christi Religionem pertineant; contineri autem in ea necessario dignoscuntur, si ex genuinis fidei principiis eruta ab Ecclesia fidelibus proponuntur, tanquam fidei Christianæ dogmata. Igitur radicem et truncum tenentes vivæ illius et vastissimæ arboris, quæ Dei ipsius manu in tutelam et salutem humani generis plantata est, nunc ramos ejus ut ut multiplices et diffusos examinemus, atque, quæ ex nativo succo progenita sunt, ab aliena quacumque et nociva propagine secernamus.

Quo major autem se offert rerum dicendarum copia, eo magis operam dabit Theologus, ut om-

nia eo ordine pertractentur, quem ipsa diversarum partium naturalis connexio exigere videtur. Primum itaque de clara et accurata materiæ distributione curandum; illa enim, quæ a Scholasticis olim adhibita fuit in tractatus divisio, multis jam ideo displicet, quia olim Scholæ doctoribus placuit; tum etiam, si quod sentio fatendum, et mihi probari non potest, quia est in multis partibus confusa et perturbata. Hinc recentiores Theologi nova divisionum capita quæsierunt, et quamvis non omnes eadem assignent, in re ipsa tamen parum differunt. Primum quidem omnes in illud conspirare videntur, quod Theologiam dicant in Deo, tanquam in communi centro totam versari, moverique, ut ita tota illud vere sit, quod nomine suo indicat, sermo de Deo. Tunc in duas partes sacram hanc disciplinam distribuunt. Prima de Deo, ut in se est, disserit, de ejus scilicet natura et attributis tum absolutis, tum relatis. Hanc partem veteres quidam speciali modo Theologiam vocarunt. Altera Deum considerat extra se agentem, et omnia admirabili providentia ad supernaturalem hominum vitam salutemque ordinantem. Hæc pars a veteribus *œconomia* vocata est, et in magnam rerum ac materiarum copiam diffunditur: unde iterum necessaria est justa partium distributio, juxta eam, quam res

ipsæ inter se habent, naturalem connexionem. Scilicet examinandum est, quis hucusque fuerit, quis in perpetuum futurus sit humani generis nexus cum Deo auctore suo, omnisque felicitatis datore. Id autem a primis pueritiæ annis didicimus; homines primum a Deo conditos ab beatam perennemque vitam, multisque eximiis donis in ortu suo instructos fuisse: at mox per peccatum in immensam ruinam prolapsos dènuo divini Mediatoris ope ex tanta miseria fuisse eductos, iisque instructos auxiliis, quibus amissam salutem recuperare, et ad eam, a qua exciderant, felicitatem pervenire valeant. Nihil est hoc rerum contextu naturalius, nihil ad cujuslibet intelligentiam accommodatius.

Jam difficile non erit Canditatis nostris videre, quem in partitione totius operis secuti simus ordinem. Deum primum exhibemus in se perfectissimum; unum et trinum; tum naturæ totius auctorem, imprimis Angelorum, hominumque parentem, ac æterna pacis et amoris in genus humanum consilia ad finem usque prosequentem; ut, qui hominis conditor fuit, idem quoque reparator ejusdem sit, et judex; qui salutis nostræ auctor, idem quoque restitutor, et largitor. Si quis nunc velit his ideam regni cœlestis, aut regni moralis Christi

substruere, minime repugnamus; tanti enim non est vocabuli alicujus accessio, re ipsa in integro manente. Nobis hæc breviter præmisisse sufficiat. Sequitur nunc totius Theologiæ specialis in suas partes distributio septem libris comprehensa.

Primus. De Deo agit, ejusque Attributis.

Secundus. De Sanctissima Trinitate.

Tertius. De Creatione, hominisque et Angelorum lapsu.

Quartus. De Verbi Incarnatione, et Redemptione generis humani.

Quintus. De Gratia et Justificatione.

Sextus. De Sacramentis in genere et in specie.

Septimus. De statu hominis post mortem.

LIBER PRIMUS

DE DEO, ET DIVINIS ATTRIBUTIS.

Religionis Christianæ sacra dogmata evolventes ante omnia de Deo, ejusque proprietatibus sermonem instituimus; et merito quidem: hoc enim fundamentum est omnis Theologiæ, hoc omnis veræ Religionis principium. Quomodo enim veritatem cognoscet, qui fontem non noscit veritatis? Quomodo de rebus divinis bene et recte judicabit, qui de Deo male sentit? Aut quæ alia spes vitæ homini esse potest, nisi ut abjectis vanitatibus Deum cognoscat, et Deo serviat? Unde per Jeremiam ait Dominus (*Jeremia caput IX ver.* 23. 24.) » Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non » glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorie» tur dives in divitiis suis: sed in hoc glorietur, » qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum » Dominus, qui facio misericordiam et judicium, » et justitiam in terra, hæc enim placent mihi. » . . Et Sapiens ad Deum (*Sap. XV* 3.) . . . *Nosse te,*

consummata justitia est, et scire justitiam, et veritatem tuam, radix est immortalitatis . . . . Scilicet nihil ad regendum moderandumque animum aptius cogitari potest, nihil, quod ad virtutis studium vehementius exstimulet, quam frequens de Deo cogitatio, et attenta consideratio divinarum perfectionum; ita enim timere discimus tantam majestatem, et amare tantam bonitatem, et ad beneplacitum sanctissimæ, perfectissimæque voluntatis omnem agendi vivendique rationem componere.

Cum autem de Deo tractatio instituitur, primum quod menti occurrat utique id est: *An sit Deus.* Unde merito quæritur, an ab hac materia sumendum sit exordium? Video quidem multos magnosque Theologos hoc argumento Theologiæ tractationem orditos, in eoque copiose et cum magno ingenii acumine versatos fuisse. Verum quæ dixerunt, præclara certe, et ad convincenda etiam subtilissima ingenia accommodatissima, ea tamen Philosophorun more disseruerunt, atque ita partem naturalis Theologiæ in dogmaticam transtulerunt. — Philosophiæ hoc munus est, existentiam Dei omnibus generis argumentis comprobare; neque defuerunt prisci scriptores et novi, qui magnam sibi in hac parte laudem meruerunt; imo et inter Gentilium Philosophos viri reperiuntur, qui multo laudabilique conatu enixi sunt ad veritatem; et, quamvis revelatæ Religionis luce destituti, propius tamen ad Dei cognitionem accesserunt, quam multi, quos proxima nobis tempora viderunt, non tam rationis, quam impietatis præcones; qui, cum in

luce versarentur Christianæ Religionis, eo tamen dementiæ pervenerunt, ut cœlum ipsum appeterent stultitia, a priscis illis sapientiæ cultoribus mirum, quantum distantes! Nam quanto illi studio veritatem ignotam quæsierunt; tanto hi cognitam repulerunt: et quantum illi egerunt, ut intelligerent; tantum isti laborarunt, ut desiperent. Utinam ab hac modernæ philosophiæ labe eximere possemus novissimorum systematum fabricatores! Verum et hi, quamvis sermone Deum relinquant, hanc tamen materiam, sicut et alias multas, in magnam confusionem adduxerunt; et si non potuerunt Titanum more montes congerere, saxorumque moles, ut Deum de cœlo deturbarent; nihil tamen omiserunt, ut nubes congererent, et nebulas, sicque manifestissimæ veritati tenebras saltem effunderent, et obscurarent insipientium corda.

Porro libenter illi assentimur, qui nolunt præter modum augeri Atheorum numerum; neque omnes illos quamvis perversos homines, qui de Deo male sentiunt, aut ita vivunt, ut omnem Dei sensum abjecisse videantur, illico inter Atheos collocandos esse credimus; tanta enim est hæc stultitia, ut non possit esse multorum. Unde Athei qui proprie tales sint, id est, qui positive, theoretice et directe supremi Entis existentiam negent, si qui dantur, certe paucissimi sunt. Qui autem hoc nomine vulgo censentur, ad *Atheos* pertinent improprie dictos, qui ad distinctionem priorum *negativi* dicuntur, aut *practici*, aut *indirecti.* Dicuntur autem *negativi* ii, qui supponuntur omni Dei cogni-

ticne destituti; *practici* qui ita vivunt, ac si Deum non haberent; *indirecti*, qui ea de Deo asserunt, quæ cum ejus natura stare non possunt; uti qui Deo providentiam aut justitiam detrahunt, aut imbecilles sibi et facinorosos Deos fingunt. Jam vero observandum est 1.° A multis in dubium vocari, an unquam extiterint *Athei negativi*, seu an unquam gens aliqua reperta fuerit tam fera, tam extra leges, moresque projecta, ut Deum esse penitus ignoraverit. At si essent alicubi tantæ feritatis homines, utique numerum in hac materia facere non possent, cum vix aliquid ex humanitate retinuerint, et brutorum more vivant, in functiones animales unice intenti. 2.° *Atheos practicos* non persuasione fieri; sed morum perversitate. Miseri, qui Deum libenter paterentur, si possent criminosum fingere, aut res humanas minime curantem. 3.° In Atheorum numero comprehendi non posse eos, quos *indirectos* vocamus; utpote qui Dei existentiam non negant, sed circa naturam Dei errant, ejusque attributa. Unde quando Scriptura, aut veteres de hominibus loquuntur, *in quibus non subest scientia Dei* (*Sapient. XIII* 1.), *qui non noverunt Deum* (*II Thess. I* 8.) *qui sine Deo fuerunt in hoc mundo* (*Ephes. II* 12.), et alia ejusmodi; apertum est de Gentilibus sermonem esse, qui Deum ignorarunt verum et unicum, et *iis serviebant, qui natura non sunt dii* (*Galat. IV* 8.) . . . *Opinio de Deo,* ait S. Gregor. Nyss. (*Or. V de Beatitudinibus*) *naturaliter quidem insita est omnibus hominibus; sed ignorantia veri Dei peccatur circa id, quod colitur.*

Addi potest et illud, quod apud Ethnicos Atheismi accusati fuerint, quicunque a populari deorum cultu recedebant. Hac de causa damnatus ab Atheniensibus Socrates, Anaxagoras impietatis postulatus, quod sublatis vulgaribus diis et Religionibus popularibus, unum supremum Deum prædicarent rerum omnium opificem et moderatorem. Quin et ipsi Christiani a Gentilibus Athei vocati sunt, ut observat *Justin.* Apol. 2., eo quod falsos eorum Deos colere recusarent. Manet ergo, exiguum semper fuisse Atheorum numerum, si tamen numerus fuit.

Nunc paululum ad illud redeundum est, quod ab initio diximus, non posse proprie ex revelatæ Religionis principiis dirimi illud, quod omnem etiam naturalem Religionem præcedit. Quid enim de Religione curabit insipiens, qui dicit in corde suo: non est Deus? Vel an ex verbo Dei convinci, aut Ecclesiæ auctoritate subigi possunt homines, qui in prima rationis principia impingunt, et a communi omnium populorum consensu, atque a se ipsis desciscunt? An non in circulum incurreret, qui ex verbo Dei, Deum esse probaret? Sed opponitur: ad fidem quoque pertinere, ut Deum esse credamus. Hinc illud Apostoli *(Hebr. XI 6.)*, . . *Accedentem ad Deum, oportet credere, quia est.* . . In Scripturis Deum prædicari multis et magnificis eloquiis, et illis firmari factis et eventibus extraordinariis, quibus divinæ veritates stabiliri solent. Facilis est ad hæc responsio. Nihil obstat, quominus idem objectum et fidei et scientiæ subesse possit,

seu quominus intellectus assentiri possit uni et eidem objecto per motiva diversa, quorum unum est evidens, alterum divina auctoritate subnixum. Potest ergo homo de supremi Numinis existentia semel convictus, idem objectum fide quoque apprehendere. Ita enim, ut S. Thomas ait (*Part. I Quæst. II Art.* 2), fides rationi accedit, ut naturæ gratia; et naturalis cognitio immisso supernaturali lumine perficitur. Quod Scripturam attinet, utique neminem latere potest, quod nulla ejus pagina sit, vix non dixerim nulla linea, quæ, Deum non contineat: multa quoque in ea de Deo haberi tam splendida, et magnifica, ut nihil ejusmodi in omnium Philosophorum libris reperiatur. Verum non quæritur an Deum in Scripturis reperiamus, sed an Dei existentia ex Scriptura tanquam verbo Dei probari possit, eo modo, quo in Theologia speciali probari debent revelata dogmata.

Quod additur, pro existentia Dei certum argumentum desumi posse, ex miraculis et vaticiniis, ac Theophaniis, quæ in Scripturis leguntur: illud libenter concedimus, imo et vehementer affirmamus. Nam si homo non potest certius existentiam suam probare, quam cum se ipsum præsentem exhibet, aut ea agit, quæ præter ipsum agere nemo potest; quidni et de Deo id valebit? Et si Deus variis modis cum hominibus communicavit, si opera fecit, quæ nemo alius facere potest, quis poterit de ejus existentia dubitare? Verum quod facta illa vera contigerint, prout in Scripturis narrantur, id certe Atheo non potest ex Scripturæ di-

vina auctoritate probari, sed eadem prorsus ratione, eadem via, quam in Religionis revelatæ demonstratione secuti sumus; nempe fidem factorum adstruendo ex humanis criteriis, ex librorum in quibus facta referuntur, autentia et veracitate. Patet ergo ex eventibus illis supernaturalibus verissime probari Dei existentiam, sed eo prorsus modo, quo ex iisdem eventibus probavimus factam fuisse divinitus Revelationem. Ergo sicut contra ordinem systematicum peccaret, qui primum Ecclesiæ Catholicæ divinam originem demonstrare vellet, et regulam fidei accurate stabilire; et ex his deinde veluti præmissis Christianæ Revelationis ortum, divinosque natales deducere: sic et omnem ratiocinandi et concludendi ordinem inverteret, qui hominibus non tantum a fide Christiana, sed a Deo ipso alienis Dei existentiam ex revelatis criteriis demonstraret.

Merito igitur ab ulteriori circa Dei existentiam disquisitione abstinemus; idque eo magis, quod (si ex Revelatione argumenta desideramus) tota hujus operis tractatio sit Dei probatio. Unde quid sit Deus potius investigemus, quæ ad Dei naturam et attributa pertinent quantum in nobis est diligentissime evolventes, non Philosophorum more, sed ex Religionis revelatæ criteriis, et eo modo, quo Theologum Christianum convenit in divinis dogmatibus versari. Verum equidem est, in his quoque partes suas habere naturalem philosophiam; verum et illud notum esse debet ex Demonstratione Christiana, homines in iis quæ ad Deum spectant

misere cæcutiisse, quodcunque Revelationis lumen, aut non habuerunt, aut oblatum respuerunt. Unde non potest non omnibus manifestum esse, quantum inter quæstionem de Dei existentia, et eam, quæ de ejus natura et attributis movetur, discrimen intercedat: nam sicut nulla natio unquam fuit tam inculta et barbara, ut Deum esse non sciverit, sic econtra nulla fuit ita ratione exculta, ut seclusa Revelatione qualem habere Deum debeat intellexerit. Unde ratio ipsa humana id divinæ Revelationi debet, quod multas Religionis naturalis veritates nunc clarius certiusque cognoscat, quas neque assequi sibi relicta, neque certo stabilire potuisset.

In materiæ hujus tractatione non eundem omnes ordinem secuti sunt. Eam imprimis quæstionem, quæ de Unitate Dei agit, et speciali ratione ad revelatam Doctrinam pertinet, tum Mosaicæ, tum Christianæ legis; video a quibusdam permixtim cum divinis attributis tractari, ab aliis in finem rejici, tanquam consectarium eorum, quæ ad divinam naturam pertinent. Alii iterum putant, ab hac quæstione sumendum esse disputationis exordium, ut cum probatum fuerit unum tantum Deum esse, quæri deinde possit, quænam sit unius hujus Dei natura, quæ perfectiones. Hanc viam nobis sequendam duximus. Primum igitur de Unitate Dei sermonem instituemus, tum de ejus natura et perfectione generatim agemus, ac demum de divinis attributis in specie.

CAPUT PRIMUM

DE UNITATE DEI.

OBSERVANDA

I. Unum Deum dicimus in ea strictissima significatione, quæ cujuslibet æqualis consortium excludit, ita ut Deus non tantum unus sit, sed et unicus. Huic doctrinæ, quam recte *Monotheismum* vocamus, opponitur *Polyteismus*. *Polythei* autem appellantur, quotquot veram divinæ naturæ unitatem negant, et vel plures agnoscunt Deos, vel plures colunt tanquam Deos. Qui imagines venerantur inanium Deorum, iisque vim cœlestem, et Numen divinum inesse existimant *Idololatrae* vocantur, idolum enim simulacrum est ficti et commentitii Dei. Hoc genus Polyteismi crassum, et præter quam dici potest turpe et superstitiosum ante Christi Domini adventum totum fere genus humanum pervaserat, et in errores conjecerat inextricabiles. » Omnes quippe » evanuerant in cogitationibus suis, et coluerunt » et servierunt creaturæ potius, quam Creatori, et » mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in simi- » litudinem imaginis corruptibilis hominis, et volu-

» crum, et quadrupedum et serpentium (*Rom. I*
» 21. 25. 23.) . . . Æstimantes auro, aut argento,
» aut lapidi sculpturæ artis et cogitationis hominis
» Divinum esse simile. (*Act. Apost. XVII.* 29.)...
Ii, qui miserrima hac ignorantia detinebantur, vulgo *Ethnici* dicuntur, seu *Gentiles*, quia communem Gentium morem sequebantur, ad idola, prout ducebantur, euntes. *Paganorum* autem nomen ideo, uti creditur, obtinuerunt; quia eo tempore, quo ubique jam diffusa fuerat Christiana Religio et in civitatibus et oppidis passim deorum templa desererentur, populus rudis et per *pagos* dispersus diutius antiquis superstitionibus adhæsit.

II. Præter hanc vanissimam superstitionem, cujus ... *varios et difficiles cultus*, ut Lactant. ait (*Institut. lib. II cap. I.*), *per universam terram consensus hominum stulta persuasione suscepit*... aliud adhuc est genus *Polyteorum*, qui cum multa de origine rerum, et mundi hujus aspectabilis compositione et gubernatione dissererent, tam ridicula protulerunt, et plena ineptiarum, ut nullibi magis humanæ rationis imbecillitas appareat. Nam viri illi, qui philosophiæ operam dederant, et ingenio præditi erant perspicacissimo, in tantis tamen et tam miserandis tenebris volutabantur, ut confusum chaos, quod ab æterno extitisse fingebant, in mentem suam transtulisse viderentur. Deridebant quidem vulgi insulsas opiniones, at illi, quid certi dicerent, non inveniebant, et si quandoque veritatem attigisse videbantur, et quædam de Deo locuti sunt Hebræis et Christianis similia; mox eos

retrorsum iterum rapuit infatuata pravis opinionibus consuetudo. Omnes duo saltem diversa rerum principia admittebant sibi coæterna; materiam scilicet, ex qua factus est mundus, et Deum opificem et fabricatorem mundi. Porro hanc causam rerum efficientem alii iterum aquam statuerunt, alii aërem, alii ignem aliquem subtilissimum; alii demum mentem spiritalem, ab omni materia segregatam. Ita *Pythagoras* docuisse dicitur, ita *Anaxagoras*, aliique plures, imprimis Plato, qui plurima de Deo et mundi opificio habet tam præclara, ut multis non sine ratione videatur in Moysis libros involasse. Verumtamen idem ille divinus Plato non solum materiam admittit æternam: quam ἀγέννητον appellat, et οὖσαν πρὶν καὶ τὸ πᾶν γενέσθαι, *existentem priusquam omnia fierent;* sed et mundum universum anima instructum credidit, neque unde hæc anima esset, an ex subtiliori materia composita, an ex Dei natura detracta, an Deus ipse pronuntiat; sed eam ait in omnes mundi partes esse distributam, omnibusque vitam et motum communicare; ita ut terra, et quæ in cœlis volvuntur corpora, totidem divina animalia vocari possint, aut visibiles dii. Si porro a tanto Magistro discimus multos ab his diis visibilibus procreatos fuisse invisibiles deos, quos genios vel dæmones appellat, ab his demum hominem conditum procreata animalia etc., quis non videt nos post magnam sapientiæ pollicitationem quasi per circuitus quosdam ad purum iterum putidumque Polytheismum delapsos. Quid ergo egregium, aut proficuum generi

humano præstiterunt etiam sapientissimi inter Philosophos, qui nec suam, nec aliorum sanare potuerunt exitialem insaniam, qua præter supremum aliquem mundi opificem, deos alios esse opinabantur, et ea, quæ in usum hominum Deus fecit, tanquam sensu prædita essent, pro diis habenda et colenda credebant?

III. Non parum etiam hominum ingenia quovis tempore exercuit quæstio illa omnium intricatissima; unde sumenda esset causa malorum, quibus continuo afflictatur, et in omnem perversitatem detruditur mortalium vita. Exinde pessimi iterum errores profluxerunt, et inconditæ phantasiæ figmenta, quibus Veteres *Cosmogonias* suas, et *Theogonias* exornarunt. Quidam cum neque Deum summe bonum auctorem facere vellent malorum, neque materiam vi omni et voluntate carentem; tertium aliquod principium excogitarunt, quod naturam maleficam vocabant, seu animam contrariam, turbulentam, mente vacuam, quam dicunt, emendari quidem aut coërceri aliquo modo potuisse a mundi opifice, at corrigi omnino non potuisse. Multis tamen videbatur facilius dissolvi difficultatem, si malorum origo malis geniis, aut cacodæmoniis adscriberetur, quos una cum bonis a Deo summe bono, nescio qua ratione emanasse somniabant.

IV. Omnia hæc systemata male opinantium Philosophorum in Ecclesiam Christianam intulerunt primorum temporum Hæretici; inter alios *Simon magus*, *Carpocrates*, *Basilides*, *Valentinus*, *Marcion* etc., qui omnes communi nomine *Gnostici* appellati

sunt *απο της γνωσεως*, quia præ cæteris *illuminatos* se dicebant, et rerum divinarum scientia præditos. Revera autem homines erant, *seipsos amantes, cupidi, elati, superbi (II Timoth. III 2.)*, qui divina dogmata Christianæ Religionis cum iis opinionum portentis comiscebant, quæ ex veteri et gentili Philosophia imbiberant. Difficile esset, omnes eorum errores accurate exponere, quid ab antiquis hauserint, quid illis addiderint, aut quibus ipsi inter se novis et diversis figmentis dissenserint: fecerunt enim, quod et nostri fecerunt, et omnium temporum Philosophi fecerant, ut quamvis antiquos errores recuderint, et multa ab aliis mutuati fuerint, voluerint tamen et ipsi suo quisque modo insanire. Communis omnium Gnosticorum error fuit, quod plures Deos induxerint, quos *Æones* vocabant, fingentes genealogias, et conjugia deorum. *Valentinus* triginta ejusmodi Æones numerat, et ex illis *πληρωμα* suum constituit, seu plenitudinem divinitatis, ab his demum Æonibus, aut ab uno eorum, quem inter malos numerat, asserit mundum hunc aspectabilem, et fabricatum fuisse, et gubernari. Quod exitialis hic error jam Apostolorum tempore extiterit, non obscure colligitur ex his Apostoli ad Timotheum verbis (*I Timoth. VI* 20.) . . . *Depositum custodi, devitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiæ:* (*ψευδωνυμου γνωσεως*, der Afteraufklärung) *quam quidam promittentes circa fidem exciderunt.* . . .

Inter omnes tamen Hæreticos, qui orientalis philosophiæ inventa, recocta, amplificata, novisque

figmentis exornata in lucem protulerunt, præcipui fuerunt *Manichæi*, ita dicti a *Manete* principe suo, qui cum esset ex Perside oriundus, veterum Magorum doctrinam cum Christiana Religione ita miscuit, ut dogmata omnia aut corrumperet, aut penitus everteret. Vixit autem *Manes* tertio Ecclesiæ sæculo, multosque reliquit discipulos impietatis suæ hæredes, homines mente corruptos, fallaces, decipientes animas, omnisque pravitatis et impuritatis seminatores. Nimis longum esset, perversa eorum dogmata explicatius recensere, (vid. demonst. Cathol. pag. 347.) illud primum, et totius systematis fundamentum erat, quod duos Deos admitterent, seu duplex rerum omnium principium, utrumque ingenitum, æternum; at unum alteri oppositum, unum boni omnis, alterum mali omnis parentem, unum invisibilium auctorem, alterum rerum sensibilium, et materialium causam; unum veteris legis, aliud novæ conditorem. Inde duo regna unum lucis, aliud tenebrarum; inde continuæ in hominum vita bonorum, malorumque vicissitudines.

V. Multum quæsitum est inter Eruditos; unde *Polytheismus*, et quæ eum ubique comitata est *Idololatria*, initium habuerint. Primum quidem vehementer errant illi omnes, qui Deorum cultus ab exordio rerum fuisse dicunt. Probavimus in Demonstr. Christ. (*Part. II cap. II Sect. I Art. I.*), hominem ab ortu suo Deum habuisse institutorem; priorem fuisse veritatem, tum successisse errorem ex veritatis oblivione. Ante diluvium nullum reperiri potest Polytheismi vestigium; neque alium,

præter unum, verumque Deum genus humanum a secundo suo parente didicit. Verum cum Noëmi posteri increscente moltitudine exire ex sedibus suis cogerentur, huc atque illuc dispersi, et avulsi a stirpe sua novos sibi mores pro arbitrio condiderunt: inde veteris traditionis corruptio, deorum multitudo, et Religionum diversitas. Alterum est, quod in quæstionem adducitur; unde sumendum sit Polytheismi initium, seu, qui primi fuerint in orbe dii. Omnium quidem sententia est, non unam, sed multiplicem fuisse causam tanti, et tam pestiferi mali; at in assignanda prima ejus origine valde discrepant auctores. Protestantium plurimi contendunt, Deos primum ex hominibus factos, per hominum vita defunctorum *Apotheosin.* Qua ratione in hanc sententiam inciderint, difficile non est intelligere. Nobis videtur hoc Polytheismi genus serum admodum fuisse, et omnium fere novissimum; nunquam enim in mentem venisset hominibus, mortuorum animis divinum cultum deferre, nisi numerum jam habuissent, et genera deorum. Veteres tum sacri (*Sapient. XIII XIV XV*) tum profani auctores docent nos homines rerum naturalium consideratione in admirationem raptos primum opera Dei, oblito opifice adorasse; atque ita Polytheismum initium sumpsisse a solis et syderum cultu; hunc autem ad omnes subin naturæ partes fuisse traductum. Scilicet, cum a vera Dei cognitione semel abessent populi, et omnia viderent certo ordine moveri, et consilio gubernari; ex aliis bona redundare in homines, ex aliis mala innumera imminere; com-

menti sunt omnem visibilem naturam plenam esse dæmoniis seu geniis, quorum alii bonæ, alii maleficæ essent naturæ. Hinc nihil non egerunt, ut eos propitios sibi et benevolos rederent. Unde primo corpora illa colere tum cœlestia, tum terrena, in quibus genios sibi repræsentabant tanquam animam in corpore abitantes; tum ea signis repræsentare aut symbolis; tum et hæc iterum in Deos convertere, ex quo forsan et animalium cultus partim explicari posset. Tum demum traducere omnia ad similitudinem imbecillitatis humanæ; invisibilibus diis humanas formas inducere, sexus distinguere, conjugia nectere, texere genealogias, omnes demum humanas affectiones in deos transferre. Ita factum est, ut primum ex diis homines fecerint, antequam homines in deorum numero collocarent.

Quod Philosophorum systemata attinet, nemini ignotum est, illa recentioris ætatis esse. Idololatria ubique Gentium diffusa erat, ac publicis solemnibusque ritibus consecrata, quando Philosophi de primo rerum principio, de mundi opificio et mali origine disserere cœperunt. Indaganti nunc mihi, quid inter hæc nova, et illa communia et popularia intersit, nihil aliud occurrit, quam quod ibi ignorantia, hic ratio probaverit, quid possit utraque suadere errorum. Præclare et erudite de his disputant *D. Bergier, traitè historiq.* Tom. II pag. 435. — et *Diction. Theologiq.* Art. *Idolat. Paganisme. Hoocke* Relig. natur. et revelate princip. — *Zimmer, Theol. special.* P. I pag. 49 et seq. — *Dobmayer*, Tom. V §. 53. etc.

PROPOSITIO

Deus unicus est.

Probatur I. Innumera sunt tum veteris tum novi Testamenti loca, quæ Deum prædicant unum et unicum, solum verum, solum vivum et immortalem. Nec mirum; hoc enim primum et fundamentale dogma esse debuit utriusque, tum Mosaicæ, tum Christianæ Revelationis. *Mosaicæ* quidem; quia servanda erat veri Dei cognitio in medio mundi idololatrici: *Christianæ* autem; quia per eam in omnes gentes diffundi debuit veri Dei cognitio, ut a vanis superstitionibus, et mutis simulacris converterentur ad Deum vivum.

Hinc Moyses ab initio libri et deinceps Deum exhibet, ut creatorem cœli et terræ, solum cuncta pro libitu suo regentem et moderantem. Primum legis præceptum est: *Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis Deos alienos. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra* (*Exod. XX* 2.). In Deuteronomio imprimis gravius hæc et crebrius inculcat Moyses, ne ipso vita defuncto Judæi communi populorum depravatione corrumperentur. *Deuteron. IV* primum caute prohibet, ne hominum imagines haberent, aut animalium: tum ab astrorum cultu deterret: v. 19. . . . *Ne forte elevatis oculis ad cœ-*

lum, videas solem, et lunam, et omnia astra cœli, et errore deceptus adores ea, et colas, quae creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quae sub cœlo sunt... Ac demum paucis interpositis ita concludit, v. 39. . . . *Scito ergo, et cogitato in corde tuo, quod Dominus ipse sit Deus in cœlo sursum, et in terra deorsum, et non sit alius*. . . Sic et Deuter. cap. XXXII v. 39. . . *Videte quod ego sum solus, et non sit alius Deus praeter me* .... Eadem in Psalmis, Prophetis aliisque V. T. libris centies repetuntur, ita ut nihil sit apertius Ps. XVII. 32. dicitur. . . . *Quis Deus praeter Dominum, aut quis Deus praeter Deum nostrum?* . . Isaiæ XLIV 6. . . . *Ego primus, et ego novissimus, et absque me non est Deus*. . . .

Idem doctrinæ suæ fundamentum posuit Christus, idem Gentibus prædicarunt Apostoli. Cum Marci XII 29 quidam scriba quæreret, quodnam esset primum omnium mandatum, respondit ei Jesus: . . *Primum omnium mandatum est: Audi Israel Dominus Deus tuus, Deus unus est* . . . statimque addit v. 30. . . . *Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. . . . Ut ostendat non posse divisum cum alio cor nostrum habere, qui divisam cum nullo divinitatem habet. *Joann*. XVII 3., divinus Servator ait: . . . *Haec est vita aeterna, ut cognoscant te, solum Deum verum* .... Notum est Apostolos ubique locorum vanas Gentilium Religiones aperta fronte impugnasse . . . *Scimus*, ait Apost. I ad Cor. VIII, *quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus: nam etsi sunt,*

qui dicantur dii, sive in cœlo, sive in terra; nobis tamen unus Deus. . . .

Prob. II. Hanc veritatem omnium Christianorum animis nullo non tempore impressam fuisse, res est tam certa, ut probatione non indigeat. Nunquam autem fundamentale hoc dogma apertius professi sunt Patres et Concilia, quam cum asserenda fuit distinctio personarum contra Hæreticos, ne scilicet Trinitatem adstruendo Unitatem tollere viderentur. Hinc expresse in Symbolo Nicæno-Constant.° dicitur; *Credo in unum Deum;* et in Athanasiano: *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in Unitate veneremur . . .* S. Gregor. Nazianz. de tribus personis sic ait *(Orat. 37 Tom. I.) . . . Tria haec unum, si divinitatem spectes . . . Nobis Deus unus est; quoniam una Deitas*... S. August. *(Serm. 52. de verbis Evang.)... Fide rectissime ac robustissime retinemus, Patrem et Filium et Spiritum S. inseparabilem esse Trinitatem, unum Deum, non tres deos . . .*

Cæterum Patres, quando illis cum Gentilibus congrediendum erat, nullum genus argumentorum omiserunt, ut quos ex fidei principiis convincere non poterant, hos ratione ad Deum adducerent. Sunt autem hæc argumenta pene eadem, quæ ad probandam Dei existentiam adhibentur. Primum quidem metaphisicum illud, quod ex ipsa Dei idea et ratione desumitur, subtiliter et acute tractarunt. Ita Tertull. adversus Marcionem disputans ait lib. I cap. III . . . *Deus si unus non est, non est: quia*

dignius credimus non esse, quodcunque non ita fuerit, ut esse debebit . . . De isto convenit apud omnes, quod Deus sit summum magnum, et forma, et ratione, et vi, et potestate. Quae erit jam conditio summi magni? Nempe ut nihil illi adaequetur, id est, ut non sit aliud summum magnum. Quia si fuerit, adaequabitur; et si adaequabitur, jam non erit summum magnum . . . Hoc argumentum ita explicat Doctiss. *Tomassin.* (*Lib. II cap. I.*) » Quod summum est, nec juxta se, nec supra se quidquam esse patitur. Nec enim summum est, cui aliquid adæquatur. Ergo summum illud non potest nisi unum esse; melius enim est non habere, quam habere parem; melius est in alium dominari, quam cum alio. Deinde si unitatis limes semel perrumpatur, jam non duo, sed innumerabiles dii sunt constituendi. » . . . Quam utique rationem non prætermisit *Tertullianus* . . . *Primo enim exigam*, ait, *cur non plura, si duo? Quo locupletiorem credi oporteret substantiam Divinitatis, si numerus ei competeret* . . . Idem argumentum tractat *Lactant.* lib. I div. instit. — et S. Athanas. contra Gentes, ubi inter alia ait, *multitudinem numinum, esse nullitatem deorum*. . . . . Την πολυθεοτητα αθεοτητα ειναι.

Aliud argumentum sumpserunt Patres ex admirabili hujus mundi dispositione. Omnes enim partes tam apte connexæ sunt, ut appareat unicum fuisse rerum opificem, unum quoque esse, qui cuncta imperio suo moderetur. De his egregie disserit *Lactant.* Lib. I instit. cap. III et lib. de ira Dei. Nam si inter plures dividitur rerum administratio,

imbecilles erunt qui totum sustinere non possunt. Si in quolibet supponitur ea infinita magnitudo, et virtus, quæ omnibus regendis, tuendisque par esset; superflui sunt, qui præter unum assumuntur. . . . *Non possunt in hoc mundo multi esse rectores*, ait, (*de ira Dei cap. XI*) *nec in navi una multi gubernatores, nec in armento, aut grege duces multi, nec in uno examine multi reges; sed ne in cœlo quidem multi soles, sicut nec animae plures in uno corpore. Adeo in unitate natura universa consentit*... Demum magnam in eo vim ponunt veteres pene omnes, qui contra Gentiles pro Christiana Religione scripserunt, quod unius Dei cognitio servata fuerit apud omnes Gentes in media deorum adulterinorum colluvie. Illud Patres naturæ oraculum vocant, aut insitum animæ testimonium. Ita *Tertull.*, ita *Minutius Felix*, *Cyprianus*, *Arnobius*, *Lactant.* aliique. Unum *Tertullianum* audiamus, qui lib. de testimonio animæ rudem et impolitum hominem in testimonium advocat his verbis... *Consiste in medio, anima . . . sed non eam te advoco, quae Scholis formata, Bibliotecis exercitata, Academiis et Porticibus pasta sapientiam ructas: te simplicem, rudem, impolitam, et idioticam compello, qualem habent, qui te solam habent... Te palam, et tota libertate domi, ac foris audimus ita pronuntiare:— Quod Deus dederit, et si Deus voluerit . . . Deus videt omnia, et Deo commendo, et Deus reddet, et Deus inter nos judicabit . . . Haec testimonia animae quanto communia, tanto naturalia; quanto naturalia, tanto divina. . .*

Corollarium.

Doctrina de duobus principiis, aut diis contrariis, quae vulgo Manichaeis attribuitur, admitti non potest.

Prob. I. Ex Propositione. Argumenta, quæ in probationem allata sunt, absolutam unitatem probant, adeoque omne genus Polyteismi excludunt. — Duos Deos admittere æternos, independentes, contrarios, idem est ac Deum ipsum tollere; quomodo enim Deus dicendus esset, qui alterius consilia non cognosceret, neque contraria molienti resistere posset?

Prob. II. In philosophia probatum est hypotesin duorum principiorum non tantum in se absurdam esse, sed etiam ad explicandam mali originem inepte excogitatam; cum illam non tantum non explicet, sed novis magnisque involvat difficultatibus. Porro nihil implicat sub Deo unico et summe bono mala esse in hoc mundo: Malum morale, quod solum cum Dei natura pugnat, non Dei, sed hominis opus est. A Deo data est libertas, qua homo in mala ideo tantum dilabitur, quia optima re pessime utitur. Alia, quæ mala dicuntur, proprie mala non sunt, ut alio loco fusius ostenditur. Porro ultro fatemur, naturalem rationem in hac quæstione magis valere ad confutationem erroris, quam ad demonstrationem veritatis. Clarissime illa probat duorum principiorum repugnantiam; verum in

explicanda mali origine sæpe ipsa hæret suspensa, neque ex tenebris emergere potest sibi relicta. Quæ autem obscura sunt rationi, efficiuntur accedente luce Christianæ Revelationis clariora; hæc fontem nobis detegit illius miseriæ, quæ nunc opprimitur hominum genus, simulque ex hac ruina emergendi remedia subministrat. Hac duce discimus, omnia quæ fecerat Deus, valde bona fuisse, *Genes.* I 31; hominem creatum fuisse rectum et inexterminabilem, *Ecclesiast.* VII 30, *Sapient.* IV 13, II 23 24. — per unum hominem peccatum in mundum intrasse, peccatum autem causam fuisse mortis, *Rom.* V 12. — Hac discimus, eundem Deum esse omnium creatorem, qui pro libitu bona et mala dispensat, I *Reg.* II 6 7 8, hunc punire malos, remunerare justos, exercere bonos; — imo ne dæmonum quidem pessimam indolem, et nocendi voluntatem quidquam posse contra Dei voluntatem moliri. *Job* I et II. — Hinc *Amos* III 6 dicitur. . . *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit?* . . et Deus ipse apud Isaiam ait (Cap. XLV 7.). *Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum. Ego Dominus, faciens omnia haec* . . . Quocirca recte *S. Hieronym.* ex hac Isaiæ sententia ait . . . *Confundatur Marcion duos inducens Deos, unum bonum, alterum malum; unum visibilium, alterum invisibilium conditorem, unum pacis, alterum mali auctorem; cum utrumque pro diversitate meritorum unus idemque Deus condiderit.* . . .

OBJICIUNT

1.° Moyses *Jehova* suum Judæis tanquam Deum nationalem colendum proponit; neque unicum esse docet, sed aliis tantum majorem, et potentiorem. 2.° Non obscura Polyteismi indicia in Genesi reperiuntur; ut cum dicitur cap. I 26. . . . *Faciamus hominem ad similitudinem et imaginem nostram* . . . Et cap. XI. . . . *venite, descendamus, et confundamus linguam eorum* . . . 3.° Si, uti in probatione dictum est, unius summi Dei notio per omnes gentes diffusa fuit; ergo perperam Polyteismi incusantur.

Resp. ad I. Hanc objectionem diluimus in Demonst. Christiana *(Part. II cap. II art. II pag. 178.)* . . . Deus, qui in libris Moysis seipsum Deum Abraham, Isaac, et Jacob vocat, idem ille est, qui in principio cœlum et terram creavit, idem ille, qui Deuteron. XXXII 39 ait: *Videte, quod ego sim solus, et non sit alius præter me.*

Ad II. Moyses ubique Monotheismum prædicat; nullus illi Deus præter *Jehovam*, quam solum verum Deum appellat et vivum. Hæc tam manifesta sunt; ut nemo possit in iis locis, quæ citantur, Polyteismum suspicari. . . unde alii nihil ibi vident præter modum loquendi satis communem, quo multitudinis numerus pro singulari usurpatur: alii Mysterium latere contendunt, et personarum distinctionem in naturæ unitate designari.

Ad III. Philosophi Gentiles, qui Deum unum et summum agnoverunt, eo magis culpandi sunt, quod . . . *cum cognovissent Deum non sicut Deum glorificaverint, aut gratias egerint* . . . *Sed mutaverint gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis* . . . Quotus enim Philosophus reperitur, qui cultum exhibuerit illi, cui soli cultus debebatur? Aut qui non ma-

teriæ æternitatem, aut mali aliquod principium docuerit, aut certe præter unum summum Deum plures alios admiserit inferiores deos, quibus solis omnem cultum deferebat? ... *Aurea est lingua Sapientium litteratorum*, ait S. Ambros. (*Epist.* 82.) ; *sed aurum si diligentius tractes, foris pretium, intus metallum est; Deum loquuntur, simulacrum adorant.*

Jam quid de populo dicamus inculto, et in sensus penitus effuso? Ejus cæcitatem, et perversam sentiendi rationem ita arguit *Lactantius* (*Lib. II. cap. I.*) ... » Huic impietati hominum posset venia concedi, si omnino ab ignorantia divini nominis veniret hic error: cum vero ipsos deorum cultores sæpe videamus Deum summum et confiteri, et prædicare : quam sibi veniam sperare possint impietatis suæ, qui non agnoscunt cultum ejus, quem prorsus ab homine ignorari fas non est? Nam cum jurant, et cum optant, et cum gratias agunt, non Jovem aut deos multos, sed Deum nominant; adeo ipsa veritas, cogente natura, etiam ab invitis pectoribus erumpit! Quod quidem non faciunt in prosperis rebus: nam tum maxime Deus ex memoria hominum elabitur, cum beneficiis ejus fruentes, honorem dare divinæ indulgentiæ deberent ... Nunquam igitur Dei meminerunt nisi dum in malis sunt: postquam metus deseruit, et pericula recesserunt; tum vero alacres ad deorum templa concurrunt; his libant, his sacrificant, hos coronant; Deo autem, quem in ipsa necessitate imploraverant, ne verbo quidem gratias agunt ... In hoc ergo maxime positum erat Idololatriæ crimen; quod præter Deum maximum multos alios adoraverint deos fictitios et adulterinos: imo, quod vero Deo contempto, vel præterhabito, cultum, qui illi soli debebatur, creaturis exhibuerint, et rerum creatarum simulacris.

Cum hæc scribimus, non possumus non dolere in-

credibilem multorum Christianorum cæcitatem, qui quamvis veræ Religionis lumine illustrati unum Deum credant et profiteantur; ipsi tamen nec amorem, nec cultum impendunt Deo debitum. Toti enim in bonis creatis hærent, pecuniæ, aut honori, aut libidini addicti. His tanquam diis suis serviunt, prout Apostolus ad Philipp. ait (cap. III 18 19.)... *Multi sunt... quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt...* Hæc idola sunt, ex corruptione nata, quæ in omnem perversitatem cultores suos deducunt.

O curvæ in terras animæ et cœlestium inanes! Ergo deposita pravitate cultum suscipiamus unius veri Dei et parentis nostri, ne mortiferas vitiorum suavitates appetendo in laqueos mortis incurramus. Viventem adoremus, ut vivere et ipsi possimus! Non possumus pluribus Dominis servire, plures diligere; nam *Dominus Deus noster unus est...*

CAPUT SECUNDUM

DE NATURA DEI, EJUSQUE PERFECTIONE GENERATIM.

Quemadmodum facillimum est homini, Deum invenire; ita dicere, quid ille sit, difficillimum... *Ecce, Deus magnus vincens scientiam nostram (Job. XXXVI 26.)*... » Ejus *ait Lactant. (Instit. lib.* » *I cap. VII.)*, nec virtus æstimari potest, nec » magnitudo perspici, nec principium comprehendi. » Cum apud illum mentis humanæ intentio, et acu» men, et memoria pervenerit, quasi subductis et » consummatis omnibus viis, subsistit, hæret, de» ficit: nec est aliquid ulterius, quo progredi pos» sit... *Et S. Aug.* (*In Epist.* 85.). Quæris, quid » sit Deus? Quod oculus non vidit, nec in cor » hominis ascendit. Quid quæris, ut ascendat in » linguam, quod in cor non ascendit? »....Verum quamvis investigare non valeamus Dei naturam, neque vim ejus, majestatemque comprehendere, multa tamen sunt, quæ fide edocti definire possumus; intelligimus enim saltem in ænigmate, cognoscimus saltem ex parte, et ipsa, ratio na-

turalis, dummodo non velit a divina revelatione dissidium facere, et vias sibi quærere novas et insolitas, multa potest præclare de Deo, ejusque attributis disserere; multa ratiocinando deducere, multa per analogiam concludere. Unde sicut non excelsi ingenii, sed magnæ stultitiæ argumentum esset, ea scrutari velle curiosius, quæ omnem mentis nostræ aciem effugiunt; ita ingrati quoque et hebetis animi vitium, foret ne illud quidem intelligere velle, quod nosse datum est nobis. Nam si sparsos in Scripturis, et in rerum natura radios diligentius colligimus, eam assequi possumus divini Numinis cognitionem quæ peregrinantibus in hac terra sufficit. Huic ergo bene facimus attendentes . . . *tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco* (*II Pet. I* 19.) . . . Siquidem male de Deo sentire, de ejus natura et attributis falsa sibi fingere, fons est omnis pravitatis, et vanissimarum supertitionum.

Nomina, quæ Deo in Scripturis attribuuntur, humana magis sunt, quam divina; Deus enim nomen proprium non habet, tum quia solus est, tum quia ineffabilis. Hinc et Gentilium sapientes eum *ἀνώνυμον* esse dixerunt, eo quod nominis proprietate non egeat; et *Attalus* Martyr, cum per contemptum Tyrannus quæreret, quod nomen haberet Deus? respondit: *Qui plures sunt, nominibus decernuntur; qui autem unus est, non indiget nomine.* Sed neque potest nomine proprio designari, quod longissime distat ab omni humano intellectu. » Deo nullum inditum est nomen, ait *Plato* in Parmeni-

de, Deus non potest definiri. Quocirca neque nominari, neque dici. » . . . igitur cum Deo nomen tribuitur, ipse non nominatur nomine proprio, sed ejus existendi modus, aut perfectio aliqua exprimitur, et quidem valde imperfecte, et secundum nostrum concipiendi modum. Deum nominamus eo modo, quo cognoscimus. Nomina autem Dei, quæ in Scripturis reperiuntur, præcipua hæc sunt: *El*, quod est idem ac *fortis*. *Eloah*, id est: *fortis existens*, vel *fortis gubernator etc.* *Elohim*, quod plurale est nominis *Eloah*. *Schaddaj*, idem ac *omnipotens*. *Adonaj*, seu *Dominator*, *Dominus*. *Haeljon*, quod idem significat ac *Excelsus*, *Altissimus*. Præcipuum autem Dei nomen, quod Moysi cum emphasi revelatum est Exodi VI, est nomen *Jehova a fuit*, et littera *jod*, quæ est caracteristica futuri. Hoc nomen idem videtur esse cum eo, quod Deus sibi imposuit Cap. III 14, et de quo mox dicendi occasio erit. Vocatur etiam nomen Dei *tetragrammaton*, eo quod quatuor litteris constet: et *ineffabile*, quia Judæi illud Religionis et reverentiæ causa effari non audebant, quo factum est, ut genuina quoque ejus pronuntiatio in oblivionem venerit. Vox *Ja*, quam Scriptura non raro adhibet, est ipsum nomen *Jehova* abbreviatum; idemque ac illud significat, id est: *Qui est*, *et qui erat*, *et qui futurus est*. . . Vid. *Petavium* Theolog. Dogm. Lib. VI. *Cornel. a Lap.* in Cap. III et VI Exodi. *Cl. D. Oehmbs*, de Deo Uno et Trino, p. 75. His nunc breviter præmissis hanc tractationem in quatuor articulos partimur. *Primus* examinabit, in quo con-

sistat Essentia Dei metaphysica, seu quodnam sit illud primum, ex quo perfectiones Dei omnes quasi ex sua radice prodeunt: *secundus* de infinita Dei perfectione generatim aget; *tertius* de perfectionum divinarum distinctione pauca disseret; *quartus* demum consectaria quædam ex antea probatis deducet.

ARTICULUS I.

De Essentia Dei metaphysica, seu de gradu Dei constitutivo.

OBSERVANDA.

I. Hæc quæstio multis otiosa videbitur, et ad veterum Scholasticorum subtiles ineptias releganda. Verum missis iis, quæ vana disputandi libido excogitavit, non abs re erit ea examinare, iisque immorari paulisper, quæ primum ut Deo nosse oportet, ut in tam difficili inquisitione, certa ratione, certo ordine progredi valeamus: cum enim Dei naturam intueri non possimus, nec omnia simul cogitatione complecti; necesse est ut unum ex alio, quantum id fieri potest, legitime connexione deducamus.

II. Essentia Dei distingui potest in physicam et

metaphysicam. Essentia *physica* est ipsa Dei perfectissima natura, seu quidquid in Deo est: nam quidquid Deus habet, essentialiter habet, nec est aliquid in eo prius, aut posterius. Essentia *metaphysica*, quam etiam differentiam Dei essentialem vocant, aut gradum constitutivum, est illud, quod primum a nobis in Deo concipitur, et ex quo, tanquam ex fonte cæteræ omnes perfectiones dimanant; quodque Deo ita est proprium, ut eum a quolibet alio distinguat. Jam vero, quid illud sit, magna animorum contentione olim in Scholis certatum est, ita ut difficile esset et molestum, omnes hac de re enumerare, et expendere sententias.

III. Pauca tantum de præcipuis Scholarum opinionibus dicemus. Quidam hanc Dei essentiam ponunt non in una quadam perfectione, sed in omnium velut congerie; alii in *infinitate*, alii in *intellectione*; verum inter hos iterum lis est; alii enim pro intellectione *actuali* pugnant, alii pro intellectione *radicali*, quæ est vis ipsa, seu potentia intelligendi. Communior autem, et magis recepta sententia est eorum, qui differentiam Dei velut specificam in eo positam dicunt, quod sit *Ens a se*, seu quod rationem suæ existentiæ habeat in se ipso. Hanc divinæ naturæ proprietatem Theologi *Asseitatem* vocant. Ut in hac quæstione ea, quæ certa sunt, et a nemine in dubium vocari possunt, ab iis dividamus, quæ ad liberas Scholarum sententias pertinent, examinabimus. 1.° An Deus sit Ens a se. 2.° An hoc attributum recte Essentia Dei metaphysica dici possit.

PROPOSITIO I.

Deus est Ens a se, Seu Ens quod in natura sua continet necessitatem existendi.

Probat. I. Primum argumentum ex celebri loco desumimus Exodi III 14. . . . *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos* : . . in hebræo legitur vox *Ehje, ero*, quod latinus interpres reddit per *sum*, quia Hebræi futurum pro præsenti usurpant, ubi aliqua perduratio et constantia rei significatur. Sensus ergo est: Ego sum ille, qui esse habet a se ipso, qui est ipsum esse: cætera omnia ita sunt, quasi non essent; non enim habent in se, ut existant. Unde et LXX verterunt. Εγω ειμι ὁ ων. *Ego sum ille existens.* — Notandum autem, nomen hoc Dei probabilius idem esse ac nomen *Jehova:* statim enim postquam revelatum fuerat Moysi ver. 14, additur ver. 15. . . . *Haec dices filiis Israel: Dominus Deus patrum vestrorum... misit me ad vos: hoc nomen mihi est in aeternum.*

Multa alia in Scripturis occurrunt, huc pertinentia, ut cum dicitur, Deum esse ens primum. . . *Primus et novissimus Ego sum* . . . Isai. XLI 4. . . . *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est, omnipotens.* . . . Apocal. I 8. . . .; aut

quæ Deum vitam esse dicunt, et fontem vitæ, aut, *vitam habere in semetipso*, Joann. V 26. Nam, qui omnium primus est, qui vitam in semetipso habet, non potest existentiæ suæ rationem habere in alio. Ergo etc.

Prob. II. Eandem Patrum mentem fuisse, innumeris fere testimoniis probari posset. Sufficiant hæc pauca. S. Hieronymus in Cap. III. Epist. ad Ephes. ait ... » Loquitur in Exodo Dominus: Ego sum qui » sum; et hæc dices filiis Israel: Qui est, misit » me ad vos. Nunquid solus Deus erat, et cætera » non erant?... Et quomodo nomen commune sub» stantiæ sibi proprium vindicat Deus? Illa, ut di» ximus, causa; quia cætera ut sint, Dei sumpsere » beneficio: Deus vero, qui semper est, nec habet » aliunde principium, et ipse sui origo est, suæque » causa substantiæ, non potest intelligi aliunde ha» bere, quod subsistit. » . . . Et S. Ambros. in Psal. 43 citata verba Exodi exponens ait. . . . » Cognoscens mentem ejus Deus, non respondit » nomen, sed negotium: hoc est, rem expressit, » non appellationem, dicens: Ego sum, qui sum; » quia nihil tam proprium Dei, quam semper esse. ». Plura etiam sunt Philosophorum dicta, qui hoc Deo tanquam proprium attribuunt, *quod sit.* Cætera, quæ oriuntur, dicunt verius non esse, quam esse. Ita *Plato* in Timaeo, *Numenius* Pytagoricus in lib. de bono. *Plutarc.* in lib. de *Ethn.*—aliique. Vid. Euseb. præp. Evang. lib. XI etc.—Plato inter alios tot de Deo habet Moysi similia, ut Numenius ipse secundi sæculi Philosophus dixerit: Τι γαρ εςι Πλατων, η

Μωυσην αττικιζων. *Quid enim est Plato, nisi Moyses atticissans?* — Præterea non est adeo difficile sana ratione utentibus a rerum naturalium contemplatione ad ens aliquod assurgere, quod esse suum habeat a se ipso. Nam nisi primum ens aliquod ponatur, quod in se ipso habeat rationem existentiæ; unde originem trahere poterunt ea omnia, quæ contingentia dicuntur, et ad existendum non sunt a natura sua determinata? (1)

Ergo Deus est Ens necessarium.

Habet enim in sua natura rationem existentiæ; neque aliter concipi potest, quam existens.

PROPOSITIO II.

Essentia Dei metaphysica in eo posita videtur quod sit Ens a se, et independens.

Prob. I. In Scriptura et Patribus hæc existendi necessitas, vel *Asseitas* Deo tribuitur, non eo modo quo aliæ quæcunque perfectiones, sed velut expressus Dei character, et differentia illius constitutiva. Hinc Deus a Moyse interrogatus, quis esset, respondit: *Ego sum, qui sum. — Qui est, misit me ad vos....* Et Patres, cum hunc locum explicant, passim docent, hoc nomine Dei naturam imprimis significari. Unum audiamus S. *Hilarium,* qui lib. I de Trinit. in citata verba Exodi ait.... *Admiratus sum plane tam absolutam de Deo significationem,*

quæ naturæ divinæ incomprehensibilem cognitionem aptissimo ad intelligentiam humanam sermone loqueretur. Non enim aliud magis proprium Deo, quam esse intelligitur. . . . Alia plura legi possunt apud *Tournel.* Tom. I de Deo pag. 280. etc.

Prob. II. Illud recte gradus Dei constitutivus dicitur, quod Deum maxime ab omni alio ente distinguit, quod primum in Deo concipitur, et a quo reliqua omnia, quæ ei sunt propria, proficiscuntur. Sed necessitas existendi, seu Asseitas est ejusmodi. Ergo etc.

Prob. min. 1.° Non potest major cogitari oppositio inter Deum, et cætera entia, quam hæc, quod Deus a se ipso existat, reliqua omnia ab ipso id habeant, quod sint. 2.° Necessitas existendi primum est, quod nobis de Deo cogitantibus occurrit; neque ea potest per aliquam perfectionem se priorem demonstrari. 3.° Necessitas hæc adeo est fons et radix omnium perfectionum, ut ea posita reliquæ omnes facile intelligantur, ut lustrandi singulas Dei perfectiones manifestum erit.

Prob. III. Illud quoque ad sententiæ nostræ confirmationem non parum confert, quod aliorum sententiæ defendi nulla ratione possint. Non enim essentiam Dei perfectionum omnium cumulus constituit, nam quærimus, quænam ex iis sit omnium prima, et velut radix cæterarum. Neque de infinitate id dici potest, quia hæc non tam perfectio est, quam modus afficiens omnes divinas perfectiones. Sed neque intellectio tanquam proprius Dei character haberi potest, sive radicalis illa sit, sive

actualis; prius enim Deus intelligitur esse, quam cognoscere. Hinc sapientia et intelligentia aliorum attributorum adinstar habentur in Scriptura...Job. XII 13.... *Apud ipsum est sapientiæ et fortitudo, ipse habet consilium et intelligentiam* ... Sed satis est subtilitatum. Quamvis enim hæc non sint penitus rejicienda, non debent tamen nos diutius, quam par est, morari.

ARTICULUS II.

De infinita Dei perfectione generatim.

OBSERVANDA

I. Perfectum in genere illud dicitur, quod integrum est, et omnia habet, quæ illius natura exigit. Hoc sensu rebus etiam contingentibus et creatis perfectio aliqua attribui potest, quando scilicet nihil illis deest, ad propriam naturam complendam. Verum hæc omnia, perfecta tantum dicuntur, vel comparate ad alia, aut in se sub ratione hujus, aut illius generis; uti in genere lapidis, aut hominis. Cum autem Deus ad nullum genus pertineat, et Ens absolutum sit, a quo omnia alia originem habent, quæ in suo quæque genere

perfecta sunt; sequitur, in eo, ut perfectus dici possit, requiri perfectionem absolutam entis: seu omnes realitates, quibus ens aliquod possit fieri melius. Hæc summa et absoluta naturæ divinæ perfectio una est et indivisa: quamvis nos, cum imperfecta admodum sit nostra cogitandi ratio, id quod unum quiddam est in se, separatim considemus, et attributa varia, perfectionesque in Deo distinguamus.

Porro perfectiones, quæ dicuntur enti alicui inesse, solent a Theologis in tria genera distingui. Quædam dicuntur *simpliciter simplices*, quæ nullam habent sibi adjunctam imperfectionem; aut quæ ut S. Anselmus loquitur (*Monologii lib. XV*) sunt meliores ipsæ, quam non ipsæ: hoc est, quas enti cuilibet, quatenus est ens, melius est habere, quam non habere; hujusmodi sunt *Sapientia*, *Justitia* etc. Aliæ *simplices* vocantur: et sunt eæ, quæ nullam quidem adjunctam habent imperfectionem, sed tamen cum æquali perfectione simul esse non possunt; tales sunt relationes divinæ. Aliæ dicuntur *secundum quid simplices*, quia aliquid habent imperfectionis, et majori perfectioni opponuntur: ut *visus*, *auditus*, aut *vis ratiocinandi*. Hujus generis perfectiones interdum sunt ejusmodi ut melius sit alicui enti eas habere, quam non habere. Sic melius est homini ratiocinari, quam non ratiocinari: sed non item cuilibet enti, ut est ens; nam præstat uno aspectu rem intueri, quam unum ex alia colligere.

II. Infinitum dicimus, quod fine et termino

caret. Omnis res creata necessario finita est quia necessario habet certam perfectionis mensuram; quamvis proprietates omnes naturæ creatæ si abstracte considerentur infinitatem negativam habeant; quia nova semper incrementa capere possunt. Sola ergo divina natura absolute infinita est; hæc enim infinitas in Deo nihil aliud est, quam summa et absoluta perfectio.

PROPOSITIO I.

Deus habet omnes perfectiones.

Prob. I. Scripturæ ubique Deum nobis repræsentant tanquam boni omnis datorem, in quo velut in fonte continetur; quidquid magni, aut boni cogitari potest. . . . *Ipse dat omnibus vitam, inspirationem et omnia...* Act. XVII. — Dei magnitudinem mire extollunt. . . . Ps. 144. . . . *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis...* Baruch. III. 25... *Magnus est et non habet finem...* Eccles. XLIII 33... *Benedicentes Dominum exaltate eum quantum potestis: major enim est omni laude.* . . . Matth. V 48. . . *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est. . .* Quæ verba ita exponit Lateranense IV. Cap. *Damnamus*, de SS. Trinitate. . . *Estote perfecti perfectione gratiæ, sicut Pater vester cœlestis perfectus est perfectione naturæ.* Huc referri possunt testimonia fere innumera

quæ Deo perfectiones quascunque speciatim attribuunt; et ita quidem ut ille solus ex perfectione naturæ habeat, quidquid perfecti cogitari potest. Dicitur enim solus sanctus, solus potens, solus bonus etc. Sed hæc explicatius exponentur, cum de perfectionibus divinis singillatim agetur.

Veteres Patres, et Ecclesiam universam in hac sententia semper fuisse, a nemine in dubium vocatur: unde eorum testimonia recensere superfluum ducimus.

Prob. II. Deus est Ens a se existens, vel necessarium, prout Art. I hujus Cap. probatum est: atqui Ens necessarium habet omnes perfectiones possibiles. Ergo etc.

Prob. min. Nulla est perfectio possibilis, nisi quatenus alicui subjecto inhærere potest: duo autem perfeetionum subjecta sunt, Ens necessarium et ens contingens; neque plura cogitari possunt. Jam vero Ens necessarium et unicum habet manifesto omnes perfectiones proprias Enti necessario; habet etiam omnes perfectiones entium contingentium, quæ nihil habent, quod non ab Ente necessario acceperunt. Ergo habet omnes perfectiones possibiles.

PROPOSITIO II.

Deus est in omni genere perfectionum infinitus.

Prob. I. *Ex Propos. I.* Deus habet quidquid perfectionis cogitari potest: atqui si Deus in omni

perfectionum genere infinitus non esset, deesset illi aliquid ad absolutam naturæ suæ perfectionem. Ergo etc.

Prob. II. *Ex iis, quæ Art. I probata sunt.* Deus a se ipso est, essentialiter existens; ergo finitus non est. Quid enim illius perfectiones definiet, qui a nullo pendet? Nihil autem sibi ipsi terminos præscribit. Adde, quod absoluta existendi necessitas omnem removeat limitem, omnem æqualiter exigat realitatem, omnes gradus perfectionis: nulla enim ratio sufficiens cogitari potest, cur in aliquo gradu arbitrario hæreret. Hinc ratio ad Ens primum et absolutum ascendens non potest nisi in summe perfecto acquiescere.

Prob. III. Textus Script. iidem afferri possunt, qui in priori prop. citantur; dicitur enim: *Magnitudinis ejus non est finis*, hoc est: Non est mensura, non est terminus. Quam sublimia sunt, et ad exprimendam infinitam Dei majestatem magnifica, quæ Isaiæ XL leguntur! . . . v. 12. . . . *Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera?* . . . v. 15. et 17. . . . *Ecce Gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum staterae reputatae sunt. Ecce insulae quasi pulvis exiguus. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo; et quasi nihilum et inane reputatae sunt ei* . . . Ex Patribus unum audiamus S. Hilarium in Psal. 144. . . . *Haec*, inquit, *Dei prima et praecipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum, nihil emensum et*

magnitudinis suae habeat, et laudis. Virtus ejus opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enuntiatur, temporibus non subditur. . . .

Inde patet quantam debeamus reverentiam tanto Numini; quam exigui nos simus, et viles, cum infinitam illius majestatem consideramus. Seraphim Isai. VI 2, alis faciem suam velant coram eo, nec cessant unquam laudare nomen ejus. Quanto magis nos oportet cum magno tremore ad eum accedere, et magno studio in ejus laude versari! . . . *Illius magnitudo sine fine est, et tua laudatio sine fine sit.* August. in Psal. 144.

OBJICIUNT

1.° Relationes divinæ sunt veræ perfectiones; atqui illæ perfectiones non possunt omnes simul esse in Deo, cum sese mutuo excludant. 2.° Si Deus rerum omnium, quarum ipse causa effectrix est, perfectiones complectitur; multa continebit pugnantia, et perfectioni naturæ divinæ contraria. Ergo etc.

Resp. ad 1. Relationes divinæ vocantur quidem perfectiones; sed non pertinent ad illud genus perfectionum, quas simpliciter simplices nominamus. Has autem solas dicimus Deum habere *formaliter* et *absolute*, ut Deus est. Relationes ad Personas pertinent; neque una potest dici altera perfectior, sic de Paternitate non potest dici, quod melius sit Patri illam habere, quam Filio esse Filium. Verum hæc ad mysterium pertinent SS. Trinitatis; unde sufficiat ea transeundo attigisse.

Resp. ad 2. *Dist. Ant.* Si omnes illas perfectiones complectitur *formaliter*, *Conc.* Si eas *virtualiter*

habet, et *eminenter*, *Neg.* Deus rerum creatarum proprietates *formaliter* non continet; non enim eas continet cum nævis et imperfectionibus; sed eminenti quadam ratione, tanquam rerum omnium effectrix et exemplaris causa. Hoc sensu ait Scriptura, Psal. 93.... *Qui plantavit aurem, non audiet? Aut qui finxit oculum, non considerat?*... Et S. Aug. (*Lib V de Trinit. cap.* 1.)... *Intelligamus Deum, sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum etc.*...

ARTICULUS III.

Quomodo attributa divina tum ab essentia, tum a se invicem distinguantur.

OBSERVANDA.

I. Distinctio alia realis est, alia rationis. Realis ea est, quæ in ipsa re existit, nemine cogitante. Distinctio rationis inter ea intercedit, quæ licet unum sint reipsa seu in sensu reali, tamen cogitatione distinguuntur, ita ut notio unius in alterius notione non includatur. Duplicem quidem distinctionem rationis admittunt Theologi; unam vocant *rationis ratiocinantis*, alteram *rationis ratiocinatæ*; primam dicunt fieri per mentem sine ullo in re fundamento; alteram cum fundamento in re. Verum videtur mihi, ejusmodi distinctionem, quæ

fundamentum non haberet, potius distinctionem fore *rationis non ratiocinantis.*

II. Quæstio hæc: An et quomodo attributa divina ab essentia et inter se distinguantur, multis disputationibus, et diversissimis sententiis ansam dedit; quarum aliæ libere in Scholis ventilatæ sunt, aliæ autem tanquam sanæ fidei contrariæ proscriptæ sunt ab Ecclesia. Errores, qui cum Ecclesiæ doctrina pugnant, duo sunt sibi ex adverso oppositi. Primus in Aëtio et Eunomio, et qui ab illis orti sunt, *Anomaeis* notatus est; volebant enim nihil in Deo ne cogitatione quidem distingui, nomina omnia, quibus divina utcunque declarantur, ipsam significare naturam. Alter huic omnino contrarius error *Gilberto Porretano* Pictaviensi Episcopo attribuitur, qui Sæc. XII docuit, proprietates divinas cum a se invicem, tum a natura et essentia Dei reipsa, non sola ratione sejungi. Inde hæc ejus dicta: *Divinitatem non esse Deum. Divinam essentiam esse substantiam, qua Deus est, non quæ Deus sit.* Huic doctrinæ vehementer restitit *S. Bernardus*, eoque rem adduxit, ut anno 1148 ab Eugenio III in Concilio Rhemensi fuerit condemnata. *Gilbertus* vero sententiæ summi Pontificis reverenter obsecutus, cum ordinis integritate, et honoris plenitudine, ut ait *Otto Frisingensis* (*Lib. I de Gestis Frider. I cap.* 46.), ad propriam Diœcesin remeavit. Sæculo XIII *Joachimus Abbas*, cujus libellus in Conc. Later. IV proscriptus fuit inter Essentiam divinam et Personas realiter quoque distinxisse videtur.

III. Pauca nunc de Scholarum opinionibus dicenda, non utique disputandi causa, sed ut Candidati notitiam aliquam hujus rei habeant, in quantum illa ad studii theologici historiam, pertinet. Triplex distingui solet Scholarum opinio, *Scotistarum* scilicet, *Thomistarum* et *Nominalium*. Auctor *Scotistarum* est *Duns Scotus*, ex S. Francisci familia, qui Sæculo XIII Parisiis primum, tum Coloniæ cum magna ingenii fama Theologiam docuit. Hic novam distinctionem invenit, quam *realem formalem* vocat; ideoque ait, divina attributa cum inter se, tum ab Essentia differre, non sola ratione, aut mentis concepta, neque reipsa ut rem a re, sed *formaliter* ut formam ab alia forma ejusdem rei. Quemadmodum ille ad hanc distinctionem admittendam eadem ratione ductus fuit, qua *Gilbertus;* nempe ut exponeret, qua ratione divina Essentia Personis Filii et Spiritus S. communicetur, non communicata Personalitate: ita iisdem quoque argumentis refellitur a Theologis, quibus olim *S. Bernardus* distinctionem a Gilberto invectam expugnavit; nempe quod simplicitati Dei repugnet, et quod attributa de Deo in abstracto prædicentur . . . *Dicimus Deum magnum, bonum, justum, et innumera talia,* ait S. Bernard. (*Lib. V de Considerat.*), *sed nisi omnia unum in Deo, et cum Deo consideres, habebis multiplicem Deum. Mihi vero non deest, quod cogitem melius hujusmodi Deo tuo. Quæris, quid? Mera simplicitas. Vero judicio natura simplex multiplici anteferrur.* . . . Thomistæ concedunt plures de Deo ideas in Deo nihil vere distinctum arguere; sed addunt eam rem, eo

quod pluribus æquivaleat, mentis consideratione in plures dividi veluti partes, quas *virtualitates* appellant. Alii virtualitates *intrinsecas* admittunt, quas Deo inesse dicunt ante omnem mentis operationem: alii *extrinsecas* defendunt, seu distinctionem, uti dicunt, *virtualem minorem*. Hæc sententia ab illa non differt, quam Theologi vocant *rationis ratiocinatæ*.

Nominales tandem illi vocantur, qui inter attributa absoluta, et essentiam nullam omnino distinctionem admittunt, quæ fundamentum in ipsa re haberet; sed omnem distinctionem in nominibus tantum ponere videntur, quibus eadem res significatur.

IV. Manifestum est, ejusmodi quæstiones nihil habere utilitatis; sed fœtus esse ingeniorum male subtilium, qui vanam scientiam sectantes, omnia inutilibus et vanis disputationibus implebant, languentes circa quæstiones et pugnas verborum. Unde ad illos pertinent quæ *S. Augustinus* habet Lib. II de Genesi ad litteram. » Multum disputant de » illis rebus, quas Majores nostri majore pruden» tia omiserunt, ad beatam vitam non profuturas » discentibus, et occupantes, quod pejus est, » multum pretiosa, et rebus salubribus impendenda » temporum spatia. » . . . Ne ergo et nos rebus minime profuturis pretiosa temporum spatia impleamus, missis Scholarum sententiis id unum probandum suscipimus, quod nulla in Deo detur distinctio realis.

PROPOSITIO

Attributa divina realiter unum sunt cum Essentia; seu in Deo nulla admitti potest realis distinctio.

Prob. 1.° In Scripturis Essentia divina, et attributa de se invicem prædicantur in abstracto; ergo nulla admitti potest inter illa distinctio realis ante mentis operationem.

Prob. ant. Proverb. VIII 12. . . . *Ego sapientia habito in consilio.* Christus de se ipso ait Joan. XIV 6. . . . *Ego sum via, veritas, et vita.* . . Et *Apost.* I ad Cor. I 24. . . . *Praedicamus Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.*

2.° Concilium Rhemensem, in symbolo fidei contra errores Gilberti ita loquitur Art. I. . . *Credimus et confitemur, simplicem naturam Divinitatis esse Deum; nec aliquo sensu Catholico posse negari, quin Divinitas sit Deus, et Deus Divinitas. . . :* Idem docent SS. Patres, quorum testimonia videri possunt apud *Petavium*. Sic *S. August.* lib. VI de Trinit. cap. 4. . . . *Deo hoc est esse, quod est fortem esse, aut justum esse, aut sapientem esse; et siquid de illa simplici multiplicitate et multiplici simplicitate dixeris, quo substantia ejus significetur.* . . . Optime *S. August.* substantiam divinam simplicem multiplicitatem vocat, quod sit re ipsa simplex, ratione vero, et nostro intelligendi modo multiplex.

3.° Deus est Ens simplicissimum, ut sequenti capite ostenditur: atqui Ens simplex excludit omnem complexum partium a se invicem distinctarum. Ergo etc.

ARTICULUS IV.

CONSECTARIA.

OBSERVANDA.

I. Antequam attributa Dei speciatim consideremus, quædam adhuc præmittenda censemus, quæ Deo, ut Enti absoluto et necessario conveniunt, et tanquam consectaria fluunt ex iis, quæ de summa ejus, et perfectissima natura diximus. Nam ex eo quod Deus absoluta substantia sit, et solus a se ipso, neque ab aliquo alio habeat ut existat, sequitur eum esse rerum omnium causam, vitam ipsam, omnisque vitæ principium, Ens primum, Ens supremum, Ens entium. Ex eo, quod omnes perfectiones sine fine et mensura complectatur, sive quod perfectionem naturæ habeat tum extensive, ut Philosophi dicunt, tum intensive summam; necessaria consecutione deducitur, eum summum bo-

num seu bonum ipsum optimo jure appellari; summam quoque illius esse majestatem et gloriam; item, Deum nullius indigere, sed plenissime sufficere ipsum sibi; ac demum tantam esse naturæ illius excellentiam, ut a nullo creato intellectu perfecte cognosci, id est, comprehendi possit. Hæc omnia ita clara sunt, ut negari non possint, nisi Deum ipsum auferas, seu naturæ divinæ omnimodam perfectionem, qua sublata jam Deus ipse cogitari non potest. Multa in hanc rem præclare dicta sunt ab ipsis Gentilium Philosophis, ut videri potest apud Huetium *(Quæst. Alnetan. lib. II cap. II.)*. Sic *Plato* et *Platonici* Deum boni nomine designant; eum bonum ipsum vocant, et bonitatem bonitatum; et *Epictetus* ait, ibi boni essentiam esse, ubi esset Dei essentia. Porro notandum est non de illa Dei bonitate hic agi, quæ unum est ex attributis divinis, et propensionem dicit aliis impertiendi bona; sed de bonitate ipsa naturæ divinæ, quæ etiam transcendens dicitur. Deus quippe bonus est per essentiam, et illius participatione, reliqua quæ sunt omnia, bona sunt.

II. De incomprehensibilitate Dei adhuc quædam sunt præmittenda. Comprehensio solet usurpari pro cognitione clara, distincta et plena, quæ rei magnitudinem exæquat; cum scilicet res omni modo cognoscitur, quo cognosci potest. Sæculo IV *Aëtius*, *Eunomius*, et *Anomaei* præter alios errores id quoque docuerunt, Deum in hac vita non videri modo, sed etiam comprehendi posse. De *Aëtio* sic loquitur *Epiphanius (Haeres. 76.)*... *Ita audacis-*

simus iste dicebat: Tam Deum novi, quam meipsum; imo non tam novi meipsum, quam Deum. . . idipsum *Eunomius* et *Anomaei* passim asserebant. Constantem Ecclesiæ Doctrinam adversus tam stolidam et execrandam hæresin strenue vindicarunt SS. Patres, *Gregorius* uterque, *Basilius, Chrysostomus, Theodoretus* etc. (2).

CONSECTARIUM I.

Deus est Ens primum et aliorum origo.

PROB. Cum Deus sit Ens necessarium, vel a se ipso existens (ex Propos. I Art. I.), et simul unus (ex Cap. I.); sequitur, nihil præter ipsum existere, quod originem habeat a se ipso. Ergo quidquid extra Deum est, contingens est, et rationem suæ existentiæ nonnisi in Ente necessario habere potest. Hinc ait Apostolus Actor. XVII, 24 25. . . . » Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo » sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus, non » in manufactis templis habitat, nec manibus hu» manis colitur indigens aliquo, cum ipse det om» nibus vitam, et inspirationem, et omnia. » . . .

CONSECTARIUM II.

Deus est vita, et auctor vitæ.

PROB. Deus est Ens a se ipso existens, Ens primum, et aliorum origo (ex Consect. I.); ergo ha-

bet vitam a seipso, seu in *semetipso*, ut Scriptura ait (Joan. V 26.); ergo est ipsa vita, sicut est ipsum esse; ergo omnia ab ipso vitam habent, et ejus vitæ participatione vivunt.... *In ipso vivimus, movemur, et sumus*.... Actor. XVII 28.

Consectarium III.

Deus est Ens supremum, et independens.

Prob. Cum Ens a se sit Ens primum, ratio sufficiens sui ipsius, atque simul causa et origo aliorum: patet, quod omnium supremum esse debeat; idque in Scripturis sæpe exprimitur, ut Deuter. X 17.... *Dominus Deus vester, ipse est Deus deorum, et Dominus dominantium, Deus magnus, et potens*....

Consectarium IV.

Deus est summum bonum.

Prob. Bonum idem est ac perfectum, ergo ibi est summa naturæ bonitas, ubi est summa perfectio. Ergo sicut in Deo absoluta perfectio est ita etiam absoluta bonitas est; et sicut creaturæ quidquid perfectionis habent, Dei participatione habent, ita et bonum quodcunque in creaturis reperitur, ab illo tantum dimanare potest, qui est bonitas ipsa, et fons omnium bonorum. Hoc sensu

Patres illa Christi verba interpretantur Marc. X 18. . . . *Nemo bonus, nisi unus Deus.* . . .

Cum ergo omnis homo necessario id amet, id ambiat quod bonum est, qui fit ut per bona creata vagantes divelli nos patiamur ab eo, qui et summum bonum est, et bonum omnis boni? . . . .
» Universa Deus præcellit, *ait S. August.* (*Ser-*
» *mone I. de verbis Apostoli.*) . . . si quæras ma-
» gnitudinem, major est, si pulchritudinem, pul-
» chrior; si dulcedinem, dulcior; si splendorem,
» fulgidior; si justitiam, justior; si fortitudinem, for-
» tior; si pietatem, clementior. » et alibi (*Libr. VIII de Trinitate cap. III*) . . . » Pudeat autem,
» cum alia non amentur, nisi quia bona sunt, non
» amare ipsum bonum: unde bona sunt. » . . .

Consectarium V.

Deus est summe beatus, et sufficientissimus.

Prob. I. Utrumque ex summa Dei perfectione, et naturæ divinæ bonitate necessario sequitur. Ibi enim non potest non esse summa beatitas, ubi omnis abest imperfectio, et omnia bona tanquam in suo fonte reperiuntur; ubi autem bona omnia sunt, ubi boni omnis principium est et fons, ibi est et sufficientia. Nemine indiget qui omnia habet et qui omnibus dat quod habent.

Prob. II. Ex Script. I ad Timoth. I 11 Aposto-

lus Evangelium vocat: *Evangelium gloriæ beati Dei.* et ibid. cap. VI 15 Deus dicitur *beatus et solus potens;* græce ὁ μακαριοσ, *ille beatus*, ille scilicet qui est ipsa beatitudo, omnisque beatitatis largitor, Hinc et soli Deo attribuitur omnis sufficientia. Hic cœli et terræ cum sit Dominus, *non indiget* aliquo, ut Actor. XVII 25 dicitur, *cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia* . . . Est ergo in Deo sufficientia tanta, ut non tantum bonorum nostrorum non egeat (Psal. XV.) sed ipse det omnibus affluenter; quia creaturæ universæ ex ejus inexhausta plenitudine tanquam ex fonte perenni omnia bona accipiunt.

Consectarium VI.

Deus a nullo intellectu humano comprehendi potest.

Prob. I. *Ex infinita Dei perfectione.* Comprehendere est rem omnibus, quibus cognosci potest, modis cognoscere; atqui Deus ita cognosci a mente creata non potest, quia Deus est objectum infinitum, mensura autem cognitionis intellectus cujuscunque creati semper finita est et limitata. Potest et hoc modo verti argumentum: *Quidquid scientia comprehenditur, scientis comprehensione finitur* ut optime observat *August. (Lib. XII de civit. Dei cap. XVIII.).* Ergo si mens creata Deum comprehenderet, Deus esset creatæ menti finitus, et mens illa foret infinita.

Prob. II. *Ex principiis revelatis.* 1.° Ex variis

Scripturæ locis.... *Job XI* 7 8.... » Forsitan » vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum » omnipotentem reperies? Excelsior cœlo est, et » quid facies? Profundior inferno, et unde cognosces? *Ibid. cap. XXXVI* 26. . . . Ecce Deus » magnus vincens scientiam nostram. . . . *Eccles. XLIII* 33 34. . . . Exaltate illum quantum potestis; major enim est omni laude. Exaltantes eum » replemini virtute: ne laboretis; non enim comprehendetis. . . . *Prov. XXV* 27. . . . Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria. . . . *I ad Timoth. VI* 16. . . . Lucem inhabitat inaccessibilem. » . . . Huc quoque pertinent ea, quæ toties in Scripturis dicuntur de incomprehensibilitate consiliorum, et operum Dei. Psal. 35. 7. *Judicia tua abyssus multa* . . . Rom. XI 33. . . *Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!*... etc. Si Deus incomprehensibilis est cogitatione et opere, ergo et substantia; hæc enim fons est consiliorum, et operum. Hinc pulchre ait *S. Chrys.* » Quis ais? Judicia ejus inscrutabilia sunt, et viæ » investigabiles; et pax omnem excedit intellectum; » donum inenarrabile; quæ præparavit diligentibus » se, non ascenderunt in cor hominis; magnitudo » finem non habet; scientia caret numero; omnia » ejus incomprehensibilia sunt, et ipse solus est » comprehensibilis? » . . .

2.° Ecclesiæ et Patrum auctoritate... Conc. Later. IV cap. *firmiter* ait . . . *Credimus, quod unus solus sit Deus, aeternus, immensus, incomprehensibilis*... Quod hæc Patrum omnium sententia fue-

rit, nemini dubium esse potest. Quædam eorum testimonia jam vidimus (*Vid. supra introd. in Cap. II p.* 41 *et hujus Art. Obs. II p.* 62.). Sufficiat hic illud *S. August.* Serm. 117 de verbis Domini, Cap. 3. n. 5... *Attingere aliquantum mente Deum, magna beatitudo est; comprehendere autem, omnino impossibile....*

ARGUMENTA QUÆDAM ADVERSANTIA.

Argum. I. *Contra Consectarium* V. In Scripturis Deo attribuuntur affectus, qui animum non parum perturbant, et cum summa beatitudine conciliari non possunt. Sic Deus dicitur irasci, ulcisci, pœnitere, sperare, exspectare, desiderare. Ergo etc.

Resp. *Dist. Ant.* Ista de Deo dicuntur per accommodationem ad humanam intelligentiam, et ratione effectuum diversorum, quos Deus extra se producit, *conc.* Ista de Deo dicuntur proprie ac ratione affectuum, ac si eos hominum more pateretur, *nego.* Omnes homines hanc quasi anticipatam de Deo cognitionem habent, ut Cicero observat (*Lib. I. Contra Marc.*), quod eam credant summe beatum; unde omnes ab eo affectiones removent, quæ conjunctam habent animi perturbationem. Nec aliam unquam de hac felicissima natura cognitionem habuerunt tum Judæi, tum Christiani. Optime illi intelligebant Deum, cum de se ipso loquitur, humanæ intelligentiæ se se accommodare; ipsum autem æterna et incommutabili frui tranquillitate. Hæc omnium Patrum sententia est; et siqui dicunt, ut *Tertull.* (*Lib. de ira.*) et *La-*

ctantius (*Lib. 1 Confess. Cap. IV.*), Deum vere irasci, non tantum ratione effectus nempe ultionis, sed etiam motus et affectus; id tamen ita dicunt, ut nihil derogari velint ejus felicitati. *Lactantius* quosdam tantum affectus Deo tribuit, qui nihil habeant indecori; alios removet, quia vitiorum effectus sunt, ut libido, timor, avaritia, invidia, etc. *Tertull.* Lib. II ait... » Nos illas species, » iræ dico, et exasperationis non tam feliciter patimur; » quia solus Deus de incorruptibilitatis proprietate felix, » Irascetur enim, sed non exacerbabitur, sed non peri- » clitabitur; movebitur, sed non evertetur. ».. Hoc pene ipsum est, quod *S. August.* tam diserte tradit.... » Amas, nec æstuas; zelas, et securus es; pœnitet te, » non doles; irasceris, et tranquillus es; opera mutas, » nec mutas consilium; recipis, quod invenis, et nun- » quam amisisti; nunquam inops, et gaudes lucris; nun- » quam avarus, et usuras exigis. » ...

ARGUM. *Contra Consect.* VI. I.° Deus potest a mente creata videri, ergo potest et comprehendi.

PROB. *conseq.* Cum Deus sit omnino simplex; ergo qui eum videt, videt totum: ergo et comprehendit. Et vero, si aliquid est, quod non videtur in Deo; id vel est Deus ipse, vel aliquid Deo adventitium, secundum in Deo admitti non potest; si autem primum dicitur, id concipi vix potest, quin partibus Deus constat, quarum una cognoscitur, latet altera. Ergo etc.

II.° I ad Corinth. XIII 12, *Apostolus* ait.... *Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum....* nempe a Deo; atqui ipse a Deo cognitus est cognitione perfecta, quæ comprehensio dicitur. Ergo etc.

RESPOND. AD I. Qui Deum videt, eum quidem totum videt, sed non totaliter: id est, non omni quo percipi potest modo. Si hæc non satis clara videntur; conclude, quam vere diximus, Deum esse incomprehensibilem.

Ad II dist. ant. Apostolus ait : Cognoscam, sicut et cognitus sum, id est, intuebor ipsam Dei essentiam, videbo eum facie ad faciem, non in speculo, quemadmodum in hoc mundo, *conc.* Cognoscam tam perfecte, ac ipse cognoscor a Deo, *nego*. Hunc sensum scopus Apostoli et contextus exigunt; hunc ratio ipsa postulat, et reverentia, quam Scripturæ debemus; ne videamur verbo Dei ineptum sensum affingere.

CAPUT TERTIUM.

DE ATTRIBUTIS DIVINIS SINGILLATIM.

Ex iis, quæ hucusque disputata sunt, liquet, nos attributi nomine perfectiones Dei necessarias intelligere; quæ iterum vel *absolutæ* sunt, et Deo, ut unus est, conveniunt; vel *relativae*, quæ scilicet Personas divinas constituunt: de illis dumtaxat, non de relativis, hoc loco agendum est. Iam superiore capite a nobis confectum et probatum fuit, in Deo nullam esse distinctionem attributorum, sed omnia unum idemque esse cum divina natura; verum cum intellectus noster sit angustior, quam ut uno aspectu naturam Dei integram intueri possit; inde fit ut eam veluti in partes dividat, quas seorsum contemplatur. Neque existimandum est, iis, quæ nunc a nobis explicanda sunt, attributis totam divinæ naturæ perfectionem circumscribi; quis enim potest mensuram aut numerum in infinito invenire? Intellectus quidem noster, cum de Deo in genere agitur, eum sibi cogitat optimum, et perfectissimum; verum cum evolvenda sunt explicatius, quæ in hac præclaris-

sima natura continentur, vix quædam potest infantium more balbutire. Scilicet deprehendens diversas perfectiones in rebus a Deo creatis, colligit illas debere in Deo existere; aut alia intelligens ex naturæ imperfectione derivare, concludit a Deo esse removenda.

Ita primum exoritur attributorum divisio: cum alia *positiva* dicuntur, alia *negativa*. *Positiva* sunt, quæ perfectiones aliquas affirmate Deo attribuunt, ut cum Deus bonus dicitur, justus, omnipotens, etc. *Negativa* dicuntur, quæ removent a Deo imperfectiones; revera in Deo summam perfectionem enuntiant, quæ terminis positivis vix exprimi posset; ut esse infinitum, immensum. Cum de Deo sermo instituitur, via negationis, ut jam dictum est, tutior est, et facilior; facilius enim dicitur quid non sit, quam quid sit.

Aliæ adhuc attributorum divisiones occurrunt apud Theologos; scilicet, in *quiescentia* et *operativa*, in *incommunicabilia*, et *communicabilia*, in *metaphysica*, et *physica*, plerique tertiam classem addunt, quæ attributa *moralia* complectitur. Omnia hæc partitionum genera vix aliter quam nomine differunt, et fundamentum in ipsa Dei notione habent. Deus enim triplici modo considerari potest; 1.° ut Ens existens, 2.° ut Ens vivum, seu operans more spirituum, 3.° ut Ens morale. Inde tria enascuntur attributorum genera. I.m Eorum, quæ quasi modi sunt existentiæ, Deumque exhibent sine relatione ad operationes divinas, ideo *immanentia* vocantur, aut *quiescentia*, aut *metaphysica*. II.° Ea habet, quæ

concipiuntur Deo inesse in quantum est Spiritus vi et virtute infinita præditus. III.^{m} Demum genus illas Dei perfectiones complectitur, quæ relationem dicunt cum lege æterna, Deumque exhibent tanquam omnis moralitatis fundamentum, et exemplar. Hæc nunc triplici Articulo explicanda sunt, agendumque I.° de attributis Dei quiescentibus, II.° de operativis, III.° de moralibus.

ARTICULUS I.

De attributis Dei quiescentibus.

OBSERVANDA.

In hac classe attributorum omnia illa numerantur, quæ Dei naturam indicant certo modo affectam, vel quæ Deum exhibent eo modo existentem, quo eum existere necesse est, quia est Ens a se, seu necessarium. Plura, quæ huc spectare videntur, jam a nobis explicata sunt; nam quod *unus* sit Deus, quod *infinitus*, quod *felicissimus*, quod *incomprehensibilis* primo et secundo capite probavimus: reliquum est, ut de ejus *simplicitate aeternitate*, *immensitate*, et *immutabilitate* pauca dicamus.

§. I.

De simplicitate Dei.

OBSERVANDA.

I. Ante Evangelii promulgationem communis omnium Gentilium error erat, longissima consuetudine roboratus; Deum corporalium membrorum lineamentis circumscribi: quod quidem nihil adeo mirum videbitur si cogitemus, hominem per peccatum ita fuisse in res corporeas delapsum, ut ne Deum quidem sibi exhibere possit, quin turba phantasmatum mentis aciem obnubilet: atque ita, ut *August.* ait *(Epist.* 222.*)*, quandam idololatriam in corde nostro ex consuetudine sensibilium constituere conetur humanæ cogitationis infirmitas. Ita autem omnium animos vetustissimus hic error occupaverat, ut vix aliqui ex antiquis Philosophis summa animi contentione Deum incorporeum intellexerint. Multi enim a populari opinione recedebant magis ut alia dicerent, quam ut meliora. Nam et ipsi corpus Deo tribuerunt, aut Deum universalem mundi animam dixerunt ubique diffusam. Paucissimi admodum fuerunt qui ea de Deo sentiebant, quæ Tullius *(Tuscul. quaest. Lib. I cap.* 27.*)* . . . » Nec vero Deus ipse alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam et libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens et movens, ipsaque prædita motu sempiterno. »

II. Simplicitatem Dei constanter docuerunt tum Judæi, tum Christiani. Præclarum est hoc Taciti de Judæis testimonium (*Hist. Lib. V* §. 5.)... » Judæi mente sola, unumque Numen intelligunt; profanos, qui Deum imagines, mortalibus materiis, in species hominum effingant: summum illud et æternum, neque mutabile, neque interiturum. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sinunt. » ... Christianorum fidem luculentissima omnium sæculorum testimonia demonstrant. Fuerunt tamen sæculo quarto monachi quidam Ægyptii qui humanam figuram Deo affinxerunt, et ideo *Antropomorphitae* dicti sunt. Communis opinio est, *Audaeum* quemdam, vel *Audium* sectæ auctorem fuisse Hic ab Ecclesiæ communione se separavit culpando Episcopos divites, et Pascha cum Judeis celebrando; simulque docuit, imaginem Dei, ad quam homo factus est, in corpore sitam esse. An ipse et primi ejus discipuli in illo jam errore versati fuerint, qui Deo figuram humanam tribuit, non est cur anxie inquiramus. Id saltem negari non potest, multos ex ejus discipulis in hoc Antropomorphitarum deliramentum lapsos fuisse; nec mirum; nam si imago Dei in hominis corpore expressa est, consequens est Deum esse corporeum. *Epiphanius (Haeresi LXX.)* et *August.* (*Lib. de Haeresib. cap.* 50.) *Audianos* ab hæresi excusant, quia, ut Cassianus ait, imperitia sola et simplicitate rusticitatis errasse videbantur. Huc quoque referri potest insulsus error, qui sæculo XIV inter Orientales monachos propagatus fuit, et auctorem habuit *Gregorium Pa-*

laniam, primum Monachum, tum Episcopum Thessalonicensem. Affirmabant illi, sibi, cum inter orandum clausis oculis caput ad umbilicum compressissent, splendidissimam lucem affulgere; hanc autem lucem eandem esse, qua Christus in Transfiguratione refulsit; nec creatam esse, sed quiddam increatam, ac velut Dei indumentum, atque ἐνέργειαν, seu operationem Dei, ab ipso tamen Deo distinctam.

III. Ex Philosophia notum esse debet impium et portentosum systema *Spinozae*; quod *Pantheismus* vocatur, quia omnia Deum esse asserit; juxta illud *Lucani* Lib. IX, *Jupiter est, quodcunque vides, quocumque moveris*. Hæc sententia nomine tantum ab Atheismo differt; nullus enim Atheorum est, quem non statim consentientem tibi haberes, si quod ille naturam vocat, tu malles Deum appellare. Spinoza primus non est hujus systematis auctor, sed veterum Philosophorum figmenta de novo excitavit, et certa ratione ac methodo digessit. Id diffiteri non possumus, eum in adornando et stabiliendo systemate suo omnem ingenii subtilitatem, omnes fallacis Philosophiæ artes exhausisse. Adversarium nactus est inter ipsos modernæ Philosophiæ coripheos *Baylium*, virum ingenii subtilitate nemini inferiorem, atque hac saltem vice pugnatorem ex causæ bonitate validissimum. Defensores *Spinozae* jam *Baylii* tempore opposuerunt illud, toties hucusque decantatum; adversarios auctoris mentem non esse assecutos. En quo nunc quoque confugiunt, qui systemata tuentur

novissimæ Philosophiæ, eaque volunt ab omni Pantheismi labe haberi immunia; verum quænam est hæc Philosophia, quæ cum se ducem esse dicit et magistram humani generis, ita tamen loquitur, ut ne a doctis quidem intelligatur, aut potius dicam, quæ impietatis et insipientiæ suæ latibulum in obscuritate quærit? ... *Qui facit veritatem, venit ad lucem* ... Joan. III 21. — Voyez *Fénélon de l'existence de Dieu.* II Part. Chap. 3. — et *Extrait d'une Lettre sur la refutation de Spinoz.* — *Bergier, traité de la vraie Relig.* Tom. II p. 592 — *Hoocke*, Tom. I 184.

PROPOSITIO

Deus est omnino simplex.

Probatur. In Deo 1.° nulla admitti potest compositio materialis aut corporea, 2.° nulla compositio actualis ex essentia et attributis, vel ex subjecto et accidente. Ergo est omnino simplex.

Prob. I pars. 1.° Spiritus purus et proprie dictus ex communi vocis acceptione est substantia corpore et materia carens; atqui Deus in Scripturis vocatur Spiritus, et quidem in sensu maxime proprio: Joan. IV 24. Christus ad mulierem Samaritanam ait . . . *Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare* . . . Vocem *Spiritus* hoc loco proprie et ad litteram intelligendam esse ex contextu et scopo Christi

apertum est. Idem est et Apostoli sensus, cum II ad Cor. III, ait . . . *Dominus spiritus est* . . . .

2.° Scriptura a Deo removet quidquid corporeum est, ea contra ipsi adscribit, quæ in purum tantum spiritum cadere possunt. Isaiæ XL 18. dicitur . . . *Cui ergo similem fecistis Deum? Aut quam imaginem ponetis ei?* Quis autem ea, quæ ibid. de Deo rerum omnium Creatore tam magnifice dicuntur, aliaque multa, quæ Dei æternitatem, immensitatem, ejusque perfectissimam et immutabilem naturam prædicant, expendens, materialem sibi Deum fingere potest? Optime ergo *S. August.* ait (*Lib. XII de Trin. Cap. VII. N.°* 12) . . . *Cogitatio turpiter vana est, quae opinatur Deum membrorum corporalium lineamentis circumscribi et finiri* . . .

Prob. II pars. 1.° In Deo non est compositio ex essentia et attributis, quia, ut jam probatum est, attributa nec ab essentia nec inter se realiter distinguuntur. Deus necessario et essentialiter est, quidquid est; compositum autem omne per accidens quodammodo tale est, et participatione, non essentialiter . . . . *Non participatione magnitudinis Deus magnus est,* ait *S. August.* (*De Trin. lib. V. Cap. X.*), *sed seipso magno magnus est, quia ipse est sua magnitudo* . . .

2.° Hinc etiam colligitur, in Deo non esse compositum ex subjecto et accidente: cum sit Ens a se, Ens absolutissimum et realissimum; vel ut Patres sæpe effati sunt . . . *Deus est, quidquid habet* . . . Nihil ergo in Deo esse potest per ac-

cessionem . . . *Quasi aliud ibi sit substantia, aliud quod accidet substantiae: sed quidquid ibi intelligitur, substantia* . . . (*August. Lib. de fide et symbolo, Cap. VII.*). Stat ergo Concilii Lateran. IV decretum, cap. *Firmiter* . . . *Una est Dei essentia, substantia, seu natura simplex omnino* . . .

Porro hæc perfectissima Dei simplicitas ex iis quæ hucusque demonstrata sunt, necessaria consecutione deducitur. Id ex parte jam vidimus, atque evidentius videbimus uno aliove ratiocinio. 1.° Deus est Ens primum; quod autem primum est, non potest esse compositum, quia omne compositum partibus suis posterius est, 2.° . . . *In omni genere*, ait *S. Thomas* (*Lib. I cont. Gentil.*), *tanto aliquid est nobilius, quando simplicius* . . . *Quod igitur est in fine nobilitatis omnium entium, oportet esse in fine simplicitatis. Hoc autem quod dicimus in fine nobilitatis omnium entium, dicimus Deum; nulla igitur compositio ei accidere potest*. . .

COROLLARIA.

I. *Deus est incorruptibilis.*

Probat. Illud dicitur corruptibile, quod dissolvi potest; dissolvi autem non potest, quod non habet partes. Ergo etc.

II. *Deus non potest videri oculis corporeis.*

Prob. I. ex propos. Nihil videtur oculo corporeo, nisi quod corporeum est: atqui Deus corporeus non est. Ergo etc.

Prop. II ex script. I ad Timoth. I. . . . » Re-
» gi sæculorum immortali, et invisibili, soli Deo
» honor et gloria . . . . *et Cap. VII.* . . . quem
» nullus hominum vidi, sed nec videre potest . . .
» Optime vero *S. Hieron.* (*In Cap. LXVI Isai.*). . .
» Deus nequaquam sermonibus explicatur, nec
» oculo contemplabilis est; sed ab his videtur, de
» quibus scriptum est: Beati mundo corde; quo-
» niam ipsi Deum videbunt. » . . .

III. *Pantheismus est absurdissimus error.*

Prop. I. Ex Propos. patet, Deum esse Ens simplicissimum, segregatum ab omni concretione mortali; Pantheismus autem docet, entia omnia particularia, corpora et mentes partes esse illius unicæ substantiæ, quam Deum vocat. Ergo ita repugnat simplicitati Dei, ut nihil magis.

Prop. II. Pantheismus, atque imprimis Spinozæ systema, omnes quas ex Revelatione et sana Philosophia hausimus Dei, et divinarum perfectionum notiones evertit, Deumque ita monstruosum fingit, ut optime dici possit, eum, quamvis oratione relinquat, re tamen tollere Deum. = Ratio philosophica, quocunque se vertat, Deum reperit. Nihil enim primis rationis principiis ita repugnat, quam effectus admittere sine causa, naturam sine auctore, motum sine motore, contingentia sine Ente necessario, accidentia sine absoluto, veritatem sine ratione, leges æternas sine legislatore. At hi stultissimi homines Deum quærenti acclamant: Quid Deum quæris, cum illud, quod quæris jam teneas? Habes in natura ipsa auctorem, in effectu causam,

in motu motorem, in contingente necessarium, in accidente absolutum, habes in ignorantia rationem in subditis legislatorem; habes ubique Deum; in stulto et facinoroso homine, in bruto et planta, in lapide et luto, quidquid habes Deus est. — *Vide supra citatos auctores.*

OBJECTA DILUUNTUR.

OBJICITUR I. In Scripturis legimus Deo humana membra tribui, aliaque multa, quæ corporum propria sunt. Dicitur enim sedere, surgere, stare, ambulare, et alia hujusmodi. Ergo etc.

RESP. DIST. ANT. In Scripturis illa Deo tribuuntur sensu improprio, et metaphorico, *conc*; sensu proprio *neg*. Mos Scripturæ est, ut de Deo humano modo loquatur, et se nostro cogitandi et loquendi modo accommodet. Nemo, cum aliquid corporeum et materiale de Deo legit, in errorem induci potest, cum nemo nesciat, ea non esse sensu carnali intelligenda; idque Scripturæ ipsæ monent... *Nunquid oculi carnei tibi sunt? Aut sicut videt homo, et tu videbis?*... ait Job. cap. X. — Superfluum esset in re tam aperta Patrum sententias congerere. En pauca... « Quoniam oculis nos videmus, ait *Theo-* « *doretus* (*Quæst. XX in Genes.*), virtutem ejus, per « quam videt, Scriptura vocat oculos; et rursum au- « diendi facultatem vocat aures, quoniam hisce partibus « audimus; et mandatum Dei, os. » . . Et *S. August.* (*Epist.* 148. *alias III Cap. IV N.º* 13.).. « Scriptura « et alas habere Deum dixit, quas nos utique non ha- « bemus. Sicut ergo alas cum audimus, protectionem in- « telligimus, sic et cum audimus manus, operationem « intelligere debemus; et cum audimus pedes, præsen-

» tationem; et cum audimus oculos, visionem, qua co-
» gnoscit; et cum audimus faciem, notitiam, qua inno-
» tescit; et siquid aliud eadem Scriptura tale comme-
» morat, puto spiritualiter intelligendum. » . . .

Objicitur II. Homo factus est ad imaginem et similitudinem Dei; atqui homo constat corpore et anima. Ergo etc.

Resp. dist. maj. Homo ad similitudinem Dei factus est rationem animæ, *conc.*; ratione corporis, *neg.* Communis Patrum sententia est, imaginem Dei in anima hominis sitam esse, quæ in triplici sua facultate intelligendi, volendi, et operandi aliquo modo, quamvis imperfecto Deum repræsentat. Quodsi nonnulli ex veteribus censuerunt, etiam in corpore hominis Dei imaginem expressam fuisse; ii non de natura divina æterna et simplicissima locuti sunt, sed de corpore, quod Christus in Incarnatione assumpsit. Ad hoc dicunt Deum respexisse, cum hominem creavit. Ita *Tertull.* (*Lib. de resurrect. carnis cap. VI.*) . . . » Quodcunque limus ex-
» primebatur, Christus cogitabatur homo futurus. . . Ita
» limus ille jam tunc imaginem induens Christi futuri
» in carne, non tantum Dei opus erat, sed et pignus. » . .

Nota. Quæritur hoc loco, an veteres quidam Ecclesiæ Patres Antropomorphitarum errore fuerint infecti. Accusantur enim a nonnullis Theologis *Melito Sardensis*, *Tertullianus* et *Epiphanius*; verum ab aliis egregie ab omnis erroris suspicione liberantur.

Melito, qui secundo sæculo Sardensis in Asia Episcopus fuit vir pietate et scientia nobilis, non tantum hujus erroris accusatus nunquam fuit ab antiquis Patribus, sed multis etiam laudibus cele-

bratus. Unicum accusationis fundamentum in eo est, quod Origenes apud Theodoretum (*Quaest. XX in Genes.*), referat Melitonem *Deum corporeum* dixisse. Verum *Origenes*, si id dixit, deceptus fuit titulo libri quem Melito ediderat, non de Deo corporeo, sed, ut vertit Rufinus, de Deo corpore induto, vel de Deo incarnato ... περι εν σωματῳ Θεȣ. . . .

Tertullianum graviter accusant *S. Thomas*, *Petavius*, *Huetius* etc. Alii post *S. Augustinum* illum ab hoc errore vindicant, et, quæ pro more suo certis in locis durius expressit, ea benigne et sensu Catholico explicari posse contendunt. Multa quippe de Deò docet, quæ cum Antropomorphitarum errore conciliari nequeunt. Deum quidem corpus vocat, sed *corpus sui generis*; et corporis nomine essentiam rei aut substantiam intelligit . . . *Omne quod est* ait lib. de carne Christi cap. II, *corpus est sui generis; nihil est incorporale, nisi quod non est* . . . Hinc *S. August.*, qui diu in ea opinione fuerat, quod *Tertull.* Deum corpus esse arbitraretur, senex factus, et re maturius perpensa sententiam mutavit. Vide lib. de Heresib. hæres. 86.

S. Epiphanius tam longe aberat ab errore Antropomorphitarum, ut eum ipse ex professo refutaverit hæres. 70; et cum a Joanne Hierosolymitano in suspicionem hujus erroris vocatus fuisset, ipse in concione publica Hierosolymis habita fidem suam aperte declaravit.

§. II.

De æternitate Dei.

OBSERVANDA

I. Deum æternum esse, ait *Boëtius (Lib. V consolat. philos. prosa* 6.), cunctorum ratione degentium commune judicium est. Verum sicut æternitatem nemo unquam negavit, ita quid illa sit, nemo intelligere unquam aut eloqui potuit. Ne tamen ex hac obscuritate triumphos agant Athei, cum et ipsi æterni aliquid admittere cogantur. Nam rerum naturalium aut materiæ Creatorem negare non possunt; quin materiæ æternitatem illam attribuant, quam nos Deo, seu Enti summe intelligenti potiori utique jure attribuimus.

II. Quo abstrusior autem hæc quæstio est, eo magis in ejus indagatione desudarunt Theologorum et Philosophorum ingenia: quid Philosophi tum veteres, tum recentiores hac de re senserint, nostrum non est inquirere. Theologorum duæ sunt sibi oppositæ sententiæ. Prima rotunde statuit æternitatem esse durationem successivam, sive tempus infinitum: altera æternitatem stabile aliquid esse contendit, et immobile, quod nullam durationem proprie dictam, nullam temporis continuationem sibi adjunctam habeat. Prima faciliora qui-

dem dicere videtur, et humanæ rationi propiora; verum attentius considerata plura pugnantia, et contradictoria continere deprehenditur. Igitur quamplurimis verisimilior videtur ea sententia, quam Thomistæ suam fecerunt, et quæ nullam successivam durationem in æternitate admittit. Hi omnes libentissime subscribunt huic *Boëtii* de æternitate definitioni. . . *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio*. . . Non diffitemur in hac quoque sententia reperiri obscuritates; sed illæ ex mentis nostræ imbecillitate oriuntur, quia nos in exiguo temporis puncto constituti, durationis notionem ex mutabilibus fluxisque rebus habemus, quam utique in Deum transferre non possumus. Alia omnino est, temporis, et æternitatis Dei, et creaturarum ratio. « Quidquid vivit in tempore, ait idem *Boëtius*, id præsens a præteritis in futura procedit: nihil est in tempore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter posset amplecti. Hesternum jam perdidit, in hodierna quoque vita non amplius vivit, quam in illo mobili, transitorioque momento. » . . . Dei ergo duratio, quedmadmodum ejus natura, stabilis est et immota, neque temporum fluxu augetur. Nos autem, cum in æternitate partes succedentes fingimus, similes sumus iis, qui cum secundo flumine feruntur, littora et arbores moveri sibi fingunt.

III. Hæc utique quamvis imperfecta æternitatis divinæ cognitio plus quam sufficiens est Sapienti, ut sciat, quo figere debeat cor suum; ubi vera sint bona, ubi vera sint gaudia. . . *Quoniam spes impii*

tanquam fumus, qui a vento diffusus est. Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum. Sap. V... Qui adhæret mundo, cadet cum labili, qui Deo jungitur, firmabitur in ævum. Hoc ergo magni animi ac vere sapientis indicium est, spernere peritura et fallacia bona, ne amittantur æterna; pati quoque et patienter ferre prætereuntia mala quia... *quod in praesenti est momentaneum, et leve tribulationis nostrae . . . aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* II Cor. IV, 17.

PROPOSITIO

Deus est æternus.

Prob. I. Omnibus iis argumentis, quibus supra probatum est, Deum esse Ens necessarium, a se ipso existens; nam Ens absolutum, quod est ipsum esse, et rerum omnium principium et causa; quod fecit, ut essent tempora; quod ex naturæ necessitate existit, non potest habere initium aut finem. Ergo est æternum.

Prob. II. Scripturæ æternitatem Dei optimo ad intelligentiam nostram modo loquuntur, cum eum dicunt ante omnia tempora fuisse, et post tempora futurum esse; nulla in eo tempora cogitari posse, sed absorberi quasi ab ejus æternitate; non immortalem eum tantum esse, sed habere immortalitatem etc. Pauca tantum seligamus ex utroque fœdere testimonia Psal. LXXXIX 2. . . . *Priusquam montes fierent aut formaretur terra et orbis, a sæculo, et*

usque in sæculum tu es Deus... Isaiæ XLI 4... *Quis hæc operatus est et fecit, vocans generationes ab exordio? Ergo Dominus, primus et novissimus ego sum*... Et iterum Psalmista ait Psal. CI 26, 28 et ex Psalmista Apostolus ad Hebr. I... *Initio tu Domine terram fundasti*... *Tu idem ipse es, et anni tui non deficient*... II Petri III 8... *Unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut unus dies*... I ad Timoth. VI 16... *Qui solus habet immortalitatem*...

Prob. III. ex conc. et pp. Concil. Nicænum generale I. Filii æternitatem speciali decreto asserendam putavit contra Arianos, ne a divinitate alienus crederetur, si esset ab æternitate exclusus. Hinc in fine Symboli additum est... « Eos autem qui dicunt, » erat aliquando (*tempus*) quando non erat... aut » mobilem aut mutabilem filium Dei, anathematizat » S.ª Dei Catholica et Apostolica Ecclesia. »... Idem docet Lateran. IV Cap. IV *Firmiter.* — Ex Patrib. unicum adducimus *Tertull.*, qui Lib. III. contra *Marcionem* ait... « Quantum humana conditio de Deo » definire potest, id definio, quod et omnium con» scientia agnoscit, Deum summum esse magnum, » in æternitate constitutum, innatum, infectum sine » initio, sine fine. »

§. III.

De immensitate Dei.

OBSERVANDA

I. Hoc attributum magnam habet cum æternitate affinitatem. Quemadmodum Deus nullis temporum spatiis continetur, ita nullis locorum legibus illigatur. Ipse in tempore non est, sed tempus in ipso; ita etiam in rebus non est, sed res in ipso; et sicut æternitas omni successione caret, neque per partes evolvitur, ita immensitas omni extensione caret, et per spatia non dividitur. Unde potius cum loco et tempore est, quam in loco et tempore; ut optime ait S. *Anselmus*. De hac Dei immensitate paria non senserunt antiqui gentilium Philosophi; ut observat *Huetius (Quaest. Alnet. Lib. II Cap. II N.° VII.)*; meliora tamen recentiores plerique, utpote Hebræorum et Christianorum dogmatis jam imbuti. Si *Justino* Martyri fides est, Plato et Aristoteles in hac re aberrarunt: sed aliter sentit *Tertullianus* in Apologetico; ubi expresse ait, quod Stoici Deum posuerint... *extra mundum, qui figuli modo extrinsecus torqueat hanc molem; intra mundum Platonici, qui gubernatoris exemplo intra illud maneat, quod regat*... Melius sane Platonici quam multi ex Socinianis, Remonstrantibus, aliisque Novatorum sectis, qui Deum summo insidere cœlo, et terris

potentia non substantia adesse finxerunt. Ejusdem erroris suspectus habetur ex Catholicis *Augustinus Steuchius* Eugubinus, Sæc. XVI bibliothecæ Vaticanæ præfectus. *Erasmum Rotterdamum* ita ab hac suspicione liberare nititur cl. *Laurentius Berti (Discipl. Thelog. Lib. II Cap. V.)* . . . « Erasmus, ait, videtur potius ridere aliquorum logomachias, qui disputant, num Deus sit in spatiis imaginariis, quidve agat in antro scarabæi. » . . .

II. Igitur Deus ubique est, non tantum ratione scientiæ, quatenus omnia cognoscit; aut ratione potentiæ, quatenus omnia producit; sed ratione substantiæ, quatenus modo quodam ineffabili omnibus rebus substantialiter præsens est; non eo modo, ut spatio aliquo circumscriptus sit, aut per varias sui partes, variis corporum partibus respondeat; neque *definitive*, ut ajunt, sicut Angelus, qui licet totus in qualibet parte loci sit, in loco tamen continetur: sed ita, ut totus sit ubique, totus in omni loco et totus sine loco. Hinc scite S. *August.* (*Epist.* 187 *alias* 57 *ad* Dardanum.) . . . *In eo ipso, quod Deus dicitur ubique diffusus, carnali, resistendum est cogitationi, et mens a corporis sensibus avocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aer, aut lux ista diffunditur. Omnis enim hujuscemodi magnitudo minor est in sui parte, quam in toto* . . . De his nulla est inter Catholicos sententiarum discrepantia. Disputant autem Theologi circa modum hujus substantialis presentiæ, seu circa causam ejus formalem. Nos libentius subscri-

bimus huic S. *Joannis Chrysost.* sententiæ (*Hom. XXII in Epist. ad Hebr.*) *Quod Deus ubique sit, scimus; quomodo autem, non intelligimus* . . . Id potius diligentissime curemus, ut exhibeamus nos *sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso* (*Ad Coloss. I* 22.), scientes Deum nobis testem ubique adesse. Nunquam nos deserat hæc cogitatio; vehementer enim excitat ad virtutis studium; neque, cum peccavimus, sinit esse securos.

PROPOSITIO

Deus est immensus, rebusque omnibus per substantiam praesens.

Prob. I. Scripturæ et Patrum auctoritate. Jerem. XXIII 24. . . . *Si occultabitur vir in absconditis; et ego non videbo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus?* . . . Non igitur sola potentia, aut cognitione, aut efficentia, sed et substantia Deus est in omnibus. Job. XI 8. Deus dicitur *excelsior cœlo, profundior inferno, longior terra, latior mari.* Quo clare ostenditur, non tantum spatia omnia implere, sed nullis posse spatiis finiri Dei immensitatem. Actor. XVII 27. . . *Non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus* . . . Vide etiam *Deuter. IV* 39. — *Baruch III* 25. — *III Reg. VIII* 27. — *Ps. CXXXVIII, etc.*

Patrum testimonia apud *Petavium* aliosque

Theologos reperiuntur. Sufficiat nobis in re tam certa unum, aliumve laudasse. S. *Ambros.* lib. I de fide cap. 16. de Deo inquit. . . . « Complens » omnia, nusquam ipse confusus, penetrans om» nia, nusquam ipse penetrandus: ubique totus, » iodemque tempore vel in cœlo, vel in terris, » vel in novissimo maris præsens. » . . S. Chrisost. *in Psalm.* 112. . . « Deus non tanquam cœlo in» clusus respicit eminus quæ fiunt in terra, sed » ubique præsens, et omnibus assistens. » . *Et S.* August. *in Epist. ad* Dardanum. . . « Est ergo » Deus per cuncta diffusus . . . in solo cœlo totus, » et in sola terra totus; et nullo contentus loco, » sed in seipso ubique totus. . . Unde fatendum » est, ubique esse Deum, per divinitatis præ» sentiam. ».

Prob II. Idipsum ex infinita Dei perfectione necessario deducitur; nam rebus omnibus intime adesse, non tantum nihil continet imperfecti; sed a nobis concipitur ut proprietas summæ, et excellentissimæ naturæ. Quomodo loco contineri potest infinitus? Quomodo in uno spatio existere, et in alio non esse, qui omnia spatia creavit? Et si est alicubi et non ubique: an necessario illi loco addictus? Quis tantam insipientiam ferat? At libere sibi sedem elegit? Ergo posset eo loco discedere, et migrare in alium.

Cæterum non negant adversarii, Deum primam rerum omnium causam esse; omnia igitur ab ejus voluntate pendere, ejus nutu gubernari, ejus virtute vivere, moveri, et esse. Ergo rebus omnibus

intime adsit, necesse est; quia virtus Dei, aut operatio ab illius substantia non sejungitur.

CONTRA OBJICITUR.

Objectio I. Argumento ex infinita perfectione divinæ naturæ deductum, si quid probaret, nimium probaret; sequeretur enim, Deum nullis omnino spatiis finiri posse, ergo nec mundo, quamvis universum implere. Atqui absurdum est ejusmodi quid asserere, cum extra mundum nihil sit, et Deus non possit esse in spatiis imaginariis.

Resp. *nego min*. Deus necessario est ubique præsens, quia non potest esse locus, ubi Deus non sit. Verum immensum nulla spatia definire possunt. . . . *Ne quæratis*, ait S. *Athanas.* (*Lib. contra Sabellii gregales* N.° X), *loci magnitudinem tantam, ut quæ possit Dei magnitudinem capere; non enim immensus in menso est* . . . Deus immensus fuit, antequam conditus esset hic mundus; neque creando domicilium sibi condidit, quo includeretur. Ergo est extra mundum, non quiden in spatiis imaginariis, sed in se ipso. Hinc optime *Tertull.* (*Contr. Praxeam cap. V*). « . . Ante omnia Deus erat solus; » ipse sibi mundus, et locus, et omnia. » . . *Et* Aug. (Epist. jam citata) « Quomodo ubique, si in seipso? » Ubique scilicet, quia nusquam absens, in seipso autem, quia nusquam continetur ab eis, quibus est » præsens, tanquam sine eis esse non possit. » . . . Inde conspicuum est, non idem omnino esse *Immensitatem*, et *Omni præsentiam*. Hæc quidem ex immensitate fluit necessario; sed plus est immensitas, quam omnipræsentia. Atque non inepte veteres Theologi *Immensitatem* definierunt « aptitudinem et exigentiam, per quam Deus » ex sua natura determinatur, ut omnibus rebus per suam

» essentiam intime præsens sit, absque ulla limitatione et termino. «.

OBJECTIO II. Deus in Scripturis dicitur, 1.° in cœlo residere tanquam in sede propria... *Cœlum sedes mea...* Isai. LXVI ... *Dominus in cœlo sedes ejus*... Ps. X.— 2.° Descendere, ambulare etc. ... *Descendit Dominus, ut videret civitatem et turrim.* Genes. XI. — 3.° In illis esse, et manere, qui eum diligunt .... *Ad eum veniemus ad mansionem apud eum faciemus.* ... Joan XIV, Ergo etc.

RESPOND. *nego conseq.* Nemo est tam rudis, qui non sciat, quo sensu hæc aliaque ejusmodi intelligi debeant. Hinc ad I. Deus speciali quadam ratione in cœlo residet, quia ibi potentiæ ac munificentiæ suæ divitias magnificentius explicat. ... *Dei locus is dicitur,* ait S. *Joann. Damasc.* (*Lib. I de fide orthod. cap.* 13.), *qui uberioris ipsius operationis, et gratiæ particeps est, Idcirco cœlum sedes ejus est*... Ad II .. *Vide* ait S. *Aug.* (*Ser. LXX. de temp. N.*° 6), *ne ascensionem et descensionem localem sentias. Indignum est hoc de incorporea et ubique tota sentire substantia, sed descendere dicitur Deus, quando curam humanæ fragilitatis habere dignatur*... Ad III Respondet iterum S. *August.* (*Epist.* 287. *jam citata*) ... *Fatendum est, ubique esse Deum, per divinitatis præsentiam, sed non ubique per inhabitationis gratiam*......

OBJECTIO III. Nonnulli veteres docuerunt, Deum rerum effectorem tantum esse, essentias autem non pervadere. Ita *Tatianus* oratione contra Græcos, et *Clemens* Alexand. lib. V. Stromatum. *Lactantius* autem lib. de Opificio Dei cap. 16., Deum ait ita in cœlo esse, sicut anima humana putatur in cerebro residere. Ergo etc.

RESPOND. Apertum est, *Tatianum* et *Clementem* Stoicos impugnare, qui putabant Deum rebus omnibus im-

misceri tanquam partem, et animam mundi. *Lactantium* plurimi ex aliis ejusdem capitis locis benigne interpretantur; alii concedunt, eum in quibusdam hallucinatum, aut non satis accurate locutum. Hinc illud S. *Hieronymi* ad *Paulinum*. . . . *Lactantius quidam quasi fluvius eloquentiæ Tullianæ, utinam tam nostra confirmare potuisset, quam facile aliena destruxit*. . . .

§. IV.

De immutabilitate Dei.

OBSERVANDA

Deum esse immutabilem una pene omnium hominum consensio, et ratio ipsa persuadet. Veterum Philosophorum communem hanc sententiam fuisse ostendit *Huetius* (*Quaest. Alnet. lib. II cap. II*). Quamquam Stoicos accuset *Origenes* (*Lib. III cont. Celsum*), quod Deum mutationi obnoxium statuerint. Eundem errorem *August.* (*Lib. XII de civit. Dei cap.* 17.), antiquis quibusdam Hæreticis tribuit. Petrum *Jurieu*, qui nonnullos sanctos Patres de hoc errore postulat, invicte refutat celeberrimus *Bossuetius*, Avertiss. VI aux Protestans, art. II.

PROPOSITIO.

Deus est sub omni respectu immutabilis.

Prob. I *ex Scripturis*. Scripturæ 1.° Deum simpliciter et absolute immutabilem dicunt. — Numer.

XXIII. . . *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: nec ut filius hominis, ut mutetur.* . . . Malachiæ III 6. . . *Ego Dominus, et non mutor.* . . Sapient. VII 27. . . *Cum sit una, omnia potest, et in se permanens omnia innovat.* . . Jacob. I 17. . . *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.*

2.° Omne genus mutationis a Deo excludit. Ideo immutabilem dicit quoad existentiam et naturam... *Ego sum qui sum*, Exod. III . . . *Sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.* . . Psl. 101.— Quoad locum et tempus, quia æternum dicunt, et immensum. Ratione cognitionis et decretorum. . . . *Multae cognitiones in corde viri: voluntas autem Domini permanebit...* Proverb. XIX 21 . . . *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet...* Isai. XLVI 10.

Prob. II. *Ecclesiae et Patrum auctoritate.* Cum Arius, ut Christum creaturam esse ostenderet, mutabilem docuisset, Nicæna synodus ita definivit. . *Eos, qui dicunt: Erat, quando non erat . . . aut mutabilem, et convertibilem filium Dei: anathematizat sancta Dei Catholica et Apostolica Ecclesia...* Patrum testimonia enumerare in re tam aperta superfluum esset. Pauca tantum ex S.° *Augustino* citamus, quæ simul responsionem continet, ad ea Scripturæ loca, quæ videntur divinæ immutabilitati repugnare.

Lib. I Conf. cap. 4. Deum alloquens ait.. « Opera » mutas; nec mutas consilium » . . *Lib. XII de civit. Dei cap.* 14... « Fecit hominem in tempore, » non novo, sed immutabili æternoque consilio...

» *Ibid. lib. XXII cap.* 1... Cum Deus mutare di-
» citur voluntatem, ut quibus lenis erat, v. g.
» datur illis iratus; illi potius, quam ipse mutan-
» tur, et eum quodammodo mutatum in his, quæ
» patiuntur, inveniunt: sicut mutatur sol in oculis
» sauciatis; et asper quodammodo ex miti, et ex
» delectabili molestus efficitur; quum ipse apud
» seipsum maneat idem qui fuit. . . . ».

PROP. III. Deum esse immutabilem ex iis quoque apertum est quæ de naturæ perfectione dicta sunt. Quomodo enim mutatio in eo cogitari potest, qui est ipsum esse necessarium, independens, nulli causæ obnoxium, veritas ipsa, et sapientia? Non potest mutari ratione substantiæ, quia necessario totum illud est, quod est; nec ratione temporis, quia æternus; nec ratione spatii, quia immensus; nec ratione actionum, aut decretorum, quia illud cum summa Dei perfectione stare non potest. Omnis enim mutatio consiliorum imperfectionem involvit; quia levitatis et inconstantiæ signum est, decreta semel posita revocare sine novo motivo: novum autem motivum advenire non potest ei, qui ab æterno omnia novit.

ARTICULUS II.

De attributis Dei operativis.

Attributa, quæ priore articulo exposuimus, ideo quiescientia vocantur, quia intra Deum manent, et nihil aliud sunt, quam ipsa *simplicissima* Dei essentia, *semper* et *ubique immutabiliter* existens. Nunc ad illa accedimus, quæ entis viventis propria sunt, quæque mentes finitæ aliquo modo participant. Cum Deus spiritus sit simplicissimus et infinitus, cum vita ipsa sit, et omnis vitæ origo; necesse est, ut totam vitæ plenitudinem contineat; quamquam nulla oratio explicare, nulla cogitatio assequi possit, quantæ sint vires, quanta vis et virtus illius excellentissimæ naturæ, aliquam tantum notionem informare possumus ex iis, quæ in creaturis experimur, imprimis in natura nostra precaria et imperfecta, cum scilicet vires illas, quas in spiritu creato deprehendimus, Deo tribuimus in summo gradu, et sine adjuncta aliqua imperfectione. Habet ergo Deus quidquid spiritu infinito convenire intelligimus: id est, intellectum infinitum, et infinite perfectam voluntatem, cui nova Philosophia addit potentiam agendi infinitam, nam hæc tria ait essentiam seu naturam spiritus infinite perfecti constituere.

Hanc divisionem ultro arripimus; atque ita, quæ ad hanc attributorum classem pertinent tribus §§. complectimur. *Primus* erit de intellectu divino, *secundus* de voluntate, *tertius* de potentia agendi ad extra.

§. I.

De intellectu divino.

OBSERVANDA.

I. Intellectus in Deo est ipsa Dei cognitio, ipsa contemplatio, una, æterna, vivax, cuncta collustrans, atque hoc ipso penitus diversa a nostra cognoscendi ratione, quæ mutabilis est, angusta, et ideo multiplex et composita, quia imperfecta. Hinc Deo nec imaginatio tribui potest, nec memoria; quia immagine non indiget, qui res ipsas intime pervadit, nec recordatione; qui omnia semper præsentia habet. Neque quidquam in perfectissimo intellectu esse potest, quod ipse sibi acquireret, quod actionum successionem, et distinctionem exigeret; ergo nec reflexio, nec abstractio, nec ratiocinatio; non enim unum ex alio cognoscit Deus; sed uno intuitu videt omnia. Hoc ipsum diserte explicat *S. Augustinus* Lib. I. ad Simplicium Quæst. 2... « Cum enim » dempsero de humana scientia mutabilitatem, et » transitus quosdam a cogitatione in cogitationem,

» cum recolimus, ut cernamus animo, quod in » contuitu ejus paulo ante non erat, atque ita de » parte in partem recordationibus transilimus. . . . » Cum hæc cuncta detraxero, et reliquero solam » vivacitatem certæ, atque inconcussæ veritatis, una » atque æterna contemplatione cuncta collustrantis; » imo non reliquero, non enim hoc habet humana » scientia, sed pro viribus cogitavero; insinuatur » mihi utcunque scientia Dei. » . . Vid. *S. Thom.* Part. I. Quæst. XIV.

II. Intellectus divinus, cum perfectissimus sit, et infinitus, nec mensuram, nec modum habet; id est, omnia cognoscit, quæ cognosci possunt, et eo omni modo cognoscit, quo possunt, cognosci. Optime ergo Deus *scientiarum Dominus* dicitur, quia ipse necessario et a seipso habet omnem scientiam, et ipse dat omnibus quidquid habent. Quamvis unica sit hæc Dei scientia, et simplicissima, utpote quæ a natura Dei non distinguitur; pro ratione tamen objectorum, quæ considerat, in quasdam veluti partes dividitur a Theologis. Primum a *Thomistis* in duas secata est; unam vocarunt scientiam *simplicis intelligentiae*, quia res mere possibiles complectitur, aut certe res futuras quidem, sed ab existentia præcisas et tanquam possibiles tantum contemplatur, unde a nonnullis scientia *praecisionis* vocata est. Altera *scientia visionis* dicitur, qua Deo res quocunque tempore, et quacunque ratione futuras cognoscit.

Diu stetit bipartitum utriusque hujus scientiæ imperium; cum ecce! ex Jesuitarum Schola subito

alia exorta est scientiæ species, quæ sibi partem non exiguam arrogavit eorum, quæ divinæ cognitioni ab æterno objecta sunt. Cumque ambæ Thomistarum scientiæ hanc tanquam novam, et adventitiam repellerent, et ordines densarent, ne spatium superesse videretur; ipsa mediam se inter utramque collocavit, et nomen assumpsit *scientiæ mediae*, Ait autem, se in alterius jura minime involare, nec quidquam sibi attribuere eorum, quæ sive ad simplicem intelligentiam, sive ad scientiam visionis pertinent; manere huic omnia revera futura, illi omnia mere possibilia; se autem iis tantum occupari, quæ nunquam futura sunt quidem, quæ tamen, si certa conditio poneretur, essent aliquando futura.

Systema scientiæ mediæ auctorem habet *Ludovicum Molina* e societate Jesu, qui illud evolvit in libro de Concordia liberi arbitrii cum gratia, quem an. 1588 in lucem edidit. Non est hic locus, plura hac de re disserendi, et gravissimas pugnas, ac pertinacia bella enarrandi, quæ hæc controversia peperit; recurret enim de his dicendi occasio. Nunc unum hoc nobis examinandum est, an Deus scientiam conditionatorum habeat, seu scientiam illam, quam *Molina* ejusque discipuli mediam vocant. Non puto id ab aliquo in dubium vocari posse; sed, si rem admittimus, nihil est, cur de nomine litigemus.

III. Solent præterea Theologi scholastici multa disputare de medio, in quo Deus res omnes videt. Illud pene apud omnes in confesso est, Deum se ipsum cognoscere sine medio; rerum autem

naturas, et cuncta possibilia non alibi, quam in sua essentia contueri. Porro, cum omnia existentia rationem suæ existentiæ in ipsa Dei voluntate habeant; non immerito concluditur, Deum existentia omnia, tum præterita, tum præsentia et futura in suis decretis videre. Verum circa futura libera Theologi in magna iterum dissensione sunt; hoc ipsum enim controvertitur, quomodo Deus futura libera in suis decretis videat. Thomistæ præmotionis physicæ defensores contendunt, Deum futura omnia, sive necessaria, sive libera videre in decretis suis absolutis, et physice prædeterminantibus. Verum quamplurimis non arrident decreta hæc prædeterminantia, imprimis eum de futuris liberis agitur: hinc alii in alias abierunt sententias. Molinistæ docent, actiones hominum liberas et supernaturales a Deo videri in decreto concedendi gratiam, quam ope scientiæ mediæ infallibiliter scit, effectum habituram. Sed hæc breviter dixisse sufficiat. Præstat *S. August.* præceptum sequi et exemplum, qui in Psalmum 49 ait. . . « Non audeam dicere, quomodo Deus » novit. . . . Hoc solum dico; non sic cognoscit, » ut homo; non sic cognoscit, ut Angeli: et » quomodo cognoscit, dicere non audeo, quo» niam et scire non possum. » . . . Ne ergo molestius inquiramus, quæ nimium abscondita sunt, et quæ ignorare citra periculum possumus. Ea autem eo diligentius consideremus, quæ magis proficua sunt intelligentibus; scilicet: « quod oculi » Domini multo plus lucidiores sint super solem, » circumspicientes omnes vias hominum, et pro-

» fundum abyssi, et hominum corda intuentes in » absconditas partes (*Ecclesiast. XXIII* 28.). »... Unde optime ait *Boëtius* homines alloquens (*Lib. V de Consol. prosab.*). . . « Magna vobis indicta » est necessitas probitatis, cum ante oculos agitis » judicis cuncta cernentis. » . . . .

PROPOSITIO.

Deus perfectissimam habet rerum omnium scientiam.

Prob. I. Manifestis Scripturæ sacræ testimoniis. I Reg. II. Deus dicitur *scientiarum Dominus*. Esther XIV 14. . . *Domine, qui habes omnium scientiam*. . . Psal. CXLVI 5. . . . *Sapientiae ejus non est numerus*. . . Eccl. XLII 19. . . . *Cognovit Dominus omnem scientiam*. . . ad Rom. XI 33. . . *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei!* . . . Ad Hebr. IV 13. . . *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus*. . . Patrum testimonia adducere, superfluum ducimus.

Prob. II. Deus omnium consensu est Ens perfectissimum; atqui ipsa naturali ratione intelligimus, perfectius esse rerum omnium omnimodam scientiam habere, quam ignorare aliquid, aut rei cujuscumque imperfectam tantum habere cognitionem. Ergo etc.

PROBATUR PROPOSITIO PARTICULATIM.

I. Deus seipsum perfectissime cognoscit. . . *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* . . I ad Cor. II 10.

II. Novit omnia possibilia. . . *Vocat ea, quae non sunt, tanquam ea, quae sunt.* . . ad Rom. IV 17.

III. Cognoscit creaturas omnes et singulas, etiam quæ minimæ videntur et vilissimæ. . . Job. XXVIII 24. . . *Ipse fines mundi intuetur, et omnia quæ sub cœlo sunt respicit* . . . Psal. CXXXVIII 5. . . *Ecce Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua* . . . Hebr. IV 13. . . *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus* . .

Eccl.[i] I 2. . . *Arenam maris et pluviae guttas, et dies saeculi quis dinumeravit? Altitudinem cœli, et latitudinem terrae, et profundum abyssi quis dimensus est?* . . *Unus est Altissimus Creator omnipotens* . . . Matth. X 29, 30. . . *Nonne duo passeres asse veneunt: et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.* . . .

IV. Cognoscit omnes actiones creaturarum, et ipsas hominum cogitationes. . . . Psal. I 6. . . . *Novit Dominus viam justorum.* . . . Psal. CXVIII 168. . . . *Omnes viae meae in conspectu tuo* . . . I Paralip. XXVIII 9. . . . *Omnia corda scrutatur*

Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit. . , Job. XLII 2... . *Scio quia omnia potes, et nulla te latet cogitatio. . .* Et Psal. VII 10. . . *Scrutans corda, et renes Deus. . .*

V. Cognoscit futura omnia seu necessaria, seu libera. . . *Domino Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita; sic et post perfectum respicit omnia,* Eccl.ⁱ XXIII 29. — Sapient. VIII 8. . . *Scit praeterita, et de futuris aestimat . . . signa et monstra scit antequam fiant, et eventus temporum, et saeculorum. . .* Psal. CXXXVIII 3. *Intellexisti cogitationes meas de longe . . , et omnes vias meas praevidisti . . .* Joan. VI 65. de Jesu dicitur. *Sciebat ab initio Jesus, qui essent non credentes in eum.*

Hæc futurorum cognitio, quæ et *Praescientia* dicitur veluti proprius Dei character semper habitus fuit . . . *Confiteri Deum, et negare praescium futurorum apertissima insania est . . .* ait *S. August.* (*Lib. V de civit. Dei.*). Hac ipsa nota divinitatis falsos Deos refellit Isaias Cap. XLI 23. . . . *Annuntiate, quae ventura sunt in futurum, et sciemus, quia Dii estis vos . . .* Et *Tertull.* contra *Marcionem* scribit *(Lib. II Cap. V)*. ... . *Praescientia tantos habet testes, quantos fecit Prophetas. . . .*

V. Novit Deus futura conditionata, seu illa, quæ reipsa futura non sunt, sed tamen essent futura; si certa conditio poneretur.

Prob. I Regum XXIII 12. David, qui Ceilam se receperat, ac metuebat ne ab ejus loci incolis traderetur, Deum ita consuluit . . . *Si tradent me viri Ceilae, et viros qui sunt mecum, in manus*

Saul? et dixit Dominus: Tradent. . . Non utique temere id responsum fuit: ergo quid futurum esset posita conditione, certo noverat Deus. Idem evincitur ex illa Christi increpatione. *Matth. XI* 21 ... *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia, si in Tyro, et Sidone factæ essent virtutes, quæ factae sunt in vobis, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent . . .*

Cf. In hanc materiam, aliaque, quæ jam a nobis tractata sunt dogmata, cl. *Petavium* Theolog. dogm. Lib. I.

ARGUMENTA CONTRARIA

Argum. I. Deus non cognoscit minuta et vilia. Ergo etc.

Prob. ant. 1.° Auctoritate *S. Hieron.* qui in Prophetam *Habacuc* scribit ... *Absurdum est ad hoc Dei deducere majestatem, ut sciat per momenta singula quot nascantur culices, quotve moriantur* etc. . . . 2.° Indignum revera videtur præstantissima mente, ad res quascumque etiam vilissimas se se demittere. Ergo etc.

Resp. ad I. Non desunt Theologi, qui putant S. *Hieronymum* hoc loco deserendum esse. Verum non negat S. Doctor vilissima quæque Deo esse cognita; sed indignum putat majestate divina, rerum ejusmodi minimarum specialem curam habere, iisque prospicere cum illa singulari providentia, qua rebus humanis consulit. Addit enim eodem loco ... « Non scimus tam fatui adulatores Dei, ut, dum potentiam ejus etiam ad ima detrahimus, in nos ipsos injuriosi simus eandem rationabilium et irrationabilium providentiam esse dicentes. » . . .

Resp. ad II. Nulla res creata, in se et absolute vilis est, et Deus non minus in minimis magnus est, quam in maximis. Porro illud ab omnibus etiam Philosophis concessum est, ne res quidem vilissimas Dei scientiam fugere posse, cum omnium sit effectrix et exemplaris causa, et omnium rationes in se contineat. Quemadmodum Propheta ait Psal. CIII ... *Omnia in sapientia fecisti* . . .

Argum. II. Non est in Deo cognitio futurorum saltem certa et infallibilis. Ergo etc.

Prob. ant. 1.° Quidam Patres Deo præscientiam simpliciter adjudicant; ut *August.* Lib. II ad Simplicium. *Gregor. M.* Lib. XX moral. *Boetius* lib. V Consol. phil. — 2.° Scriptura, ubi de rerum libere futurarum cognitione loquitur, particulam *forte*, *forsitan* usurpat, quæ dubiam tantum et conjecturalem cognitionem indicat. — 3.° Non raro, quæ a Deo prænuntiata fuerant futura, reipsa non contigerunt. Sic *Isaiæ* XXXVIII mors Ezechiæ denuntiatur futura ... *Dispone domui tuæ, quia morieris* ... Nec tamen mortuus est Ezechias. *Jonæ* III prænuntiatur subversio Ninive; quæ tamen secuta non est. Ergo etc.

Resp. ad I dist. Quidam Patres præscientiam Deo adjudicant quoad nomen *conc.* Quoad rem nomine significatam *neg.* Illud tantum dicunt Patres illi, quod Deus res futuras intueatur, perinde ac si essent præsentes, et ideo hanc futurorum cognitionem mallent vocari scientiam, quam præscientiam.

Resp. ad II. Particulæ ejusmodi in Scripturis non semper incertitudinem significant, et dubitationem; sed quandoque sollicitudinem Dei, vel rerum quæ futuræ prædicuntur contingentiam, vel creaturæ libertatem. Hinc optime *S. Hieronym.* hæc verba Jeremiæ XXVI exponens . . . . *Si forte audiant, et convertantur.* . . .

inquit . . . » Loquitur hæc Deus ambigentes affectu, ut liberum hominis monstret arbitrium; ne præscientia futurorum boni vel mali immutabile faciat, quod Deus futurum noverit ». Sic quæ *Joan.* VIII ita exprimuntur . . . . *Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis* . . . ibid. Cap. XIV ita leguntur . . . . *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis.*

Resp. ad III. Non contigerunt, quæ prænuntiata fuerant conditionate, *conc.* Quæ prænuntiata fuerant tanquam absolute futura, *neg.* Multæ ejusmodi prædictiones in Scripturis leguntur, quæ potius comminationes dici possunt peccatoribus factæ, et hanc semper habent insitam conditionem: nisi convertantur a viis suis pessimis. Vid. Demonst. Cath. pag. 29. Pars II.

Inst. I. Præscientia futurorum cum hominis libertate conciliari non potest; nam cum scientia Dei falli nequeat; sequitur, necessario evenire, quidquid Deus præscivit esse futurum. Hoc argumentum ita urget *Tullius* Lib. II de Divinat. N.° 7. . . . « Nihil tam contrarium rationi et constantiæ, quam fortuna: ut mihi ne in Deum quidem cadere videatur, ut sciat, quid casu, quid fortuito futurum sit: si enim scit, certe illud eveniet, sin certe eveniet, nulla fortuna; est autem fortuna; rerum igitur futurarum nulla est præsentio. » Ergo etc.

Resp. dist. Illud est necessarium ex hypothesi et necessitate consequentiæ, quod Deus præscivit futurum *conc.*; necessitate absoluta, quæque antecedat liberum voluntatis consensum, *nego.* Non potest rebus humanis a divina præscientia necessitas ulla accedere nisi conditionalis, consequens, et in sensu, ut ajunt, composito, non diviso . . . « Sicut scientia præsentium, ait *Boëtius* (*Lib. V de Consol. phil.*) nihil his quæ fiunt, ita præscientia futurorum nihil his, quæ ventura sunt,

necessitatis importat »... Nihil nisi quia futurum est, præscitur. Quare, cum dico: Si Deus præscit aliquid necesse est, illud esse futurum; idem est, ac si dicam: Si erit, non potest non esse; quia nihil potest simul esse et non esse... Ita *S. Hieron.* loco citato ait... « Nec quia ille ventura cognoscit, necesse est nos facere, quæ ille præscivit: sed quod nos propria voluntate sumus facturi, ille novit futurum. » ... Omitto plura alia hujus generis argumenta magis captiosa, quam vera. Id unum adhuc observandum puto, magnum esse discrimen inter certo futurum, et necessario futurum. An non quotidie cernimus actiones creaturarum omnino liberas, quæ certo sunt, quamvis potuissent non esse? Quodcunque enim est, id certo est, licet non necessario; et quod certo nunc est, illud certo erat futurum. Sic et memoria præteritorum, etsi supponeretur infallibilis, non faceret, ut illa fuissent necessario facta .... » Sicut tu memoria tua, ait *S. August.* (*Lib. III de libero arb. cap. IV.*), non cogis facta esse quæ præterierunt, sic Deus præscientia sua non cogit facienda, quæ futura sunt. » ....

§. II.

De voluntate Dei.

OBSERVANDA

I. Quemadmodum intellectus, ita et voluntas Dei non potest concipi instar facultatis, aut habitus, sed tanquam actus purus et simplicissimus, qui unum est, idemque cum natura. Verum sicut scien-

tia Dei, quamvis una sit et indivisa, tamen multiplex fit repræsentatione; ita et voluntas, licet in se simplicissima, varia tamen est secundum nostrum concipiendi modum, et diverse distinguitur pro diversitate objectorum, aut modi quo circa objecta versatur. Hinc et Dei decreta mente dividimus, et alia aliis priora cogitamus, quamvis omnia in uno, simplici, æterno et immutabili actu divinæ voluntatis contineantur.

II. Primum quidem dividi solet in voluntatem *beneplaciti*, et voluntatem *signi*. Prima est actus verus et proprius divinæ voluntatis, qua Deus bonum aliquod vult esse; ut salutem electorum. De hac loquitur *Apost.* ad Rom. XII 2. . . . *Ut probetis, quæ sit voluntas Dei bona et beneplacens* . . . Voluntas signi non est reipsa in Deo; sed est res aliqua vel actio, quæ cum in hominibus signum esse soleat voluntatis, in Deo etiam metaphorice voluntas dicitur. Sic testamentum dicitur ultima voluntas. Voluntas signi vulgo quintuplex numeratur, juxta illud tritum;

Praecipit, et prohibet, permittit, consulit, implet.

Sunt hæc quinque etiam in nobis signa voluntatis, atque id nominis in Scripturis obtinent. Plerumque voluntas signi conjuncta est cum voluntate beneplaciti; at non semper. Sic Deus, cum Noëmo mandavit, ut arcam construeret, id simul præcepit, et voluit: non item, cum Abrahamo præcepit, ut immolaret filium. Quamvis et hæc voluntas, quæcunque illa sit, voluntatem aliquam beneplaciti significet, cujus terminus est ipsum signum, non res

significata. Sic cum Deus permittit peccatum, utique peccatum non vult, sed vult illud permittere.

III. Voluntas beneplaciti, quæ revera in Deo est, dividitur in *antecedentem* et *consequentem;* vel ut *S. Damascen.* ait (*Lib. II Cap. XXIX*), in *primariam*, et *secundariam.* Antecedens ea est, quam Deus habet ex se ipso independenter a præscientia creatæ libertatis; consequens vero prævisam creatæ voluntatis determinationem subsequitur. Deus voluntate antecedente, et velut ex nativa sua propensione vult omnes homines salvos fieri: sed voluntate consequente vult quosdam damnari. Iterum voluntas alias *absoluta* dicitur, alia *conditionata;* alia *efficax*, alia *inefficax.* Absoluta voluntas proprie ea est, quæ non pendet ab aliqua conditione; efficax autem quæ effectum suum obtinet. Theologi absolutam voluntatem plerumque pro efficaci usurpant.

IV. Nihil ad divinam voluntatem magis pertinere concipitur, quam *libertas*, quæ nihil aliud est, quam ipsa voluntas Dei independens et perfecta. Nam, si independens est voluntas ab omni re extrinseca, habet necessario facultatem agendi sine alterius determinatione: si autem perfecta est, non potest carere eo bono, quod creaturæ habent a Deo communicatum, scilicet ut possint se ipsas determinare, et solutam habeant non a coactione tantum, sed ab omni necessitate voluntatem. Verum sicut nihil a Deo abesse potest, quod perfectionis aliquid habere intelligitur; ita ab ejus libertate excludere necesse est, quidquid cum perfectissima ejus

natura pugnaret. — Unde 1.° Deus non est liber in actibus suis internis et immanentibus, qui ad divinam essentiam pertinent. Sic Deus necessario se ipsum diligit; Pater necessario generat Filium etc. 2.° Non est in Deo libertas *contrarietatis* in malum; Deus enim mali incapax est. Cæterum contingit nobis in hac materia, quod et in aliis plurimis, ut rem ipsam adstruamus certissimis rationibus, at, quomodo illa sit, nulla ratione explicare valeamus. Si humanæ libertatis modum rationemque evolvere non possumus, quamvis nihil certius nobis sit, quam nos liberos esse; quid mirandum, si in explicanda divina libertate frustra desudarunt Theologi, et multis subtilissimisque quæstionibus nihilo clarior, sed intricatior potius facta est difficultas?

PROPOSITIO.

Datur in Deo voluntas, et quidem perfectissima.

Probat. I pars. Scripturæ variis in locis Deo voluntatem tribuunt . . . Psal. CXIII 3. . . *Deus noster in cœlo, omnia, quaecunque voluit, fecit* . . . Matth. VI 9, 10, Christus ita nos jubet orare . . . *Pater noster . . . fiat voluntas tua, sicut in cœlo et in terra* . . . Ephes. I 11. . . . *Operatur omnia secundum consilium voluntatis suae* . . . I ad Thessal. IV 3. . . *Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* . . Hinc merito *S. August.* in Enchirid. cap. 96,

ait . . . *Neque veraciter ob aliquid vocatur omnipotens, nisi quoniam quidquid vult, potest.*

Sed ratio ipsa naturalis Deum aliter cogitare non potest. Nam voluntatem etiam creaturæ rationales habent, et in hoc non exigua consistit naturæ hujus perfectio; unde consequens est, Deum voluntate carere non posse. Neque detracta hac voluntate Deus supremus rerum Dominus dici posset, nec bonitate morali gauderet, neque summe beatus esset, cum seipsum amare non posset tanquam summum bonum, nec gaudium de seipso percipere. Imo neque perfecte intelligens conciperetur, quia, ut bene S. Thomas observat (Part. I quæst. XIX art. 1.) . . . « in quolibet intellectum habente est » voluntas, sicut in quolibet habente sensum est ap» petitus animalis. » ... Demum sicut ratio, ad explicandam rerum naturalium existentiam, nos cogit ad existentiam recurrere entis necessarii et independentis; ita etiam cogit voluntatem in hoc ente admittere; quia alio modo explicari non potest, cur Deus, qui omnia possibilia ab æterno cognovit, ea quæ sunt, et non alia produxerit.

Probat. II pars. Deus est Ens absolutum, et realissimum, in omni genere perfecionis infinitum; ergo cum voluntatem habeat, perfectissimam habeat necesse est. Id quoque Scripturæ nos docent, cum et perfectam prædicant Dei voluntatem, et imperfectionem ab ea omnem removeant. Ad Rom. XII 2... *Reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis, quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta.* . . I ad Timoth. II 4 de Deo dicitur. . . *Qui*

omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.... Psal. V... *Non Deus volens iniquitatem tu es*.... Ad Rom. XI 29... *Sine pœnitentia sunt dona Dei*.. Et alia multa quæ voluntatis divinæ independentiam, æternitatem, immutabilitatem probant, ut quæ de sanctitate, bonitate, aliisque attributis Dei moralibus agunt, quas nonnisi in Dei voluntate collocare possumus.

Ex propositione sponte fluunt sequentia:

I. *Deus omne bonum diligit, malum omne aversatur.* Ps. XLIV 8..., *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem*....

II. *Deus summa voluntate, seu summo amore diligit se ipsum.*

Voluntas perfectissima non tantum fertur in bonum, sed et rem quamlibet vult pro ratione boni, quod continet. Ergo summum bonum, summo amore diligit. Atqui hoc summum bonum est ipse Deus. Ergo etc. Hæc voluntas vocatur voluntas *complacentiae*, quia ex intuitu perfectionum summa in Deo oritur voluptas, seu complacentia. Vocatur etiam naturalis et necessaria.

III. *Deus amat omnia creata.*

Prob. Deus amat omne quod bonum est: atqui *omnis creatura Dei bona est.* I ad Timoth. IV, et Genes. I 31.... *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*... Hinc. Sap. II 25, dicitur... *Diligis omnia quae sunt, et nihil odisti eorum, quae fecisti*....

IV. *Deus quidquid amat, propter semetipsum amat tanquam propter ultimum finem.*

Prob. Quamvis bonitas creata possit esse ratio proxima, propter quam Deus aliquid amat; non potest tamen esse ultimum motivum amoris: voluntas enim perfectissima nonnisi in fine perfectissimo quiescere potest; et qui rerum omnium finis est, ille finem ultimum alium habere non potest, quam propriam suam gloriam et bonitatem. Id variis in locis Scripturæ docent. Prover. XVI 4.... *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus*... Isaiæ XLIII 7... *Omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi illum*.... Ephes. I 5.... *Praedestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum . . . in laudem gloriae suae*.... Vid. etiam ad Rom. IX 22. etc.

PROPOSITIO II.

Voluntas Dei est perfecte libera.

Probat. Deum circa ea, quæ extra ipsum sunt posita, cum summa libertate versari, et Scripturæ clare loquuntur, et ex illis, quæ de Dei perfectissima voluntate dicta sunt, recta ratione deducitur. Psal. 134 dicitur.... *Omnia quaecunque voluit Dominus fecit in cœlo et in terra*. . . . Daniel. IV.... *Juxta voluntatem suam fecit, tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terrae* . . . Ephes. I 11.... *Operatur omnia secundum consilium voluntatis suae*.. Recte hic observat *S. Thomas (Part. I quaest. XIX*

art. 3.)... « Quod operamur ex consilio voluntatis, » non ex necessitate volumus. » . . . Ergo etc.

Multa alia omittimus, cum res sit per se manifesta. Fieri enim non potest, ut voluntas perfectissima non item sit libera; libertas enim est perfectio simplex naturæ intellectualis. Deinde voluntas Dei, hoc ipso, quod sit perfectissima, nulla re exstrinseca perfici potest, nulla creatura indiget; nec potest in aliquo externo conquiescere, sed in sola perfectissima Dei bonitate; ex quo ita infert *S. Thomas* loco citato. « Cum bonitas Dei sit perfecta, et esse possit » sine aliis, cum nihil ei perfectionis ex aliis accre- » scat; sequitur, quod alia a se eum velle non sit ne- » cessarium. »... Cæterum magnum divinæ libertatis argumentum est fidelium oratio. Nam si Deus quidquid agit, necessario agit, inutile est preces effundere, et opem implorare divinæ clementiæ. Neque esset, cur bonitati ejus et liberalitati laudem referremus et gratias : quæ tamen omnia in communi hominum sensu posita sunt, et in Scripturis maximopere commendantur.

DILUUNTUR ARGUMENTA ADVERSANTIA.

Objiciunt contra I propos. Omnis voluntas fertur in bonum, illudque nititur obtinere, quo caret ; atqui Deus non potest carere aliquo bono, neque aliquo indiget. Ergo non est voluntas in Deo.

Resp. nego II part. maj. Omnis quidem voluntas fertur in bonum, at non ita semper, ut illud appetat, tanquam aliquid, quo perfici possit, aut quo indigeret; sed bonum amando, producendo, et communicando. Deus

cum sit summum bonum, se ipsum amat amore complacentiæ. Eodem amore fertur in omne bonum possibile. Verum cum illud extra se producit, ipse bona sua communicat, non aliena acquirit. Pulchre in hanc rem disserit *S. August.* (*Lib. I de Doctr. christ. Cap. III*) ... » Quomodo ergo diligit? Ut nobis utatur, an ut fruatur? Sed si fruitur, eget bono nostro, quod nemo » sanus dixerit. Omne enim bonum nostrum vel ipse » est, vel ab ipso est. Cui autem obscurum, vel dubium » est non egere lucem rerum harum nitore, quas ipsa » illustravit? Non ergo fruitur nobis, sed utitur. » ... Deus autem ideo dicitur uti creaturis, quia eas pro sua voluntate ordinat ad manifestandam gloriam suam. Deus enim necessario omnia ad seipsum tanquam ad finem ultimum refert.

Inst. Deus vult peccatum; ergo ejus voluntas non est perfectissima. — *Prob. Ant.* II Reg. XVI Dominus dicitur præcepisse Semei, ut malediceret David.—Actor. IV ... *Convenerunt adversus Sanctum tuum Jesum facere, quæ manus tua, et consilium tuum decreverunt fieri* ... Proverb. XVI ... *Universa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque in diem malum.* . Ergo etc.

Resp. ad I et II. *Nego Conseq.* Illa a Scriptura improprie dicuntur præcepta, sicut quotidie dicimus Deum ea velle, quæ fieri permittit ... « Non ergo aliquid fit, ait S. August. (*Enchirid. cap. XCV*), nisi » omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipsis » faciendo. » .. Præterea iis loquendi modis Scriptura energice exprimit ineffabilem illam divinæ providentiæ virtutem, quæ etiam liberas hominum actiones certo et infallibili modo ad finem suum ordinat; et ad bonum, quod facit malis utitur, quæ non facit.

Resp. ad III. Sensus est quod Deus per impiorum

pœnam justitiam suam manifestet, sicut in electis misericordiæ amplitudinem.

Objiciunt cont. II prop. Explicari non potest, in quo sita sit proprie libertas Dei, neque conciliari ea potest cum aliis Dei attributis, imprimis cum ejus immutabilitate. Ergo etc.

Resp. I. Theologi, ut explicarent modum, quo se habeat Dei libertas, in varias sententias abierunt, quas fusius evolvere magnus et inutilis labor esset. Duæ præ cæteris sunt in Scholis ventilatæ, quas penitus præterire silentio non possumus, propter celeberrimorum virorum auctoritates. Prima Thomistarum est; dicunt autem actum Dei liberum, quatenus in Deo est, intrinsecum esse et necessarium, neque ab illa voluntate distinctum qua Deus vult, et amat se ipsum; liberum autem dici ratione terminationis ad creaturas; in quantum scilicet indifferens est ad eas connotandas, aut ad hunc mundum terminandum, vel non. Credat hæc, qui sibi persuadere poterit libertatem in actu necessario reperiri, aut actus libertatem, ex objecto determinandam, non ex agentis voluntate. Habet tamen etiam contraria Scotistarum sententia non exiguas difficultates. Theologi illi affirmant immutabilitatem naturæ divinæ in eo tantum consistere, quod nec perfectionem aliquam deperdere, nec novam acquirere possit; Decreta autem operandi ad extra nihil esse *perfectivi* in Deo: nihil igitur obesse, quominus actus divinæ voluntatis, qui circa creaturas versatur, simul internus sit et liber.

Resp. II. Omnes fatentur libertatem Dei quantumvis evidentem, cum aliis quibusdam Dei attributis ægre conciliari posse: sed eæ difficultates, quæcunque illæ sint, nos a veritate tam certa, tam constanti deterrere non debent; cum ejusmodi difficultates in rebus etiam naturalibus et certissimis non desint. Quæ sit libertatis

humanæ naturæ, nulla adhuc philosophia definire potuit, et Dei libertatem explicabimus?

§. III.

De omnipotentia Dei.

OBSERVANDA.

I. *Omnipotens* Deus dicitur, quod in omnia dominatum habeat, et quod omnia facere possit. Hinc vocem illam, quæ apud Latinos est simplex, Græci distinguunt: priore sensu Deum *παντοκράτορα* nominant, posteriore *παντοδύναμον*; sed utrumque naturali quodam lumine et instinctu Deo tribuunt omnes tum Græci, tum Latini. De postrema tamen significatione hic potissimum agitur. Potentia, seu vis efficiendi est perfectio spiritui naturaliter conveniens; hæc vis efficiendi in spiritu infinito debet esse infinita, debet esse *omnipotentia*, quæ nihil aliud est, quam vis infinita efficiendi omnia possibilia, seu potentia, cui nulla adjuncta est imbecillitas. Notandum autem, quod aliquid impossibile esse possit vel in se, vel respectu Dei; potest enim aliquid non repugnare absolute, sed repugnare Deo, quia divinis perfectionibus adversatur. Sic peccatum in se non repugnat, sed peccare Deo impossibile est.

II. Quærunt hoc loco Theologi, an *Omnipotentia* sit distincta ab intellectu et voluntate facultas.

Et sane a SS. Patribus Omnipotentia Dei in ejus voluntate videtur constituta. Hinc *Chrysost.* (*Orat. II de incomp.*) *Satis illi fuit ad omnia, velle* . . . Verum manifestum est, hæc aliaque dici tantum posse supposita jam omnipotentia: ideo Deo sufficit velle, quia quæcunque vult, potest. Unde quamvis unum sint in Deo voluntas et potentia; tamen juxta nostrum conceptum distinguuntur. Deus omnia potest quæ vult; sed non omnia vult, quæ potest. Potentia respicit omnia possibilia, voluntas actu efficenda. Potentia in se, et absolute spectata ad divinam essentiam immediate pertinet, et in Deo concipitur eo ipso, quod sit Deus: si vero consideratur, ut vix effectrix rerum, non voluntatem tantum complectitur, sed etiam actionem mentis, seu ideam operis, et consilium, ut vocat *Augustinus.*

Nota. Quomodo in hujus perfectionis consideratione versari debeat Christianus, et quantas exinde utilitates capere possit, luculenter ostenditur *in catechismo Conc. Trid. Cap. II Quæst. XI et seq.* — Adeant candidati hoc præclarum et nunquam satis commendandum opus.

PROPOSITIO

Deus est infinite potens.

Prob. I. Innumera fere sunt Scripturæ loca, quæ infinitam Dei virtutem et potentiam magnifice extollunt; frequentiora tamen in veteri Testamento

novum enim amoris magis quam potentiæ miracula pandit, et supernaturalis creationis opes explicat infinitas et saluberrimas. Quamvis et hic multa reperiamus omnipotentiæ testimonia, et sermone expressa, et opere. Pauca nunc ex utroque fœdere depromamus.

Ex veteri Test. Eruditi observant, plusquam septuaginta V. T. loca numerari, in quibus legitur hebræum Dei nomen שדי, quod est *omnipotens.* Sic Genes. XVII... *Ego Deus omnipotens*... Genes. XVIII 14: dicitur... *Nunquid Deo est quidquam difficile?*.. Job. XCII 2... *Scio, quia omnia potes*... Psal. CXXXIV 6... *Omnia quæcunque voluit, fecit Dominus, in cœlo, et in terra, in mari, et in abysso*... Addi possent loca quam plurima, quæ divinæ virtutis insignia opera nunc ex historia, nunc ex natura colligunt: atque ubique ostendunt universam creaturam divinæ voluntati obsequentem. Huc pertinet illud Ps. XXXII... *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum... Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt*... et sexcenta alia.

Ex novo Test. Matth. XIX 26... *Apud Deum omnia possibilia sunt*... Ephes. III 20... *Qui potens est omnia facere superabundanter, quam petimus, aut intelligimus*... I ad Timoth. VI 15. Deus dicitur... *Beatus, et solus potens, rex regum, et Dominus dominantium*...

Prob. II. Ad probandam traditionis Catholicæ consensionem, necesse non est argumenta ex Conciliis et Patribus congerere: Ecclesia publice fidem

suam enuntiat in antiquissimis symbolis, Apostolico, Nicæno, et Athanasiano. — et solemniter profitetur, se credere *in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ.*

Probat. III. Ratio Omnipotentiæ ex ipsa Dei natura sumitur. 1.° Deus perfectissimus est; Omnipotentia autem a nobis concipitur ut perfectio; melius enim est, omnia posse, quam non posse. 2.° Deus omnipotens est, quia solus vere est; ut acute contra Faustum disputat *Aug.* (*Lib. XXVI cont. Fausti Cap. VII*) . . . *Ille plane omnipotens vere solus dicitur, qui vere est, et a quo solo est, quidquid aliquo modo est, vel spiritale vel corporale.* . . Nempe solus omnia potest efficere, qui actu est, quidquid esse potest, et omnem essentiæ plenitudinem continet.

Consectarium I.

Ergo voluntas Dei absoluta semper impletur.

Prob. Si voluntas Dei absoluta posset effectu frustrari, deesset Deo potentia id quod vult efficiendi: atqui hæc ipsi deesse non potest, quia est omnipotens. Ergo etc. .

Hinc illud Sapient. XII 18. . . *Tu Dominator virtutis cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis nos: subest enim tibi, cum volueris, posse.* . . Et illa Mardochæi precatio. Esther. XIII. . . *Domine Deus omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est, qui tuæ possit resistere voluntati.* . .

Corollarium II.

Etiam tunc non vincitur Dei potentia, quando voluntas Dei conditionata non impletur.

Prob. I. Manifestum est, tum ex Scripturis, tum ex cotidiana experientia, Deum multa velle, quæ tamen non fiunt vitio creatæ voluntatis Deo reluctantis... *Vocavi et renuistis,* ait Deus, Prov. I 42, *extendi manum meam, et non erat, qui respiceret*... Isai. V. 4... *Quid est, quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei? Expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas*... Multa alia ejusmodi in veteri et novo Testamento occurrunt. Verum nihil hæc divinæ potentiæ detrahunt; nam 1.° voluntas hæc absoluta non est, sed a libera creatæ voluntatis determinatione pendet. Quod autem ab hac conditione pendeat, idipsum Dei voluntate constitutum est, non ex defectu virtutis et potentiæ, sed ex suavissima providentiæ dispositione. «..Potentiam » suam Deus nostro arbitrio derelinquit, *ait S. Hieronymus* (In cap. XLIX. Isai.), ut justi voluntas » præmium consequatur.».. 2.° Voluntas Dei nihilominus semper impletur, quatenus est causa universalis; quod ita explicat S. Thomas *(Part. I quaest. XIX art. 6.)*... « Cum voluntas Dei sit » universalis causa omnium rerum, impossibile est, » quod divina voluntas suum effectum non conse- » quatur. Unde quod recedere videtur a divina vo- » luntate secundum unum ordinem, relabitur in » ipsam secundum alium: sicut peccator, qui quan-

» tum est in se, recedit a divina voluntate peccando,
» incidit in ordinem divinæ voluntatis, dum per
» ejus justitiam punitur. . . Sic voluntas Dei sem-
» per invicta est, *ut ait. S. August (Lib. de Spir.*
» *et Lib. Cap.* 33.*)*, vinceretur autem, si non in-
» veniret, quid de contemptoribus faceret . . . *et*
» *iterum (De Agone Chr. Cap.* 7.) . . . Nemo leges
» omnipotentis evadit; sed aliud est facere, quod
» lex jubet; aliud est pati, quod jubet. » . .

ARGUMENTA CONTRARIA

Argum. I. Patres passim dicunt, Deum ideo omnipotentem vocari, quia quidquid vult, potest. Ergo potentiam in Dei voluntate concludunt; ergo Deus alia efficere non potuit; præter ea, quæ vult.

Resp. neg. conseq. Mera hæc est adversariorum cavillatio. Quando dicitur Deum, quidquid vult, efficere posse, sensus naturalis et obvius hic est; sufficere Deo ut velit, neque unquam deesse potentiam agendi. Unde si alia vellet, præter ea quæ existunt; nihil esset quod omnipotentis voluntatis impediret effectus. Sed Patres non raro apertis verbis asserunt, impossibile esse quidquid Deus facere non decrevit! — Nova hæc cavillatio est; luditur enim in verbo posse, quod multiplici ratione intelligi potest. Si potentia Dei spectatur in actu primo, vel absolute; omnia potest, quæ vel in se, vel cum Dei perfectionibus non pugnant: si autem spectatur in actu secundo, tanquam effectrix rerum, optime dicitur, impossibile esse, ut reipsa fiant, quæ Deus fieri non vult; quod idem est ac, in Deo necessario præcedere operi voluntatem, seu Deum operari omnia secundum consilium voluntatis suæ (Ephes. I).

ARGUM. II. Potentia operandi ea tantum infinita dici potest, quæ effectum producere potest infinitum: atqui nulla est etiam divina potentia, quæ possit effectum infinitum producere; repugnat enim infinitum extra Deum. Ergo etc.

RESP. 1.° NEGO MAJ. Ideo potentia Dei infinita est, quia inexhausta. Virtus enim operandi in Deo tanta est, ut nec numero, nec magnitudine operum terminari possit; sed semper et plura possit efficere; et majora.

RESP. 2.° NEGO MIN. Impossibile quidem est, ut potentia divina effectum producat in se, seu *materialiter* uti dicitur, infinitum: at si effectus ejusmodi *formaliter* spectetur, vel sub ratione effectus, vere infinitus est; nam rem quamcunque etiam minimam solo voluntatis imperio ex nihilo producere, aut eam, cum existit destruere, actus est infinitæ potentiæ... » Deus ita artifex est magnus in » magnis, ait *S. August*, (*Lib. XI de civ. Dei cap. XXII*) » ut minor non sit in parvis; quæ parva, non sua gran» ditate, nam nulla est, sed artificis sapientia metienda » sunt » ... Et *Tertull.* (*Lib II cont. Marc cap. V*) » Opera Creatoris utrumque testantur; et bonitatem » ejus, qua bona, et potentiam, qua tanta, et quidem ex » nihilo. » ....

ARGUM. III. Deus multa non potest, quæ tamen impossibilia non sunt; nam nec dolere potest, nec mori, nec mentiri, nec multa alia facere, quæ etiam ab hominibus fiunt. Ergo etc.

RESP. DIST. ANT. Deus multa non potest ex perfectione naturæ, quæ ab hominibus fiunt ex naturæ imperfectione, *conc.*; multa non potest ex defectu potentiæ, *nego*. Jam supra observatum est, alia impossibilia esse absolute, alia respectu Dei, quia cum divinis ejus perfectionibus pugnant... De his, ait *S. Thomas* (*Part. I Quæst. XXV Art. III*)... » Convenientius di-

» citur, quod ea non possint fieri, quam quod Deus ea » non possit facere. » .. Multa in hanc rem egregie a Patribus dicta sunt. Sic *S. Ambros.* (*Lib. VI Epist* . 37.) » Quid impossibili Deo? *inquit,* non quod virtuti arduum » sed quod naturæ ejus contrarium; impossibile istud non » infirmitatis est, sed majestatis ... Et S. August. (*Serm.* » *de Symbolo ad Cathecum. cap. I*)... Deus omnipotens est » et cum sit omnipotens, mori non potest, falli non potest » mentiri non potest, et quod ait Apostolus II ad Timoth. » II negare seipsum non potest. Quam multa non potest! » et omnipotens est; et ideo omnipotens est, quia ista » non potest . » . . .

ARTICULUS III.

De attributis Dei moralibus.

Videmus Deum quasi appropinquantem nobis. Primum quidem eum consideravimus, quatenus ens primum est, et perfectissimum, quod velut immensum quoddam, ac nullis terminis definitum essentiæ pelagus omnia complexu suo continet. Stetimus a longe intuentes non tam in Deum ipsum, quam in caliginem, qua et præsens sistitur, et tegitur simul æternum et invisibile Numen. Ostendimus deinde excellentissime hujus naturæ veluti partes; intellectum, voluntatem, et vim operandi infinitam. Ita ad nos aliquo modo deducitur supre-

ma majestas, et tanquam prototypon apparet illius immaginis, quam animæ nostræ ipsa impressit. Nunc demum propior adhuc effecta, nobis proponitur, non tantum ut prototypon nostræ naturalis perfectionis, sed tanquam absolutissimum exemplar omnis moralis bonitatis, cujus et ipsi speciem aliquam et imaginem in nobis exprimere debemus. Quæ ad naturæ nostræ conditionem pertinent, ea sine nobis in nobis sunt; at hæc longe excellentiora, præter opem divinam, studio et imitatione assequimur. Atque huc pertinet illud Christi, Matth. V. 48. . . . *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis pefectus est. . . .*

In hac perfectione morali summa et inexhausta intellectus noster iterum distinguit et plures perfectiones morales, aut quasi virtutes Dei numerat. Præcipuæ sunt: *Sapientia, Sanctitas, Veracitas, Bonitas et Misericordia, Justitia.*

§. I.

De Sapientia Dei.

OBSERVANDA

1. Sapientia in Deo est, firma voluntas utendi sua omnipotentia juxta dictata infinitæ intelligentiæ; seu, est summus amor ordinis, quo fit, ut Deus non tantum fines intendat, naturæ suæ perfectioni

respondentes, sed finem etiam perfectissime assequatur per media optima. Hinc Sapientia quasi media stat inter naturales spiritus proprietates, quas exposuimus, et morales, de quibus hoc articulo dicendum est: priores supponit, posteriores continet omnes. Supponit *scientiam*, quæ perfecte cognoscit, quid bonum, quid melius, quid optimum sit, quæ optima ad finem assequendum media. Supponit *voluntatem*, quæ in bonum fertur ineluctabili propensione. Supponit *potentiam* agendi; quia sapientia non in speculatione rerum, sed in rebus agendis versatur; et hoc primum ad sapientiam pertinere intelligitur, ut nihil sibi proponat efficiendum, nisi vires adsint ad perficiendum. Jam vero quod perfectiones omnes morales contineat difficile non est, ex ejus conceptu eruere; nam cum ex perfectissimo intellectu et optima voluntate efflorescat; non potest in ea quidquam cogitari, quod non sanctum, quod non verum, quod non bonum esset et justum: vel potius, idipsum est sapientia, quod sanctitas, quod veritas, quod bonitas, quod justitia . . . *Est enim emanatio quaedam claritatis omnipotentis Dei sincera* (*Sap. VII* 25. 26.), *et ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est lucis aeternae, speculum sine macula divinae majestatis, et imago bonitatis illius.*

Si nunc ad hominem hæc applicantur, facillimum est videre, jam in veteri lege pessimos quosque et impiissimos homines passim insipientes vocari; sapientiæ autem nomine omnium virtutum cumulum intelligi . . . *Infinitus thesaurus est homi-*

nibus, quo, qui usi sunt participes facti sunt amicitiae Dei, propter disciplinae dona commendati (*Ibid. v.* 14) . . . Sed et N. T. libri omnem sanctitatem hac sola voce comprehendunt, et discrimen omne bonorum et malorum in vera aut falsa sapientia ponunt: boni dicuntur, qui Dei sapientiam participant; mali vero, qui sapientes sunt secundum carnem, et de quibus Apostolus ait (*Rom. I* 21. 22. *et I Cor. I II III*) . . . *Obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt* . . . Unde illa ejusdem Apostoli ad Ephesios hortatio, Cap. V . . . *Videte, fratres, quomodo caute ambuletis: non quasi insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus: quoniam dies mali sunt* . . .

II. Hic locus est, de illa quæstione quædam disserendi, quæ diu maximorum Philosophorum ingenia exercuit; scilicet, an Deus teneatur ad optimum. Scimus hanc quæstionem a quibusdam ad voluntatem Dei referri, ab aliis ad libertatem, aut omnipotentiam; verum ii de Sapientia parum, aut nihil loquuntur. Cæterum quid aliud est Sapientia, quam ipsa Dei voluntas prælucente Omniscientia omnia libere, fortiter, et suaviter disponens? Cum ergo illud sapientiæ proprium sit, ut vim operandi dirigat; ut opus suadeat, tum finem operi præfigat, et aptissima ad finem media disponat: quæritur, an Deus, cum sit sapientissimus, necessario optimum producat? Seu an necessario finem optimum per optima media prosequatur? Non est in hac re una omnium sententia. Veteres

philosophi Platonici et Stoici videntur docuisse, mundum hunc esse perfectissimum. Quidam etiam ex antiquis Patribus non multum aberant ab hac Platonicorum sententia. Inter recentiores autem Philosophos multi eam avide amplexi sunt, atque inter hos non pauci magnæ celebritatis viri. Quamvis et hi inter se non consentiant, alii cum *Leibnitzio* operis perfectionem absolutam exigunt, Deumque dicunt teneri ad ordinem inter omnes possibiles prorsus optimum, ideoque unicum *Malebranchius* contra ordinis perfectionem repetit a viis generalioribus cum absoluta operis perfectione collatis.

III. Hæc systemata multis fulciuntur et speciosis rationibus; et hodie absque examine assumuntur ab iis, qui indoctum putant non sentire cum illis qui doctiores habentur. Nobis autem videtur, parum ea cohærere, et multa contra objici posse tam gravia, ut nulla contraria ratione elidi possint; unde persuasum nobis est optimismum purum, et crassum, si ita loqui fas est, nullo modo defendi posse. Potest tamen alio modo opus Dei perfectum dici tum ratione finis, tum ratione mediorum. Ratione quidem finis, qui alius esse non potest, quam gloria Dei, et manifestatio divinarum perfectionum; quo certe nihil potest cogitari perfectius. Ratione vero mediorum; quia id exigit Sapientia infinita, ut Deus finem, quem sibi proponit perfectissime assequatur. Neque enim sapienter ageret, qui ad illud, quod assequi vellet bonum, per media tenderet minus idonea, relictis melioribus. Hæc sententia nihil habet, quod non sit sanæ rationi, et

illi quam de Deo habere decet, ideæ consentaneum. Cæterum notandum est, hanc quæstionem obiter tantum a nobis delibari posse, quia philosophica magis, quam theologica est: neque de mundo hoc disputationem a nobis institui posse, quem a Deo fuisse productum nondum probavimus. Nunc Deum adhuc, ut in se est consideramus, ideoque de ejus operibus in abstracto tantum aut hypotetice loqui possumus. Unde ita ponenda esset quæstio; an Deus necessario operetur extra se, et an opus extra Deum productum non possit esse, nisi optimum.

PROPOSITIO I.

Deus est infinite sapiens.

Prop. I. Auctoritate Scripturarum. Psal. CIII 24. . . *Quam magnificata sunt opera tua Domine! Omnia in sapientia fecisti.* Psal. CXLVI 5. . . *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus; et sapientiæ ejus non est numerus*... Ad Rom. XI 33. .. *O altitudo sapientiæ, et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* . . . Quam præclara divinæ sapientiæ encomia in libris Proverb., Sapient. et Ecclesiast. occurrant, nemini ignotum esse potest. Vide *Proverb.* III 19. etc. *Sapient.* VII VIII etc. *Eccles.* XXIV et Cap. IV ... *Sapientiam Dei praecedentem omnia, quis investigavit?* . . .

Prob. II. Non desunt argumenta ex ratione petita varia, et splendida: verum ad nos non pertinet ejusmodi philosophica tractatio. Ex probatis tantum concludimus. Cum Deus Ens perfectissimum sit, non potest illi deesse perfectissima sapientia; quia sapientia omnibus fatentibus est perfectio entis intelligentis, et quidem nostro concipiendi modo maxima, cum nihil homines magis dividat ab animantibus. Porro ibi perfecta sapientia est, ubi est voluntas optima, cum summa intelligentia conjuncta, et virtute operandi infinita.

PROPOSITIO II.

Deus neque necessario operatur ad extra, neque operando tenetur ad optimum.

Prob. I pars. Cum propositum nobis sit, a dogmatica disserendi ratione, quantum fieri potest, non discedere, duplex tantum patet argumentandi via. Prima, quæ argumenta directe eruit ex revelationis fontibus; altera, quæ ex veritatibus dogmatice probatis consectaria legitimo ratiocinio deducit. Utraque hac via recte pervenimus ad id, quod in propositione enuntiatum est. Nihil in Scripturis occurrit, quod in Deo necessitatem operandi argueret. Contra centies illæ repetunt, et inculcant; omnia a Dei nutu pendere; rationem rerum ultimam solam Dei voluntatem esse; Deum omnia operari prout vult. Revelatio tum Mosaica, tum Christiana tempus assignant Dei operibus, illudque

dicunt sola Dei voluntate constitutum. Verum, si in Deo necessitas esset operandi; non videtur cur non ab æterno creasset, Deus enim non potest esse sine eo, quod ipsi est necessarium.

Præterea, quæ de summa Dei perfectione, et omnimoda independentia, tum de infinita, quam in se ipso habet, beatitudine, et de libertate ejus, ac plena pro sua voluntate, operandi potentia diximus; omnem ab eo necessitatem penitus excludunt. . . . » Cum bonitas Dei, *ait S. Thomas* » *(Part. I Quaest. XIX Art. III)*, sit perfecta, et » esse possit sine aliis; cum nihil ei perfectionis » ex aliis accrescat; sequitur, quod alia a se eum » velle non sit necessarium absolute; et tamen » necessarium est ex suppositione: supposito enim » quod velit, non potest non velle; quia non po» test ejus voluntas mutari. » . . En sola necessitas agendi, quam licet in ente perfectissimo agnoscere: . . . *supposito quod velit, non potest non velle.*

Prob. II. pars. Iisdem fere, quæ ad probationem primæ partis allata sunt, argumentis. Scripturæ non tantum nihil habent, quod Optimistarum placita confirmaret; sed ubique Deum ostendunt, cuncta liberrime et pro arbitratu suo disponentem, tanquam supremum rerum omnium Dominum, cui una voluntas pro lege est. . . *Quaecunque voluit fecit, in cœlo et in terra.* . . . Psal. CXXXIV. — Ex iis autem, quæ de divina natura huc usque dicta sunt, duo hæc videntur necessaria consecutione concludi posse: 1.° Deum, cum sit perfectis-

simus, et nullius indigens, a nulla re externa ad agendum determinari posse; penderet enim ab illa re, a qua determinaretur. Deum quoque finem operandi alium sibi præfigere non posse, quam propriam gloriam ex perfectionum suarum manifestatione redundantem. Sed hac gloria, cum sit externa et adventitia, Deus carere potest, nec minor efficitur, cum illa minuitur, nec major, cum augetur. 2.° Rationem ipsam postulare, ut de Sapientia id cogitemus, quod de omnibus aliis Dei attributis, quæ vim suam extra Deum exserunt. Nempe eas infinitas esse et perfectissimas, si in Deo considerentur, in quo nihil potest esse nisi optimum; at cum extra Deum se produnt, necessario hærere in gradu finito; atque eo tantum sensu esse infinita, quod, quocunque modo manifestentur, semper possint perfectius manifestari.

CONTRA OPPONITUR.

ARGUMENT. Voluntas quæcunque libera non potest agere, nisi ex ratione sufficiente, seu, nisi per motivum aliquod præponderans inclinetur ad agendum, aut ad unum potius agendum, quam aliud: quæ autem aliter ageret, non sapiens esset, sed cæca et insipiens. Ergo cum Deus sapientissimus sit, tenetur ad optimum, idque unicum.

RESP. Hoc principium si admitteretur, libertatem in Deo penitus destrueret; nam in ente, quod intellectu infinito pollet, et rerum omnium causas perfectissime cognoscit, electio locum habere non posset. Comparatio ab homine sumi non potest, qui ignorantia laborat, et

ad malum fertur naturali propensione; qui altiori voluntati subditus est, et sibi ipsi norma vivendi agendique esse non potest. Unde tota sapientiæ regula pro homine est divinæ voluntati conformiter agere. Cui autem voluntati conformabit se Deus, nisi suæ? aut quam causam hæc voluntas habere poterit se se determinandi; præter scipsam? Voluntas Dei non est instar bilancis, quæ potentiam tantum passivam habet; et res externa; aut operis externi perfectio non potest per se causa esse, qua Deus determinatur ad agendum, ut jam observatum est. . . . » Omnis causa efficiens est, *ait S. August.* » (Lib. 83. Quæstion. Quæs. 28.); omne autem efficiens » majus est, quam id, quod efficitur. Nihil autem majus » est voluntate Dei; non ergo ejus causa quærenda est...»

Inst. I. Motivum, aut causa voluntatem inclinans, est ipsum objectum divinæ cogitationis, quod Deus amat propter illius bonitatem, quod condit propter gloriam suam. Ergo, quo perfectius est hoc opus, eo magis voluntatem ad agendum inclinat.

Resp. neg. ant. Confundi non debet motivum divinarum operationum ad extra, cum earum fine, et amore illo, quo Deus fertur in omne bonum. Gloria Dei externa, aut bonitas divina creaturis communicanda est finis operationum Dei; non autem causa, et motivum. Nihil quod extra Deum est, potest Deum ad agendum determinare. Deinde bonitas creaturarum est ipsum Dei opus. Deus creaturas libere amat, quia libere eas producit, et quem vult, gradum bonitatis eis impertit.

Inst. II. Ergo cæcam fingimus Dei voluntatem, ad opus sese sine ratione, sine motivo determinantem! Quis hæc ferat, aut cum infinita Dei sapientia conciliet?

Resp. Deus non potest cæco modo agere, quia intellectu perfectissimo præditus est. Non potest ad operandum determinari, nisi a propria sua voluntate; quia

ad omnia, quæ extra eum sunt, indifferens est; quia in se felicissimus; quia perfectissima libertate gaudet. At est etiam sapientissimus. Cum hæc omnia certa sint, concludimus, nihil esse inter se repugnantiæ: quamvis qua ratione inter se concordent explicare non possimus. Multa ejusmodi sunt, quæ negare non possumus, etsi quomodo sint, non intelligamus. Quomodo libertas Dei cum immutabilitate conciliari possit, explicare non valemus; sed utramque perfectionem in Deo esse nemo dubitat. Rationem volendi et intelligendi in Deo investigare non possumus; sed ideo nec intellectum a Deo nec voluntatem auferimus. Nos obscuritates in Deo relinquimus, quod nemo mirabitur. Verum, qui contraria nobis sentiunt, videntur nobis Deum libertate sua exuere, ipsamque ejus perfectissimam naturam, Majestatem, et potentiam violare.

§. II.

De Sanctitate Dei.

OBSERVANDA.

I. Sanctitas in genere consistit in immunitate ab omni malo morali, seu peccato; estque constans amor recti, et voluntas omnes actiones suas ad normam legis componendi. Cum autem Deus ipse sibi lex sit, neque normam agendi extra se ipsum habeat, *Sanctitas divina* bene dicitur, *immutabilis voluntas perfectionibus suis conformiter agendi.* Hoc attributum, ut cuilibet obvium est, arctissimam habet cum Sapientia connexionem; non est

tamen unus utriusque conceptus. Sapientia magis in actione consistit, et in Deo concipitur tanquam electrix operum illius, et rerum omnium moderatrix, attingens a fine usque in finem fortiter; suaviterque disponens omnia. Sanctitas est ipsa Dei moralis perfectio, ipsa pulchritudo Dei, et decor ineffabilis præstantissimæ naturæ. Sapientia quasi effusam et exundantem Dei bonitatem repræsentat; at Sanctitas lux ipsa est divinitatis intemerata; puritas, et castimonia integerrimæ voluntatis. Utriusque imaginem quandam in sole reperimus: illa lumen quodammodo est solis splendidissimum, omnia collustrans, et radios diffundens undequaque; hæc sol ipse dici potest sua claritate corruscans, et in se ipso inexhausto lumine dives.

II. Nullum est Dei attributum, quod adeo moveat reverentiam nostram, et ad studium virtutis adeo provocet nos, quam hoc ipsum quod *Sanctitas* dicitur: nam sanctissima voluntas in Deo necessario complectitur amorem rectitudinis et boni moralis in creaturis, et aversationem omnis impuritatis ... *Abominatio est Deo via impii*... Prov. XV 9... et Psal. V 7... *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*. ... Vide igitur quanta nobis necessitas incumbat sanctitatis; nam Deo placere non possumus, neque effugere omnipotentis vindictam, nisi sanctitatem et ipsi pro viribus sectemur, diligentes justitiam, et odientes iniquitatem... *Secundum eum, qui vocavit vos, sanctum, et ipsi in omni conversatione sancti sitis, quoniam scriptum est; sancti eritis, quoniam ego sanctus sum*.... I Petri I 15., 16.

PROPOSITIO.

Deo summa competit sanctitas.

Prob. I Reg. II 2. . . . *Non est sanctus, ut est Dominus* . . . Isai. VI 3. Seraphim clamant alter ad alterum . . . *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum.* Vid. etiam Apoc. IV 8. Multa alia omittimus; nihil enim frequentius occurrit in veteri Testamento quam ejusmodi loca, in quibus Deus sanctus vocatur, aut nomen ejus sanctum dicitur . . . I Petri I 16. . . . *Sancti eritis quoniam ego sanctus sum.* . . Præterea Deus auctor sanctitatis dicitur in creaturis, ut I ad Thessal. V 23. . . . *Deus pacis sanctificet vos per omnia.* . . . Dicitur aversari omne malum morale. . . Heb. I 13. . . *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* . . Demum cum nihil in Deo nisi perfectissimum esse possit; sequitur Deo summam competere sanctitatem. . . .

§. III.

De veracitate Dei.

OBSERVANDA

Veracitas in Deo est constans voluntas vera dicendi, et servandi promissa. In hac fundamentum

fidei nostræ situm est, in hac spes omnis futurorum. Tanta autem est hujus fundamenti firmitas, ut qui illud convelleret, Deum ipsum destrueret. Unde hæc aut similes propositiones: credendum esse Deo revelanti; fidendum Deo promittenti; meritò axiomatum loco habentur in Theologia; neque adhuc inventus est quisquam, qui Deum auctorem fecerit mendacii. Ipsi Philosophi gentiles id diserte exposuerunt, ut videre est apud *Huetium (Quaest. Aln. Lib. II cap. II N.° 17.)* inter alios » *Proclus* ex *Socratis* doctrina a *Platone* tradita in libris de Republica: cui assentientes *Alcinous* et » *Simplicius* Deum veritatis nomine affecerunt; » quod veritatis omnis ita sit principium, ut sol » omnis luminis ».

PROPOSITIO.

Deus summe verax est.

Prob. Joan. III. 33... *Qui accepit ejus* (Christi) *testimonium, signavit, quia Deus verax est*... Rom. III 4... *Est autem Deus verax*... Hebr. VI 18... *Impossibile est mentiri Deum*.... Psal. CXLIV... *Fidelis Deus in omnibus verbis suis*.... Alia multa prætermittimus; neque enim necesse est in re manifestissima argumenta congerere. Ergo verax est Deus, ergo vera sunt eloquia ejus, neque possunt effectu non compleri, quæ ipse aut comminatus est malis, aut diligentibus se repromisit; nam *verbum Domini manet in aeternum*... Isai. XI.. Et

Christus ait, Matth. XXIV 31. . . *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* . . . Id ergo agamus sollicite, ut *in virtute custodiamur per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo.* I Petri I 5.

§. IV.

De Bonitate, et Misericodia Dei.

OBSERVANDA

I. Bonitas alia est *naturalis,* quæ in ipsa naturæ perfectione consistit; alia *moralis,* quæ est liberæ voluntatis cum recta ratione conformitas; demum alia *relativa* est, quæ est propensio aliis impertiendi bona, aut eos provehendi ad statum perfectiorem. Cum bonitas illa, quæ naturalis dicitur, nihil aliud sit, quam naturæ perfectio, patet, Deum hoc sensu infinite bonum esse, quia in omni genere perfectissimus est (*Cap. II hujus Partis. Art. II et IV*). Bonitas moralis in Deo est ipsa illa incomparabilis sanctitas, de qua §. II egimus. Superest ergo ut de bonitate Dei relativa pauca dicamus; quæ recte definiri potest: Immutabile propositum voluntatis divinæ, eos, quos condidit, beatos, et felices reddendi; seu constans voluntas in Deo, communicandi felicitatem suis creaturis, quantum patiuntur earum finitæ naturæ, et sapien-

issimi fines, quos Deus sibi proposuit. Hæc divina bonitas varia accipit nomina, pro variis creaturarum, quas afficit conditionibus. Quando creaturis non merentibus bona dividit, *gratia* est; quando miseris et indigentibus succurrit, *misericordia*, et, cum malos patitur, et punire tardat, *patientia* vocatur, aut *longanimitas*. Nota quoque sunt, benevolentiæ, amoris, beneficentiæ, clementiæ, liberalitatis etc. vocabula, quæ omnia sub communi bonitatis nomine comprehenduntur.

II. Hoc est divinæ huic perfectioni proprium, quod nostrum quodammodo bonum sit, magis quam Dei. Nam quidquid nos sumus, divinæ benignitati debemus. Deus suo bono bonus est, in se continens omnia: nos autem ex ejus plenitudine accepimus, ejus voluntate vivimus, ejus donis ditescimus. Hinc nihil est quod magis nos Deo obstringat, quam hæc immensa liberalitas: nihil quod magis nos ad amorem sollicitet tenerrimosque moveat affectus. Multa sunt in Deo, quæ plus admirationis habent quam amoris, quia ad ejus magnitudinem pertinent et incomprehensibilem majestatem. Alia quæ reverentiam jubent, fidem confirmant, fiduciam accendunt; sed bonitas Deum amabilem et patrem in nos propensissimum exhibens omnes amoris, gratitudinis, spei, et pietatis sensus excitat; cui, si accedit bonitatis illius moralis, seu infinitæ sanctitatis, ei intemeratæ puritatis frequens consideratio; tum nescio quid divinum in animo exurgit et admirabiles in Deum amores exardescunt.

Illud quoque ad imitationem non parum excitat

animos, cum sentiunt, nulla re propius ad Deum accedere homines, quam benefaciendo; tum demum filios Dei nos effici, cum misericordiæ et bonitatis divinæ imaginem quandam in vita nostra exprimimus. Hac ratione Christus nos frequenter ad misericordiam, dilectionem, et beneficentiam excitat... *Diligite inimicos, benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos, et malos. Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est*... Eodem argumento utitur *Apostolus*. Sic ad Colossens. ait *(Coloss. III. 12.)* . . . *Induite vos sicut electi Dei, sancti, et dilecti viscera misericordiae, benignitatem etc.*... Et dilectus Christo discipulus, qui amorem, quem alte animo imbiberat, tam large ore et calamo effudit. En quædam ex Epist. I Cap. IV . . . *Charissimi, diligamus nos invicem: quia Charitas ex Deo est... Si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere*... Imprimis illa plena Divinitatis verba v. 16.... *Deus Charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo* . . .

PROPOSITIO.

Deus est summe bonus et misericors.

Probat. Nihil Scripturæ et Patres sæpius commendant, quam bonitatem, clementiam, et misericordiam Dei. Pauca seligimus. Psal. CV... *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum*

misericordia ejus... Idem in aliis quoque Psalmis repetitur . . . Psal. CXVIII . . . *Bonus es tu, et in bonitate tua doce me justificationes tuas*... Psal. CII. integer misericordias Domini prædicat . . . v. 8. . . . . *Miserator et misericors Dominus, longanimis et multum misericors* . . . Vid. etiam Psal. CXLIV. etc. . . . . Exod. XXXIV. etc. . . . . Lucæ I. 50 . . . . *Misericordia ejus a progenie in progenies, timentibus eum* . . . Jacop. I. 17. . . . *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum* . . , Huc referri possunt, quæ Deum nobis exhibent tanquam Patrem optimum, cujus opem nemo frustra implorat, qui dat nobis superabundanter, quam petimus et intelligimus. Aut quæ summam ejus erga homines dilectionem et charitatem extollunt, et ad imitationem nos proposito tanto exemplo provocant. Vid. quæ supra relata sunt. Observ. II.

Ex Patrum testimoniis, hoc unum addimus S. *August.* Lib. de Spiritu et Littera . . . *Major est Dei misericordia, quam omnium hominum miseria*...

OBJECTA SOLVUNTUR.

Objiciunt I. Misericordia est species tristitiæ; atqui tristitia in Deo esse non potest; ergo nec misericordia.

Respondet *S. Thomas* (*Part. I. Quæst XXI. Art.* 3.) . . . » Misericordia est Deo attribuenda secundum effectum, non secundum passionis affectum. Misericors dicitur aliquis, quasi habens miserum cor; quasi scilicet afficitur ex miseria alterius per tristitiam, ac si esset ejus propria miseria; et ex hoc sequitur, quod operetur

ad depellendam miseriam alterius, sicut miseriam propriam: et hic est misericordiæ effectus. Tristari ergo de miseria alterius non competit Deo; sed repellere miseriam alterius, hoc maxime ei competit . . . ».

Objiciunt II. Si Deus summe bonus esset, nulla possent mala in hoc mundo existere. Atqui existunt tamen quamplurima. Ergo etc.

Resp. d. maj. Nulla possent existere mala absoluta et moralia, quorum Deus auctor esset, *conc.* Nulla possent existere mala defectus, aut ex hominum culpa manantia, *nego*. Multa, quæ nobis mala videntur, sunt tantum rerum creatarum imperfectiones. Deus bona produxit multa, et minora, cum ipse sit unum summum bonum; non sibi æqualia, quia non de se ipso; sed infirma, quia de nihilo; atque etiam inter se inæqualia, quia in iis, quæ absolutam bonitatem habere non possunt, perfectio ex comparatione cum aliis inferioris naturæ potissimum elucescit. Cum ergo queritur, ur alia sint aliis minora in hoc mundo, optime responderi potest; ideo alia aliis esse minora, ut alia aliis essent majora . . . » A terrenis, *ait* S. August. (*Lib.* » *XI de civ. Dei.*), usque ad cœlestia, et a visibilibus » usque ad invisibilia, sunt alia aliis bona meliora, ad » hoc inæqualia, ut essent omnia . . . ».

Quod mala moralia attinet, jam dictum est, ea non Dei opus esse, sed hominis. Ad libertatem nostram id pertinet, quod in malum dilabi possit. Ipsa autem libertas Dei donum est, eaque sublata nec dignum Deo obsequium præstaretur, et muliplici felicitate careret homo Huc pertinet illud S. *August* » (*Lib. de vera Relig. Cap* » *XIV.*) . . . Tales servos tuos meliores esse Deus ju» dicavit, si ei serviant liberaliter: quod nullo modo » fieri posset, si non voluntate, sed necessitate servi» rent . . . » Si ad mala phisica provocant adversarii,

valent jam datæ respontiones. Nam in quantum defectum indicant, ex naturali conditione omnis creaturæ fluunt. Quatenus autem vexant vitam humanam, pœnæ peccati sunt, et quidem salutares, ac paternæ bonitatis et clementiæ magis quam justitiæ indicia; quia ab homine dependet, ut iis bene utendo multo perfectior evadat, et beatior. Hanc multiplicem malorum ejusmodi utilitatem etiam imbecillior hominum ratio facile intelligit; quid si immensum illud, æternumque divinæ providentiæ opus, quod terrena omnia et cœlestia, et tempora et æternitatem, et omnia entia, ac eventus omnes complectitur, assequi mente nostra possemus?

§. V.

De Justitia Dei.

OBSERVANDA.

Justitia latiori sensu, sicut in homine omnium virtutum complectionem significat, sic et in Deo a Sanctitate cæterisque attributis moralibus non distinguitur. Stricte sumpta est singularis virtus, reddens unicuique suum; in Deo autem est constans voluntas tribuendi præmia et supplicia unicuique pro meritis. Justitia ut specialis virtus considerata duplex distinguitur; scilicet in *commutativam*, qua redditur alteri, quod ei debitum est pro accepto, aut ablato; et *distributivam*, quæ premia vel pœnas pro meritis rependit. Hæc iterum duplex est: quando pœnas decernit pro commissis sceleribus, vocatur

tur *vindicativa*, si præmia, *remunerativa*. Justitia, quæ commutativa dicitur proprio et stricto sensu in Deo non est ... *Quis enim prior dedit illi, et retribuetur ei?* ..- Ad Rom. XI. 35.... Quamvis in eo sensu admitti possit, quod nostra bona opera ex gratiæ auxilio facta aliquam acquirant cum præmio proportionem. Quod autem justitiam distributivam attinet, nemo est, qui eam Deo unquam abjudicaverit. Deus, sicut libentissime merita coronat, ita transgressores non sinit esse inultos.

PROPOSITIO.

Est in Deo justitia distributiva.

Probat. I. *Argum. generali.* Multa hujus rei argumenta in omnibus fere libris tum veteris tum novi testam. occurrunt. Sic Genes. XVIII 25. Abraham ad Deum ait ... *Absit a te, ut rem istam facias, ut occidas justum cum impio, fiatque justus, sicut impius: non est hoc tuum, qui judicas orbem terrae* ... Psal. CXVIII, 137. ... *Justus es Domine; et rectum judicium tuum* ... Tobiæ III 2.... *Justus es Domine, et omnia judicia tua justa sunt, et omnes viae tuae misericordia, et veritas, et judicium* ... Roman. II. 5. et seq. ... *Reddet unicuique secundum opera ejus etc.* ... V Joan. V Matth. XVI XXV II ad Cor. V etc.

Probat. II. *Argum. specialib.* 1.° Est in Deo justitia *remunerativa* ... II ad Timoth. IV. ... *Bonum certamen certavi.* .. *In reliquo reposita est*

mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.— Ad Hebreos VI 10. . . . *Non injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius* . . .

2.° Est in Deo justitia punitiva, in vindictam malorum. Ad Rom. XII 19. . . . *Mihi vindicta: ego retribuam* . . . Psal. V 6. 7. . . . *Non habitabit juxta te malignus; neque permanebunt injusti ante oculos tuos. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium*. . . Rom. I 18. . . . *Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem, et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in justitia detinent* . . . Præterea justitiam Dei *vindicem* (liceat nobis cum Scriptura loqui) facta ipsa omni sermone evidentius probant. Præcipua sunt 1.° mala ob peccatum originale in totum genus humanum diffusa. 2.° Diluvium. Sodomæ et Gomorrhæ excidium. 3.° Immensa Dei in Christum Hominem-Deum severitas.

Probat. III. 1.° In ente perfectissimo nulla potest esse injustitia, quia nulla potest esse causa injustitiæ. Omnis quippe injustitia nascitur vel ex ignorantia, seu errore intellectus, vel ex perversa voluntate; sed utrumque in Deo repugnat. Ergo etc.

2.° Non intelligitur, quomodo Deus, in quo est summus amor omnis boni, omnisque iniquitatis summa aversatio, posset in rerum creatarum admiratione nullam boni, et mali rationem habere; leges optimas, et ad commune bonum plane necessarias, nulla sanctione confirmare; neque in

transgressores, et contemptores majestatis suæ animadvertere.

3.° Deus cum sit optimus, creaturas rationales necessario vult esse beatas; verum cum sit moralis mundi gubernator, moralem simul earum bonitatem promovere tenetur; ideoque felicitatem cum virtute, aut morali perfectione sociare insolubili nexu. Inde oritur ordo moralis, qui sine justitia cogitari non potest; consistit enim in eo, ut nemo possit esse beatus, nisi bonus sit; infelix autem evadat, quicunque a virtute desciscit.

CONTRARIORUM CONFUTATIO.

Dicunt I. Justitia scelerum vindex est aliquid Deo extrinsecum: atqui nihil extrinsecum potest Deo necessarium esse; ergo justitia non potest in Dei attributis numerari.

Resp. neg. maj. Justitia ad illa Dei attributa pertinet, quæ vim suam exserunt extra Deum, et ob hanc causam, duplici ratione considerari possunt; in quantum nempe in Deo sunt; et in quantum in operationibus Dei externis manifestantur. Justitia Deo intrinseca est tanquam attributum necessarium perfectissimæ naturæ, neque ad ejus essentia divelli potest. In hoc Theologi omnes conveniunt: unde cum circa Justitiæ necessitatem disputant, de hac perfectione non agunt, quatenus in Deo est; sed de ejus externo exercitio. Atque omnes iterum concedunt, Deum, cum vindictam sumit de peccatis nostris, prorsus liberum esse in modo puniendi. An autem possit omnino a pœna abstinere, etiam supposita libera transgressione, non apud omnes in confesso est. Putant quidam Deum, utpote supremum o-

omnium creaturarum Dominum posse juri suo cedere, et offensam cum omni pœna dimittere. Alii tamen contrarium multo probabilius affirmant, rationesque afferunt a nobis supra ex ipsa Dei notione evolutas. Cæterum tota hæc quæstio de hypothesi est non existente, dum fatentibus omnibus ex Revelatione certum sit, Deum revera pœnas a peccatoribus exigere. Non est ergo cur hæc nos diutius morentur.

Dicunt. II. Multa ad mundi hujus administrationem attendentibus occurrunt, quæ cum justitia Dei conciliari non possunt. Nam bonos non raro videmus inique vexari, et malis fere innumeris confici: cum econtra mali in bonis ducant dies suos, ac perpetua prosperitate floreant. Ergo etc.

Respond. Hæc quidem conciliari non posse videntur cum Dei justitia ab iis. qui terrena sapiunt, et omnem suam quamvis mire jactatam sapientiam in rebus caducis et brevissimo hujus vitæ spatio concludunt. At iis, qui suæ dignitatis conscii sunt, et meliora de Deo sentiunt persuasum est, omnia sapientissime a Deo esse constituta. Et quamvis multa sint, quæ nos nullo consilio assequi possumus; in multis tamen fines conspicimus sapientia Dei, bonitate, ac justitia dignissimos. Cum Deus supremus omnium Dominus sit, utique pro suo beneplacito tum malorum supplicium, tum bonorum præmia differre potest; atque ut ea differet sapientissimæ suadent rationes. Vid. Sap. Cap. XI XII. Status vitæ præsens est status probationis, in quo ad exercitationem virtutis, et abstergendas humanæ infirmitatis maculas, oportet bonos multa perferre molestias. Cum autem vides malos prospera uti fortuna, cogita in Deo justitiam non excludere bonitatem, quæ patienter sustinet ingratos, et peccata dissimulat propter pœnitentiam; cogita, eos qui divitias bonitatis, patientiæ, et longanimitatis

contemnunt, thesaurizare sibi iram in die iræ (*Rom. II 4. 5.*); cogita demum, in hoc ipso clarius innotescere Dei justitiam, quod ea, quæ bona reperit in peccatoribus, sine præmio non relinquat; et ideo terrena quædam et caduca iis impertiatur, quos in alia vita prævidet justitiæ severitatem experituros.

Dicunt III. Bonitas et Misericordia, quæ veluti proprius Dei character intelligitur, justitiam illam, quæ punitiva est, necessario excludit; quia contrarii utriusque effectus sunt. Una parcendo se, et miserando manifestat, altera puniendo: una dona sua in omnes largiter effundit, altera magnam hominum partem ad æterna supplicia damnat. Ergo etc.

Resp. Bonitas in Deo non est cæca aliqua et omni lege soluta benignitas, absque delectu et consilio dona sua diffundens; sed virtus moralis et perfectio, quæ cum Sapientia et Sanctitate indissolubili fœdere sociatur. Hoc ipso non potest esse justitiæ contraria, quæ comes est Sapientiæ et Sanctitatis, sive summæ moralitatis executoria potestas. Non potest ergo justitia cum bonitate pugnare; utraque in Deo summa est et infinita; utramque Deus exercet pro sua voluntate, tanquam sapientissimus gubernator, et assertor moralis ordinis; neque cum bona largitur cessat esse justus, neque cum pœnis decernit, bonitatem exuit . . . » Omne justitiæ opus, » *ait Tertull. (Cont. Marc. Lib. II Cap. XIII)*, procu» ratio bonitatis est; quod judicando damnat, quod » damnando punit, quod, ut dicitis, sævit; utique » bono, non malo proficit. Denique timor judicii ad » bonum, non ad malum confert . . . *Et paulo post* . . . » Usque adeo justitia etiam plenitudo est divinitatis » ipsius exhibens Deum perfectum, et Patrem et Do» minum; Patrem clementia; Dominum disciplina: Pa» trem potestate blanda, Dominum severa, Patrem di-

» ligendum pie, Dominum timendum necessarie; dili-
» gendum, quia malit misericordiam, quam sacrificium,
» timendum, quia nolit peccatum: diligendum, quia
» malit pœnitentiam peccatoris, quam mortem; et ti-
» mendum, quia nolit peccatores sui jam non pœni-
» tentes ». Pulchre demum S. *August.* ostendit (*Epist.* 138 *ad Marcellin.*), mala, quæ in hoc mundo patimur non tam mala justitiæ esse, quam bona misericordiæ... » Cum Deus evertit subsidium vitiorum, et copiosas » libidines inopes reddit, misericorditer adversatur...». Jam ante dixerat....» Nihil est infelicius felicitate pec- » cantium, qua pœnalis nutritur impunitas, et mala » voluntas velut hostis interior roboratur . . . ».

NOTA. Recurret adhuc occasio de his uberius tractandi. Cæterum de Deo ejusque attributis multa copiose et acute disseruit D. *Hoocke*, Tom. I magis tamen Philosophorum, quam Theologorum more. Multa etiam in Cl. D. *Dobmayer* Theologia Dogmat., reperies methodice exposita. Splendent ibi ubique Protestantium auctorum nomina, prætermissis Patribus, et celeberrimis Catholicorum Theologis; aut uno tantum aliove ex recentioribus obiter et timide quasi nominatis. Nos cum magna fiducia ad nostros Theologos remittimus: et qui tractationem hujus materiæ desiderant, non theoreticam tantum, sed ad mores et usum vitæ Christianæ accommodatam, cibum invenient multo solidiorem, et ex puro veræ Religionis frumento expressum in Catholicorum libris. *Sieh Schwarzhuebers Religionshandb.* 1. *B. u. Schwarzens Handb.* 1. *B. Wiest.* Tom. IV Op. M. pag. 251. — Op. M. Tom. II pag. 83. *Bossuet*, élévations — les IX. prem. Tom. VIII.

ADNOTATIONES

(1) Pag. 48. Egregie in hanc rem disserit Illustriss. *Bossuetius,* traité de la connaissance de Dieu, et de soi même, chap. VI. §. 5. . . » Parmi les vérités éternelles, que je connais, une des plus certaines est celle-ci, qu' il y a quelque chose au monde, qui existe d' elle-même, par conséquent qui est éternelle, et immuable. *Qu' il y ait un seul moment où rien ne soit, éternellement rien ne sera.* Ainsi le néant sera à jamais toute vérité, et rien ne sera vrai que le néant; chose absurde et contradictoire. » . . .

Et §. 6 . . » Il n'y a rien de plus existant, ni de plus vivant, que lui. Il ne peut pas qu' il ne soit, lui qui posséde la plénitude de l' être, ou plûtot, qui est l' Etre même, selon ce qu' il dit, parlant a Moise. . . *Je suis celui, qui suis; celui, qui est, m' envoie a vous.* . . . » En la présence d' un être si grand, et si parfait, l' âme se trouve elle-même un pur néant, et ne voit rien en elle, qui mérite d' être estimé, si ce n' est qu' elle est capable de connaitre, et d' aimer Dieu. » . . Edition di Lebel, Tom. XXXIV.

(2) Pag. 63. Constans antiquorum Philosophorum opinio est, naturam divinam ab homine mortali intelligi non posse. Huc illud pertinet, quod Cotta ait apud Ciceron. Lib. I. de Natura Deorum N.° 22. . . » Roges me, quid, aut quale sit Deus; auctore utar Simonide, de quo, cum quæsivisset hoc idem tyrannus *Hiero*, deliberandi sibi unum diem postulavit. Cum idem ex eo postridie quæreret, triduum petivit. Cum sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero requireret, cur ita faceret: quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. Sed Simonidem arbitror, quia multa venirent in mentem acuta et subtilia, dubitantem, quid eorum esset verissimum, desperasse, omnem veritatem. » . . . Hæc aliaque ejus generis testimonia non tantum probant incomprehensibilem Dei naturam; sed summam Philosophorum in iis etiam, quæ mens humana aliquo modo intelligere potest, ignorantiam. Nam nihil omnino de Deo cum certitudine asserere, aut docere sine erroris admixtione potuerunt. Incerti hærebant an mundum Deo, an Deum mundo subjicerent; an unus esset Deus, an multiplex; an corpore vestitus, an ab omni concretione segregatus; an iners, an rerum providus etc. Quanto melius, quanto certius Christiani! Qui, quæ de Deo sentire oporteat, a Deo ipso didicerunt. . . *Deum nemo vidit unquam*, ait Joan. Cap. I. v. 18, *unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. . . Hinc de incomprehensibili majestate ea scimus, quæ scire nobis prodest; et quamvis non perfectam, rectam tamen et sinceram Dei cognitionem ex Revelatione habemus: ita quidem ut melius nunc de Deo sentiat humilis et rudis Christianus, quam celeberrimi olim Gentilium Philosophi.

(3) Pag. 76. Quod Spinozismum attinet, legi etiam

possunt, quæ Cl. D. *Dobmayer* tum ex suo, tum ex recentiorum, et imprimis Protestantium auctorum sententiis congessit. Tom. V §. 20. Quæ de benigniore Spinozismi interpretatione dicuntur nimis involuta mihi videntur, et magna subtilitate, magno studio ex aliena mente in systema deducta. Ibidem §. 21 de recentiori Philosophia quædam dicuntur, quæ ab hac quæstione aliena non sunt. Idem auctor §. 53 in fine hæc addit...

Der Mensch fängt von dem Fetichismus und Magismus an, gehet zum Antropomorphismus, Emanatismus, Pantheismus, und Dualismus über, und ender bei dem moralischen, und universellen Spiritualismus (oder feineren Pantheismus).

L' uomo incomincia col Feticismo, e Magismo, passa all' Antropomorfismo, all' Emanatismo, al Panteismo, ed al Dualismo, e finisce nel morale ed universale Spiritualismo (ossia più fino Panteismo).

LIBER SECUNDUS

DE SANCTISSIMA TRINITATE

De Deo ut unus est, nec non de proprietatibus, seu attributis divinis, ut potuimus, brevissime egimus: sequitur, ut primum, et maxime reconditum Christianæ Religionis mysterium adeamus, ac de Deo trino, quantum illud humanæ imbecillitati permissum est, disseramus. Omnia hic Scripturæ sacræ, et apostolicæ Traditionis auctoritate discutienda sunt: humana ratione metiri velle, quæ nulla ratio creata assequi potest, insigne esset temeritatis argumentum. .. *Quis disputandi modus*, ait S. *August.* *(Lib. de Trinit. Cap. XVI)*, *quænam tandem vis intelligendi et potentia, quæ vivacitas rationis, quae acies cogitationis ostendet, quomodo sit Trinitas?* . . . Hæc ineffabilis Trinitas, *quae* ut S. *Fulgentius* ait *(Lib. II ad Trasimund.) sic excedit omne, quod cogitare vel sapere possumus; sicut superat omne quod sumus*. . .

Quo magis autem hoc mysterium ab omni humana intelligentia remotum est; eo major cautio

adhibenda est, ut castigata sit, et accurata nostra loquendi ratio. . . *Neque enim*, ut observat S. *August.* (*Lib. cit. Cap. III*), *alicubi periculosius erratur*. . . Nulla quippe verba suppetunt, ubi omnia humanam intelligentiam excedunt.

Ex his consequitur: 1.° Non esse intempestive cavillandum circa grammaticalem vocum notionem, sed determinatione standum Ecclesiæ; quæ utique hoc jus habet, ut cum ad res divinas exprimendas nulla vocabula per se sufficiant, ea seligat, quæ cæteris judicat aptiora, eorumque significationem determinet. 2.° Mirum non esse, quod vocabula quædam, quorum sensus nondum fuerat ab Ecclesia determinatus, ad res omnino diversas significandas adhibita fuerint. Sic ex Latinis Patribus quidam docuerunt, tres esse in Deo substantias, ut *Hilarius*. Alii, ut *Tertull.*, *Ambros.*, *August.* unam asserebant, voce tantum, non fide dissentientes: nam hi per substantiam *naturam* intelligebant, ille *subsistentiam*. Sic vox ὑποςασίς in diverso sensu accepta schismati illi ortum dedit, quod sæculo IV Catholicos Antiochiæ in duas partes divisit, quarum una *Paulino*, altera *Meletio* adhærebat. Illa unam, hæc trinam hypostasin tuebatur. Illa Sabellianismi accusabatur a Meletianis; hæc Arianismi a Paulinianis. Immerito utrumque. Nam Pauliniani hypostasin unum quiddam esse cum natura, aut οὐσία existimabant; at Meletiani per hypostasin id intelligebant, quod Latini per personam... » Res prorsus miseranda, ait *Gregor. Nazian.* » *(Orat. XXI)*; diversæ fidei speciem præbuit levis

» et jejuna de vocum sono altercatio.» .. 3.° Socinianos inepte antiquos Patres in suas partes appellare, ac si alia, quam nos de Sanctiss. Trinitate sensissent. Si quæ ipsis ante natas hæreses exciderunt minus accurate dicta, et a quibus nos hodie refugimus; sana ratio postulat, ut ea ex pubblica Ecclesiæ fide, et aliis eorundem Patrum testimoniis interpretemur. Nam, ut *Hieronym.* observat *(Apolog. II advers. Rufin.)*..» Innocenter quædam locuti » sunt, quæ nos propter subsequentium hæresum » perfidiam cavere oportet. . » .

Mysterii SS. Trinitatis summa in eo posita est, ut *unum Deum in Trinitate Personarum, et Trinitatem in Unitate essentiae agnoscamus; neque confundentes Personas neque Substantiam separantes.* Ita Symbolum, quod *S. Atanasii* nomine inscribitur. Hæc quasi substantiam continent inenarrabilis hujus Mysterii; unde primum a nobis tractanda sunt, non obiter, sed pro rei dignitate uberius et accuratius. Accedunt dein alia nonnulla, quæ proprietates quasdam concernunt et affectiones divinarum Personarum, et sunt veluti modus, quo tres illæ Personæ in una natura existunt. De his quoque pauca dicenda sunt, non ut temerariæ curiositati indulgeamus, sed ut nihil eorum prætermittamus, quæ fides catholica vel aperte, vel concluse continet. In duas igitur partes hunc librum commode partimur. *Prima* de existentia SS.^{ae} Trinitatis aget, et ostendet tres Personas distinctas existere in una Dei natura. *Secunda* proprietates quasdam hujus Mysterii examinabit, quatenus nobis ex divina Revelatione innotescunt.

Faxit Deus, ut abhorrentes ab argutiis, et vanis subtilitatibus hæreticorum ad hoc Mysterium accedamus cum ea mentis puritate, cum ea simplicitate fidei, quam Dei auctoritas exigit, et rerum divinarum inaccessa Majestas; magna enim et intollerabilis stultitia est, in tanta rerum naturalium ignoratione, res divinas scrutari velle curiosius, ac de ipsa Dei natura judicare impia temeritate. Neque putemus argumentum, quod nunc aggredimur, in mera et otiosa speculatione versari, nihil Religioni, nihil saluti profutura. De Mysterio agimus, quod fidei nostræ præcipuum caput est, et totius Christianæ Religionis fundamentum. Hoc sublato, jam nulla esset Verbi Incarnatio, nulla Christi satisfactio, nulla hominum Redemptio, nulla Spiritus S.[i] effusio, nulla gratiarum largitio, nulla Sacramentorum virtus et efficacia: totum rueret salutis opus.

PRIMA PARS

DE EXISTENTIA SS. TRINITATIS

Probandum nobis est in hac prima Parte, tres esse in una Deitate Personas, vere et realiter distinctas, et sibi consubstantiales; in quo, ut diximus, totius mysterii summa continetur. Ut autem in tanta rerum dicendarum copia non omnia confuse et acervatim congerantur, sed ex ordine et dispositione rerum major oriatur claritas, triplici capite agemus. 1.° de Sanctiss. Trinitate in genere. 2.° Separatim de Filii, et Spiritus S.i Divinitate. 3.° De naturæ divinæ, quæ in tribus Personis est, perfecta Unitate.

CAPUT PRIMUM

DE SANCTISSIMA TRINITATE GENERATIM

Argumenta, quæ vel ad defensionem hujus dogmatis, vel contra proferuntur, ad quatuor classes referri possunt. Omnia enim vel ex ratione petuntur, vel ex Veteri Testamento, vel ex Novo, vel demum ex Traditione. Hæc probe examinanda sunt Theologo, tum ut ea, quæ ad stabiliendum dogma Catholicum valent, sedulo colligat; tum ut, quæ ab adversariis exinde depromuntur, refellat.

§. I.

An mysterium Trinitatis naturali ratione probari possit, aut impugnari.

OBSERVANDA

I. Varii extiterunt variis temporibus Theologi, qui nimium ingenio suo fidentes putarunt Mysterii hujus veritatem, aut possibilitatem sola ratione

positive demonstrari posse. Merito *Abeliardum* eo nomine insimulat S. *Bernardus* (*Epist.* 130 *ad Innocent. S. P.*) ... » Ut Platonem facit Christianum, » ait, se probat Ethnicum ... » Et ibid. ... » Dum » paratus est, de omnibus reddere rationem, etiam » quæ sunt supra rationem præsumit, et contra » fidem. Quid enim magis contra rationem quam » ratione rationem conari transcendere? Et quid » magis contra fidem, quam credere nolle, quid» quid non possit ratione attingere? » ...

II. Nemo autem in hac demonstrandi methodo majorem celebritatem assecutus est, quam *Raimundus Lullius*, sæculi XIII scriptor, qui usque ad nostra fere tempora suos admiratores habuit. Is in libro: *De demonstratione acquiparantiae* sibi visus est tam claris et evidentibus rationibus demonstrasse Mysterium Trinitatis, ut Gentilem quemlibet convincere valeant, si eas semel animo penetrare voluerit. Quod ejus demonstrandi rationem attinet, quæ arte prorsus mirabili, omnia ita explicat, ut mirabilia esse desinant; fatemur, satius nobis videri eam nescire, quam refellere. Unum tantum ex ejus argumentis exempli loco afferre liceat. » Demonstratur, ait, Deum esse actum perfectissimum; sed in actu perfectissimo est concordia; ubi vero est concordia, ibi est pluralitas: scilicet est concordia bonificativi, nempe Patris, cum bonificabili, nempe Filio, et actu bonificandi, seu ipso bonificare, nempe Spiritu S.° ». Conclude: ergo ratione naturali sole clarius demonstratur, tres esse in Deo Personas. Miseros nos, qui in tanta luce nihil videmus!

Qui similia his legere desiderat apud recentiores, et mirari quantum ex novissimis philosophorum Scholis Religionis nostræ mysteriis lumen exortum fuerit; adeat Theologos qui difficile hoc opus tentarunt, ut lucem ex tenebris quærerent, et divina dogmata ex irreligiosa philosophia explanarent. Legat, et si potest intelligat; et intellecta cum vera Sanctiss. Trinitatis notione conciliet!

III. Verum, quemadmodum illis assentiri non possumus, qui ratione naturali demonstare volunt, quæ omnem nostram intelligendi facultatem excedunt: ita a nobis cum horrore repellimus superbum illud et procax hominum genus, qui Sacramentum blasphemant, quod non intelligunt; et vanis humanæ philosophiæ acuminibus secretissimum divinitatis mysterium aggrediuntur. Non ratiocinantur homines isti, sed desipiunt; sophismata congerunt, non argumenta; cavillantur, non probant; fidem subvertunt, et rationem ipsam falsis subtilitatibus et argutiis depravant.

PROPOSITIO I.

Mysterium Trinitatis ratione naturali nec verum nec falsum demonstrari potest.

Probatur I. Pars.

I. Prima hæc pars multiplici ratione persuadetur ac primo quidem clarissimi Scripturæ ac Patrum

testimoniis. Ut quid enim de Filio dicitur: *Generationem ejus quis enarrabit?* : . . . Isai. LIII. — Et Matth. XI. 27 . . . . *Nemo novit Filium, nisi Pater: Neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*. . . . An Apostolus Religionis Christianæ mysteria philosophicis rationibus persuasit Corinthiis, aliisque Græciæ et Asiæ populis, in disciplinis philosophicis versatissimis? At ipse palam testatur I. Corinth. I 13, se loqui. . . *non in doctis humanae sapientiae verbis, sed in doctrina Spiritus* . . . . *Loquimur Dei sapientiam in mysterio*, ait ibid. v. 7. etc., *quae abscondita est*. . . . *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum; Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei*. . . . Et II. ad Corinth. X. . . . *Arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo* . . . *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium fidei*. . . Audiamus ex Patribus paucos tantum, omnes enim in hanc rem mire conspirant. *S. Athanas. Epist. ad Serapionem* ita Arianos alloquitur. . . . . » O stulti, atque » ad omnia audaces et precipites! Quare non potius S.am Trinitatem curiose scrutari desinitis? » Eamque esse dumtaxat creditis? . . . Non relictus » est, *ait S. Hilar. de Trin. Lib. VII*, hominum » eloquiis de Dei rebus, alius quam Dei sermo; » omnia reliqua et arcta, et conclusa, et impedita » sunt, et obscura. . . . *et Lib. X*. . . . In semplicitate fides est. » . . *S. August. Lib. de Symbolo ad Catechum. Cap. IX de Trinitate loquens ait*. . . » Cæterum illud, quod est ineffabile, incomprehen» sibile est, neque verbis angelicis explicari potest,

» quanto magis humanis ? . » . *Denique S. Bernard. Lib. V de Considerat.* . . . » Sacramentum hoc magnum est, et quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in unitate, aut ipsa in » pluralitate ? Scrutari hoc temeritas est ; credere » pietas, nosse via et vita æterna. » . .

II. Jam si rationem ipsam consulimus, si sana sit et sobria, id solum docere nos poterit, se in tanta caligine nihil videre; neque datum sibi esse, ut imbecillem aciem figat, in ipsa incomprehensibili Dei natura. Et vero siquid de Deo cognoscimus, id colligimus ex creaturis : res autem creatæ a Deo non pendent, ut Trinus, sed ut Unus est : pendent enim a Deo ut operante per intellectum, voluntatem, et omnipotentiam, quæ tribus Personis communes sunt.

Probatur I et II Pars.

Argumento generali.

Ut aliquid ratione naturali, verum aut falsum demonstrari possit, requiritur, ut mens de idearum convenientia aut oppositione pronuntiare possit et argumentis intrinsecis, ex rei visceribus desumptis : atqui ejusmodi argumenta afferri nulla possunt, vel ad probandam, vel ad impugnandam SS. Trinitatem. Ergo etc.

Probat. min. Summa Mysterii Trinitatis hac aut simili propositione exprimitur : Deus unus in natura, est trinus in Personis re et actu distinctis :

atqui veritas aut falsitas ejusmodi propositionis ex argumentis intrinsecis probari non potest; siquidem requireretur, ut claram et distinctam notionem haberemus tum naturæ, seu essentiæ, tum personæ, seu substantiæ, quales in Deo sunt. Sed nemo mortalium hanc notionem habere potest, cum Deus incomprehensibilis sit. Nos naturæ et personæ notionem ex creatis tantum habemus; ad naturæ autem divinæ, perfectissimæ et infinitæ, ad Personarum in Deo cognitionem claram et intuitivam assurgere non possumus: valet hic quod jam alibi (*Vid. Demonst. Christ. de Revel. in genere — pag.* 101. *et* 195.) ex *Leibnitzio* attulimus; fieri non posse, ut absurdum demonstretur in re incomprehensibili; cum nihil magis comprehendatur, quam quod absurdum probatur.

PROPOSITIO II.

Quamvis dogma Trinitatis argumentis ex rei natura petitis demonstrari non possit: probatur tamen argumentis extrinsecis tam certis et evidentibus, ut, si in obsequium redigendus est intellectus, ratio ipsa obsequium jubeat.

PROBAT. Merito insanus haberetur qui contenderet, nullum aliud dari certitudinis genus quam

illud quod ex idearum evidentia nascitur: econtra ratio ipsa philosophica in functione sua logica, ut ajunt, illud omne tanquam certum assumendum esse declarat, quod ex una parte probari non potest contradictionem involvere; ex altera autem argumentis extrinsecis innititur, tam certis et evidentibus; ut nullus dubio locus remaneat; atqui utrumque de dogmate SS. Trinitatis dici potest. Ergo etc.

Probat. min. 1.° Nullam contradictionem in mysterio Trinitatis probari posse ex propositione constat. 2.° Illud Mysterium fundamentum esse Religionis Christianæ, atque ad Revelationem a Christo factam omnimode pertinere multis argumentis ex genuinis Revelationis principiis probabitur. Atqui totam Christi Revelationem divinæ auctoritatis esse in Demonstr. Christ. confectum est.

Cf. quæ in eadem Demonstratione Christ. circa fidem mysteriorum in genere, et de veræ Revelationis indagatione dicta sunt, pag. 137 et 104, ubi verba referuntur *Baylii* auctoris Deistis minime suspecti. Hic de eadem, qua nos in hac quæstione utimur, argumentandi ratione loquens addit.... *An non, qui ita concludit, fidem suam deducit ex evidentissimo rationis principio?* . . .

DILUUNTUR ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

Objiciunt I. 1.° Præstantissimi quidam Gentilium Philosophi sola ratione duce eo pervenerunt, ut in Deo

Trinitatem agnoverint. Plato imprimis præceptis Socratis imbutus cum alibi, tum præcipue in celebri, et a priscis Christianis sæpe laudata epistola ad Dionysium secunda tres in natura divina designat, quos reges vocat. Aliis locis clarius mentem explicans ait, a primo rege genitum secundum, mundi conditorem, ex illo tertium, quem animam mundi Platonici dixere. Multa alia veterum philosophorum testimonia refert illustriss. Abrincensium Episcopus in quæstionibus Alnetanis, Lib. II Cap. III. Habetur etiam hoc Mercurii Trismegisti effatum: *Monas genuit Monadem, et in se suum reflexit amorem.* Et quædam ex Sybillinis versibus deprompta. 2.° Multi auctores præstantissimæ eruditionis probarunt, apud omnes fere profanas gentes notionem aliquam Trinitatis viguisse. (Vid. *Stolberg* 1. *B. S.* 474.) Ergo cognitionem hujus mysterii saltem adumbratam et obscuram rationis ope assequi possumus.

Resp. ad I. Quæ ex Trismegisto quidam afferunt; aut ex Sybillarum versibus, nullius sunt momenti. Hæc omnia supposititia esse, et post Christum conficta jam inter eruditos convenit. Vid. *Petav.* Lib. I de Trinitate. Quod Platonem attinet, et Platonicos, non possumus in hoc doctiss. *Huetio* suffragari, cum vel Trinitatem in eorum scriptis videt, vel quæ nostris similia dixerunt, putat sola ratione assecutos. Nimium obscura sunt quæ ex Platone citantur, ejusque Trias probabilius nihil aliud est, quam Deus, quem *Patrem* vocat, et mundus, qui opus Patris aut *Filius* dicitur, et anima mundi (*Vid. Bergier, Tom. X* 188.).

Resp. ad II. Libenter concedimus adumbrationem quandam hujus mysterii extitisse inter profanas gentes; et probari nunquam poterit eam ex naturali ratione fluxisse. Dicendum potius cum plerisque Patribus hanc ut ut obscuram cognitionem ad omnes gentes ex antiqua

generis humani traditione dimanasse. Hæc quoque Cl. Comitis a *Stolberg* sententia est; ut ex ipso titulo patet illius appendicis, quam citavimus.

Quod gentium illarum Sapientes attinet, quorum præclara quædam dicta laudantur, non improbabilis conjectura est, illos multa ex Sacris Litteris hausisse, sive dein eas legerent, sive cum doctissimis Judæorum colloquendo, quid continerent; addiscerent.

Dicunt II. Antiqui Patres, et qui eos secuti sunt Theologi tum Catholici tum Protestantes quam plurimi, cum de Trinitate agerent argumenta ex rebus creatis mutuati sunt; aut trium Personarum in unitate existentiam ex illa ipsa Dei notione demonstrarunt, quam ratio philosophica ex genuino Dei conceptu eruit. Sufficiat inter recentiores nominare viros inter Catholicos Theologos principes *Stattlerum* et D.m *Zimmer*. Hic scholæ Schellingianæ principiis innixus putat per facile esse explicatu, quomodo tres Personæ in una eademque natura Dei repræsentari possint. Ille Patrum quorundam sententiam assumens, magnum hoc et quam maxime reconditum mysterium explicare nititur ex analogia mentis humanæ. In Deo, ait, necessario est vis completa intuendi se ipsum, tum ipse intuitus sui ipsius demum amor reflexus sui ipsius, ex vi intuendi, et ipso intuitu tanquam uno completo principio procedens. Hæc alii paulo aliter explicant: Natura divina, inquiunt, tria necessario continet; duplicem operationem, nempe, *intelligere* et *velle*, et harum operationum principium, non enim datur operatio, sine operante, seu vi operandi. En ergo tria aperte distincta. Principium operationis, tum terminus intellectionis, qui est Verbum aut Filius; et terminus volitionis, qui Amor dicitur aut Spiritus S. Porro cum in Deo nihil sit per modum accidentis, nihil adventitium, necesse est utrumque ter-

minum esse quid subsistens, et a suo principio realiter distinctum. Ergo etc.

Resp. I. Hæc aliæque omnes quæ usque huc excogitatæ sunt; etiam doctissimorum virorum sententiæ hoc unum evidentissime probant, quod in rebus divinis explicandis frustra laboret humana ratio. Ipsa quidem credendi motiva ponderat, fidem persuadet, Deo credendum esse clamat: verum quæ in Deo sunt nemo novit, nisi Filius-Dei, et cui voluerit Filius revelare. Quidquid dicat et antiquior, et nova, et novissima philosophia: nunquam poterit inventa humanæ rationis aut intuitivas, quas jactat cognitiones, fidei substituere. Nunquam ostendet, quomodo ex illa vi intuendi, et intuitu, et amore reflexu; — quomodo ex intellectu, voluntate, et vi operandi ad extra; — quomodo ex triplici principio absoluti, nempe possibilitatis, realitatis, et moralitatis; — quomodo ex producente, producto, et utriusque nexu; — aut quacunque alia explicandi ratione tres distinctæ personæ procedant; vel ut breviter id complectamur, illa Trinitas, quam fides Catholica docet. Quis sola ratione cognoscere potest, in Deo veras esse actiones et productiones, quæ terminos habeant inter se, et a suo principio realiter distinctos, adeo ut Deus *cognoscens se ipsum*, sit aliquid distinctum a termino suæ cognitionis? (1)

Resp. II. Nolumus tamen asserere, nihil omnino rationi in hac parte licere. Credimus enim SS. Patrum exemplis muniti, aliquam divinæ Trinitatis intelligentiam etiam ex naturali ratione quæri posse; dummodo fidei firmitate prius muniatur animus, et constitutum nobis sit, a certis, et jam demonstratis fidei regulis non discedere. . . . *Ne in opinionem noxiæ falsitatis temeritas inordinata præcipitet* . . . ut ait *S. August. (Lib. I de Trin. Cap. II)*. . . . Et iterum *(Lib. IX ibid. Cap. I)*. . .

De credendis nulla infidelitate dubitemus, de intelligendis nulla temeritate affirmemus; in illis auctoritas tenenda est, in his veritas exquirenda.... Stabilita ergo veritate ex principiis fidei, non inutile judicarunt Patres, mysterium inenarrabile utcunque iis explicare, qui jam a fide instructi erant. Hinc similitudines, et exempla in creatis quæsierunt; imprimis in anima, quam scimus in similitudinem Dei conditam fuisse, et in qua difficile non est adumbratam quandam Trinitatis imaginem reperire. Unde prona erat conclusio: Si natura creata, imperfecta, quæ præcariam tantum existentiam habet, cujus actiones adventitiæ sunt, mutabiles, et transeuntes, vires aliquas habet substantiales, puta, vitam intellectum, et voluntatem; quæ in simplici substantia, si non re, tamen virtute distinctæ sunt: quis sibi non facile persuadeat, eadem in Deo quoque distincta reperiri, at multo perfectius, utpote in Ente perfectissimo; nam in Deo intellectio est actio unica, æterna, necessaria, infinita, immanens, et immutabiliter subsistens: idem de volitione dicendum. Ita in natura una et simplicissima plura cogitari possunt actu distincta; et Deo proprium est, ut res divisibiles unitate, indivisas fœcunditate et copia superet. Sed video, ultra quam constitueram, progressam esse responsionem. Vix non nostra ipsi destruimus, cum argumenta ex ratione quærimus revelato dogmati, quod ex ratione demonstrari non posse probavimus.

Redimus ergo ad ea, quæ ab initio dicta sunt, Patres ex rebus creatis exempla potius mutuatos esse, et similitudines quæ Trinitatem quoque modo explicent, quam rationes, quæ cogant, aut demonstrent. Rem illustrare voluerunt, et a calumniis defendere, non eam a se comprehendi posse arbitrabantur. Hinc rerum etiam inanimatarum similitudines adducunt, ut fluvii et fontis, solis in quo substantiam, lumen, et calorem distingu-

unt, item trium lucernarum, quæ inter se distinctæ lumen tamen idem diffundunt, et ubi una alteri lumen communicat, nullo sui ipsius detrimento. Verum hæc omnia ita accipienda sunt, ait *S. Gregor. Nyss.*, ut infinita sit inter ea et Trinitatem distantia. Vid. *Bossuet* VI. Avertiss. N.º 43. et suiv.

OBJICIUNT

CONTRA II PARTEM I.æ PROPOS.

Dogma Trinitatis repugnat primis cognitionis humanæ principiis. Ergo etc.

Prob. ant. Prima omnis cognitionis principia hæc sunt: Quæ sunt eadem uni tertio; sunt eadem inter se. Item: De nulla re possunt contradictoria, et inter se pugnantia affirmari: atqui cum his principiis dogma Trinitatis stare non potest; ideoque mirum non est, quod ejus assertores contra omnes ratiocinii leges impingant. Neque enim respondere possunt, ad hæc aut similia argumenta ad strictas logices regulas exacta: Pater est Deus, Filius est Deus: ergo Pater est Filius. Filius habet omnia quæ habet Pater: atqui Pater habet Paternitatem; ergo Filius habet Paternitatem. Et illud: Filius non est Pater; sed Pater est Deus; ergo Filius non est Deus — et alia multa. Ergo etc.

Resp. 1. En quantam adversarii in forma syllogistica vim ponant? Unde ipsis subito hæc stricte argumentandi prurigo? Cum armis Catholicorum impetuntur, et vim sentiunt pressæ et strictæ conclusionis, illico clamitant, et miseros disputatores appellant. Quando autem ipsi in re maxima recondita, et rationi impervia putant se argutiis et sophismatibus antiquam fidem la-

befactare posse; in sua ratione concludendi stricta, uti dicunt, mire gloriantur.

Resp. II. Jam monuimus nos in ea opinione non esse, ut ea, quæ contra mysterium hoc opponuntur, putemus ex sola naturali ratione dissolvi posse. Mysteria ad fidem pertinent; fides autem ex revelationis fontibus eruenda est. Hac fide roborati, difficultates, quæ occurrunt plurimæ, merito contemnimus. — Imo fatemur, quod si vellemus ex creatis, quæ aliquo modo nota sunt nobis, ad Deum concludere, multa in Trinitate occurrerent repugnantia. Verum an non hoc ipsum sana ratio persuadet, aliam omnino esse Dei ac creaturarum rationem? Ut potentiam, sic naturam Dei omni intellectu nostro esse majorem? Tres naturas tribus itidem personis communicari necesse est in iis, quæ Deus non sunt, et quæ ideo, quia creata sunt, perfectionem tantum limitatam habent. Sed non repugnat, ut natura infinita idem præstet, ac plures reipsa distinctæ; ut sit simul una et virtute multiplex; vel ut in una substantia tres sint, qui perfectionibus absolutis inter se conveniant, et relativis differant. Atque hæc sufficiunt ad ineundam concordiam eorum, quæ inter se repugnare videntur. Quis ergo non rideat *Baylium*, qui argumentum ex principio *identitatis* desumptum, tanquam invictum prædicat, cum ne in humanis quidem sine limitatione valeat?

Nunc pauca ad inexpugnabiles syllogismos. Primus similis est huic alteri; Petrus est homo; Paulus est homo; ergo Petrus est Paulus. At in Trinitate eadem est Patris et filii divinitas! Optime Ergo ex præmissis recte concluditur, Patrem et Filium unum esse, eundemque Deum; non eandem personam. In secundo manifestum est. Filium habere omnia, quæ habet Pater, præter esse Patrem. Habet enim perfectiones omnes

absolutas, quas habet Pater, quia eandem cum Patre naturam habet. Tertius iterum Personas cum natura confundit. Facile esset ostendere, ipsa adversariorum argumenta in regulas legitimi ratiocinii peccare. Sed tædet diutius in vanis ejusmodi et captiosis argutiis immorari. Id unum philosophum Christianum decet, ut de Deo ea sentiat, quæ majestate ejus digna sunt; ut eum facere posse non dubitet, quæ ratio nostra non assequitur, neque illius naturam aut potentiam suæ mentis modulo metiatur. . . » Incredulitas, ut bene *Chrysost.* ait » (Hom. VIII in Epist. ad Rom.), exigui et infirmi animi » argumentum est, qui nihil magni, nihil excelsi de re » summa, seu de natura Dei sentiat: quasi Deus nec fa» cere, nec esse possit, quod mens capere nequit. » . . . Vera sapientia est in rebus altioribus rationi, humanæ non fidere, credere autem summæ rationi quæ omnia scrutatur etiam profunda Dei. . . » Cui magis de Deo, » quam Deo credam? ait *Ambros.*—Et *Fulgent.* de Tri» nitate loquens (Lib. II ad Trasim.) . . . Sic excedit » omne quod cogitare possumus, sicut superat omne quod » sumus. » . . .

§. II.

Argumenta veteris Testamenti expenduntur.

OBSERVANDA

I. Deum in essentia unum esse, præcipuum Judæorum dogma est, quod omnis vetus Scriptura

clamat. Verum negant hodierni Judæi, Personarum Trinitatem in lege fuisse revelatam. Cum Judæis sentiunt Sociniani; nec mirum, quòd viri, qui testimoniis N. L. tam claris et numerosis non commoventur, in V. T. nihil videant. Alia omnino veterum Patrum, et maximorum Theologorum sententia est. Ii passim consentiunt, Trinitatis mysterium jam in V. L. revelatum fuisse, ejusque vestigia in multis Scripturæ locis inveniri. Porro, quæ in verbis Scripturæ ex prudenti œconomia involute sæpe et obscura continentur, ea, dicunt, clariora facta fuisse per Traditionem, inter viros justos et religiosos sedulo conservatam. Non video quid movere nos debeat, ut tantam deseramus auctoritatem, atque tanquam inutile, aut nullius momenti habeamus argumentum quod præclarissima ingenia tum primorum, tum sequentium sæculorum minime negligendum putarunt. An gloriam quæremus modernæ eruditionis? Sed quænam est hæc tam excellens sapientia, sapere velle, plus quam oportet sapere, neque videre, quæ alii quamplurimi viderunt doctissimi et perspicacissimi Theologi? Hi sanctorum Patrum lectioni, et Scripturarum meditationi innutriti omnem diligentiam in eo posuerunt, ut Christianorum dogmatum vestigia in Veteri Lege prosequerentur cum magno Religionis et pietatis sensu. An nos Protestantium libris toto die incubantes melius aliquid inveniemus? An satius arbitramur sacræ eruditionis speciem sectari, quam rem, et dum noviora dicimus, reipsa deteriora sequi?

II. Patres et qui eos secuti sunt Theologi, Ju-

dæos qui ante Messiæ tempora vixerunt, in tres classes distinguunt. 1.ª Prophetas continet, et Justos antiquæ Legis. 2.ª Vulgus Judæorum complectitur. 3.ª Legis peritos. Omnes fatentur vulgus Judæorum valde confusam, aut forsan nullam Trinitatis cognitionem habuisse. Non ita Patriarchæ, Prophetæ aliique pietate insignes viri; quibus Patres passim clariorem hujus mysterii notitiam attribuunt. Vid. *Tournel.* de Trinit. pag. 26. Inter alios *S. Epiphanius* Lib. I advers. hæreses, hæresi V ait... » Una » Trinitas semper in illa singulari divinitate nun» tiata, creditaque ab illis est, qui cæteris ante» celluerunt, cujusmodi Prophetæ, atque eximia » sanctitate præditi viri fuerunt. »... Idem non obscure ex Evang. colligitur. Matth., XIII ait Christus... *Multi Prophetae et Justi cupierunt videre, quae vos videtis*... et Joan. VIII 56. . . *Abraham Pater vester exultavit, ut videret diem meum, vidit et gavisus est* . . . Jam tertia classis, quæ legisperitos complectitur, medium aliquod tenuisse videtur inter vulgus, et Prophetas, ac melius quidem vulgo sensisse, ad sublimiorem autem Prophetarum sanctorumque virorum cognitionem non pervenisse.

III. Quod Scripturæ V. T. obscurius de Personarum Trinitate loquantur, id utique sapientissime a Deo fuit istitutum. Patres hujus œconomiæ plures afferunt rationes. 1.ª Est, ut hujus mysterii aperta declaratio reservaretur Filio, per quem et nosse Patrem, et ad Patrem venire debebamus. 2.ª Ut major esset Novi Testamenti præ Veteri excellentia. 3.ª Ut omne amoveretur idolatriæ pericu-

dum . . . » Sapientissimus Deus, *ait Teodoret.* » (*Lib. de curatione graecarum affetionum*, *Serm.* » 2), nequaquam illis (*Judaeis*) manifeste omnia » Trinitatis mysteria tradidit, ne ex ea multitudinis » Deorum occasionem sumerent, ab impietatem » Ægyptiorum propendentes. » . . . Inde procul dubio contigit, ut post exilium Babylonicum, cum Judæi jam a falsorum numinum cultu abhorrerent, multa de divinis Personis clarius, uberiusque dicta fuerint in eorum libris tum sacris, tum profanis. 4.ª Est quam S. *August.* attulit (*Q. Q. veteris Test. Cap.* 86.); quia hominum imbecillitas sensim ac veluti per gradus ad altissimarum rerum cognitionem perducenda erat. Hæc ratio non potest non valde arridere sæculo nostro, quod de progressu continuo humanarum cognitionum tam libenter, et qua data porta loquitur. Sed contingit ei hic, quod fere semper, ut cum veris, multa falsa et absona permisceat; ita quidem, ut cum absona dicit, nova quidem dicat, et sua; quæ autem vera habet, omnia jam a Patribus, et priorum sæculorum viris dicta reperiantur.

PROPOSITIO

Mysterium Trinitatis in Veteri Lege saltem obscure fuisse cognitum, dubitari non potest.

PROBAT. *Veteris Testamenti auctoritate.* I.° *Indicatur pluralitas.* Multi argumentum sumunt ex voce

Elohim, quæ unum est ex Dei nominibus. Observant autem, hoc Dei nomen, quamvis singularem numerum habeat, fere semper in plurali sumi, ita tamen, ut verbum in singulari positum, et alia adjuncta ejus significationem ad singularem reducant.

Verum quidquid sit de significatione vocis *Elohim*, (discrepant enim optimorum Interpretum sententiæ) profecto magna vis est in istis formis loquendi Genes. I 26. . . . *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* . . . Et v. 27. . . . *Creavit Elohim hominem ad imaginem suam; ad imaginem Elohim creavit illum* . . . Simile quid Cap. III 22. legitur . . . *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*... Quæ verba si plures Personas non indicant, ridicula sunt, et hunc sensum referunt penitus ineptum: Ecce Adam quasi unus ex me factus est! His addi debent, quæ Genes. XI leguntur, ubi postquam dictum fuit vers. 5. — Descendit Dominus (Jehova); additur v. 7. . . . *Venite descendamus, et confundamus linguam eorum* . . .

II. Non tantum generatim Personarum multiplicitas designatur; sed determinatur Personarum numerus. Sic Genes. XVIII, ubi v. 1. *Jehova* dicitur apparuisse Abrahæ in convalle Mambre, v. 2. statim additur . . . *Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri, stantes prope eum* . . . Quos cum vidisset, adoravit in terram et dixit . . . *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis etc.* . . . In hunc locum ait *Ambros.* Lib. I de Cain. et Abel. . . . *Tres vidit, et unum adoravit* . . . Ibidem S. *August.* habet Lib.

II de Trinit. Ex Psalmis et Prophetis tot proferri possent testimonia, ut difficile sit ea enumerare. Huc pertinet illud Psal. XXXII. . . . *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* . . . Item Psal. LXV . . . *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* . . . Et Trisagion Isai. VI . . . *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum* . . . Quem locum Patres, pene omnes contra Hæreticos proferunt. Et illud ejusdem Prophetæ CXLVIII, ubi Deus redemptor Israel loquens inducitur, qui v. 16. ait . . . *Et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus* . . .

III. Etsi ea, quæ attulimus, testimonia non ita perspicua sint, ut si sola essent, rem conficerent: tamen non sunt cum contemptu repudianda, pertinent enim ad sacram eruditionem, et simul sumpta, atque cum illis conjuncta V. T. locis, in quibus vel de Verbo Dei, vel de Spiritu S.° tanquam distinctis personis agitur, pondus efficiunt non exiguum probationum. Hæc testimonia iterum pene innumera sunt. Quædam, quæ videntur majoris esse momenti, a nobis proferentur, cum de Filii, et Spiritus Sancti divinitate speciatim agetur.

Probatur ex veteris Synagogae sententia.

Præter Scripturæ veteris testimonia, multa alia sunt, quæ persuadent Trinitatem Personarum temporibus Christi, et ante Christum non fuisse prorsus incognitam. Christus et Apostoli de divinis Personis ita locuti sunt, ut manifestum sit, eos nihil pro-

tulisse, quod omnino novum et inauditum fuisset. Jam si ea adduntur, quæ ex scriptis Philonis, ex Paraphraste Chaldeo, ex Cabalistarum sententiis, et veterum Rabbinorum libris citantur a viris non magnæ tantum, sed accuratæ et castigatæ eruditionis; non videtur dubio locum manere. Unde merito temeritatis accusantur aut ignorantiæ, quamvis se doctiores forsan et acutiores existiment, qui volunt nihil de Trinitate fuisse ante Christum proditum.

ARGUMENTA QUÆDAM CONTRARIA.

ARGUM. I. Hæc verba: *Faciamus hominem etc.*, quæ Genes. I leguntur, et illa Cap. XI: *Venite descendamus etc.* non probant Personarum pluralitatem: vel enim Deus Angelos alloquitur; vel ad agendum se se excitat in morem artificis; vel Regum et Principum more plurali numero loquitur honoris causa. Ergo etc.

RESPOND. NEG. ANT. Ad I. Absurda est hæc explicatio, quamvis apud Judæos communior: nam 1.° Creatio ubique soli Deo tribuitur; Sic Isai. XLIV 24. . . *Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens cœlos solus, stabiliens terram, et nullus mecum.* 2.° Deus ait: *Faciamus hominem ad imaginem nostram* . . . An homo ad imaginem Angelorum creatus est? Sed et v. 7.° expresse dicitur. . . *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum.* . . .

AD II. Nugatorium est quod dicitur; quasi Deo illa excitatione opus esset, aut divinam majestatem deceret ista animi commotio. Hinc *S. Basilius* observat in Hexæmeron, amentis esse se ipsum consulere, et invitare ad agendum. . . . » Quis faber, ait, inter instrumenta artis » solus sedens, nemini ipsi cooperante, dicet ipse sibi: Fa-

» ciamus gladium?»... Deinde locus ille ex Cap. III... *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est*... An forte est Dei se se ad agendum provocantis?

AD III. Non minus ineptum est, quod tertio loco adducitur: nam etsi in nostro sermone Principibus familiare sit plurali numero loqui, illud tamen omnino insolitum fuit apud Hebræos, nec ullum exemplum occurrit personæ singularis, quæ de se ita loquitur: Sed nec Deus hanc formam adhibuit, quando quam maxime commendanda fuisset ejus majestas; ut cum legem dedit in monte Sinai.

ARGUM. II. Si ita res se haberet, uti in propositione dicitur; ergo ante Christi Revelationem Mysterium Trinitatis jam fuisset cognitum. Falsum conseq. Ergo etc.

RESP. D. MAJ. Fuisset cognitum a quibusdam, et quidem obscure et quasi per nebulas, *conc.*; fuisset distincte cognitum, *nego*. Dogma Trinitatis tam remotum est ab omni nostra intelligentia, ut illud ne suspicari quidem mens humana potuisset, nisi fuisset revelatum. Unde certum nobis est, antiquis Patribus jam aliquam hujus mysterii factam esse manifestationem, sed nebulis involutam, et talem, ut magis suspicari potuerint aliquid, quam scire, et aliquam quasi præsensionem habere illius veritatis, quæ in Nova Lege distincte revelata est; quod optime explicat *Bellarminus (De Christo Lib. II Cap. VI Argum. 5.)*... » Notandum est cum Theodoreto, ait, Deum in Testamento veteri noluisse proponere mysterium Trinitatis expresse, quia Judæi incapaces erant, et quia recens exierant de Ægypto, ubi colebantur multi Dii, et intraturi erant in terram Chanaan, ubi etiam multi habebantur Dii, ne videlicet putarent, sibi etiam tres Deos proponi colendos: voluisse tamen Deum adumbrare hoc mysterium, idque multis modis, ut cum in Testamento novo prædicaretur, non videretur omnino novum,

et repugnans Testamento veteri » . . Porro jam dictum est, a communi populi massa, et ab ipsa doctorum turba prope distinguendos esse Patriarchas, Prophetas, aliosque homines justos, qui jam tum spiritu ambulabant, et regnum Messiæ spirituale expectabant. De his valet id, quod de se ipso ait Psalmista. . . *Ecce enim veritatem dilexisti, incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Ps. L.

Si quæritur; cur ergo Christianis tanquam præcipuum Religionis dogma proponatur, quod ad fidem minime pertinebat in Veteri Lege? ratio in promptu est. Tunc et alia salutis nostræ mysteria, quæ ad supernaturalem dispensationem pertinent, nonnisi obscure prænuntiata fuerant. At cum venit plenitudo temporum, et complenda essent oracula et figuræ V. T., et manifestari in carne magnum pietatis sacramentum; cum Redemptionis opus omnibus jam innotescere deberet, et spiritus Dei effundi super omnem carnem: tunc certe necesse fuit, ut illud mysterium, quod cæterorum fundamentum est, in clariore luce collocaretur.—Legi in hanc materiam merentur *Grotius* de vera Relig. Lib. V Cap. XXI et XXII — *Huetius* Quæst. Alnet. Lib. II Cap. III — *Calmetus* in Commentariis. — *Stolberg* 1. *B.* 5. *Beil. und Betracht. der heil. Schrift. N.*° XX etc. — *Hoocke* Tom. II pag. 840 et seq. — Item Critici sacri *Munsterus*, *Fabius*, *Drusius*, Critica sacra Tom. I etc. (2)

§. III.

Argumenta ex novo Testamento deprompta.

PROPOSITIO

Ex novo Testamento probatur, tres esse in Deo personas realiter distinctas.

Prob. I. Ex iis locis, quæ trium personarum in Deo expressam mentionem faciunt. 1.° Textus Matth. XXVIII... *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti...* tam clare dogma Catholicum continet, ut vel unus rem totam conficeret: tres personæ aperte distinguuntur, cuilibet articulus τȣ præfigitur, et una ab alia expresse per interjectam particulam *et* discriminatur. Auctoritas quoque et Divinitas una et indivisa satis per hæc verba indicatur: *in nomine.* Prout postea fusius ostendetur. 2.° Expressa trium personarum in una et eadem divina substantia mentio habetur in celebri versu I Joan. V... *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt...* Non ignoramus hunc textum male haberi a Socinianis, et modernæ exegesis patronis. Verum et illud fatemur, nos eorum nec auctoritate moveri, nec rationibus convinci. Sed de his plura postea.

Prob. II. Ex textibus in quibus Personæ Patris, et Spiritus S.i conjunguntur cum Christo, quem Personam divinam esse, et Filium Dei proprie dictum postea probabimus. 1.m Testimonium legitur Matth. III. ubi v. 16 et 17 hæc habentur ... *Baptizatus Jesus confestim ascendit de aqua: et ecce aperti sunt ei cœli; et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se; et ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* ... Vide loca paralella Marc. I, Luc. III, Joan. I... 2.m Ex sermone Christi post cœnam habito desumitur. Joan. XIV 16. ait. ... *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* ... Et Cap. XV 26... *Cum venerit Paracletus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* ... In utroque textu clara habetur trium personarum distinctio, ut legenti patet. 3.m Ex Apostolorum scriptis eruitur, ubi pluribus in locis trium personarum fit mentio, nulla facta inter illas graduum vel auctoritatis distinctione. Huc pertinet illud II Cor. XIII 13. ... . *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritus cum omnibus vobis.* ... Et I Petri I v. 2., ubi S. Petrus dispersos per varias provincias Judæos alloquitur, eosque vocat electos. ... *Secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus: in obedientiam, et aspersionem sanguinis Jesu Christi.* ... Addi possunt quæ I ad Cor. XII leguntur, v. 3. et seq.

Prob. III. Ex innumeris fere N. T. locis, qui-

bus specialim Filii, aut Spiritus Sancti divinitas adstruitur, et quæ sequenti capite examinabimus. Nam si Filius est Deus, et Spiritus S. Deus, et uterque Persona subsistens, ac Patri consubstantialis; necessaria est consecutio, tres esse in una Deitate Personas realiter distinctas.

OBJECTA DILUUNTUR.

Objic. I. Scripturæ N. T. unitatem Dei frequentissime adstruunt; ergo excludunt pluralitatem Personarum.

Resp. n. conseq. Quando Scripturæ Deum unum esse dicunt, aut solum, unitatem naturæ intelligunt; Personarum autem pluralitatem, quæ in aliis locis tam clare exprimitur, non excludunt. Dei autem unitatem etiam tunc inculcare necesse fuit, tum propter Gentiles, ne plurium Deorum cultum putarent a Christianis probari; tum propter Judæos, ne crederent personarum distinctione dogma de unitate Dei labefactari. Igitur nihil contra propositionem efficiunt illa Christi verba, Joan. XVII... *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum... — Sic enim appellatur Pater,* ut observat *Athanas.* (*Orat. IV. cont. Arianos*), *non ad exauctorationem illius, qui dicit: Ego sum veritas; sed ad demolitionem eorum, qui ex natura tales non sunt, qualis est Pater...* Neque illud *Apostoli* I Cor. VIII... *Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus J. C. per quem omnia....* Sicut enim, cum Jesus C. unus Dominus dicitur, Pater non excluditur; ita nec excluditur Filius, cum Pater unus Deus appellatur.

Objic. II. Illa verba Christi ... *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti,* hoc unum significant, baptisma a Filio institutum esse, nosque, cum

illud recipimus Ecclesiæ Christi aggregari, atque in ea participes fieri gratiæ divinæ, quæ per Spiritum S.m exprimitur. Ergo etc.

Resp. nego ant. Ita in nomine Filii et Spiritus S.i baptizamur, sicut in nomine Patris. Et cum in singulari numero dicatur, *in nomime*, neque hæc verba repetantur; clare ostenditur, eandem esse in tribus personis potentiam, auctoritatem, et naturam. Si Christus Deus non esset, non potuisset absque summa impietate præcipere, ut ritus ejusmodi solemnis, quo populi sacris Christianis initiandi essent, suo æque ac Patris nomine perficeretur. Quod autem de Spiritu S.o additur; plane absonum est. Nam Filium tanquam veram et distinctam personam agnoscunt Sociniani: quis autem credat, Christum in eadem formula cum duabus Personis abstractum aliquid conjunxisse? Sensus enim esset: Baptizate eos in nomine Patris, et Filii, et in nomine gratiæ Dei. Cf. locum paralellum Actor. XIX. Manifestum est, ibi agi de Persona Spiritus Sancti.... *Sed neque si Spiritus Sanctus est, audivimus....* v. 2.—Respondet autem Paulus... *In quo ergo baptizati estis?* id est: An ergo non in nomine Spiritus S.i baptizati estis?

Inst. 1.° I. ad Corinth. X 2 dicitur... *Omnes in Moyse baptizati sunt....* Nemo tamen ex eo concludit, Moysen Deum esse. Ergo etc.

2.° Cum Marci I 8. dicitur... *Ille baptizabit vos Spiritu S.°...* non potest persona aliqua intelligi; quia nemo persona divina abluitur. Ergo etc.

Resp. ad I. Nemo quidem ex verbis Apostoli ad Cor. concludet, Moysen Deum esse; sed optime concludet, Moysen esse personam. Unde jam vana et absona probatur illa pars Socinianæ interpretationis, quæ vult, in nomine Spiritus S.i baptizari idem esse, ac baptizari in nomine gratiæ et virtutis divinæ. Deinde magnum est,

et manifestum inter utrumque textum discrimen. Scriptura dicit, Israelitas in Moyse baptizatos fuisse; quia duce Moyse mare transierunt. Sicut autem nubes et mare figura tantum baptismi fuerunt; ita et Moyses figuram Christi gessit; ut ibidem dicitur v. 6... *Hæc in figura facta sunt nostri.* — Illud autem imprimis observandum est, non dici, Israelitos baptizatos fuisse *in nomine Moysis*, sed *in Moyse;* quod certe valde diversum est. Nemo potest in nomine alicujus creaturæ baptizari, vide I Corinth. I 13; quia illi, in cujus nomine baptizamur, obedientiam, fidem, salutem nostram debemus. Hinc *Apostol.* I ad Cor. VI 11 clare docet, Filium, et Spiritum S. non minus quam Patrem salutem nostram operari in baptismate.... *Abluti estis, sanctificati estis, justificati estis in nomine Domini J. C. in spiritu Dei nostri...*

Ad II. Nihil impedit, quominus Spiritus Sanctus vera sit et subsistens persona; quamvis illo dicamur baptizari. An non et Christo indui dicimur; quamvis Sociniani Christum personam esse non negent. In citato textu tropice causa sumitur pro effectu. Verum nemo, qui sensum communem habet, ex ejusmodi locutione, ad illum locum concludet, quem nos in probationem attulimus. In hoc enim expresse dicitur, baptisma conferendum esse in nomine, et auctoritate Spiritus S.ⁱ Sed absurdum est baptizare, aut aliud quidquam agere in nomine alicujus doni, aut accidentis.

Objic. III. Nullum est argumentum ex I Joan. Ep. Cap. V desumptum; nam textum illum spurium esse, et aliena manu Epistolæ insertum, jam dudum probarunt viri artis criticæ peritissimi. Non reperitur in antiquissimis exemplaribus manuscriptis tum græcis, tum latinis; a SS. Patribus, qui contra Arianos et Macedonianos scripserunt, non adhibetur; quamvis hi nihil

omiserint, quod eorum causam juvare potuisset. Ecgo etc.

RESPOND. Argumenta, quæ pro, aut contra authentiam hujus versus afferuntur, discutere arctiores studii nostri limites non patiuntur. Sufficiant hæc pauca.

1.° Si qui Catholici Theologi ideo tantum putant ab hoc argumento abstinendum contra Socinianos, quia illud tot quæstionibus et difficultatibus implicant adversarii, ut finem controversia non inveniat: non utique repugnamus: quia hoc argumento non indigemus in tanta, quæ nobis adest, probationum copia. — Idem contra Protestantes pugnantibus non raro contingit, ut loca illa prætermittamus, quæ ex libris deprompta sunt, quos illi tanquam sacros non admittunt. Verum aliud omnino est, locum Scripturæ contra adversarios fidei non urgere; aliud ad eorum sententiam accedere. Non video qua ratione Catholicus versus citati authentiam in dubium vocare possit, postquam Conc. Trid. Sess. IV anathema dixit illi, qui libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Vulgata editione extant, pro sacris et canonicis non receperit.

2.° Quamvis versus ille in exemplaribus Græcis non paucis desideretur; in aliis tamen quam plurimis atque summæ auctoritatis codicibus occurrit. Neque desunt antiqui Patres, qui eo loco utuntur. Illum inter alios habet *Cyprianus* lib. de unitate Ecclesiæ. Illum continet Professio fidei, quam *Eugenius* Carthaginensis, et cum eo quadringenti fere Episcopi Africæ, Sardiniæ, Corsicæ anno 484 Hunerico Regi Vandalorum Ariano obtulerunt. Legitur in codicibus Ecclesiæ grecæ; legitur in Vulgata, quæ jam ante Concilii Trident. decretum a mille fere annis in Ecclesia latina communi usu recepta fuerat. Imo in antiqua Itala eundem versum extitisse ostendit Doctiss. *Maffei* præfat. in opera *Cassiodori*, pag. 42 etc. Probat

enim citato loco, Cassiodorum, qui apertam versus 7 mentionem habet, non alia versione usum fuisse, quam Itala, quæ ante Hieronymum in usu erat. Hæc argumenta positiva sunt, et sufficere deberent, ad diluendas conjecturas, quas intemperantes Critici non veritatis indagandæ studio, sed ad eruditionis ostentationem proferunt.

3.º Addi potest, quod ipsa contextus series locum illum exigere videatur: quod totus conformis sit stylo S. Joannis, nec quidquam contineat, quod non in aliis locis ejusdem Evangelistæ reperiatur: quod optime explicari possit, cur a Patribus rarius citatus fuerit aut cur in scriptis codicibus pluribus desideretur. At si S. Joannis non sit textus ille, perfecto explicari non potest, quomodo potuerit in tot codices irrepere, et communi Ecclesiæ tum Græcæ tum Latinæ consensu tanquam authenticus recipi: quomodo tam artificiose capiti intexi potuerit, ut eo sublato confusa fieret oratio, et male cum antecedentibus et consequentibus cohærens.

4.º Si objicitur, etiam supposita versus illius authentia, nihil tamen ex eo ad probandum Trinitatis dogma concludi posse; ex v. 8.º manifestum esse, per hæc verba: *Hi tres unum sunt*, unitatem tantum testimonii intelligi etc.; respondemus, textum in sensu obvio, et naturali id utique probare quod volumus: magnum esse inter utrumque testimonium discrimen; secundum terrestre esse, ad comprobandam Christi humanitatem; primum autem cœleste vel divinum, ad ostensionem divinitatis: unde et v. 9.º dicitur ... *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est* ... Cæterum nihil est tam clarum, quod non detorquere, et conturbare valeant Hæretici argutiis et cavillationibus suis.

Nota. Quæ nos obiter tantum attingere potuimus, copiosius tractata reperient Candidati apud

Tournel. de Trinit. pag. 204. — in Op. Maj. D. *Wiest.* Tom. IV §. 264. et seq. — Apud *Goldhagen* Tom. III introduct. pag. 480—Stolberg. Tom. VII pag. 479. — *Calmet* Dissert. in hunc vers. Tom. ultimo comment. (3).

Objic. III *Contra argument. ex Matth. III. desumptum.* 1.° Agitur quidem in eo loco de Filio tanquam vera persona, sed Filius ille adoptivus tantum est, non naturalis, et consubstantialis Patri. 2.° Spiritus nomine gratia Dei, et virtus intelligitur, quæ in Christo delapsa est. Ergo etc. Ita Sociniani.

Resp. neg. ant. Ad I. . . . » Anne tibi, *ait S.* » *Hilarius* (*Lib. VI de Trinit.*) in eo, quod dicitur: » hic est, non hoc significari videtur, alios quidem » cognominatos ab eo in filios; sed hic filius meus est. » Donavi adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi filius » est » . . . Et certe plurimi tunc aderant filii adoptivi, imprimis *Joannes;* nulli tamen neque tunc, neque alio tempore dictum est: *Hic est filius meus dilectus,* et quidem cum emphasi ... *ὁ υἱος μου ὁ ἀγαπητος*, ut ostendatur, eum esse ipsum dilectum, unice dilectum, seu unigenitum. Cæterum Christum esse filium Dei proprium et consubstantialem cap. seq. ex professo probabimus.

Ad II. Spiritus S. eodem modo in citato textu nominatur, ac Pater, et Filius. Christus ipse vidit, ut textus ait, Spiritum S. descendentem de cœlo. Quis unquam de mera Dei virtute dixit, eam descendisse sub visibili specie, et quidem, ut S. Lucas habet; *corporali specie?*

§. IV.

Argumenta ex Traditione petita.

OBSERVANDA

I. Quod Patres, qui post Nicænam Synodum scripserunt, fidem trium in Deo personarum tenuerint, et constanter docuerint, res est extra controversiam posita. Quæritur igitur an Patres trium primorum sæculorum, qui *Antenicæni* vocantur, quia ante Concilium Nicænum floruerunt, Personarum distinctionem et æqualitatem, cum unitate essentiæ agnoverint. Id negant non Sociniani tantum, sed etiam ex Protestantibus quam plurimi. Inter alios Juriæus, cum ad Illust. *Bossuetii* argumenta, quibus ille Ecclesiarum Protestantium continuas variationes probaverat, respondere non posset; desperatæ causæ perfugium in eo quæsivit, quod diceret, nullo non tempore id in Ecclesia contigisse, atque Antenicænos Patres aliter de Trinitate sensisse, quam postea sensit Ecclesia Catholica. Alli contendunt, fidem Trinitatis ex schola Platonis in Ecclesiam irrepsisse; neque ab ea, quam postea Ariani propugnarunt, fuisse diversam. Ita auctor libri: *Le Platonisme devoilé; Laurentius Moshemius*, in dissert. *De turbata per Platonicos Ecclesia, aliique*. Sed de his plura, cum ad argumenta adversariorum respondebimus.

II. Antequam hanc tractationis nostræ partem aggrediamur, quædam de antiquioribus quibusdam Hæreticis dicenda sunt, qui tres in Deo distinctas Personas negarunt: nam de illis qui speciatim Christi aut Verbi divinitatem impugnarunt, sequenti capite agemus.

Simon Magus Gethis vico Samariæ oriundus paulo post Christi mortem docuit, se esse omnem Trinitatem. Vide Iræneum lib. I adv. Hæreses cap. 23. — *August.* lib. de hæresib. cap. I.

Anno 145. *Valentinus* vir summæ fatuitatis, et perditæ mentis inter alia errorum figmenta docuit; totam Trinitatem passam esse: Patrem æternum infinitis retro ævis in altissima quiete aut silentio jacuisse, ac tandem ex illo silentio genuisse Verbum, tanto ab ipso intervallo distans, ut illum ignoraret. Vid. *Athanas.* lib. II contra Apollinar., *Tertull.* adversus Valentinianus.

Montanistas circa dogma Trinitatis idem cum Ecclesia Catholica sensisse testantur *Epiphan.* hæres. 48, et *Theodoretus* lib. 3, hæret. fabul. cap. 2. — Quod tamen de iis tantum Montani discipulis dici potest, qui κατα *Proclum* dicebantur, quæ Secta inter Montanistas præcipua erat et nobilior: qui vero κατα *Æschinem* vocabantur, prave de Trinitate sentiebant. Ad hanc Sectam *Praxeas* pertinebat, (anno 196) qui, ut *Tertull.* ait (*Lib. de Praescript. cap. ult.*), Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dicebat; hunc crucifixum, passumque, et mortuum, præterea se ipsum sedere sibi ad dexteram suam. Vid. eundem Lib.

contra Praxeam, et *August.* Lib. de Hæresib. Cap. 41.

Circa medium tertii sæculi, *Noëtus* quidam prodiit, quem melius Anoëtum diceres, ut *S. Epiph.* (*Epiph. haeres. LVII*) ait id est mentis inopem et stolidum. Is asserebat, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, non natura solum, sed etiam Persona unum et singularem Deum esse. Famosissimus hujus hæresis Patronus fuit *Sabellius* Ptolomaïde in Lybia natus, qui circa annum 257 hæresin suam sparsit; multosque reliquit discipulos, qui ab ejus nomiue *Sabelliani* dicti sunt. De his ait *S. Hieronym.* ad Marcell. ... » Nos Patrem, » et Filium, et Spiritum Sanctum, in sua unum» quemque persona ponimus; illi Trinitatem in » unius personas angustias cogunt. » . . Qui hac hæresi infecti erant, alio nomine *Patripassiani* dicti sunt, quia Patrem passum esse dicebant.

PROPOSITIO.

Tres esse in una et indivisibili Divinitate Personas realiter distinctas, ex constanti, et perpetua Traditione probatur.

Probat. I. *Argumentis generalibus.*

I.m Petitur ex forma Baptismi, quæ a primo Christianæ fidei exordio semper in Ecclesia viguit, juxta mandatum Christi Matth. XXVIII. In hoc

autem baptizandi ritu publica continetur, et solemnis professio fidei in tres personas unius ejusdemque Deitatis. Eum in finem olim trina immersio in usu fuit, ad expressiorem Trinitatis significationem; ut observat *Tertull.* contra Praxeam Cap. 16.

II.$_m$ Desumitur ex cultu publico adorationis, qui ubique terrarum tribus Personis impendebatur. Id primo ex testimonio constat antiquissimorum Patrum, *Justini*, *Irenaei*, *Athenagorae*, aliorumque. Inter alios *Justinus* Apolog. II pro Christianis ait... » Patrem, et qui ab eo venit Filium, et Spiritum Sanctum propheticum colimus et adoramus.» .. Secundo id probatur ex Doxologia: *Gloria Patri, et Filio* etc. — ex *Trisagio*, quod a Græcis etiam *επινικιον* dicitur, id est *canticum triumphale;* — ex *Kyrie* ter in honorem cujusque Personæ repetito; quæ omnia summæ in Ecclesia antiquitatis sunt. Demum ex usu antiquissimo Ecclesiæ, preces publicas offerendi rerum universarum Patri, per nomen Filii, et Spiritus Sancti; ut *Justinus* in eadem Apologia ait. Vide *Selvaggio* antiquit. Tom. III pag. 188. etc. — *Bergier* traité hist. et dogm. Tom. IX pag. 12. etc.

Probat. II. *Argumento praescriptionis.*

Si dogma SS.^{mae} Trinitatis non fuisset ab Apostolis traditum: debuisset successu temporis in Ecclesias irrepere: atque id nec factum est, nec fieri potuit. Ergo etc.

Probat. minor. Notum est, quantum fuerit omni

tempore Ecclesiæ in conservanda antiqua fide studium; neque unquam factam fuisse discessionem ab Apostolica doctrina, quin statim nata fuerint inter Christianos discidia, et Ecclesia novorum dogmatum fabricatores e sino suo ejecerit. Quis igitur sibi persuadeat, in re tanti momenti immutationem fieri potuisse, quin aliquod hujus mutationis vestigium occurreret? Econtra an non Ebioni, Paulo Samosateno, Sabellio, aliisque Hæreticis, qui Trinitatem impugnarunt, omnes statim fideles, et Ecclesiæ Pastores obstiterunt, eorumque errori doctrinam opposuerunt a Christo et Apostolis traditam, atque a Patribus fideliter transmissam?

PROBAT. III. *Veteres Patrum testimoniis.*

Notandum est, nos ea Patrum testimonia non adducere, quæ speciatim vel Filii, vel Spiritus Sancti Personam concernunt; hæc enim suo loco proferentur. Nunc aliqua tantum ex multis seligimus, in quibus expressa trium Personarum mentio habetur.

Ex saeculo I Clemens Roman. Epist. ad Corinth. ait..» An non unum Deum habemus, et unum Christum, et unum Spiritum gratiæ in nos effusum?» ... *S. Ignatius* Martyr, quem merito inter testes collocamus primi sæculi, quamvis anno 108 Martyrum subierit. Is in Epistola ad Ephesios hæc habet ... » Studete, ut confirmemini in dogma-» tibus Domini et Apostolorum, ut omnia quæ » facitis, prospere vobis succedant, carne et spi-

» ritu, fide et charitate, in Filio, et Patre, et
» Spiritu Sancto . . . Subjecti estote Episcopo, et
» vobis mutuo, ut Jesus Christus Patri secundum
» carnem, et Apostoli Christo, et Patri, et Spi-
» ritui Sancto » . . .

Ex saeculo II S. Polycarpus teste Iræneo ab Apostolis edoctus, et conversatus est cum multis, qui Dominum viderunt. Refert autem *Eusebius (Lib. IV hist. Cap. XV)*, ejus orationem, quam martyrio proximius habuit; ubi Patrem æternum sic compellat... » Te benedico, et glorifico per sem-
» piternum Pontificem Jesum Christum dilectum
» filium tuum per quem tibi cum ipso in Spiri-
» tu Sancto gloria, nunc, et in futura sæcula sæ-
» culorum. Amen. » . . . *S. Justini* tot sit in hanc rem testimonia, ut recentiores nonnulli ausi sint asserere, eum primum fuisse, qui Trinitatis mysterium ex philosophia Platonis in Christianam Religionem invexerit. Locum ex ejus Apologia II jam citavimus: addit autem ibidem, — Christianos baptizari in nomine *rerum cunctarum Parentis, et Domini Dei, et servatoris Jesu Christi, et Spiritus Sancti . . . Athenagoras* Justino suppar in Apologia, quam scripsit pro Christianis, tres SS. Trinitatis Personas aperte distinguit . . . » Quis igitur non
» miretur, *inquit*, nos, qui Deum Patrem præ-
» dicamus, et Deum Filium, et Spiritum Sanctum,
» ita ut et unionis eorum vim, et ordinis distin-
» ctionem exponamus, impios, et sine Deo homi-
» nes vocari? »... *S. Irenus*, Lugdunensis Episcopus, et S. Polycarpi discipulus, Lib. I adv. hære-

ses Ecclesiæ fidem ita exponit . . . » Ecclesia per » universum orbem usque ad fines terræ seminata, » et ab Apostolis, et a Discipulis eorum accepit » eam fidem, quæ est in unum Deum Patrem omni- » potentem . . . et in Jesum Christum Filium Dei, » incarnatum pro nostra salute, et in Spiritum » Sanctum.» . . . Omittimus *Tatiani*, *Theophili Antiocheni* etc. testimonia.

Ex saeculo III Clemens Alexandrinus non semel de tribus Personis loquitur. Inter alia hæc habet Pædagogi Lib. III Cap. XII. . . . » Laudemus » unum Patrem et Filium, una cum Sancto Spi- » ritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per » quem omnia unum . . . . Cui gloria nunc, et in » sæcula sæculorum. Amen » . . *Tertull.* Lib. de pudicitia Cap. XXI. . . . » Est Trinitas unius Divini- » tatis, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus » . . . Eandem doctrinam toto Libro contra Praxeam demonstrat. Cap. II docet, regulam hanc esse fidei, » Ut unum Deum agnoscat, qui sit Pater, Filius, » et Spiritus Sanctus . . . Unitatem in Trinitate dis- » ponit . . . Item Cap. XIII . . » Et Pater Deus, et » Filius Deus, et Spiritus Sanctus Deus, et Deus » unusquisque » . . . . Multa alia non in *Tertull.* tantum operibus, sed in cæteris omnibus tertii sæculi, et qui secuti sunt, scriptoribus occurrunt, quæ apud eos legi possunt, qui diffusius hanc materiam tractarunt. Sit nobis cæterorum loco *S. Augustin.* qui veteres omnes complexus ait Lib. I de Trinitate. Cap. IV. . . » Omnes, quos legere » potui, qui ante me scripserunt de Trinitate,

» quæ Deus est . . . . hoc intenderunt secundum » Scripturas docere, quod Pater, et Filius, et » Spiritus Sanctus unius ejusdemque substantiæ in» separabili æqualitate divinam insinuent unitatem, » ideoque non sint tres Dii, sed unus Deus. » ... Hæc eadem fides in triplici Symbolo, Apostolico, Niceno - Cp.°, Athanasiano fidelissime exprimitur.

SOLVUNTUR ARGUMENTA

ADVERSARIORUM.

Argument. I. Ex formula glorificationis non probatur assertio, nam 1.° illa formula primis Ecclesiæ sæculis ita enuntiabatur: *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto.* 2.° Creaturæ cum Deo in eadem glorificatione conjungi possunt. Exemplum habemus in oratione: *Sacrosanctæ* etc., quæ post Officium ecclesiasticum recitatur.

Resp. ad I. Utraque formula olim in usu erat, atque idem erat utriusque sensus. Cum dicitur *per Filium,* ad illud respicitur, quod Christus ipse ait (Joan. XIV 6.) *nemo venit ad Patrem nisi per me.* . . . Per illud autem quod additur *in Spiritu S.°*, Spiritus S.ᵗ quasi vinculum Patris et Filii designatur. — Vid. *Selvaggio*, antiquitatum Tom. III pag. 188.

Ad II. Apud veteres tam certum erat, creaturam non posse cum Creatore in eandem gloriæ societatem conjungi, ut *Dionysius Alexandr.*, cum postulatus fuisset apud *Dionysium* Rom. Pont., quod tres et Natura et Persona diversos induceret, hoc maxime argumento se purgaverit, quod Doxologiam præciperet. — Porro formula precationis in objectione citata recentissima est, nec adest malæ interpretationis periculum.

Argum. II. Si dogma Trinitatis olim a Christianis creditum fuisset, id scivissent utique Gentiles, et Christianis objecissent: verum nihil ejusmodi unquam objectum fuisse legimus. — Contra autem Atheismi accusatos fuisse Christianos omnibus notum est.

Resp. I nego maj. Nemini quoque ignotum esse potest, veteris Ecclesiæ consuetudinem fuisse, Religionis mysteria non Paganis tantum, sed et Catechumenis, aliisque nondum initiatis reticendi. Hæc est illa disciplina arcani, quam Patres religiose observarunt ne divina dogmata profanorum ludibrio exponerentur.

Respond. II neg. min. Falso a Socinianis supponitur Gentiles nihil ejusmodi objecisse Christianis. Contrarium patet ex Apologia II *Justini*, ex *Tertull.*, *Origene* Lib. VIII contra Celsum. Ex Epistola *Plinii* ad Trajan. etc... Sic Celsus Origeni objicit, immerito accusari Gentiles, quod plures Deos colerent, cum et ipsi Christiani plures in Deo admitterent Personas. Notatu digna sunt, quæ *Lucianus* habet in dialogo, qui *Philopater* inscribitur... Inducit ibi Christianum, qui Ethnicum catechizat. Quærit Ethnicus: » Per quem jurabo? » Cui Catechista Christianus respondet: » Per Deum alte regnantem ... Filium Patris, » Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, et ex » uno tria. Hunc tu existima Deum. »

Itaque hæc objectio Socinianorum in ipsorum caput revolvi potest. Quando Ethnici primis Christianis objecerunt, quod tres Deos adorarent; quod hominem ultimo supplicio affectum pro Deo haberent: quid facilius fuisset, si Trinitatem non credidissent, quam respondere, se Filium tantum habere ut excellentiorem creaturam, Spiritum Sanctum autem ut Dei virtutem et efficaciam? Sed nihil ejusmodi responderunt: imo palam, et inter crudelissima tormenta unum Deum in tribus personis confessi sunt. Athei autem a Gentilibus dicti sunt,

quia a cultu falsorum numinum abhorrebant. Vide quæ ex Athenagora in probatione citata sunt.

Argum. III. Dogma Trinitatis ex schola Platonis in Religionem Christianam irrepsit; nam Patres Antenicænos Platonicos fuisse dubitari non potest. Ergo etc.

Respond. nego anteced. Nihil quidem omiserunt Sociniani, et Rationalistæ, ut huic opinioni speciem aliquam veritatis conciliarent. Jam versus finem sæculi XVII *Souverainius* quidam, qui primum in Gallia Calvinianæ sectæ minister fuerat, et ejectus a suis, et in Angliam profugus ad partes Unitariorum accesserat, librum edidit, cui titulum fecit: *le Platonisme dévoilè, ou Essai sur le verbe Platonicien.* Eadem deinde a *Zwickero* in suo *Irænico Irænicorum*, a *Joanne Clerico* diversis in locis, a *Moschemio,* et a tota turba Incredulorum repetita fuerunt, et centies recocta. At levissima hæc novitatis commenta præclare et erudite confutarunt Christianæ Religionis defensores. Inter alios *P. Joan. Franc. Baitus,* S. J. Sacerdos in Lib. *Défense des SS. Pères accusès de Platonisme,* quem contra Souverainium scripsit. *Joan. Lamius* qui *Clericum* refutavit. D. *Bergier*, Traité etc. Tom. X pag. 188. — Item Diction. Theolog. voce *Platonisme - Trinité* etc., qui totam hanc materiam in clarissima luce collocavit, et adversantia *Moshemii* ac Rationalistarum argumenta penitus evertit. Nos in gratiam Candidatorum pauca tantum adjicimus ex iis, quæ a doctissimis viris fusius et enucleatius disputata sunt.

1.° Non est cur de Platonismo antiquorum Patrum tantos clamores excitent adversarii, cum vix tres reperire potuerint, qui Platonem cum laude nominent; quamvis ne hoc quidem probet illos Platonicos fuisse. Primus est *Justinus,* qui ex Platonico Christianus factus est. Hic quamvis Platonem magni faciat, ita tamen in Dialogo cum Triphone loquitur. „ „ Nihil mihi curæ est Plato,

» nihil Pythagoras. Extiterunt his antiquiores homines » divini Spiritus afflatu loquentes... » et in I Apolog... » Non ergo nos eadem cum illis opinamur, sed omnes » illi nostra per imitationem proferunt. » .. Vid. *Dobmayer* Tom. V pag. 255. — Secundus est *Clemens Alexand.*, qui perinde et alios Philosophus celebrat. Tertius qui ad Patres Antenicænos non pertinet, est *S. August.* qui tamen Lib. I Retractat. ait, dolere se, quod Platonem laudasset. Et Epist. ad Paulin.. . » An non Trinitatem » ex Scriptura probamus? An dicemus cum quibusdam » Gentilibus Philosophis, quorum absurda recoquunt ho- » dierni, Christum et Apostolos Platonis discipulos » fuisse? »

2.° Si qui inter veteres fuerunt, quæ profanæ philosophiæ nimis indulgere videbantur, a Patribus reprehensi sunt... » Quid Athenis et Jerosolymis, ait *Tertull. (De » Præsc. Cap. VII)*, quid Academiæ et Ecclesiæ? » Idem Hæresum originem philosophiæ studio adscribit... » Hæ- » reses a philosophia subornantur. » — *Origenes* majore præ aliis omnibus studio Gentilium scripta evolvit; at fatentibus ipsis adversariis *Platonicus* non fuit, sed ex eorum numero, quod *Eclectitos* vocant. Cæterum ex Eusebio discimus (*Hist. Lib. VI Cap. XIX*), Originem hujus immoderationis accusatum necesse habuisse pro se apologiam scribere. Ait autem in Epist., cujus fragmentum idem Euseb. refert (*Loco cit.*), de hac studiorum suorum ratione loquens. . . . » Confluentibus ad me nunc » Hæreticis, nunc Philosophis, scrutari Hæreticorum » dogmata, et quæcunque a Philosophis de veritate jac- » tantur, excutere constitui » . . . Discipulis autem suis suasit, ut *Gregorius Thaumat.*, qui et ipse ejus discipulus fuerat, testatur, ut Philosophorum libris non attenderent, sed ut Deo operam darent et Prophetis.

3.° Quisquis ergo veterum Patrum scripta diligenter

excusserit, id unum legitime concludere poter
ex illis, ubi adversus Ethnicos pugnabant,
nitate disseruisse, ut unum quidem Deum
Divinitate distinctos agnoscerent; sed tamen
captu audientium Platonico fere more disput
rum usitatarum quasdam similitudines adhi
omni ex parte mysterio non conveniunt.
instituti exemplum ex ipso Athanasio desur
Optime sciebant Patres illi, verám et castigat
doctrinam apud Platonicos non reperiri; se
contra Gentiles probare voluerunt, quod eor
phi hujus mysterii imaginem quandam, l
scuram in libris suis expresserint: quanqu
quidem imaginem adumbrare potuissent, nis
dictum fuit, veteri Traditione, aut Hebræ
fuissent edocti.

ARGUMENT. IV. Patres, qui tribus pri
sæculis floruerunt, eam de Trinitate fidem
runt, quam Ecclesia Catholica post Nicænur
Concilium tenuit; idque celeberrimi inter
Theologi fatentur, *Petavius* et *Huetius*. Ergo

REPSOND. Infinitus labor esset, si vellem
menta adversariorum singillatim responder
nia antiquorum Patrum, quæ ipsi tanto st
runt, fere omnia de Verbo, seu Christo
ergo de his quædam disserendi occasio,
Verbi divinitate tractabimus. Nunc pauca hæ
præmittimus:

1.° Ex Traditionis serie, quam nemo s
detrectare audeat, id cuivis liquere potest,
eandem de Trinitate fidem habuisse, quam
nodus, et postmodum Cp.ana aperte profit
enim nova dogmata tradiderunt Concilia illa
stantem omnium Ecclesiarum, atque ad eo

tempora perductam Traditionem solemni decreto firmarunt. — Ad Traditionem semper appellarunt Patres; Traditionem tamem reformidarunt Hæretici. Hæc manifesta sunt omnibus; unde si pauci quidam ex veteribus in tam difficili quæstione non satis catholice scripsissent, illud perpetuæ Traditioni non obesset.

2.° Observat ipse Doctiss. *Petavius*, tria esse in hoc mysterio, ut in aliis spectanda; substantiam nimirum dogmatis, quædam consectaria, et loquendi modum. Patres omnes, in substantia mysterii et inter se, et cum Ecclesia Catholica consentiunt: qui autem minus exacte locuti sunt, ii in minutis tantum aut consectariis quibusdam dogmatis a regula deflectunt: sæpe etiam, quæ obscurius aut minus exacte alicubi ab ipsis dicta sunt, alibi planius explicantur: sæpe quando cum Ethnicis disputabant, obscurius, et involute proposuerunt, quæ oretenus exponebant iis, qui in fide instituendi erant. — Valet hic imprimis, quod jam in principio hujus tractationis monuimus, veteres multa innocenter locutos ante exortas hæreses: nondum enim omnia quæ ad hoc mysterium pertinent, tunc ita fuerant exposita et limata, ut postmodum Ecclesiæ judicio explanata sunt; atque optime observat S. *August. (Lib. XVI de civit. Dei Cap. II* N.° 1.)... » Multa ad fidem Catholicam pertinentia, » dum Hæreticorum callida inquietudine exagitantur, ut » adversus eos defendi possint, et considerari diligentius, » et intelligi clarius et instantius prædicari... »

Accedit etiam, perpaucas Patrum, qui ante Nicænam Synodum scripserunt, lucubrationes ad nos pervenisse. Complures nobis nunc ignotos textus citant *Athanasius*, et *Basilius*, qui ambo Divinitatem Filii et Spiritus Sancti ex Traditione confirmant. Quod *Huetium* attinet et *Petavium*; quamvis maximi nominis viri fuerint, eorum tamen auctoritas tanta non est, ut eos etiam errantes

sequi oporteret. Præterea *Petavius*, quæ dur
dicta fuerant, ipse temperavit ac emollivit i
tom. II. — Vide illustriss. *Bossuetii* VI. Av
100. etc.

CAPUT SECUNDUM

DE DIVINITATE VERBI ET SPIRI
SANCTI SPECIATIM.

De divinis Personis in universum egim
tres esse in una Dei natura personas, re
se distinctas argumentis ex Scriptura et T
ductis ita probavimus, ut jam satis confirm
posset, ineffabilis mysterii fides. Verum
supersunt; nunc enim, ut primum dixi
Filii et Spiritus Sancti divinitate separati
dum. De Patris divinitate nulla movetur
nam Deum unum, ingenitum, æternu
agnoscunt. Si autem in Deo *Patris* propr
pugnatur; tota hæc controversia ad qu
pertinet de Filio, cum utique Patrem co
cesse sit, si Filium credimus ab æterno
ac Patri consubstantialem.

ARTICULUS I.

De Verbi Divinitate.

OBSERVANDA

I. Primarium hoc Religionis Christianæ dogma jam inde ab Apostolorum tempore multos atque infestissimos hostes expertum est. Neque hac nostra ætate deferbuit impius furor, sed auctus potius, crescente in dies malorum hominum numero. Alii aperta fronte Christi divinitatem aggrediuntur, alii veteratorio more et obliquis artibus pugnant. Non est tamen, quod valde miremur, si conjunctas videmus omnes inferorum potestates contra primum hoc et præcipuum fidei nostræ fundamentum; sciunt enim eo sublato, necesse esse, omnem subverti Christianam Religionem; aut certe, præter vanum Christianismi simulacrum, nihil superfore. De his fidei Christianæ hostibus pauca dicenda sunt: sed prius de nostra hanc quæstionem tractandi ratione quædam præmittenda.

II. Notum est Theologos passim, cum de hoc mysterio agunt, promiscue de Verbi divini, ac Christi divinitate tractare; quamquam distincta hæc sint, et minime confundenda: primum enim Deum respicit, ut in se est; alterum autem ad

Incarnationis mysterium pertinet, quod in plenitudine temporum adimpletum est. Verum quamvis hæc methodus a systematico ordine videatur recedere; habet tamen rationes graves, quibus fulcitur, atque has imprimis, quod omnes ii, qui Verbi divinitatem negarunt, Christum a Verbo nequaquam sejunxerint; quod Scriptura quoque et Patres de utroque promiscue loquantur. Cum ergo ab adversariis ipsis concessum sit Verbi divinitatem non posse negari, si Christi divinitas probetur; utique potest hoc tanquam *postulatum* præmitti aut tanquam concessum assumi; ut ad probandum Verbi divinitatem, ea afferre liceat testimonia, quæ Christum aut Jesum Nazarenum Deum esse demonstrant.

Verum aliam viam nobis ineundam duximus, qua licebit ea, quæ de Christo dicta reperimus, ad nostri argumenti probationem usurpare; quin ab eo, quem nobis præfigimus, exactissimo ordine deflectamus. 1.° Igitur testimonia illa proferemus, quæ directe de Verbo aut Filio Dei agunt. 2.° Probavimus, in Scripturis N. T. Verbum aut Filium Dei idem esse cum Christo aut Jesu Nazareno. Atque ita 3.° juxta strictas ratiocinii leges testimonia afferre licebit, quæ Christum concernunt; cum per propositionem intermediam evidens sit, omnia ea loca quæ Christum ut verum Deum exibent, Verbi divinitatem probare.

III. Nunc, antequam gravissimæ huic tractationi initium faciamus, quæ de iis dicenda sunt Hæreticis, qui Verbi ac Christi divinitatem impugnarunt;

imprimis de illa nefaria hæresi, quæ ab auctore suo *Ariana* vocata est, et qua nulla unquam fuit in Ecclesia atrocior, et pestilentior.

Hæretici, qui ante exortam Arianam haeresin Verbi et Christi divinitatem impugnarunt.

Præter illos SS. Trinitatis hostes, quos jam nominavimus, qui tribus prioribus sæculis Ecclesiam turbarunt, alii plures surrexerunt contra dogma divinitatis Christi; affirmantes Christum merum fuisse hominem ex Josepho et Maria genitum. Præcipui qui hujus impietatis a Patribus accusantur, fuerunt: *Cerinthus, Ebion, Carpocrates, Theodotus,* et *Artemas*, ac demum *Paulus Samosatenus.*

Cerinthus, si Iræneo, Eusebio, Hieronymo, Epiph. et Theodoreto fides est, ipso Apostol. ævo vixit. *Hieronym.* lib. de Script. Eccles. testatur *Joannem* Evangelium suum data opera contra Cerinthum scripsisse. *Ebion* eodem sæculo erupit. Hunc sæculo II secutus est *Carpocrates* alterius sectæ, ut Eusebius refert (*Lib. IV hist. Cap. VII*) quæ Gnosticorum dicitur, conditor, qua nulla unquam extitit abominandis flagitiis magis inquinata. Eodem sæculo vixit *Theodotus Bysantius,* arte Coriarius, qui, cum in persecutione Christum ejurasset, ut factum excusaret, dixit, se non Deo, sed homini tantum injuriam intulisse. *Theodoti* impietatem adoptavit, et quodammodo superavit *Artemas* quidam, ad cujus execrandam hæresin medio sæculo III Paulus Samosatenus transgressus est.

Paulus Samosatenus Episcopus Antiochenus creatus est anno 260; atque, cum antea pauper fuisset, brevi ad incredibilem opulentiam pervenit per scelera, et sacrilegia, ut in Epist. dicitur, quam Patres secundi Concilii Antiocheni adversus hunc hæreticum congregati scripserunt ad *Dionysium* Romanæ urbis Episcopum *(Ib. lib. VII Cap. XXX)*. Perditissimis moribus nefandam adjunxit hæresin, docens: unicam in Deo personam esse; Christum merum fuisse hominem; in eum tamen, cum in utero Virginis formaretur, descendisse Verbum Dei, quod tunc primum hypostasin habere incœpit: Et ita Christum factum fuisse Deo consubstantialem. — Duo adversus Paulum in ipsa urbe Antiochena habita sunt Concilia: nam cum in primo injecta spe emendationis, et puræ fidei simulatione damnationis sententiam declinasset, in secundo anno 370 ab octoginta Episcopis habito, convictus, depositus, et ab Ecclesia Catholica eliminatus est.

Brevis Arianae haereseos historia.

Quæ diximus, ad ea Ecclesiæ tempora pertinent, quæ ante Constantinum Magnum effluxerunt; ubi hoc imprimis notandum est, parum profecisse Hæreticos, qui primis illis, et Apostolis proximioribus sæculis Christi divinitatem impugnarunt. Ita enim cœlestem hanc doctrinam alte animo imbiberant Christiani, ut eam etiam inter sævissima persecutorum tormenta profiteri non erubescerent. Vix

autem cum principe Christiano libertatem, atque exemplum fidei mundus acceperat; cum longe atrocius periculum cunctis Ecclesiis generatum fuit. Tunc enim Arii hæresis prorupit, totumque orbem invecto errore turbavit. Hujus nunc impiissimæ sectæ initia, progressum, et exitum breviter prosequemur, totamque narrationem in quatuor Epochas dividemus, quorum I.ª ducitur ab hæresis ortu usque ad *Constantini M.* obitum (319—337). II.ª Tempus illud complectitur, quo *Constantius* imperium tenuit (337—361). III.ª Usque ad *Theodosium Magnum* pertingit, qui summa rerum in Oriente potitus, una cum *Gratiano* Occidentis Imperatore legem tulit contra Arianos (361—380). IV.ª Arianismum exibebit sub barbararum gentium, quæ Romanum imperium invaserunt, dominatione recrudescentem.

Epocha I.

Arius in Lybia Cyrenaica natus, ab Achilla Alexandrinæ Ecclesiæ Antystite Presbyter ordinatus est. Cum esset humanioribus disciplinis, ac dialectica imprimis instructus, docendi muneri præfectus est. Atque, ut erat ingenio versipelli, externoque corporis habitu ad morum gravitatem compositus, multorum animos ingenii et sanctitatis fama occupavit. Cum autem mortuo Achilla *Alexander* magno omnium consensu in Alexandrinam sedem electus fuisset, Arius livore et ira incensus Pon-

tificis sui doctrinam primum occulte, tum palam et aperte impugnare cœpit, docens; Verbum ex nihilo creatum, et natura sua mutabile esse; illud factum esse Deum voluntate Patris, nec natura sed adoptione Dei Filium esse, tamen ad Patris similitudinem conditum. Alexander nihil omisit, ut Arium ad meliorem frugem reduceret, sed frustra. Tandem homo in impietate obstinatus in Concilio Alexandriæ
321 ex centum fere Episcopis coacto damnatus, et ab Ecclesiæ communione depulsus est.

Arius in Palæstinam se contulit, et multos variis artibus in partes suas traxit. Inter eos Episcopi erant non exigui nominis, imprimis *Eusebii* duo, unus *Nicomediae*, alter *Caesareae* in Palestina Episcopus, qui gratia apud Imperatorem multum valebant. Ut etiam simpliciorum animos subiret homo vaferrimus, *Thaliam* edidit, carmen molle et lascivum, quod præcipua hæreseos capita continebat. *Constantinus*, ut erat pacis ecclesiasticæ studiosissimus, *Osium* Cordubensem Episcopum magnæ auctoritatis et prudentiæ virum Alexandriam misit, ut turbas compesceret. Verum cum majus semper incendium fieret; visum est, non aliud huic malo remedium esse, quam, ut Episcopi ex toto terrarum orbe in Synodum cogerentur. Igitur *Nicaeam* Bytiniæ urbem convocati sunt.

325 Congregati Nicææ trecenti et octodecim Ep. Arii impietatem damnarunt, ac Filium Pa-

tri *ὁμούσιον* seu *consubstantialem* edito symbolo statuerunt. Episcopi Arii fautores vix ad viginti numerabantur: quamvis et ii fere omnes, cum viderent Imperatorem Concilii decretum ex animo complexum, exilii et anathematis metu perculsi subscripserint. Sed manebat in pectoribus insitum in Catholicos viros odium, et adversus quos de fide disputare non poterant, eos subornatis accusatoribus, et fictis criminibus appetebant. Mox etiam Imperator eorum perfidia depravatur. *Eustatius* Antiochenus Episcopus, qui in Synodo Nicæna adversus Arium decertaverat, coacto Arianorum conventiculo sede sua dejicitur, et ab Imperatore exilio mulctatur. Arius ab exilio revocatur, et cum animum Imperatoris ab Eusebiis jam præoccapatum subdola fidei professione delusisset, Alexadriam redire permittitur. Contra *Athanasius* Alexandriæ Episcopus, qui Nicænæ Synodo Diaconus interfuerat, multis Hæreticorum artibus et calumniis impetitus, et in conciliabulo Tyri coacto depositus Treviros exulatum mittitur. Strenuum fidei Catholicæ propugnatorem magno cum honore exceperunt, cum *Constantinus junior*, qui in ha urbe tum Galliarum principe patris sui nomine imperabat, tum *S. Maximinus* Trevirorum Episcopus.

Hæc ubi Arianis ex sententia evenissent, in id incubuere, ut Arium, qui Constantinopolim accersitus fuerat, palam, et in totius imperii conspectu restituerent. Verum, cum

eum Eusebiani in regia urbe ovantes c
ducerent, crastina die, frustra reniten
xandro urbis Episcopo, in Ecclesiam
suri, Arius in locum publicum ad natu
cessaria se subduxit, ibique justo Dei j
ut Judas percussus, disrupto ventre, e
sis visceribus interit. Anno sequente *Co*
337 *tinus* moritur, princeps multarum vi
laude eximius; nunquan non orthodoxa
addictus, quamvis dissimulatores hæreti
facilitate abusi Catholicos sint acrius in

Epoha II.

Ariani post Concilii generalis decret
tres partes, aut factiones scissi sunt.
est *Anomaeorum*, qui rigidi Ariani dicti
nam Filium Patri ἀνομοιον seu in omnib
similem esse dicebant. Præcipui factionis
erant *Aëtius* et *Eunomius*, a quibus
Aëtiani, vel *Eunomiani* vocati sunt. Se
factio eorum fuit, qui *Semiariani* dicti
Illi vocem ὁμοουσιος respuebant, et filium
ὁμοιουσιον, vel in omnibus similem esse c
debant. Quæstio est non levis inter eru
utrum omnes isti Semiariani reipsa infec
rint Ariana hæresi. Tertia demum *Aca*
rum factio est, qui ducem secuti *Ac*
Cæsareensem Episcopum medium aliqu
rianorum genus efficerunt. Nam Filium n
ὁμοιουσιον dixerunt, neque ανομοιον seu di

lem, sed ὅμοιον similem, non quidem essentia, sed voluntate, seu ad eum modum, quo effigies suo prototypo similis est. Ipsos Arianos impietate superavit *Photinus* Episcopus Sirmiensis, *Marcelli* Ancyrani discipulus, qui contra Arium docuit, Christum ante Mariam non extitisse, sed verum fuisse et substantiæ nostræ hominem. Ob hanc causam in Sirmiensi Synodo e sede sua dejectus est.

Sed filum historiæ resumamus. Constatinus, antequam moreretur, imperium inter filios ita divisit ut *Constantinus* natu maximus Galliis, Britanniæ atque Hispaniæ imperaret: *Constantio* Oriens, Asia nimirum, et Ægyptus parerent: *Constanti* autem, qui natu minimus erat, partes interjectæ, Illyricum, Italia, et Africa cederent. *Constantinus* et *Constans* Catholicæ fidei addicti, ut morientis patris mandata exsequerentur, Episcopos in exilium actos ad sedes suas remiserunt; neque reluctari ausus est Constantius, quippe Persarum bello tunc implicitus. Itaque *Athanasius* Alexandriam rediit, ubi incredibili omnium Catholicorum lætitia exceptus est. Eo reditu irritatiores facti Ariani denuo in ejus pernicem conjurant; et habito Antiochiæ Concilio *Gre-* 341
gorium quemdam Cappadocem ei sufficiunt, qui Alexandriam cum armatis militibus ingressus, urbem et provincias terrore, ac cædibus implevit.

Interim res ad *Julium* Romanum Ponti-

cem defertur, qui Athanasium et E
ad constitutum diem Romæ adesse ju
vero Eusebiani adesse noluissent, A
qui eos diu expectaverat in Concilio
342 ginta Episcoporum in suam sedem
In Oriente iterum Antiochiæ
habitum est Eusebianis, in eo *Ph*
345 mnatus est, quod Sabellii, et Pauli S
hæresin docuisset. Paulo post Synod
346 lani coacta est, ubi artes Arianoru
cidentalibus dejectæ sunt. Cum aute
crescerent dissidia, duorum Imperat
sensu (nam *Constantinus* junior pr
lejam anno 340 occisus fuerat)
generale *Sardicam* indictum est, et
347 causa jussa est retractari. In hoc Con
Nicæna confirmata, Athanasius in c
nem receptus aliaqua multa egregie
sunt. At Eusebiani, cum res illis m
rent, *Philippopolim* sese receperunt;
to conciliabulo, cui nomen Sardice
cilii falso indiderunt, eo temeritatis
sunt, ut non in Athanasium tantum,
JuliumRom. Pontificem excommunica
tentiam dicerent. Mox vehementius tu
sunt. Athanasius Constantis Impera
restitutus, hoc mortuo iniquius vexat
nunc *Constantio* parent; ipse Arianis. A
Concilia, aliæ fidei formulæ. Sola o
veritas, et inter fidei tantum opp
de principatu certatur.

Tria brevi intervallo habita sunt *Sirmiensia Concilia* (erat autem Sirmium præcipua Illirici civitas). In I.° *Photinus* a Semi- 351
arianis depositus est. II.^{m} Arianam fidei for- 357
mulam condidit, cui *Osius* venerandus plusquam centum annorum senex, ac invictus huc usque fidei defensor diris persecutionibus fractus subscripsisse fertur. III.^{m} iterum Semiarianorum doctrinam novo symbolo ex- 358
pressit. Non erat tum in cudendis symbolis modus; ac merito Athanasius Arianis hanc levitatem et inconstantiam exprobrat, qui genuinus est hæresum character; cum Catholici in eadem fide constantes permaneant.

Nihil non tentavit Hæresis, ut in Occi- 353
dentem quoque irrueret. Jam anno 353 Constantius devicto Magnentio, prosperis rebus mirum in modum elatus Arelatem venit, et in eo loco Synodum coegit, in qua omnia vi et metu acta sunt. *Vincentius* Capuæ Episcopus, et Liberii Papæ legatus terrore victus subscripsit. Verum Liberius rescissis actis novum Concilium petiit, quod paulo post Mediolani congregatum est. Aderant sum- 355
mi Pontificis Legati, aderat et Constantius. Sed nulla suffragiorum libertas; contra Catholicos fraude tumultu, minis et fustibus pugnatum. Legatus Pontificis verberibus dire cæsus; qui Athanasii damnationi subscribere noluerunt, in exilium pulsi. Inter Arianos jam tum sævitia et veteratoriis artibus eminebant *Ursacius*

et *Valens* ambo in Illirico Episcopi. Tunc et *Liberii* Papæ, et *Hilarii* Pictaviensis Episcopi tentata constantia est; uterque exilio datus. Contra Athanasium nova commovetur tempestas: in sedem Alexandrinam *Georgius* intruditur; homo obscurus, vita sordidus, et immanitate barbarus, ad quem Alexandriam confluunt impiissimi quique fidei desertores; *Acacius* Cæsariensis, *Aetius* ex Antiochia pulsus, et *Eunomius* ex Cappadocia. Sed *Liberius* multis afflictatus ærumnis tandem in Athanasii damnationem consentit, et Sirmiensem formulam subscribit. Quæ vero illa fuerit, magna
358 quæstio est. An secunda, quæ conceptis verbis Arianam impietatem exprimit? Hæc opinio nullo idoneo argumento probatur, multis et gravissimis refutatur. Baronius priorem ab eo subscriptam existimat, quæ nihil habet saltem ortodoxæ fidei contrarium; idque validis argumentis confirmat vitæ S. Athanasii scriptor doctissimus. Et certe eo tempore Basilius Ancyranus inter *Homoiousianos* præcipuus, qui in Ancyrana Synodo secundam Sirmiensem formulam damnaverat, Constantii animum regebat; et Sozomenus refert Liberio facultatem Romam redeundi non esse concessam, nisi cum Basilius Ancyranus rerum statum mutasset.

Constantius insigni levitate mox Semiarianis, mox iterum Anomæis serviens Concilium œcumenicum cogere constituit. Sed brevi mutata sententia est, et Anomæorum consilio

duplex Synodus indicta, una ex Occidentis, altera ex Orientis Episcopis. Igitur quadrin- 359
genti et amplius Occidentales Episcopi *Ariminum* convenerunt. Ariani non amplius quam octoginta numerabantur, reliqui omnes Nicænæ fidei addicti erant. Hi ergo uno ore decreta Nicænæ Synodi confirmare, Hæreticorum perfidiam repellere, Arianorum formulas nullo facto discrimine rejicere, Ursacium, et Valentem, et quosdam alios gradu movere. Ariani, cum se condemnatos viderent, tracto ut semper in partes suas Constantio, nunc vi aggrediuntur, quod dolis et simulatione efficere non poterant. *Tauro* præfecto mandatum, ut Synodum non ante laxaret, quam conscriptæ ab Arianis fidei consentire se omnes profiterentur. Itaque nec minis, nec vexationibus parcitum; donec Patres partim tædio ac molestia victis, partim subdolis fidei professionibus decepti communionem cum Arianis inirent, et in vocis ὁμοούσιος suppressionem consentirent, rati de cætero fidem in tuto esse. Ita Concilium, cujus læta fuerant initia, fœdo exitu est consummatum.

Nec minus turbarum in Oriente fuit. Centum quinquaginta Episcopi jussu Imperatoris apud Seleuciam Isauriæ urbem congregantur. Ea tempestate S. Hilarius quartum jam exilii annum in Phrygia agens ad Concilium venit, et magno cum favore excipitur. In hoc Concilio primas tenuerunt Semiariani, quorum

pars magna Nicænæ fidei adherebant.
hac strage incitati corruptis aulæ pr
quorum plerique Ariana hæresi cont
etiam Imperatorem depravant: qua
majus quotidie exitium ruunt. Nova
360 nopolim Synodus vocatur, in qua or
cii, et Eudoxii auctoritate reguntur.

Interim in Occidente clarior post
pestates fides elucet. Liberius, qu
ni acta fuerant, irritat. Episcopi, q
subscripserant, fraude detecta, excusso
fidem Nicænam publice profitentur, e
sis Conciliis Ariminensem formulam
Causam fidei non parum adjuvit S.
hic cum in Oriente adhuc versaretu
que ortodoxam in extremum disc
ductam cerneret; libello supplici ab In
petiit, ut de fide coram adversariis
sibi liceret. Verum Ariani non ausi
congredi, persuaserunt Imperatori,
redire in Gallias juberet. Quod non
gulari Dei dispositione factum est; q
stet illius potissimum opera Gallias
hæresis liberatas. — Cum hæc agerent
361 sublatus est Constantius anno ætatis
ad extremum usque Hæreticorum a
lusus.

Epocha III.

Post Constantii Epocham, quæ tota fere in agendis Conciliis et cudendis fidei formulis transacta est, alia sequitur non minus exitialis Catholicæ fidei. Nova mala, nova pericula in Ecclesiam irruunt. Constantio in imperio successit *Julianus* apostata dictus, Constantini M. ex fratre nepos. Hic, ut Constantii memoriam invisam redderet, et discordias inter Christianos libertatis specie aleret, omnes Episcopos tum Ortodoxos, tum Arianos ab exilio revocavit; atque ita Ecclesiæ bonum exiguo tempore etiam præter animi sententiam promovit. Tum enim ab exilio redierunt *Meletius*, *Eusebius* Vercellensis, *Lucifer* Calaritanus, aliique fidei Catholicæ assertores. Athanasius quoque ad suam sedem reversus est; verum idipsum nonnisi post necem Georgii contigit, quem ipsi Ethnici multis excruciatum tormentis interemerunt. Mox Concilium Alexandriæ convocatur, in quo, quæ Ecclesiæ vulneribus adhibenda essent remedia, diu est deliberatum. Placuit indulgentia utendum cum iis, qui vi et fraude aliorum decepti fuerant, si hæresin ejurare, et ortodoxam fidem amplecti vellent. Hanc Concilii Alexandrini œconomiam præter cæteros laudat *August.*; et *Hieronym.* adversus Luciferianos ait, eam totius Occidentis consensu fuisse firmatam. *Eusebius* Vercellensis

huic Concilio interfuit, ejusque decreta pro-
362 bavit. At *Lucifer* Calitarianus longe diversam viam secutus, cum nimiam severitatem præter totius Ecclesiæ judicium affectaret, novi Schismatis auctor fuit. Cum Antiochiæ versaretur a Meletii communione se sejunxit, et Eustachianis Paulinum Episcopum præfecit.

Julianus cum rerum summa potitus esset, publice ad Paganorum sacra transiit; idque animo constituit, ut lenta, et tecta magis, quam aperta persecutione Christianum nomen deleret. Athanasius Paganis non minus, quam Arianis infensus, Alexandria excedere cogitur. Sed fugam simulans, mox iterum in urbem redit, ibique delituit usque ad obitum Juliani, qui paulo post, cum Persis bellum inferret, occisus est, cum annum ætatis trige-
363 simum secundum nondum implevisset.

Jovinianus a ducibus Imperator eligitur. Is ortodoxæ fidei addictus, nihil antiquius habuit, quam ut veram Religionem pristino splendori restitueret; sed magno Ecclesiæ damno moritur, cum octo tantum menses imperasset. Successorem habuit *Valentinianum*, quem Julianus, quod Christianus esset, gradu moverat. Hic *Valentem* fratrem suum in imperii consortium ascivit, eique Orientem tradidit. Valens, qui fidem Catholicam huc usque professus fuerat, mox ad Arianus defecit. Valentinianus Catholicis favebat quidem; sed in tuenda fide parum animi habuit, neque adduci

unquam potuit, ut Auxentium insignem Arianum a Mediolanensi sede depelleret.

Liberius, in gradum suum repositus, susceptam Athanasii damnatione, et formulæ Sirmiensis subscriptione maculam fidei integritate et constantia abstersit; ac demum, postquam per quatuordecim annos Romanam Ecclesiam rexisset, anno 366 obiit. Successorem habuit *Damasum*, qui Auxentium in Synodo Romana deposuit. Interim Valens Orientis Episcopos dire persequitur. Athanasius novam tempestatem subit, et cum vim sibi parari non ignoraret, ex urbe egressus in paterno sepulcro per quatuor menses delituit. Cum autem nihilominus ferverent animi, et plebs non longe esset a seditione, scripsit Valens, ut Ecclesiam suam repeteret; ubi invictus fidei Catholicæ propugnator tot tempestatibus per 45 annos jactatus placida morte decessit. 373

Florebat tum in Oriente *S. Basilius* Cæsareæ in Cappadocia Episcopus, qui *Magni* nomen accepit, nec immerito; illud enim egregiis, quæ posteris reliquit, ingenii monumentis, tum infracta animi constantia in asserenda fide Catholica promeruit. Hujus Patris ea præclara vox fertur; cum *Modesto* prætorii Præfecto, qui ad labefactandam ejus constantiam missus fuerat, cum magna libertate respondisset, hicque tantum animum demiratus dixisset; nemo unquam tam audacter mihi locutus est; repostuit Basilius: *Fortassis nunquam in Episcopum*

incidisti. Eodem tempore res Catholicorum non parum confirmarunt *Gregorius* uterque, unus *Nazianzenus*, cognomine Theologus, qui S.° Basilio summa necessitudine devinctus erat; alter S. Basilii frater, *Nyssænus* dictus, quia Nyssæ in Cappadocia Episcopus erat. Hic a Valente in exilium missus nonnisi eo mortuo ad sedem suam redit. Sanctum *Ephrem* Edessenæ Ecclesiæ Diaconum, qui multa syro sermone scripsit tam præclara, ut græce versa etiam in translatione acumen sublimis ingenii ostendant; *S. Cyrillum* Jerosolymitanum, qui primum sub Constantio, dein sub Valente varie vexatus est, vix nominare possumus, ne nimium diffundatur narratio.

Sæviente adhuc in Oriente Valentis persecutione, novum Occidentali Ecclesiæ sidus af-
374 fulsit, cum *S. Ambrosius* post Auxentii Ariani obitum Ecclesiæ Mediolanensi præfectus est. Multa ille fecit, et scripsit, et tulit pro Catholica fide: neque Arianos tuto loco consistere passus est. Ambrosium sequuntur *Hieronymus*, qui sub Damaso illustrare Ecclesiam cœpit; et *Augustinus*, qui vix adhuc Arianismi extrema vidit. Hos quoque, ut brevitate utamur, nominasse sufficiat.

Valens contra Gothos pugnaturus, antequam Antiochia discederet, cessare jussit a persecutione; et pœna solvit jam condemnatos. Paulo post commisso cum hostibus prælio victus et vulneratus est, cumque in turgurium quod-

dam delatus esset, immisso ab hostibus igne conflagravit. 378

Gratianus, qui jam in Occidente patri successerat, nunc etiam Valentis patrui sui imperium collegit; cumque videret magnis turbarum fluctibus agitari Rempublicam, socium imperii sibi adjunxit *Theodosium* insignem belli 379
ducem, eumque in Orientem misit. Sequente anno Imperatores solemni edicto sanxerunt, ut ii soli Catholici haberentur, qui fidem servarent, quam Petrus Apostolus Romanos docuit, quamque teneret Romana Ecclesia; reliqui omnes Hæreticorum nomine haberentur. et pœnas darent perfidiæ. Sic Ariana Hæresis, quæ humanis tantum artibus, et viribus stetit, cum hæc deficerent, brevi iterum extincta est.

Epocha IV.

Ariana hæresis, antequam ex Imperio Romano pelleretur, jam ad barbaras nationes pervenerat. Ibi latius in dies propagata crevit viribus, nova mox iterum mala imperio paritura. Sed longius exordium rei repetendum est. Primis statim Ecclesiæ sæculis, cum in imperii provinciis diræ persecutiones sævirent, Christianum nomen ad exteras, et inaccessas Romanis regiones perlatum est; imprimis ex Gothorum gente, quam veteres nonnunquam cum Scythis et Sarmatibus confundunt, plurimi jam ante finem sæculi tertii Christianæ fidei pare-

bant; et inter Nicæni Concilii Patres *Theophilus* quidam numeratur, Gothorum Episcopus. Sed quoniam oportet divinam Religionem inter supplicia et persecutiones incrementum capere, non potuit illi Ecclesiæ hæc quoque gloria deesse: nam ii qui Christo nomen dederant, a Paganis omnibus modis afflicti sunt; multi e terris suis expulsi, multi etiam diri suppliciis interempti.

377 Anno 377 *Ulphilas* Gothorum Episcopus, legatus ad Valentem Imperatorem missus est, et cum Constantinopoli versaretur, ad Arianorum partes accessit, sperans forsan, si eos intercessores haberet, feliciorem fore legationis exitum. Ulphilas apud suos in magna existimatione erat, quo factum est, ut exitiosa lues, quam ipse ex Arianorum consortio contraxerat, per totam gentem diffunderetur, atque sensim alias quoque barbarorum gentes pervaserit. Hac itaque contagione infecti erant omnes fere Germaniæ populi, qui sæculo quinto, labente Occidentis Imperio, per Romanas provincias effrænatius grassati sunt. Omnia tunc barbarorum incursionibus patebant. *Wandali, Suevi, Alani*
406 magnam Galliarum partem cædibus cruentant; tum trajectis Pyrenæis montibus Hispaniam occupant. *Gothi* sub *Alarico* rege primum per Italiam populationem faciunt, exinde in Gallias impressionem facientes omnia rapinis et cædibus pervastant; cumque in Hispania demum sedes ponerent, Wandali novis habitatoribus

compressi trajecto mari Africam invadunt sub *Genserico* rege; Hypponem obsidione cingunt, cum jam extremo morbo decumberet *S. Augustinus*, qui imminente gravissima tempestate e
vivis sublatus est, ne Religionis ruinam, et 430
populi mala videret.

Gensericus Arianus paululum confirmata auctoritate in Catholicos sævire cœpit atrocissima persecutione. Hæc persecutio ait *Possidius (In vita S. Augustin. Cap. XXXVIII.)*, » omni sæviens crudelitate, et atrocitate, cuncta » quæ potuit, exspoliatione, cædibus, aliisque » innumerabilibus et infandis malis depopulata » est, nulli sexui, nulli parcens ætati. . . . » *Hunericus* patri succedens, primum quidem
moderatius agit, post ita patrem æmulatus est, 477
ut crudelitate in Catholicos superasse videretur. Episcopi supra CCXXX partim in exilium pulsi, partim trucidati sunt. Nec minus in omnis ætatis, sexus et conditionis homines sævitum. Contigit tum, insigni miraculo, ut plures, quibus lingua radicitus excisa fuerat, perfecte distin-
cteque loquerentur. 484

Ab Hunerici successore *Gundabundo* mitius quidem habiti sunt Catholici; multa tamen a furentibus Arianis gravia passi. At mox atrocior tempestas exorta est sub *Trasemundo* rege. Hic edicto prohibuit, ne Catholici defunctis Episcopis alios sufficerent. Cum autem Catholici contra ac jussum erat, agerent, Rex in furorem actus Episcopos plus quam sexaginta

in Sardiniam insulam relegavit. Inter eos *S. Fulgentius* emicuit, qui paulo ante Ruspensi Ecclesiæ prefectus fuerat. Trasemundo successit
525 *Hildericus*, » Vir, ut *Procopius* ait *(De bello Vandalico Lib. I.)* subditis affabilis, et totus ad mansuetudinem natus. » . . . Is pacem tandem reddidit Ecclesiæ. At mox depulso penitus Arianismo per totam Africam restituta est Orthodoxa fides; cum *Belisarius* devicto *Gelimere*, qui Hildericum e throno dejecerat, omnes Africæ provincias *Justiniani* piissimi
533 Imperatoris imperio subjecit.

In Italia Romanæ gentis imperium sub *Augustolo* periit, cum *Odoacer* Herulorum Rex
493 Arianus Roma potitus Italiæ regnum instituit. Huic regnum cum vita eripuit *Theodoricus*, qui Ostrogothorum regnum in Italia fundavit. Tota Gothorum gens Arianæ impietati serviebat; attamen, si pauca excipias, ab iniquis vexatio-
552 nibus temperatum fuit. *Narses* Gothos omni expulit Italia, ac bello Gothico, quod jam in annos octodecim productum fuerat, finem fecit; et Italiam ad imperium Justiniani adjunxit. Sed mox nova iterum rerum conversio facta est, cum *Longobardi*, qui et ipsi Ariana labe fœdati erant, ex Pannonia in Italiam irrumpentes omnia, excepta Roma, et Ravenna armis occuparunt, regnumque condiderunt, quod usque ad Caroli Magni tempora duravit.

In Hispania regnante *Leowigildo* Wisigo-
586 thorum rege acriter in Catholicos sævitum est;

Hermenegildus regis filius in vincula conjectus, et paulo post ob fidei constantiam patris jussu occisus est. At *Recaredus* mortuo patre fratris pietatem imitatus fidem Catholicam amplectitur, et Arianismum ex Hispaniarum regno exterminat.

Hæc de hæresi Ariana paulo fusius dicta sunt, ut ex una noscatur, quæ sit hæresum omnium ingenita indoles; quantis fallaciis, quanto simulationis artificio vires diffundant, antequam convaluerint: quam superbe se extollant, quanto odio, quanta crudelitate pugnent, cum vires sufficiunt.

Recentiores Antitrinitarii.

Veterum Hæreticorum errores, per multas ætates vix nomine cognitos excitare, et propagare aggressi sunt quidam sæculi XVI Novatores. Lutherus et Calvinus Trinitatis fidem retinuerant quidem, sed ambo abjecta auctoritate, ad novos, qui postmodum secuti sunt errores, et omnem revelatæ Religionis subversionem viam pararunt. Mox enim alii exorti sunt, qui eadem innovandi libidine incensi famam sibi novis erroribus quæsierunt; nec quidquam erat, quod nefas haberent, petulantia et omni lege soluta ingenia. Jam Anno 1531 *Michaël Servetus* Hispanus nefandos errores contra SS. Trinitatem impudenter disseminavit. Viennæ Allobrogum in carcerem conjectus est, ob librum editum, *de restituto Christianismo.* Cum inde evasisset, *Ge-*

nevam petiit, ut suos errores totius spargeret; sed comprehensus, Calvini studio igni damnatus est anno 1553. *Serveto* successit *Valentinus Gentilis*, italus; qui Genevæ in carcerem missus est; postmodum stimulata pœnitentia libertate donatus in Sabaudiam primum, dein in Poloniam confugit. Mox iterum Polonia excedere jussus ad Bernenses venit, ubi ad Senatum ductus cum ab ostinata pervicacia nulla ratione dimoveri posset, capite plexus est, anno 1566. Sed omnium notissimi inter Antitrinitarios sunt ambo *Socini*, *Lœlius* et *Faustus*; a quibus hæc secta nomen accepit. Cf. quæ tom. II. in Synopsi historica habentur pag. 14. Quamvis *Socinianismus* omnium fere hæresum colluvies quædam sit; potissimum tamen notus est, et omni semper execratione dignus habitus ob negatam Christi divinitatem. Hoc dogmate, quod Religionis caput est, sublato, mirum non est, quod omnia fidei mysteria funditus evertat. Docent Sociniani, Christum hominem tantum esse, ex Maria Virgine de Spiritu S.° conceptum; Deum quidem appellari, sed gratia tantum et adoptione, ob excellentem potestatem, quam a Patre suo accepit. Imo non extitisse, antequam ex Maria nasceretur: in quo ab Arianis omnino dissentiunt, qui Christum non hominem tantum, sed et Mentem, et Verbum, et Sapientiam Patris, et quiddam omni alia re creata longe præstantius, ante mundi constitutionem a Patre factum aut genitum agnoscebant.—Inter Socinianismi defensores præ cæteris enituit *Joannes Crellius*, qui argumenta omnia contra SS. Trinita-

tem sive ex Scripturis sive ex ratione duobus voluminibus collegit; et ad evertendum divinum mysterium adhibuit, quidquid dialectica habet subtile et tortuosum. Hunc refutavit *Petavius*, qui eum *ferreum os* vocat, ejusque argumenta vanam syllogismi larvam, inanemque pompam.—Crederes forsan, auditis Socinianorum blasphemiis, nihil ultra contra Christum Domini proferre potuisse impiorum hominum audaciam. At falleris; nihil enim continere potest modernos perfectibilitatis præcones, qui opus suum ardenti studio prosequuntur, rati se summam perfectionem attingere non posse, nisi in summa impietate. Qui ad Protestantium novam Theologiam attenderit, vix non religiosos dicet veteres Socinianos, qui partum ex Virgine crediderunt, et miracula a Christo Dei virtute patrata, et allatam e cœlo Christi doctrinam, aliaque ejusmodi, quæ hodiernæ Protestantium scholæ explodunt. Horrendum dictu, quam impia, quam nefanda sint, quæ nova secta evomit, cui id unum statutum firmiter, conspuere et conculcare, quidquid ex antiqua Christianorum fide superest. Quis non hæc conspiciens impietatis molimina, portas inferi cogitat contra omne quod divinum est, conjuratas? Scilicet, cum per octodecim fere sæcula prævalere non potuit infernus contra Ecclesiam a Christo fundatam; hoc iniit consilium, ut operi divino novum Satanicum opus opponeret, quod omnis impietatis et pravitatis esset officina; et ecce! prodiit nova Ecclesia, quam ut impietatis ludibrium adderet, *Evangelico-Christianam* vocavit.

His breviter perstrictis, quæ ad historiam visa sunt pertinere, nunc id nobis faciendum, ut argumentis ex Scriptura, et Traditione ductis Filium Patri consubstantialem, et unius cum eo naturæ demonstremus, quæque contra fidem Catholicam ab Hæreticis afferuntur, diluamus.

§. I.

Probatur Filii, seu Verbi divinitas ex Scripturis.

Hoc sacratissimum Religionis Christianæ dogma tam multis Scripturæ locis, et tam aperte traditum est; ut mirum sit extitisse homines, qui cum Christiani dici vellent, id tamen inficiari ausi fuerint. Neque omnia afferre hic possumus, sed ex innumeris optima quæque et inexpugnabilia seligemus; eaque, ut simul claritati et ordini consulamus, in capita quædam seu classes distribuemus, eam quam supra (pag. 204) jam indicavimus methodum sequentes.

CLASSIS I.

Testimonia ex veteri Testamento petita.

Argumentum I.m Ex Psalmis deducitur, imprimis ex II. et CIX. — In II. v. 7.° legitur. . . *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* . . Persona quæ loquens inducitur est ipse Dei

Filius, qui v. 10 et seq. reges terræ hortatur ad Dei timorem et sui adorationem, ne pereant. Verba enim v. 21, quæ Vulgata ita vertit: *Apprehendite disciplinam*, viri hebraicæ linguæ peritissimi ita reddunt: *Adorate Filium.* Legi imprimis meretur Illustriss. *Bossuetii* interpretatio in hunc Psalmum (*Edit. Lebel tom. I. pag.* 587). — Psalmo CIX primo statim versu ait Psalmista. . . *Dixit Dominus Domino meo. . .* Huic autem, quem David Dominum suum vocat, ait Jehova v. 3. . . *Ex utero ante luciferum genui te. . .* Quod aliter, quam de æterna generatione intelligi non potest, qua Pater Verbum ex substantia sua genuit. Quemadmodum Michæas quoque prodidit, egressum ejus esse *ab initio*, a *diebus aeternitatis.* Mich. V. 2. — Vid. iterum *Bossuet* tomo cit. tum in notis in hunc Psal. pag. 420 tum in commentario pag. 619. — His non immerito additur locus Psal. XLIV. v. 7 et 8. . . *Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi; virga directionis virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis. . .* Hunc locum a contortis adversariorum interpretationibus egregie vindicat *Bossuetius* (*Tom. cit. pag.* 205 et 605.). — Porro omnem controversiam, si qua superesse posset, dirimit Apostolus, qui cap. I. ad *Hebraeos* hæc verba Filio applicat, quem ab æterno a Patre genitum tum hoc, tum et illo insigni testimonio probat, quod ex Psal. II adduximus.

II.^m Ex libris Sapientialibus desumi potest. Primum occurrit insignis locus Proverb. VIII v. 22

etc., ubi *Salomon* postquam Sapientiam ab effectis ejus ac fructibus laudasset, ad originem ejus ascendit, æternamque generationem; neque enim aliud est hæc Sapientia quam *Verbum Dei in excelsis* (Eccl. I. 5.) . . . Sed ipsam audiamus de se loquentem . . . *Dominus possedit me initio viarum suarum* . . . *Ab aeterno ordinata sum* . . . *Nondum erant abyssi, et ego jam concepta eram* . . . *Ante colles ego parturiebar* . . . etc.

Notandum est, 1.° quod Sapientiæ hoc loco omnes characteres veræ personæ attribuantur, et quidem a prima Persona distinctæ . . . *Dominus possedit me* . . . 2.° Quod hæc Sapientia sit ipse Filius Dei; id enim vox *possedit* in Scripturis exprimit. Sic Genes. IV *Eva* ait . . . *Possedi hominem per Deum* . . ; Vers. autem 24 et 25 expressis verbis *concepta* dicitur; et *partu edita.* 3.° Quod de Filio agatur ab æterno genito: quid enim aliud hæc verba indicant . . . *In initio viarum suarum; antequam quidquam faceret a principio. Ab aeterno ordinata sum?* . . . Totus hic locus mire concordat cum iis, quæ Joannis I de verbo Dei tam magnifice prædicantur. — Porro de hac ineffabili generatione æterni Filii in eodem Proverb. libro cap. XXX 4 dicitur . . . *Quod nomen est ejus, et quod nomen Filii ejus, si nosti?* . . . Jam autem necesse non est ea adducere, quæ Sapientiæ VII et VIII, et Eccles.[i] XXIV occurrunt Sapientiæ encomia; illa enim omnia dicta sunt ad exemplum Salomonis. Paria ibi occurrunt de æterna Verbi origine, de Sapientia creatrice, ejusque incorrupta nativitate.

Unum præterire non possumus ex Eccles.ⁱ cap. LI, ubi v. 14 legitur... *Invocavi Dominum, Patrem Domini mei*... En Ecclesiasticus, vir tam sanctus, et in lege versatissimus, ne quid dicam amplius, Dominum invocat *Patrem* alicujus Filii, quem ipse vocat Dominum suum; respiciens utique ad illa verba Psal. CIX.... *Dixit Dominus, Domino meo*... Fusius hæc omnia apud optimos interpretes. Vid. imprimis *Bossuetii* adnot. in libr. Salom. tom. II Operum.

III.ᵐ Ex omnibus illis locis conficitur; quæ Messiæ divinitatem attribuunt. Hunc enim si verum Deum esse semel constiterit, Filium Dei aut Verbum vocare non repugnant adversarii. Verum testimonia plura in Scripturis V. T. habentur, quæ futuri Messiæ divinitatem clare indicant. Sic Michææ V 2, aperte de Messia agitur, qui dicitur ex Bethlehem oriturus: at de eodem ibid, additur: *Et egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis*... Isaiæ IV *Parvulus* ille, cujus nativitas prædicitur, vocatur *admirabilis Deus, Pater futuri saeculi* etc. Idem Propheta Messiam annuntians populo, ait cap. XXV 9. . . . *Et dicet in die illa: Ecce Deus noster iste, exspectavimus eum*... Jerem. XXIII nomen *Jehova*, quod soli Deo convenit Messiæ tribuitur v. 5 et 6.... *Suscitabo David germen justum*... *In diebus illis salvabitur Juda* . . . *Et hoc est nomen, quod vocabunt illum: Dominus justus noster.* In hebræo: *Iehova justitia nostra.* — Vid. *Huetium* prop. VII N.° 16.

IV.ᵐ Aliud adhuc argumentum ex cap. III Exodi

eruitur; quod, licet omnium etiam Catholicorum Interpretum consensum non habeat, non est tamen omnino repudiandum. Efficitur autem hoc modo: Versu 2.° ubi Vulgata habet.... *Apparuit ei* (Moysi) *Dominus*... In hebræo legitur: *Angelus Jehovae;* in græco: Αγγελος, *κυριυ*. Idem et Samarit. habet, et Chaldæum, Syriacum, et Arabicum. — Jam vero, in eo conveniunt omnes, quod, si Angelus ille Jehovæ, ipse quoque Jehova sit, seu verus Deus, non possit esse alius quam Filius: sed eum proprie et vere Deum esse ex toto illo capite constat; nam Angelus ille Jehovæ dixit Moysi v. 14.... *Ego sum qui sum* etc.... Et v. 16.... *Dices ad eos: Dominus Deus* (Jehova Elohe) *patrum vestrorum apparuit mihi*... Eundem Angelum Jehovæ ea indicare videntur, quæ cap. XXIII Exod. v. 20 et seq. leguntur: Non enim vulgaris ille Angelus est, de quo dicitur: *Et est nomen meum in illo*... Sieh Schwarz Handb. 1. B. 268.

CLASSIS II.

Testimonia N. T. quæ directe Filii, aut Verbi divinitatem probant.

I. *Joann.* V hæc Christus ad Judæos locutus est, v. 21 et seq.... *Sicut Pater suscitat mortuos, et vivificat; sic et Filius quos vult, vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*... Et v. 26.... *Sicut Pater*

habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso....

II. Verbi divinitatem magnifice exprimit S. Joannes cap. I. Evangelii sui ... *In principio erat Verbum; et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil, quod factum est* ... Et ibid. v. 18. ... *Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*... Idem hic Apostol. in epist. I. cap. V v. 20. ait ... *Scimus, quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita aeterna*...

III. Ex Apostolo pauca tantum hoc loco citabimus, quæ ab eo de Filio Dei in exordio epist. ad Hebræos dicta sunt ... *Deus novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit haeredem universorum, per quem fecit et saecula. Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae ejus, portansque omnia verbo virtutis suae, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis*... Huic Filio Apostolus postmodum applicat verba Psal. II et XLIV jam citata, tum et hæc ex Psal. CI v. 26. ... *Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanebis etc.*

Argum. In his textibus Verbum, vel Filius dicitur expresse Deus, vel Dominus, (Jehova); dicitur verus Deus; ipsi attribuitur creatio, omniaque Dei attributa, omnipotentia, immutabilitas, æterni-

tas; item potestas remittendi peccata, cultus adorationis, aliaque ejusmodi, quæ soli Deo propria sunt (4).

CLASSIS III.

Testimonia N. T. quae Jesu Christi divinitatem probant.

Argum. Jesum Christum in Scripturis N. T. a Verbo aut Filio Dei non distingui, sed unum idemque cum illo esse, res est tam aperta, et cum tanta consensione ab omnibus, etiam Antitrinitariis concessa, ut probatione vix indigeat. Et vero; an non Jesus ipse frequenter Filium Dei se vocavit? An non accusatus in Concilio Judæorum, et a Principe Sacerdotum interrogatus: Tu es Filius Dei? Palam respondit: *Vos dicitis, quia ego sum.* Nonne id centies Apostoli repetunt? *Joan.* I post prædicatam tam splendide Verbi divinitatem, v. 11 additur... *Et Verbum caro factum est, et vidimus gloriam ejus...* et v. 15 *Joannes testimonium perhibuit de ipso...* et alia, quæ clare Jesum Christum indicant. Qui ea, quæ *Joan.* V a versu 17 usque ad finem dicuntur, vel obiter tantum perpenderit, intelliget Jesum de se ipso loqui, cum Filii potestatem et excellentiam extollit. Sic et I.æ *Joan.* Cap. I dicitur... *Quod audivimus, et vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae...* Ibid. cap. V ubi multa de Filio Dei dicuntur, ut omnes sciant

quisnam ille Filius Dei esset, vers. 5 præmittitur... *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Jesus est Filius Dei?*... Eadem Apostolus docet pluribus in locis — II Cor. I 19.... *Dei Filius Jesus Christus*... Ad Galat. IV 4.... *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus, Filium suum, factum ex muliere*.... Et alia multa.

Constat ergo in omnibus Scripturis N. T. Jesum Christum eundem esse cum Verbo, et Filio Dei. Ex quo et hoc necessaria consecutione deducitur; quod omnia illa Scripturæ loca, quæ Jesu Christi divinitatem probant, legittime, et pleno jure ad nostræ assertionis probationem adhiberi possint. Unde stricta et accurata est nostra disserendi ratio; ipsique adversarii id fatentur, quod, si probari possit Christum Jesum vere et proprie Deum esse, eo ipso confectum sit, Verbum seu Filium personam esse divinam Patri consubstantialem.

Jam, cum fere innumera sint N. T. loca, quæ Christi divinitatem probant; ne omnia confuse permisceantur, argumentum ita proponimus: Ille est verus Deus Patri consubstantialis, de quo I.° dicitur; quod eandem cum Patre naturam et potestatem habeat; qui II.° expressis verbis Deus, verus Deus, Filius Dei proprius appellatur; cui III.° opera et perfectiones soli Deo propriæ tribuuntur; cui IV.° reddi jubetur cultus et adoratio soli Deo debita; de quo V.° in N. T. exponuntur, quæ in veteri habentur de unico et vero Deo Israel. Atqui hæc omnia ita de Jesu Christo in N. T. dicuntur. Ergo etc. Probatur minor per partes.

Pars I. *Christus Jesus eandem habet cum Patre naturam et potestatem.*

I.° Jesus sibi eandem cum Patre naturam et potestatem aperte attribuit, idque pluribus in locis. *Joan.* V 17 ad Judæos ait . . . *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* . . . Quæ verba Judæi ita intellexerunt, quod Patrem suum diceret Deum. Jam vero, si falsa fuisset hæc Judæorum, opinio, certe Christus aut Evangelista admonuissent, ne in tanta re erraremus. At non tantum non contradicunt, sed Christus eam magis confirmat vers. 19 . . . *Amen amen dico vobis* . . . *quaecumque ille fecerit, haec et Filius similiter facit* . . . . Vid. super. dicta. Huc illa quoque Christi verba pertinent *Joan.* X 30 . . . *Ego et Pater unum sumus* . . . Patres passim urgent locum istum contra Arianos, neque aliter intelligi ille potest, quam de naturæ et potestatis æqualitate; atque ita verba Christi intellexerunt Judæi . . . . *Intellexerunt*, ait August. eum locum explicans, *quod non intelligunt Ariani: ideo enim irati sunt, quoniam senserunt non posse dici: Ego et Pater unum sumus, nisi ubi aequalitas est Patris et Filii* . . . Christus autem Judæos a sua opinione adeo non deterret, ut eandem sententiam magis confirmet: addit enim v. 38 . . . *Ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et Ego in Patre* . . . Similia et in aliis locis occurrunt a Christo ipso prolata. *Joan.* XIV. 9. . . *Philippe, qui videt me, videt et Patrem* . . . v. 10 et 11 . . . *Non creditis*,

quia Ego in Patre, et Pater in me est?... Et Cap. XVI 15.... *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt*... Vide etiam Matth. XII 6. 8.

II.° Ex Apostolo pauca seligamus ad hanc probationis partem pertinentia. 1.° In Epist. ad Philip. Cap. II de Christo ait... *Qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo.*... Forma Dei est ipsa Dei natura, quemadmodum humana natura, per ea quae sequuntur, exprimitur.... *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*... 2.° Ad Coloss. II 9 iterum de Christo scribit.... *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*... id est: In Christo permanenter habitat plena, et tota divinitas, non per gratiam tantum et virtutem, sed vere et substantialiter. Notandum in græco haberi *κατοικει*, quod permanentem inhabitationem significat; non *παροικει*, quod transitoriam exprimit. 3.° Ad Hebræos I Christus, seu Filius Dei dicitur: *Splendor gloriae, et figura substantiae ejus.*... Græce *χαρακτηρ της ὑποστασεως αυτου*. Character ejus subsistentiæ, vel viva et permanens expressio ejus personæ.

Pars II. *Christus expressis verbis Deus, verus Deus, aut Filius Dei proprius appellatur.*

I. Præcipuum et maxime decretorium testimonium est illud, quod de se ipso Christus edidit, cum in concilio staret Sacerdotum et Seniorum. Nullum hic effugium permittitur Socinianis. Id unum in illo concilio agebatur, ut causa mortis inveni-

retur adversus Jesum; et cum convenientia testimonia non essent, surgens summus Sacerdos in medium cum auctoritate supremi judicis Jesum interrogavit, adjurans eum per Deum vivum, an ipse esset Christus, Filius Dei benedicti. Jesus autem absque omni verborum ambiguitate, clare et definite respondit: *Ego sum.* Moxque, quæ palam et solemni modo confessus fuerat, confirmans addidit.... *Et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli ....* Marc. XIV 61, 62. — Matth. XXVI 63. Ex toto loci hujus contextu apparet, non de alio Dei Filio hic quæstionem fuisse, quam de proprio et naturali. Hinc audito Christi testimonio omnes exclamarunt, eum reum esse mortis; hinc illa coram Pilato vociferatio.... *Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. ... (Joan. XIX 7.)* Et tamen Christus non diluit hanc accusationem, sed eam tanquam veram admisit, et in ea confessione mori voluit.

Ad hoc Christi testimonium merito alia quædam referuntur, quæ ipse, cum a Discipulis prolata fuerunt, probavit, et probando sua fecit. Quis non proprium Dei Filium cogitet, cum Petrum audit Matth. XVI in hæc verba erumpentem.... *Tu es Christus, Filius Dei vivi....* At hæc vere dicta fuisse statim declarat Christus.... *Beatus es Simon Bar-jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est....* Ita cum Thomas viso et attrectato Domino admirans exclamasset... *Dominus meus, et Deus meus....* Respon-

dit ei Jesus... *Quia, vidisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt, et crediderunt....*

II. *Luc.* I. Angelus ad Zachariam de Joanne ait v. 16. . . . *Multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum* . . . statimque addit v. 17.... *Et ipse praecedet ante illum*... Sed Joannes Christi præcursor fuit; hic est ergo ille Dominus Deus. Confer, quæ Zacharias ipse repletus Spiritu Sancto prophetavit, ibid. imprimis v. 76. et 78.

III. Ex Apostolo hæc sufficiant. 1.° *Actor.* XX 28. Majores natu Ecclesiæ ita alloquitur... *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus S.us posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo* . . . Hic Deus, qui Ecclesiam acquisivit sanguine suo, non potest esse alius; quam Christus. 2.° ad *Rom.* IX 5 de Judæis loquens ait . . . *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in saecula*. . . In hoc textu Christus Deus appellatur præfixo articulo emphatico ὁ, et quidem Deus benedictus super omnia . . . Ad *Rom.* XIV. 10. ita legitur . . . *Omnes stabimus ante Tribunal Christi* . . . v. 12. additur.. *Itaque unusquisque pro se rationem reddet Deo* . . . Huc et ea referri possunt, quæ idem Apost. ad Tit. II repetitis vicibus ait — v. 10. . . . *Ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus* . . . v. 11. . . . *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri*... v. 13.... *Exspectantes adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi*. . . .

Pars III. *Christo attribuuntur opera, et attributa soli Deo propria.*

I. Opera Dei alia naturalia sunt, alia supernaturalia. Ad opera Dei naturalia imprimis pertinent creatio et conservatio rerum; idque ne Adversarii quidem negant, et Scriptura clare eloquitur. Isai. XLIV. . . . *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens cælos, solus, stabiliens terram, et nullus mecum*... Opera autem gratiæ, quæ in Scripturis soli Deo tribuuntur, sunt: *Remissio peccatorum.* — *Miraculorum effectio.* — *Redemptio et Sanctificatio.* — *Gratiae et gloriae largitio.* — Atqui hæc omnia Christus sibi attribuit; hæc omnia a Scriptoribus sacris ipsi attribuuntur. Ergo etc.

1.° *Joan.* V 17. Christus generatim ait, nulla facta inter opera Dei distinctione . . . *Pater meus usque modo operatur, et Ego operor*... et v. 19... *Quaecunque ille fecerit, haec et Filius similiter facit* . . . Quod autem opera supernaturalis ordinis sibi attribuerit ex Evangelii lectione cuilibet manifestum est. Peccata propria auctoritate dimittit. Matth. IX 2. ait paralytico . . . *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*... et v. 6. . . . *Ut sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terris dimittendi peccata; ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam* . . . Attribuit sibi redemptionem, et salutem ipse largitur. Joan. III... *Oportet exaltari Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam aeternam*...

Ibidem ait se missum a Deo, ut mundus salvetur per ipsum. Et Joan. X . . . *Oves meae sequuntur me, et Ego vitam aeternam do eis* . . . Miracula demum efficit non aliena, sed sua potestate. Apostoli invocato ejus nomine miracula patrabant . . . *In nomine Jesu Christi surge et ambula*. . . . Actor. III 6. Ipse nunquam alio, quam suo nomine . . . *volo, mundare*. Matth. VIII 2. . . . *Puella tibi dico, surge* . . . Marc. V 41. etc. Imo resurrectionem, quæ omnium miraculorum præcipuum est; expressis verbis sibi attribuit. Joan. II 19. 21. . . . *Solvite templum hoc, et tribus diebus excitabo illud* . . . *Id autem dicebat de templo corporis sui* . . . Et Joan. X 17. . . . *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam* . . .

2.° *Apostoli testimonia*. Quoad opera naturalia . . . Ad Coloss. I. 15, 16, 17. . . . *Primogenitus omnis creaturae; quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia, et invisibilia etc.* . . . *Omnia in ipso, et per ipsum creata sunt; et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant* . . . Ad Hebr. I. . . . *Quem constituit haeredem universorum, per quem fecit et sæcula* . . . v. 3.° dicitur . . . *Portans omnia verbo virtutis suae* . . . Quoad opera gratiæ . . . Ad Hebr. I. . . . *Purgationem peccatorum faciens* . . . I Timoth. II 5 6. . . . *Unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus; qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* . . . Eph. V 25. . . . *Christus seipsum tradidit pro ea* (Ecclesia), *ut illam sanctificaret* . . . I. Cor. VI. . . . *Sanctificati estis in nomine Domini Jesu Christi* . . . *etc.*

II. Quænam præcipua sint Dei attributa, jam vidimus (*Lib. I. de Deo et divinis attributis.*) atqui hæc Christo propria esse ubique Scriptura loquitur. Ergo etc.

Probat. min. 1.° Jesum sibi Dei attributa vindicasse manifesta testimonia probant. Asserit se e cœlo in has terras descendisse . . . *Si videritis Filium hominis ascendentem, ubi erat prius* . . . Joan. VI. Se apud Patrem fuisse antequam mundus esset . . . *Clarifica me claritate quam habui priusquam mundus esset apud te* . . . Imo æternum esse cum Patre se habere . . . *Antequam Abraham fieret, Ego sum* . . . Joan. VI 12. . . . In quæ verba ita commentatur *S. August.* Tract. XLIII. in Joan . . . » Intellige fieret ad humanam naturam; sum vero ad » divinam pertinere substantiam. Fieret; quia crea- » tura erat Abraham. Non dixit: Antequam Abraham » esset, Ego sum; sed antequam Abraham fieret, quia » nisi per me, non fieret. Ego sum... nam in princi- » pio erat Verbum. Antequam Abraham fieret, Ego » sum. Agnoscite creatorem, discernite creaturam..» Sicut Christum æternitatem sibi vindicat, ita et omnipotentiam, et immensitatem et omniscientiam . . . Matth. XXVIII. . . . *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* . . . Joan. III. . . . *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo* . . . *Sicut me novit Pater, et Ego agnosco Patrem* . . . Huc quoque referri possunt illa S. Petri, ad Christum verba; Joan. XXI. . . . *Domine, tu omnia nosti; tu scis, quia amo te* . . . Hæc quippe adinstar testimonii a Chri-

sto ipso prolati haberi possunt; nam Christus non tantum Petri sententiam non correxit; sed ejus fidem, et amorem remunerans respondit... *Pasce oves meas* . . .

2.° Scripturæ dein de Jesu Christo ita loquuntur, ut nihil sit divinitati tam proprium, quod Christo non tribuant, nam æternum dicunt, et immensum, et omnipotentem, et omniscium etc.... Sic *S. Joan.* in Apocalyp. Jesum ita de se loquentem inducit.... *Ego sum primus et novissimus*... Cap. I 17 et II 8 et XXII 13... *Ego sum Alpha et Omega, primus et novissimus principium et finis*... Item Cap. II 23.... *Et scient omnes Ecclesiae, quia Ego sum scrutans renes et corda.* Eadem et alia Scripturæ loca loquuntur.... Lucæ VI.... *ipse sciebat cogitationes eorum*.... Ad Colos. II.... *In quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi*... Ad Hebræos I Filio, seu Jesu Christo illa Psalmi CI verba applicantur, quæ omnipotentiam Dei et immutabilem naturam clare exprimunt... *Tu in principio Domine terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis... Mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient*...

Pars IV. *Christo exhibetur cultus soli Deo debitus.*

Probatur. Cultus supremo Numini debitus imprimis consistit in adoratione, in fide, spe, et charitate, in glorificatione, invocatione etc.—atqui hæc omnia Christo deberi ex libris N. T. manifestum est. Ergo etc.

Probat. min 1.° Christo sæpe cultum supremum adorationis impensum fuisse legimus, quin eum unquam repulerit, tanquam sibi indebitum; quod tamen ab Apostolis factum fuisse legitur Actor. X 25; et XIV 14. — et ab Angelo Apocalyp. XIX 10, ubi adorationem a S. Joanne sibi delatam recusavit... *Vide ne feceris, conservus tuus sum, et fratrum tuorum, habentium testimonium Jesu Christi., Deum adora.* . . . Porro quidquid ad cultum soli Deo debitum pertinet, ipse sibi attribuit. Vult ut in eum credamus... Joan XIV 1... *Creditis in Deum, et in me credite.* . . . Joan. XI 25. . . *Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit vivet, et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in aeternum.* . . . Vide etiam Joan. III. 13, 16, 18. — Vult ut ad eum preces dirigamus auxilium ab eo exspectantes.... *Siquid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.* . . Joan. XIV 14... Demum sicut Patris sui gloriam quærit; ita et suam: neque vult a Dei et Patris gloria suam separari.. Joan. XI. 4... *Infirmitas haec non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.*.. Et Joan. V... *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.*...

2.° Addimus testimonia quædam discipulorum Jesu huc pertinentia... Actor VII S. Stephanus moriens precatur... *Domine Jesu, suscipe spiritum meum*... Ibid. Cap. IX 14 Ananias ad Christum, qui illi in visu apparuit, ait... *Domine, audivi a multis de viro hoc* (Paulo).. *hic habet potestatem a principibus Sacerdotum aligandi omnes, qui invo-*

cant nomen tuum. . . *Paulus*, qui gloriabatur se nihil scire, nisi Jesum et hunc crucifixum; quidquid ad divinum cultum pertinet, huic Domino ac Deo suo attribuit. *Adorationem.* Philipp. II 9. . . *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur; cœlestium, terrestrium et infernorum*... ad Hebræos I.. Cum introducit primogenitum in orbem terrarum, dicit... *Et adorent eum omnes Angeli ejus*.. *spem et fiduciam.* I Timot. I.. *Paulus Apostolus Jesu Christi, secundum imperium Dei Salvatoris nostri et Christi Jesu spei nostræ* . . . *Charitatem.* I Corinth. XVI. 22. . . *Siquis non amat Dominum nostrum Jesum Christum sit anathema*... Et ad Rom. VIII 35... *Quis nos separabit a charitate Christi?* . . .

Pars V. *Argumenta ex Veteri Testamenti cum Novo conjunctione.*

Plurima ex V. T. loca jam supra attulimus, quæ de Filio Dei agunt Patri consubstantiali, aut de Messiæ, quem Judæi exspectabant, divinitate (*Supra pag.* 228). Aliud est, quod nunc conficimus, argumentum, ex utriusque Testamenti collatione desumptum: seu ex eo, quod multa V. T. loca, in quibus de supremo Deo, seu Jehova sermo est in N. T. Christo attribuantur. Non est hic nobis scrupulosius examinandum, an testimonia illa in sensu proprio et litterali Christo conveniant; neque enim hoc ad præsentem quæstionem necessarium est: quidquid enim dicatur, integrum manet nostrum

argumentum; nam si ea, quæ in V. T., de solo proprio et summo Deo dicta leguntur, in N. T. Christo Domino applicantur; manifestum est, Christum in novo Testamento tanquam verum et supremum Deum declarari. Rem paucis selectisque testimoniis comprobabimus.

I.m Isaias Cap. VI. ait.... *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum etc.*... Nemo dubitat ibi de summo Deo agi, cujus majestas tam magnifice describitur. Tamen Joan. Cap. XII ea de Christo exponit, et postquam v. 39 Isaiæ verba ex Cap. VI posuit... *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: excaecavit oculus eorum etc.*.. subjungit v. 41.. *Haec dicit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo*...

II.m Isaiæ XL dicitur... *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini etc.*... Totus hic textus, ut patet, de uno vero Deo intelligendus est. Sed testantur Evangelistæ, vocem illam clamantis in deserto, esse Joannem, qui viam Christo paravit. Vid. Matth. III Marc. I Luc. I Joan. I. — Malachiæ quoque III ait Dominus ex ore Prophetæ... *Ecce ego mitto Angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam*... Sed Christus ipse Matth. XI ait, Angelum hunc esse Joannem Baptistam, qui præparavit viam ante faciem Christi. Et Luc. I Zacharias ait... *Praeibis ante faciem Domini, parare vias ejus*.... Quid clarius? ait *Bellarm.* (*De Christo Lib. I Cap. IV*) Cui enim Joannes viam paravit nisi Christo?

III.m Numer. XXI... *Locutus est*, inquit Moyses,

populus contra Dominum.... Quam ob rem Dominus immisit in populum ignitos serpentes.... At in N. T. I Cor. X 9. expresse dicitur... *Neque tentemus Christum, sicut, quidam eorum tentaverunt, et a serpentibus perierunt....* Vide præterea Isai. XXXV 4 collat. cum Matth. XI 4. — Isai. VIII 13, 14 coll. cum Lucæ II 34. — Rom. XI 32. — et I Petri II 6. — Item Isai. XLV 24, collata cum Rom. XIV 11. etc. — Cf. *Bellarm.* loco citato *Tournel.* de Trinit. Quæst. VI etc.

ARGUMENTA CONTRARIA DILUUNTUR.

Argumenta adversariorum ad duo capita revocari possunt. Primo loco ea veniunt, quæ ad eludendam et infringendam vim illorum testimoniorum afferuntur, quibus nos ad probandam Christi divinitatem utimur. Hæc indirecta vocatur objiciendi ratio. Secundo loco argumenta illa ponuntur, ex Scripturis petita, quibus directe Filii aut Christi divinitas impugnatur.

Argumenta primi ordinis.

Objic. I. Illud Christi Joan. VIII. *Antequam Abraham fieret, Ego sum...* Hunc habet sensum ... Antequam Abraham fieret pater credentium; Ego sum Christus, seu Messias. Scilicet Abraham ibi sumi potest pro patre credentium, et vox γενεσθαι melius per præsens intelligitur. Ergo etc.

Resp. nego ant. Sensus græci infinitivi determinatur per verba: *Antequam* — et *Ego sum.* Abraham autem toto illo capite pro persona sumitur, ut ex contextu

patet. Quando Judæi Christo responderunt: *Quinquaginta annos nondum habes et Abraham vidisti etc.* An non absurda, et plane illusoria fuisset hæc Christi responsio: Amen, dico vobis, antequam Abraham per conversionem gentium, pater credentium fiat, Ego sum?

OBJIC. II. Hæc Christi verba... *Ego et Pater unum sumus...* (Joan. X) unitatem tantum consensus, seu voluntatis indicant, sicut illa Joan. XVII... *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, ut sint unum, sicut et nos...* Ergo etc.

RESP. NEGO ANT. Quod verba, quæ Joan. XVII 11 leguntur; unitatem animorum tantum, et mutuam Apostolorum charitatem significent, tum ex ipsa rei natura, tum ex contextu clarum est. Contra Christum, Joan. VIII de naturæ unitate loqui, manifeste liquet totam sermonis seriem perpendenti. Illa enim verba Christus protulit, ut probaret oves suas in æternum non esse perituras, neque fieri posse, ut quisquam eas de manu sua raperet. . . Rationem affert. . . *Quia Pater, qui* (eas) *dedit mihi, major omnibus est.* . . ut in Græco legitur; Et quia... *Ego et Pater unum sumus...* Idem evincitur, si lectionem Vulgatæ admittimus; sensus enim est; ne miremini, quod dixerim vitam et salutem ovium mearum in potestate mea esse: majora his dedit mihi Pater, imo id, *quod majus omnibus est*, propriam naturam; unde cum nemo possit quidquam rapere de manu Patris mei, neque de mea quis poterit; quia *Ego et Pater unum sumus* . . . Vid. supra p. 236.

INSTANT. Ex ipso orationis contextu *Joan.* X clarum est, Christum sibi summam et proprie dictam divinitatem non attribuere, sed tantum insignem aliquam potestatem, et dotes quasdam eximias, ob quas improprie Deus diceretur, quo quidem modo etiam magistratus dicuntur Dii. — *Ego dixi: Dii estis.* . . . Psal. LXXXI

Hunc enim locum Christus ibidem adhibet, cum Judæi eum lapidare vellent, quod se ipsum Deum faceret. Ergo etc.

Resp. Illa Christi responsio adeo non favet Socinianis, ut eos maxime refellat. Nam facile fuisset Christo, Judæis satisfacere, si is Deus non fuisset; imo omnino debuisset eos a tanto errore revocare plana et definita declaratione. At Christus id tam parum egit, ut eorum sententiam magis confirmarit. Utitur primum argumento a minori ad majus: Quodsi Dii vocantur illi, in quibus auctoritas quædam elucebat, et judicandi potestas; quanto potiori ratione is Deus dicendus est, quem Pater tot miraculis signavit, et Filium suum probavit. Tum ad id redit, quod prius dixerat, idque denuo declarat vers. 38.... *Si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est, et Ego in Patre....*

Objic. III. *Contra Argum. ex Joan. I desumptum.* 1.° Verba ista: *In principio erat Verbum...* mundi initium, seu creationem non designat, sed exordium Evangelii, quando Joannes venit prædicans regnum Dei. 2.° Si Joannes æternam Verbi originem designare voluisset, non dixisset *in principio*, sed, *ante principium.* 3.° Quæ sequuntur, ita legi debent... *Verbum erat apud Deum, et Deus erat.—Verbum hoc erat in principio apud Deum...*

Resp. Hæc aliaque Socinianorum argumenta aperte probant, eos veritatem in Scripturis non quærere, sed ad id unice esse intentos, ut verba Scripturæ ad libidinem torquentes, vim argumentorum aliquo modo elidant.

Ad. I. Inauditum est, ut vox *principii* quoties absolute et simpliciter in Scripturis usurpatur, aliud significet, quam temporis initium, seu exordium rerum.

Ad II. S. Joannes manifeste alludit ad illa verba Genesis.... *In principio creavit Deus cœlum et terram...*

Ac si diceret, in principio rerum, quando creavit Deus cœlum et terram, Verbum jam erat. Et, cum quæri posset, ubi ergo tum fuerit Verbum, respondet: *Et Verbum erat apud Deum.* Ne autem hoc Verbum factum crederes, et productum a Deo ante mundi constitutionem, statim addit: *Et Deus erat Verbum.* Ergo necesse non erat dicere: *Ante principium;* nam vocum illarum complexus: *In principio erat*, æternitatem Verbi clare ostendit.

Ad III. Interpunctio a Socinianis primum invecta absurda est, et ante illorum tempora inaudita. Quid enim necesse fuit Evangelistæ dicere: *Et Deus erat.* An forsan Dei existentiam probandam suscepit?

Objic. IV. *Contra textum, Joan. XX.* Illa verba S. Thomæ: *Dominus meus, et Deus meus . . .* non diriguntur ad Christum, sed affectum admirantis exprimunt; ac si diceret: O bone Deus, quid video! Ergo etc.

Resp. Misera hæc Socinianorum evasio ex ipsa textus inspectione diluitur; nam in græco non legitur particula ὦ, quæ exclamantis et admirantis nota est, sed simpliciter art. ὁ. Ceterum quæ præcedunt, et sequuntur sensum illum exigunt, quem nos adstruimus, et quem Patres et interpretes communi consensu illis verbis tribuunt. Verba S. Thomæ ad eum referenda sunt, quem videbat, quem palpabat, quem alloquebatur: dicitur autem expressis verbis. . . . *Respondit Thomas et dixit ei . . . .*

Objic. V. *Contra locum ex Cap. II ad Philipp.* Verba Apostoli hunc habent sensum: Cum Christus summam a Deo potentiam acceperit imperandi mari et ventis, aliaque stupenda opera exercendi, atque ita formam aliquam Dei præ se tulerit: hanc tamen cum Deo æqualitatem non retinuit, ac si eam propriis viribus, et quasi per rapinam quæsivisset: sed eam ultro deposuit, servilem prorsus conditionem suscipiens, cum se capi, vinciri, cædi, in crucem agi, et occidi passus est. Ergo etc.

Resp. Vix ad finem usque sustineri potest tam insulsa Scripturæ sacræ contorsio. 1.° Vox μορφη seu *forma* nusquam actionem significat transeuntem, sed semper aliquid constans et permanens. Id præterea in textu Apostoli suadet verbum ὑπαρχων *existens*, quod aliquid indicat rei permanenter inhærens, præsertim quando verbo λαβων opponitur, quo Apostolus utitur, cum ait Christum accepisse formam servi. Forma Dei ipsi erat naturalis et propria; *in ipsa erat existens:* Forma servi ipsi erat adventitia, *ipsam accepit.* 2.° Tam forma Dei pro natura divina accipi debet, quam forma servi pro natura humana sumitur: hoc secundum non inficiantur Sociniani; fatentur enim Christum verum hominem fuisse: ergo et primum admittere debent. Porro legenti cuilibet obvia est utriusque membri connexio. Formæ Dei opponitur forma servi. In forma Dei Christus dicitur, propter æqualitatem cum Deo.... *Non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo....* Formam servi habuit propter æqualitatem cum hominibus... *In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo....*

Objic. VI. Testimonium, quod ex Cap. XI ad Rom. eruitur, vim nullam habet: nam, ut *Erasmus* observat, post hæc verba: *Ex quibus est Christus secundum carnem*, ponendum est punctum, et quæ sequuntur referenda sunt ad Deum Patrem. Ergo etc.

Resp. nego ant. Erasmi interpretatio levissimis conjecturis innititur, neque valere potest ejus auctoritas contra unanimem Patrum et codicum lectionem, qui laudatum versiculum, qualis nunc exstat, omnes exhibent. Certe vel ipse Socinus, licet hujusmodi argutiis maxime delectetur, rei tamen evidentia coactus, lectionem quam Vulgata habet retinuit, et verba: *qui est super omnia Deus benedictus etc.* ad Christum referenda censuit. Quod ibidem notat *Erasmus*, non esse scriptum a Paulo ος

ὤν sed ὁ ὤν, nimis frigidum est: nam nemo ignorat, unum articulum sæpe poni pro alio. Dein quid impedit, quominus ita legamus: *Ex quibus est Christus secundum carnem, hic est super omnia Deus etc.*? — Vid. *Bellarm.* loco cit.

Objic. VII. In illo textu *I. Joan. V* 20. ... *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus etc.* hæc verba: *Hic est verus Deus,* non referuntur ad Filium Dei, de quo proxime sermo fit, sed ad Deum Patrem, seu summum Deum. Ergo etc.

Resp. En nova Socinianorum contorsio, sicut aliæ omnes inepta prorsus et absona. Ridicula esset S. Joannis oratio, si pronomen *hic* Patrem designaret, non Filium; sensus enim esset: *Ut cognoscamus verum Deum... hic est verus Deus etc.* Multum interesse debuit Christianis, ad quos hæc Epistola directa fuit, ut scirent, verum Deum esse verum Deum: frustra igitur exemplis nonnullis probare nituntur Sociniani; quod pronomen *hic* non semper ad illum referatur, de quo proxime sermo habebatur; tum enim contextus et significatio verborum, et ipsæ grammatices regulæ sensum determinant. At in loco citato sensus, quem adversarii obtrudunt, non tantum regulis grammatices, sed et contextui, et sanæ rationi repugnat.

Argumenta secundi ordinis

Argumenta quae directe Verbi seu Christi divinitatem impugnant.

Objic. I. Multa in Scripturis occurrunt, quæ solum Patrem verum Deum esse probant. Ergo etc.

Prob. ant. Præter ea, quæ superius (*Pag.* 183) ex *Joan.* XVII, et I ad Corinth. VIII citata sunt, hæc

pauca hic sufficiant. 1.° In veteri Testamento Deus vocatur Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob: sed Filius aut quod idem est, Jesus ab hoc Deo Abraham expresse distinguitur, ut Actor. III.... *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob glorificavit Filium suum Jesum....* 2.° I ad Timoth. II 5 ait Apostolus... *Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus....* Id autem generatim observandum, quod ubi Patris simul, et Christi mentio occurrit, solus Pater Deus vocetur. Ergo etc.

Resp. ad utrumq. Deus Abraham, de quo Petrus loquitur Actor. III, est unicus et summus Deus in tribus personis subsistens: quod autem dicatur glorificasse Filium suum Jesum; illud utique de Filio intelligi debet, *qua homo est.* Eodem modo intelligenda sunt, quæ Apostol. I ad Cor. habet. Nam cum ait: *Unus Deus*, non excludit personas: quæ unitatem non tollunt, sed falsos Deos, quos quisquis admitteret, eo ipso plures Deos diceret. Cum autem subjicit: *Unus et mediator etc.*; Christum ut hominem considerat; nam mediatoris partes in humana natura obiit, etsi totus Christus mediator sit, et quæ humana natura gessit, vim et meritum ex eo habeant, quod hæc cum divina in una persona contineatur. Cæterum si Pater in quibusdam locis speciatim Deus, appellatur, nihil exinde contra Christi divinitatem concludi potest, quam omnes N. T. paginæ prædicant. Magna tum adhibeuda erat cautio, ne dogma unitatis Dei labefactaretur, et homines nuper a Gentili superstitione conversi, se ad Deorum pluralitatem, unde recesserant, denuo delapsos esse putarent.—Huic responsioni et alia addi potest communis et pervulgata, nempe Patrem quasi κατ' ἐξοχὴν Deum vocari, quia fons est divinitatis. Ipse etiam ratione personæ *a se* est; aliæ autem personæ ab ipso originem habent.

Objic. II. Christo multa denegantur, quæ a vero Deo abesse non possunt: atque iterum multa de eo affirmantur, quæ cum Dei natura non cohaerent. Ergo etc.

Prob. prima pars anteced. Joan. V Christus de se ipso ait... *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem*... Joan. VII... *Mea doctrina non est mea*... Marc. X adolescenti, qui eum bonum appellavit, respondit... *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus*... Matth. XX ad Discipulos ait... *Sedere ad dexteram et sinistram non est meum dare vobis*.... Demum Marci XIII fatetur, quod ne ipse quidem noverit diem judicii.... *De die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater*... — Ergo etc.

Resp. Facilis est ad hæc argumenta responsio. Ista pene omnia de Christo, ut homo est, intelligi possunt; imo nihil prohibet, quominus nonnulla de eo ut Filius Dei est, dicantur, cum nihil sit in Filio, quod a Patre non acceperit per generationem. Unde neque est, neque operatur a semetipso, sed utrumque a Patre accepit. Sic doctrina ejus non adversatur doctrinæ Patris, nec voluntas ejus Patris voluntati contraria est, sed cum ea plane consentit. Cum ergo Christus ait... *Doctrina mea, non est mea,* utrumque ait, ut *S. August.* observat, et suam esse doctrinam et non suam: suam quidem, quia ipse est veritas, quia in ipso omnes thesauri sapientiæ absconditi sunt: non suam, quia ut Deus omnia a Patre habet; ut homo autem scientiam habuit a Deo sibi communicatam, ut, quæ audivit a Patre nota faceret nobis.

Quæ Christus adolescenti respondit Marc. X hunc tantum sensum habere possunt... Cur tu, qui in me nihil præter hominem vides, me vocas bonum, cum solus Deus bonus sit? Ergo vel bonum me non appella,

vel Deum me esse confitere. Ita *August.* (*Lib. III contra Maximin.*) *Ambros.* (*de fide Cap. I*) etc. — Quis sibi persuadeat Christum, ut Deus est; potestatem non habere dandi regni cœlestis? Ipse enim ait (Matth. XXVIII) datam sibi esse omnem potestatem in cœlo, et in terra; ipse Lucæ XXII ad Discipulos inquit .... *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum* ... Id ergo indicare voluit Christus, non posse se discipulis concedere, quod illi affectu carnali ab eo, tanquam ab homine sibi affinitate carnis conjuncto petebant. Nulla quoque etiam divina potestate æterna illa divinæ Sapientiæ decreta immutari poterant, quibus præmia regni cœlestis non ambitiose petentibus, sed certantibus, et ad finem usque perseverantibus constituta sunt.

At illud, quod ultimo loco dicitur, Christum ignorasse diem judicii, respondemus, hæc de Christo dici non posse eo sensu, quod ipse diei illius notitiam non habuerit.. » Quomodo enim, ait S. Ambros. (*Lib. V de fide cap.* » *XVI*), nescivit judicii diem, qui horam judicii, et lo- » cum, et signa expressit, et causas? » .. Quomodo nescivit ille... *qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum?* (Actor. X). Sensus ergo est se ignorare diem illum, in quantum Dei ad homines legatus erat; quia illum non ita sciebat, ut revelare posset hominibus. Sic legatus, cum interrogatur de secretis regis sui, vere respondet se ea nescire, etiamsi illa sciat; quia illa nescit ut legatus; neque enim in mandatis principis habet, ut ea revelet, sed ut reticeat.

INSTANT *probando secundam partem antecedentis.* 1.° Christus creatus dicitur et factus. *Proverb.* VIII ubi Hebræum et Vulgata habent. ... *Dominus possedit me in initio viarum suarum,* in græca versione LXX Interpr. legitur.. *Dominus creavit me initium viarum suarum..*

Actor. II 36... *Et Dominum eum et Christum fecit Deus hunc Jesum*... Joan. I 15.... *Qui post me venturus est, ante me factus est*... Ad Coloss. I Christus dicitur *Primogenitus omnis creaturae.*

2.° Christus se Patre minorem esse fatetur, ejusque mandatis subditum... Joan XIV... *Vado ad Patrem, quia Pater major me est*... I ad Cor. XV... *Cum subjecta illi fuerint omnia, tunc et ipse subjectus erit ei*... Joan. XIV... *Sicut mandatum dedit mihi Pater sic facio*....

3.° Deus Pater non tantum simpliciter Deus vocatur, sed Deus Christi... *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum*.... Joan. XX 17 ad Ephes. quoque Cap. I 17 dicitur.... *Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiae*.... Mirum igitur non est si Christus Deum orasse dicitur *cum clamore valido et lacrymis*... Hebr. V 7. Ergo etc.

Resp. Loca N. T. quæ in speciem divinæ Christi naturæ adversari videntur, si propius inspiciuntur, nihil habent, quod divinitati repugnet; vel hac sola distinctione diluuntur, quod duplex sit in Christo natura, divina et humana... » Pia mens, ait S. Ambros. *(Lib. VII » de fide Cap. VIII)* quæ leguntur secundum carnem, di- » vinitatemque distinguit; sacrilega confundit, et ad divi- » nitatis detorquet injuriam, quidquid secundum humili- » tatem carnis est dictum. »... Unde.

Ad I. Proverb. VIII præferenda est lectio Vulgatæ, quæ cum Hebræo concordat. Facillime fieri potuit, ut loco εκτησε *possedit*, εκτισε *creavit* in textum Græcum irrepserit, levi mutatione unius litteræ η in ι. Accedit altera quoque solutio, vocem κτιζειν *creare* apud Græcos pro generatione passim usurpari. Idipsum docet *Hieronym.* in Cap. IV ad Ephes. et *August.* Lib. de Fide et Symbolo.—

Quæ Actor. II 36 leguntur, ad humanitatem Christi pertinent. Illud Joan. I . . . *Ante me factus est*, non significat, Christum productum fuisse ante Joannem, sed Joanni prælatum, et antepositum. Ita explicat *Ambros.* aliique Patres. Cfr. *Bellarmin.* Lib. I de Christo Cap. XVIII. Unde enm *Primogenitus omnis creaturæ* vocatur, non factum eum intelligamus, et creatum, sed a Patre genitum ante omnem creaturam; nam statim additur... *Quoniam in ipso condita sunt universa in cælis et in terra* . . . Quo et illud pertinet Joan. I . . . *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*. . . In quæ verba optime *S. August.* ait (*Lib. I de Trinit. Cap. I.*)... » Liquido apparet ipsum factum non esse, per quem facta » sunt omnia: et si factus non est, creatura non est. ». iterum et (*Tract. I in Joan. circa med.*). » Exeat nunc » nescio quis infidelis Arianus, et dicat, quia Verbum Dei » factum est. Quomodo potest fieri ut Verbum Dei factum » sit, quando Deus per Verbum fecit omnia ? ».

Ad II. Veteres quidam tum Græci tum Latini crediderunt, Patrem majorem dici Filio, quia principium est Filii. Verum necesse non est ad hanc solutionem confugere; sufficit illud Symboli Athanas. . . » Equalis Patris » secundum divinitatem, minor Patre secundum humani- » tatem. » .. Christus ait... *Vado ad Patrem, quia Pater major me est*. . . Ex quo ita concludit *Bellarmin.* (*Lib. I de Christo Cap. XVI.*) » In ea natura est Filius mi- » nor, in qua vadit ad Patrem; non autem ibat ut Deus, » sed ut homo ». Hoc ipso sensu, ratione scilicet humanitatis assumptæ Christus Patri subditus est, ejusque præcepta ex vera obedientia exsequitur. Secundum humanitatem ea etiam intelligenda sunt, quæ *Apostol.* ad *Corinth.* habet. . . . *Tunc et ipse subjicietur ei*. . . Id est: Quamdiu præsens hoc sæculum durabit, omnia in potestate Filii sunt, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo

est. *Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri....* Act. III... *Unus mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus....* Ipse tandem veniet judex vivorum et mortuorum, reddere unicuique secundum opera sua... *Potestatem dedit ei* (Pater), *judicium facere, quia Filius hominis est....* Joan. V.— Post hoc autem universale judicium cessabit Ecclesia militans, cessabit quoque mediatoris officium; et erit *Deus omnia in omnibus.*

Ad III. Jam ostensum est, multa in Scripturis de Christo dici, quæ ad humanam ejus naturam pertinent. Hoc sensu ipse Patrem Deum suum vocat; hoc sensu Apostolus Deum Caput Christi appellat; et ad Ephesios scribens, Deum D. N. J. Christi, Patrem gloriæ invocat; hoc sensu ad Hebræos V dicitur, *in diebus carnis suae* preces, supplicationesque obtulisse Patri: nam, cum tanquam Deus esset Patri æqualis, homo factus est.... *Et cum* (in Græco καιπερ, quamvis) *esset Filius Dei, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam....* Clare hic duplex Christi natura exprimitur, eo fere modo, quo ad Philipp. II ... *Cum in forma Dei esset ... exinanivit semetipsum... factus obediens usque ad mortem...*

CONCLUSIO

Notandum est, quæstionem nobis non esse cum Deistis, qui omnem revelatam Religionem respuunt, neque Scripturæ auctoritate commoventur. Hi siquidem, siquos offendimus, ad ea reducendi sunt, quæ in I.° Istitutionem nostrarum volumine de Revelationis possibilitate, et de Christianæ Religionis divina origine diximus. Contra eos hic disputamus, quorum non paucos hac nostra ætate re-

perire est, qui cum Scripturis se credere affirmant, et ad Scripturas constanter appellant; omnem tamen in eo operam ponunt, ut dogma divinitatis Christi vel palam, vel obliquis artibus et simulata Religione demoliantur. Nihil est in Scripturis tam clarum et obvium, quod illi non detorqueant violentis et affectatis interpretationibus. Toti in verborum apicibus hærent, in levissimis et puerilibus grammaticorum adnotatiunculis ludunt, aut subtilibus Dialecticæ tricis implicantur. Hæc cum agunt, exquisitam Scripturæ intelligentiam se habere, et non communis tantum, sed et altioris Critices et Philologiæ semitas sese persequi jactitant: revera autem fraudem, et malam fidem produnt suam. Optime de ejusmodi effugiis, et Scripturæ non interpretationibus, sed depravationibus ait Tertull. *(Lib. adv. Hermog. Cap. XXVII)* . : . » Hæ sunt » argutiæ et subtilitates Hæreticorum, simplicitatem » communium verborum torquentes in quæstio» nem » . . . Sed in hoc ipso magnum est Catholici dogmatis firmamentum, quod ad ineptias ejusmodi et miserrimas artes confugiendum sit adversariis; cum econtra sincero animo quærentibus ubique se offerat veritas, tam clare expressa, ut nihil ultra a diligentissimo indagatore desiderari possit. Atque scite ait *Petavius* (*De Incarn. Lib. XVI Cap. I*).. » Si nullæ adhuc extarent Scripturæ, et id in deliberationem veniret; quemadmodum fides nostra de Christi divinitate, et ejus Incarnatione scriberetur; quibus aliis verbis ea conciperetur? Siquidem et proprius Filius, et unigenitus et verus Filius,

et verus Deus, et vita æterna, et magnus Deus, et super omnia Deus nominatur. ». . . . Neque id prætermittendum est, multos hodie reperiri subdolos impietatis propagatores, qui cum Christum divinitate spoliant, magnam tamen affectant tanti nominis reverentiam. Contendunt igitur Christum nunquam sibi divinitatem attribuisse; imo longe eum fuisse ab hac impietate remotum. — Verum ludunt nos simulatores isti. Non potest illis ignotum esse, Christum et sæpe, et publice se Filium Dei, et Deum dixisse, atque ita dixisse, ut aliter quam de vera divinitate intelligi non possit. Vide, quæ a nobis p. 236, 240, 244 allata sunt testimonia; imprimis autem p. 237. — Unde consequens est, Christum, si Deus non est, summæ impietati reum fuisse, et inter omnes, qui unquam fuerunt impostores audacissimum, multum ipso Mahumete pejorem. — Non ergo manet viris istis effugium. Ad hanc usque dementiam eos pervenire necesse est, nisi de Christo ea, quæ nos sentiant. Nihil est inter hæc medium: Qui se ipsum Deum facit, is aut Deus est, aut homo omnium flagitiosissimus. (5).

§. II.

Probatur Verbi divinitas ex constanti Patrum Antenicœnorum Traditione.

OBSERVANDA

I. Argumenta ex Scripturis deprompta nunc a nobis sunt fusius explicata; superest, ut eadem veritas Sanctorum Patrum Traditione muniatur. Nam cum nihil tam apertum in Scriptura sit, quod non sciant Hæretici perversa interpretatione corrumpere; an non recta ratio suadet, ut eum sensum ratum habeamus, qui a primis sæculis ad nostra usque tempora non interrupta successione manavit? Aut an res tanta committenda erit Novatoris cujusque opinioni? Præclare in hanc rem disserit *Tertullianus (Lib. de Praescript. Cap. XVII)* contra Hæreticos sui temporis, quæ quam accommodate ad recentiores Scripturarum corruptores dicta sint, facile quisque intelliget . . . » Quoniam, ait, proficit nihil con-
» gressio Scripturarum, nisi plane, ut aut stomachi
» quis incat eversionem, aut cerebri. Ista hæresis
» non recipit quasdam Scripturas, et siquas recipit
» adjectionibus, et detractionibus ad dispositionem
» instituti sui intervertit: et si recipit, non recipit
» integras; et si aliquatenus integras præstat, ni-
» hilominus diversas expositiones commentata con-

» vertit. Tantum veritati obstrepit adulter sensus, » quantum corruptor stylus . . . »

II. Si Adversarii, cum quibus nobis hic res est, cum hodiernam Ecclesiam recusant, saltem auctoritate stare vellent veteris Ecclesiæ, brevi finita esset controversia. Neminem enim antiquæ Traditionis seriem persequentem, dummodo absit omnis cavillatio, et pravæ contentionis studium, latere potest ea quæ nos pro Christi divinitate attulimus, Scripturæ testimonia, ab omnibus Patribus per consequentes ætates usque ad Concilium Nicænum eodem modo fuisse intellecta, et ex illis eandem Trinitatis fidem fuisse deductam. — Diximus: *usque ad Concilium Nicaenum.* Id enim nec Sociniani quidem in dubium vocant, an Patres, qui post Nicænam Synodum floruerunt, quique inter Catholicos et Sanctos numerantur, fidem illam tenuerint, quam hæc generalis Synodus contra Arianos definivit. Verum solemne illis est, Patres Nicænos tamquam antiquæ fidei corruptores traducere: ideoque libenter ad Patres trium primorum sæculorum appellant, eosque contendunt Personarum distinctionem, et æqualitatem cum unitate naturæ conjunctam non agnovisse. Ita *Socinus* in 2.ª ad Raderium epistola ait, Trinitatis dogma ignotum fuisse ante Concilium Nicænum, a quo in fide fuit innovatum. » Quod liquet, inquit ille, ex omnium, » qui tunc extiterunt, scriptis ». Eandem cum Socino sententiam tenent auctor libri, cui titulus, *Irenicum, Irenicorum; Christoph. Sandius* in lib. *Nucleus historiae;* aliique plures ex omnibus No-

vatorum sectis. *Jurieum* jam nominavimus (*Vid. pag.* 189 *huj. volum.*), virum magis ex Oppugnatoris sui fama, quam ex propria notum; nam quæ ille contra Patrum Antenicænorum fidem scribere ausus est, hæc penitus confregit et evertit illustriss. *Bossuetius* in sexta ad Protestantes admonitione. Eodem quo Bossuetius tempore fuse et erudite hoc argumentum prosecutus est doctiss. *Bullus* Presbyter Anglicanus in libro, cui titulum fecit: *Defensio fidei Nicaenae.*

Nemini jam mirum videbitur, quod multi temporis nostri Scriptores Socinianorum commentum, quamvis explosum dudum et confutatum, certatim recudant. In hoc tamen ab antecessoribus suis differunt, quod nunc neque ad Catholicorum argumenta attendant, neque ea curent, quæ veteres Sociniani magno studio et immenso prope labore in sententiæ suæ defensionem congesserunt. Tanti hi scientiam non emunt! Facilius illis videtur, audacter affirmare, quæ non didicerunt, atque eo audacius, quo minus ea intelligunt. Quid enim prodesset illis, quod in plena luce versentur clarissimi sæculi, si labore adhuc indigerent, et doctrina?

PROPOSITIO

Verbum Dei, seu Filium verum Deum esse Patri consubstantialem probatur ex Traditione primorum sæculorum.

PROBAT. I. *Argumento Praescriptionis.*

Fides consubstantialitatis Verbi in tota Ecclesia viguit, quando ineunte sæculo IV Arius incepit perversa sua dogmata spargere: ergo hæc fides ab Apostolis tradita, et in Ecclesia omnium sæculorum Traditione fuit conservata.

Antecedens ex historia Arianismi certum est. Vix enim impietatem suam spargere cœpit Arius, cum totus statim Christianus orbis in eum surrexit, paucissimis tantum Episcopis exceptis, qui hæretica pravitate infecti erant. In Concilio Nicæno ex omnibus Ecclesiæ partibus congregato a trecentis Episcopis magna consensione definitum est, Filium Patri esse consubstantialem . . . *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem . . . et in Filium . . . consubstantialem Patri.*

Consequentia ex iis patet, quæ Cap. I. §. IV. Argumento II. dicta sunt pag. 192.—Et certe Patres Nicæni novam doctrinam contra publicam Ecclesiæ fidem fidelibus obtrudere nec voluissent, nec potuissent: sed, quæ ipsi a Patribus acceperunt,

tanquam fideles commissi sibi depositi custodes solemni decreto sanxerunt. Ergo vel Nicæna fides eadem ipsa fuit, quam fideles ab Apostolis acceperunt: vel dicendum est, post Apostolorum ætatem mutationem doctrinæ factam fuisse in re omnium gravissima, et quidem cum tanta omnium Ecclesiarum consensione, ut nullum hujus mutationis vestigium appareat, quod quam absonum sit, et ab omni specie veri alienum, nemo est, qui non videat.

Probat. II. *Argumentis generalibus.*

I. Ante Concilii Nicæni tempora Patres Alexandrini in Epist. ad Paulum Samosatenum fidem Catholicam de Filii divinitate explicantes, testantur, ita docuisse sanctos Patres, idque sibi credendum et profitendum tradidisse. . . » Decrevimus fidem » scripto edere, et exponere, quam a principio » accepimus, et habemus traditam et servatam, in » Catholica et sancta Ecclesia usque in hodiernum » diem, a beatis Apostolis, qui viderunt ipsi, et » ministri fuerunt Verbi, prædicatam ex lege et » Prophetis, ac novo Testamento. . . »

II. Certum est Patres, qui adversus Arianos pugnabant, confidenter ad tribunal anteriorum Patrum appellasse; Arianos autem constanter declinasse Traditionis auctoritatem, quamvis plures inter illos reperirentur in historia Ecclesiastica et Patrum scriptis versatissimi. 1.° Jam ante Concil. Nicænum, ubi primum serpere cœpit Ariana hæresis, de Ario

ejusque asseclis ita scribit S. Alexander Alexandrinus Episcopus (*In Epist. ad Alexand. Byzantin.*, *apud Theodoretum, Lib. I. Cap. IV.*) . . » Nullus » ex antiquis sibi comparari volunt, nec eos qui» bus nos ab ineunte ætate Magistris usi sumus, » coæquari sibi patiuntur. . . Solos dogmatum in» ventores, solos se esse jactantes, sibique solis ea » esse revelata, quæ nemini mortalium in mentem » venerint ». 2.° Post Nicænam Synodum S. Athanasius (*Lib. de decretis Nicaen. Syn.*) ita Arianos audacter compellit. . . » Ecce nos demonstramus » vobis, nostram sententiam a Patribus ad Patres » transiisse; vos autem, o novi Judæi, quos Patres, » qui vestris oculis faveant, exhibere potestis? Nul» lum certe profertis, omnes a vobis abhorrent. . » 3.° Quod Arianis ipsis persuasum fuerit, nullum sibi in veterum Doctorum auctoritate præsidium esse, ex illo insigni facto probatur, quod *Socrates* refert Lib. V Hist. Cap. X. Cum Theodosius Imperator suadente Nectario Arianorum aliorumque Hæreticorum principes convocasset, et ab iis quæsivisset, utrum vellent Patrum illorum auctoritate stare, qui ante ortam dissensionem floruissent; in varias et discordes abierunt sententias, ac re infecta discesserunt.

III. Inter argumenta generalia illud quoque non immerito numeratur, quod ex ipso Socinianorum et Incredulorum confessione deducitur; ipsi enim non raro confitentur rei evidentia coacti, diu ante Arianorum tempora, atque ab ipsis Ecclesiæ incunabulis fidem divinitatis Christi ubique invaluisse.

Julianus Apostata S. Joannem auctorem fuisse ait hujus doctrinæ; *Celsus,* quem *Origenes* confutavit, *Tryphon* Judæus apud *Justinum*, id Christo ipsi objiciunt, quem dicunt ideo ad mortem damnatum, quod se Deum fecisset; in quo utique melius Scripturas se intellexisse probant, quam nostri interpretes Deistæ. Inter recentiores instar omnium sit Socinus ipse, qui postquam in 2.ª ad Raderum Epistola apertis verbis edixisset, dogma Trinitatis ante Concilium Nicænum ignotum fuisse; parum sibi constans in 3.ª Epist. ad eundem ait, ab ipso ferme nascentis Ecclesiæ exordio tot viros non minus pietate, quam doctrina clarissimos, tot Christi sanctissimos Martyres errorem illum gravissimum secutos fuisse, Christum nempe unum illum esse ac summum Deum, qui omnia creavit.

PROBAT. III. *Veterum Patrum testimoniis.*

Opus esset nimis diffusum, si vellemus omnia testimonia producere ex tribus prioribus sæculis, quæ constantem Ecclesiæ tum Græcæ, tum Latinæ fidem in Christi aut Verbi divinitate probant. Qui hæc legere desiderant Theologos adeant, qui fusius, et enucleatius hanc materiam tractarunt; ut *Bellarmin., Petavius, Tournel., Zimmer, Bergier (Diction. Theol. voce:* Verbe *etc.)*, etc. et quos supra nominavimus *Bullus* et *Bossuetius*. Nos præter, ea quæ jam citavimus, cum de SS. Trinitate in genere ageretur, pauca seligamus, quæ speciatim de Filii divinitate agunt.

Sæculum I. *Hermas* in Lib. Pastoris, qui Apostolorum tempore scriptus est, inter alia similitudine IX hæc habet.... » Nomen Filii Dei ma» gnum est et immensum, totus ab eo sustentatur » orbis.... »

Ignatius Martyr, qui teste Chrysostomo Apostolorum manibus ordinatus est Antiochenus Episcopus, in Epistola ad Ephesios scribit.... » Unus » est medicus carneus et spiritualis, factus et non » factus, in homine Deus, in morte vera vita, et ex » Maria et ex Deo...». Plura ejusmodi in genuinis hujus Patris scriptis reperiuntur; unum adhuc adjicimus ex Epist. ad Magnesios.... » Unus est » Deus, qui se ipsum manifestum reddidit per » Jesum Christum Filium suum, qui est ipsius » Verbum sempiternum, non post silentium pro» gressum...». Quo Verbi æternitatem contra Gnosticos defendit, qui illud ex silentio processisse somniabant.

Sæculum II. *Polycarpi* insigne testimonium jam vidimus (pag. 194). *Irenæus* Polycarpi discipulus fuit, et vicinus Apostolorum temporibus. Is in opere adversus hæreses conscripto Verbi divinitatem sæpius et ex professo demonstrat. Lib. II. Cap. XXXV ait..... » Semper est coexistens Filius » Patri, olim et ab initio semper revelat Pa» trem.... »

Justinus Philosophus et Martyr pluribus in locis tres SS. Trinitatis personas distincte nominat. De Filii æterna generatione inter alia ita loquitur Apolog. I.... » Filius ejus, qui solus proprie di-

» citur Filius, Verbum, simul cum eo ante crea-
» turas et existens et nascens. »

Athenagoras de unitate Patris et Verbi in natura perspicue loquitur in legatione, aut Apologia pro Christianis. Sufficiat hoc unum... » Quantum » potui pro rei dignitate, demonstravi nos non esse » a Deo alienos, qui universitatis hujus opificem » Verbumque ejus et verum Deum veneramur....»

Tertull. quamvis tam dure sæpe et ambigue loquatur, ut vix ejus sententiam assequi liceat, ea tamen habet loca, et plurima, quæ ejus doctrinam in hac materia ab omni suspicione liberent. In Lib. imprimis contra Praxeam totus in hoc versatur argumento. Cap. XXV ait.... » Ego et Pater unum » sumus, ad substantiæ unitatem, non ad numeri » singularitatem pertinet etc. »

Sæculum III. Quænam hoc sæculo fides fuerit SS. Patrum, satis constat ex Sabellii, et Pauli Samosateni damnatione. Synodus Antiochena contra Paulum congregata in Epistola ad eundem directa, ita Catholicum dogma exprimit.... » Hunc Filium genitum, unigenum Filium, imaginem in- » visibilis Dei, primogenitum omnis creaturæ, Sa- » pientiam et Verbum, et Virtutem Dei, qui et » ante sæcula, non præscientia, sed substantia et » hypostasi Deum et Dei Filium in veteri et no- » vo Testamento agnoscentes confitemur...». Jam ante hujus Concilii tempora *Dionysius Alexandr.*, cum apud *Dionys.* Rom. Pontificem postulatus fuisset, quod tres et naturis et Personis diversos induceret, ad suam defensionem Apologiam scripsit

ad Rom. Pontificem, in qua clare et dilucide fidem suam exponit, et Filium expressis verbis Patri *consubstantialem* appellat, et *coaeternum*.

His concordant alii quamplurimi, qui sæculum illud non eruditione minus, quam vitæ sanctitate illustrarunt; ut *Cajus*, Presbyter Rom. *S. Hyppolitus* Martyr. *SS. Cyprian.*, *Dionys.* Rom., *Gregorius* Neocæsariensis, qui et *Magnus* et *Taumaturgus* dictus est: item *Minutius Felix*, *Arnobius*, *Lactant.* quorum testimonia apud majores Theologos reperiuntur.

CONTRARIORUM CONFUTATIO.

Argument. I. 1.° Vox *Consubstantialis*, quam Patres Nicæni Symbolo inseruerunt, nec in Scripturis reperitur, nec in Antenicænis Patribus. 2.° In Antiochena Synodo contra Paulum Samosatenum coacta vox illa repudiata fuerat. 3.° Etiam in Nicæna Synodo multis valde displicuit. 4.° Demum non defuerunt post Nicænæ Synodi decretum pii et orthodoxi viri, qui ab hac voce abstinuerant: Ergo etc.

Resp. ad. 1.° Vocem quidem ὁμουσιος Scripturæ non continent, sed rem hac voce expressam; prout §. I luculenter probatum est. Id utique juris habet Ecclesia, ut contra pullulantes hæreses novis vocabulis uteretur, quibus fides Christiana accuratius exprimatur, et via præcludatur Hæreticorum cavillationibus; et optime *Gregor. Nazian.* ait (*Orat. XL*).... » Si ita credendum, cur » non ita dicendum?.. ». Merito quoque hoc argumentum in Arianos convertunt *Ambros.*, *August.* aliique PP. Dicant illi, in quo Scripturæ loco Filius dicatur ὁμοιουσιος vel ὁμοιος, aut ανομοιος?... » Decernis similem Patri

» Filium, ait S. Hilarius contra Constantium Arianorum » fautorem, Evangelia non prædicant: quid est, quod » non refugis hanc vocem! In uno novitas eligi- » tur, in alio submovetur. Ubi occasio impietatis patet, » novitas admittitur; ubi autem Religionis maxima et » sola cautela est, excluditur . . . ». Quod additur, vocem ὁμουσιος ab antiquis Patribus non fuisse usurpatam; illud quidem, etiamsi verum esset, nihil probaret; deinde quam id falso asseratur, vel solum Eusebii Cæsariensis testimonium probat, qui cum primum vocem hanc cum Arianis rejecisset, fateri postea coactus fuit, eam ab antiquis Episcopis fuisse usurpatam. . . . *Novimus*, ait in Epistola ad suos, *quosdam ex veteribus, doctos et illustres Episcopos et Scriptores, qui de Patris et Filii divinitate disserentes nomine ὁμουσιος usi sunt. . .*

Resp. ad 2.° Cur vox illa ὁμουσιος rejecta fuerit in Concilio Antiocheno, quidam hanc afferunt causam; quod Paulus Samosatenus Filium ex parte quadam substantiæ Paternæ conditum esse contenderet. Verum non videtur, quomodo hæc cum hæresi illa cohæreant. Melius rem explicat S. Basilius Epist. 300. Ait enim, vocem *Homousios* a Catholicis olim usurpatam fuisse; postmodum autem ab Antiochena Synodo eam ob rationem repudiatam, quia Paulus ex ea occasionem arripuerat fidem Catholicorum calumniandi, quasi hoc vocabulo significarent substantiam divinam in Patrem et Filium distributam. Cæterum valde dubium est, an vox ὁμουσιος revera in Concilio Antiocheno fuerit damnata, cum nemo hujus rei mentionem fecerit ante Concilium Ancyræ anno 358 a Semiarianis habitum.

Resp. ad 3°. Vox ὁμουσιος in Nicæna Synodo eos omnes infensos habuit, qui Arianæ impietati favebant: sentiebant enim hac sola voce hæresin a fundamentis ipsis

convelli, et omne simulationi effugium intercludi. . . . „ Quum omnia, ait *Athanasius* (*Lib. de Synod.*) „ queant fucis, lenociniisque sophismatum adulterare, „ et pro libidine mutare, hanc solam vocem adaperien- „ tem ipsorum hæresin reformidant, quam Patres pro „ munimento et arce contra illorum impias commenta- „ tiones in scripta retulerunt . . . „. Vid. *August.* Lib. II contr. Maxim. Cap. XIV. *Ambros.* Lib. III de fide Cap. VII ubi ait, Verbum ὁμοούσιος in tractatu fidei posuisse Patres, ut eo tanquam evaginato gladio caput nefandæ hæresis amputarent. Sed plurimis etiam Catholicis Episcopis vox illa non placuit. Id quidem verum est, eam ab initio non omnibus fuisse probatam, timebant enim, ne naturæ divinæ quandam divisionem et sectionem inducere viderentur: verum brevi omnis excussa est dubitatio, cum Concilium sensum vocis determinavit, addita explicatione, ut scite Bullus observat, qua omnis divisionis suspicio amota est.

Resp. ad 4.° Non negamus, fuisse quosdam inter eos, qui Semiariani vocantur, qui quamvis a professione *homousios* abstinendum esse putarint, a labe tamen ariana fuerint immunes. Equidem *Epiphanius* existimat, eos omnes Filium Dei non aliud quam creaturam ab aliis longe diversam omnino credidisse; et si sententiam suam interdum ita exprimebant, ut Catholici viderentur; id eos ita locutos, ut simplicioribus fucum facerent. Verum credendum est *Athanasio* et *Hilario*, quorum nulli in hac re testes magis idonei reperiri possunt. Primus in Lib. de Synodis N.° 41 scribit. . . . „ Non „ ut Arianos aggredimur homines, sed disputamus velut fratres cum fratribus, qui eadem qua nos sunt „ sententia, solo nomine in controversiam adducto . . . „ Alter in Lib. quem pariter, de Synodis inscripsit, tum *Homousianos* tum *Homoiusianos* promiscue ita alloqui-

tur. . . . . » O studiosi Apostolicæ, atque Evangeli» cæ Doctrinæ viri ! . . . ». Itaque dubium non est, eos, qui suppresso ὁμοούσιος Filium Patri ὁμοιούσιον dicebant, cæterum autem se Nicænæ fidei adhærere profitebantur, Catholicos fuisse, nec pro Hæreticis habitos. Inter hos erant *Eusebius Ancyranus*, *Meletius Antiochenus*, *Cyrillus Jerosolymitanus*, *Eusebius Samosatenus* aliique, qui consultius putabant a voce ὁμοούσιος abstinere, cum pacis et concordiæ fovendæ causa, tum propter Arianorum clamores, qui contendebant Personæ unitatem voce illa significari. Multa hi gravia ab Arianis passi sunt; ac tandem ad *Homousianos* penitus accesserunt imperante *Joviniano*, et in Concilio anno 363 Antiochiæ habito fidei Nicænæ subscripserunt. Sed ne hi quidem omnes videntur puri fuisse ab omni labe hæretica; imprimis suspecta habetur sinceritas *Acacii* Cæsariensis, et eorum qui eum veluti ducem sequebantur, quosque constat semper ad eam fidem amplectendam paratos fuisse, quam princeps profitebatur. Fuerunt etiam inter Concilii illius subscriptores *Macedonius*, et quidam alii, qui postmodum Spiritus S.i divinitatem impugnarunt, verum de hoc dogmate quæstio tunc non movebatur.

Argum. II. *Artemon*, qui initio sæculi III vixit, teste *Eusebio* (*Lib. V Histor. Cap. XXVIII*) affirmavit; *priscos omnes, ipsosque Apostolos docuisse, Christum esse purum hominem, et praedicationis veritatem esse custoditam usque ad tempora Victoris: a tempore autem Zephyrini, Papae, qui Victoris successor fuit, immutatam fuisse antiquam fidem.* Ergo etc.

Resp. neg. conseq. Id quidem asseruit Artemon Hæreticus, sed insani hominis calumniam illo adhuc vivente confutavit *Cajus* Presbyter Romanus qui tractatum scripsit contra Artemonis hæresin. De hoc Cajo sic

habet Photius (*Codice XLVIII*). . . » De Christo vero » Deo aptissime loquitur: quando et ipsam Christi appel» lationem ipsi tribuit, et inenarrabilem ex Patre gene» rationem »... Vid. etiam *Euseb.* loco cit. Porro præcipua argumenta, quæ Cajus contra Artemonem urget, hæc sunt: Christi divinitas clare in sacris litteris et scriptis antiquissimorum Patrum adstruitur. Celebratur in hymnis et canticis longe ante Victoris tempora conscriptis. Victor ipse Theodotum Coriarium, qui primus Christum nudum hominem esse asseruit, a communione Ecclesiæ ejecit.

ARGUM. III. Patres, qui ante Nicænam Synodum floruerunt, ita loquuntur de Christo, vel Verbo Dei, ut clarum sit, eos veram illi, et proprie dictam divinitatem non attribuere; nam 1.° Filium dicunt a Patre, seu supremo Deo productum; Patrem autem conditorem aut causam Filii nominant. 2.° Patrem dignitate, et potentia Verbo superiorem esse arbitrati sunt. 3.° Filium administrum vocant Dei universi conditoris, ac ejus veluti instrumentum. 4.° Æternitatem Filio adjudicant; nam tunc tantum prolatum a Patre dicunt, quando res universæ per Verbum conditæ sunt. Atqui hæc omnia a fide Nicæna prorsus aliena sunt. Ergo etc.

RESPOND. I. GENERATIM DIST. MIN. Hæc fide Nicæna aliena sunt, si verba in eo sensu sumuntur, in quo postmodum ab Arianis adhibita fuerunt, *concedo*; si in sensu illorum Patrum sumuntur, *nego*. Non possumus in hoc brevi compendio singula Patrum testimonia explanare, quæ aliquid videntur continere fidei Nicænæ contrarium: breviter tamen et summatim quædam adnotabimus, quæ sufficere possunt, ad ea, quæ obscuriora sunt, elucidanda; ad emollienda, aut excusanda quæ sunt durius, aut minus caute dicta. Primum quidem ad ea remittimus, quæ priori capite jam obser-

vata fuerunt, cum de fide veterum circa Trinitatem in genere agebatur (vid. pag. 200 et 201); quibus hæc pauca adjicimus. Cum ad eloquendum in effabile Mysterium nulla humana verba suppetant, et, qua ratione divina dogmata exprimi debeant, nondum usu et judicio Ecclesiæ determinatum fuerat; libere illi et innocenter multa locuti sunt; cum ea, quæ mente conceperant, effari pro suo quisque modo satagebant. Quæ autem nobis nunc obscuriora videntur et ambigua, ea tunc temporis ex Episcoporum institutione et publica Ecclesiæ fide optime intelligebant fideles.

Neque prætermittenda est hæc Theodoreti observatio (*Dialog. III.*) Patres nimirum, cum disputant contentiosius, sæpe videri in alteram partem propendere: quod hac similitudine illustrat.... *Hoc et iis, qui arbores colunt, evenire solet. Cum enim incurvam plantam viderint, non solum ad rectam normam erigunt; sed in alteram quoque partem ultra directum inflectunt, ut per nimiam in contrarium inclinationem ad rectum statum perducatur....*

RESP. II. SPECIATIM AD QUAMLIBET ARGUM. PARTEM.

AD 1.m Veteres Theologi ante Concilium Nicænum per κτισιν non creationem tantum proprie dictam, sed omnem productionem intellexerunt. Sic et facere apud Græcos idem est ac gignere; imo inter Latinos *Tertullianus* hæc verba, nasci, et condi, promiscue usurpat. Cum ergo legimus Filium *opus* esse Patris, a Patre *factum* esse; illud improprie dictum putemus, neque aliud quid significare, quam Filium originem a Patre habere. Sic quoque Patrem *causam* Filii dicunt, quæ impropria est locutio Græcis familiaris, qui plerumque causam cum principio confundunt.

AD 2.m Si Veteres dixerunt Filium Patre minorem esse, vel de Filio incarnato loquuntur, vel de sola Per-

sonarum proprietate intelligendi sunt, qua Persona Patris aliis eminet, quia in ipsa est fons divinitatis. Pater ingenitus est, ex se habens omnia; Filius autem genitus est, et quidquid habet a Patre per naturæ communicationem accepit.

Ad 3.m Verum equidem est *Justinum*, *Irenæum* et alios quosdam temporum illorum Patres dixisse; Verbum Dei in rerum creatione Patri ministrasse; sed ministrasse, ut Verbum et Sapientiam Patris, non ut merum instrumentum. Quodsi aliquando dicunt, Patrem usum esse Filio ut instrumento, aut ministro; cave, ne instrumentum intelligas Deo externum, aut administrum inferiorem Deo universorum conditori. Longe id erat a Patrum illorum doctrina. Sic *Justinus* Epist. ad Diodenet. ait. . . . *Omnium conditor Deus Verbum suum inter homines locavit . . . non quemadmodum aliquis conjicere possit, misso hominibus ministro aliquo, sive Angelo: sed ipso opifice et creatore omnium . . . tanquam rex mittens filium regem, misit tanquam Deum . . . Irenæus* contra Gnosticos, qui mundum ab Angelis fabricatum esse dicebant, idque præter summi Dei voluntatem, probat mundum a summo Deo conditum esse per suam ipsius progeniem. Præcepit igitur Verbo, ut mundus fieret, non ut Dominus servo, sed ut Pater Filio. Unde lib. II. cap. 55. . . . *Hic Pater, hic Deus, hic conditor, hic factor, hic fecit ea per semetipsum, hoc est per Verbum et Sapientiam suam. . . .*

Ad 4.m Quidam Antenicæni Patres duplicem Verbi generationem distinguunt; unam internam, ac proprie dictam, qua Verbum ab æterno erat veluti in sinu Patris inclusum; alteram prolatitiam, externam, et improprie dictam, quando Verbum quasi ex Patre foras prodiit in rerum creatione. Hæc videtur *Athenagoræ, Theophili Anthiocheni*, et *Tertulliani* sententia fuisse. Compa-

ratio a creatis sumpta est. Sic in homine existit cogitatio, seu verbum in mente conceptum : quod tamen proprie verbum aut sermo non appellatur, nisi quando exterius profertur, quod in mente latebat. Sic homo in utero matris latens verus quidem homo est, et propriam habet subsistentiam; at filius proprie non dicitur, nisi dum fuerit per partum editus.

Scholion. Siquis ulterius objiciat, nos sensum alienum in Patrum scripta inferre: hunc vehementer rogamus, ut mente recta, et ab omni præjudicio aliena Patrum opera ipse perlegat, ea sedulo animo retinens, quæ de illis Patribus in genere observavimus; atque illud imprimis, quod constet Arianos nunquam ad illos Patres provocasse. Profecto nunquam se hinc eripient Antitrinitarii nostri. En sæculo IV cum maxime ferveret controversia de Christi divinitate; cum recens adhuc esset virorum illorum memoria, qui traditam ab Apostolis doctrinam ad posteros transmiserunt; cum omnes Ecclesiæ publice fidem profiterentur, quam ab illis Patribus acceperant; cum multa adhuc illorum scripta existerent, quæ postmodum injuria temporum perierunt; tunc, inquam, nemo Patres illos in Arianismi suspicionem vocavit; Ariani eos reformidabant, Catholici ad eos provocabant: et nunc post quindecim sæcula Sociniani, et moderni Protestantes vident, quod nemo antea viderat, nempe illos Patres Ario prælusisse.

Argum. V. Epistolæ, quæ sub *S. Ignatii* nomine circumferuntur, non sunt genuinum hujus Sancti opus. Ergo testimonia ex illis deprompta nullius sunt roboris.

Resp. Quindecim sub nomine S. Ignatii feruntur epistolæ; plures ex his merito supposititiæ habentur: ut epistola una ad B. Virginem, et duæ ad S. Joann., quæ latine tantum editæ sunt; et aliæ quinque, græco quidem idiomate conscriptæ, sed quas sicut et priores

S. Ignatio perperam adscriptas fuisse jam passim convenit inter eruditos. Verum longe aliud judicium ferendum est circa septem alias hujus Patris epistolas, primævæ pietatis, disciplinæ ecclesiasticæ, et episcopalis regiminis documentis plenissimas, quæ sunt: ad *Ephesios* — ad *Magnesios* — ad *Trallenses* — ad *Romanos* — ad *Philadelphios* — ad *Smyrnaeos*, et ad *S. Polycarpum*. Has quoque magno quidem, sed irrito conatu impugnarunt Sociniani, et quidam Presbyterianæ, et Calvinianæ sectæ homines, ut *Blondellus, Dallaeus, Salmasius* etc. Nam frivolas eorum conjecturas prolixis dissertationibus confutarunt non Catholici tantum Doctores, sed et viri inter Protestantes doctissimi, *Usserius*, *Vossius*, *Pearsonius* etc. En quædam argumenta, quibus septem illarum epistolarum authentiam probant. Istarum epistolarum meminit *S. Polycarpus* ad Philippenses scribens... *Epistolas Ignatii.... quantascunque apud nos habuimus, transmisimus vobis...* *S. Irenaeus* Lib. V cap. 28 ait... *Sicut quidam dixit ex nostris, pro martyrio Christi damnatus ad bestias: Frumentum ego sum Dei! Dentibus bestiarum molar...;* quæ verba extant in epistol. ad Rom. Testes insuper habemus *Origenem* (*Homil. VI in Luc. et in Prol. commentarii in Cant.*) *Athanasium*, (*De Synodis*), *Eusebium* (*Lib. III hist. cap* 36.) et *Hieronymum* (*Catalog. Scriptorum Eccles.*). Duo ultimi epistolas nominatim recensent. Cf. *Natal. Alex.* Dissert. XXIII in sæculo I.

Instant. Illæ etiam septem epistolæ, quæ genuinæ esse dicuntur, multa continent ab usu et moribus illius ætatis discrepantia: loca autem a Patribus ex Ignatio citata vel nullatenus continent, vel omnino aliis verbis. Ergo etc.

Resp. Vera hæc sunt de epistolis, quales in bibliotheca Patrum leguntur, et quas in quibusdam interpo-

ictas fuisse concedimus. At nos de epistolis illis loquimur, quas *Isaacus Vossius* ex manuscripto Græco bibliothecæ Florentinæ græce edidit; et quarum antiquam versionem latinam jam antea ex duobus codicibus manuscriptis publici juris fecerat *Usserius* Archiepis. Armachanus. Uterque cum aliis summæ eruditionis viris epistolarum illarum veritatem tam invictis argumentis stabilierunt, ut nihil amplius habeant adversarii, quod contra objiciant. Vide Opera Patrum Apostolicorum a Doctiss. D.° *Cotelier* edita duobus Vol. in folio.

ARTICULUS II.

De divinitate Spiritus Sancti.

OBSERVANDA.

I. A primis Ecclesiæ Christianæ incunabulis fuerunt Hæretici, qui sicut de Christo et Filio Dei, ita de Spiritu Sancto perverse sentiebant. Ignatius Martyr (*Epistol. ad Trall.*) plures commemorat, quorum alii Spiritum S. omnino negabant, alii eundem esse dicebant cum Patre et Filio, alii demum,

ut *Valentinus* Filium, et Spiritum Sanctum ad Angelorum sortem et conditionem deprimebant. Ab initio Arianæ hæresis nulla de Spiritu Sancto mentio facta est. Hinc et Synodus Nicæna nihil fere de Spiritu S. constituit; superfluum enim videbatur, hac de re multa disputare, quamdiu dogma divinitatis Christi in tuto non esset. Nam cum Ariani omnem impetum in Filium Dei converterint, atque iisdem fere rationibus et Spiritus S.i majestas, et Filii cum Patre æqualitas impeteretur, merito tota virium contentione in asserenda Filii divinitate versati sunt Patres. Diu ergo quæstio de Spiritus Sancti divinitate illi, quæ de Filio agebatur, ita innexa fuerat, ut hac stabilita, et ipsa consisteret; hac collapsa, et ipsa dilaberetur.

II. *Macedonius* primus fuisse legitur, qui cum ab Arianis defecisset, uno errore deposito, qui maxime tunc in quæstione fuit, alterum retinuit. Nam cum Filium Patri per omnia similem esse profiteretur, Spiritum S. non modo a consortio divinitatis exclusit, sed eum Patris et Filii creaturam esse contendit. Hic Macedonius ad Semiarianorum sectam pertinebat. Mortuo *Eusebio* Nicomediensi, qui sedem Cp. ejecto *Paulo* invaserat, ab Arianis favente Constantio urbis regiæ Episcopus creatus, et non sine multa catholicorum cæde in hanc sedem inductus est. Erat in eo cum arrogantia conjuncta sævitia, qua brevi se omnibus ita invisum reddidit, ut anno 260 ab Acacianis quos Imperator tunc fovebat in Conciliabulo Cp. Episcopatu depulsus fuerit. Ex urbe migrare jussus in vi-

cinum prædium se recepit, ibique diem ultimam obiit. Cum Macedonio multi ex Semiarianis sentiebant; Monachos quoque non paucos in partes suas traxit. Præcipuus autem hæresis fautor effectus est *Marathonius* Episcopus Nicomediensis, et Macedonii discipulus, vir opulentus et liberalis, qui non auctoritate tantum sua, sed et opibus sectam ita propagavit, ut ab eo sicut a Macedonio nomen acceperit, et qui vulgo *Macedoniani* dicebantur, ii, et *Marathoniani* appellati sint. Vocati sunt etiam *Pneumatomachi*, quia contra Spiritum Sanctum pugnabant.

III. Quamvis *Nazianz.* (*Vid. Theod. lib. II hist. cap.* 2Z. *et lib. V cap.* 11.) varias fuisse dicat inter Hæreticos de Spiritu Sancto opiniones; cum alii eum merum energiam esse dicebant, alii creaturam alii Deum, alii cuinam attribuendus esset generi ignorabant: communis tamen veterum Pneumatomachorum error in eo fuit, quod Spiritum Sanctum personam quidem dicerent, sed alterius a Deo naturæ, et Patri ac Filio dignitate inferiorem. Vid. *Basil.* de Spiritu S.° cap. X. — Prima Synodus, in qua damnati sunt, qui Spiritum Sanctum creaturam esse dicerent, fuit Alexandrina, cui *Athanasius* præfuit, anno 362. Teste *Theodoreto* sub Valentiniano habitum est Concilium in Illirico, in quo Spiritus Sancti divinitas stabilita fuit. Ea Synodus habita est anno 367, et paulo post *Liberius* Papa obiit. Idem *Theodoretus* testatur (*Vid. Theod. Lib. II Hist. Cap. XXII — et Lib. V Cap. XI.*), *Damasum* Papam paulo post Concilium Romæ ha-

buisse adversus *Auxentium*, ubi Spiritum Sanctum unius esse cum Patre substantiæ declaravit. Demum anno 381 Synodus ex 150 Episcopis Constantinopoli coacta est sub *Theodosio Magno*, in qua Macedoniana hæresis denuo proscripta fuit. Hæc Synodus totius Orientis generalis fuit, atque accedente Damasi Papæ et totius Occidentis consensu, auctoritatem Concilii œcumenici adepta est. Theodosius Imperator Concilii decreta sua auctoritate firmavit, et legem tulit, ut Ecclesiæ traderentur Episcopis SS. Trinitatem profitentibus. Ita sensim cum Ariana impietate, et illa Macedonii extincta est impiæ matris perdita soboles.

Sociniani, et qui cum eis sentiunt, moderni Protestantes, in hoc differunt a plerisque antiquioribus Pneumathomachis; quod hi fere omnes docuerint, Spiritum Sanctum personam quidem esse, sed creatam, et Deo longe inferiorem: Sociniani autem eum personam esse negent, et virtutem Dei tantum, et energiam esse contendant.

IV. Post eam, quam de Verbi divinitate instituimus quæstionem, nulla gravior esse potest, et cum tota salutis nostræ dispensatione intimius connexa, quam præsens de Spiritu Sancto tractatio. Unde non magis licet hanc partem ignorare, vel de ea minus recte sentire, quam de aliis, qui Christum concernunt, articulis existimandum est. Certe, quidquid ad humani generis reparationem, ad æternæ beatitatis consecutionem pertinet, in Scripturis non minus Spiritui S.° ac Patri et Filio tribuitur. Ille docere veritatem dicitur, et virtute ro-

borare mentes hominum; illi propagatio Evangelii adscribitur, et institutio Ministrorum, et miraculorum patratio; ille Ecclesiam regit et fœcundat; ille spiritualis vitæ auctor est, et membra Ecclesiæ continuo influxu gratiæ et bonitatis suæ ad omnem sanctitatem informat; ille mentes luce divina illustrat, charitatem in cordibus nostris diffundit, et animos erigit ad cœlestia desideria. Neminem itaque latere potest, quantum ex hac doctrina fructum capere possimus, si eam tamen cum pietate et magno veritatis et virtutis amore amplectimur. Nam, ut Sapiens ad Deum precatur (*Sapient. IX.* 16. 17. 18.)... *sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis; et sic correcte sint semitae eorum, et quae tibi placent, didicerint homines?*...

Probandum nunc est, Spiritum Sanctum esse 1.° veram et subsistentem personam. 2.° Verum Deum Patri, et Filio consubstantialem.

PROPOSITIO I.

Spiritus Sanctus est vera et per se subsistens persona.

Argumentum. I.

Multis jam argumentis tum ex Scriptura, tum ex Traditione probavimus, tres esse in Deo personas realiter distinctas (*Hujus I. Part. Cap. I.*

§§. 3. *et* 4.), atque allata a nobis testimonia contra Socinianorum argutias indicavimus, qui, ubi de Spiritu S.° agitur, meram Dei efficaciam, aut effusam Dei in homines beneficentiam intelligi volunt. Spiritus Sanctus a Patre et Filio distinguitur in formula baptismi, quam Christus ipse Matth. XXVIII præscripsit, et tota Ecclesia semper religiose custodivit; distinguitur in omnibus illis Scripturæ et Traditionis testimoniis, in quibus tres personæ conjunctim nominantur. Nam cum Pater et Filius veræ sint et distinctæ Personæ, fatentibus Socinianis; insulsum et ridiculum esset in precibus publicis, in baptizandi formula, in doxologiis etc. ens abstractum, meram Dei energiam conjungi cum personis vere subsistentibus.

Argumentum II.

Ex Scripturis.

I. Spiritui Sancto tribuuntur operationes, quæ personarum sunt: ergo vera est et subsistens persona, nam *actiones sunt suppositorum*, ut commune habet Scholæ effatum.

Prob. ant. Scriptura Spiritui Sancto tribuit, 1.° Docere; Joan. XIV 26 ... *Ille vos docebit omnia* ... 2.° Testari; Joan. XV 26 .... *Ille testimonium perhibebit de me* ... 3.° Scrutari profunda Dei; I. Cor. II 10 .... *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei* .... 4.° Deputare ad ministerium Ecclesiæ; ... Actor. XIII 2 ... *Dixit illis Spi-*

ritus Sanctus: segregate mihi Saulum et Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos . . . 5.° Operari pro arbitrio, et dona largiri; . . I Cor. XII 11:.... *Haec omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* . . . 6.° Adjuvare infirmitates nostras, et orare pro nobis . . . Ad Rom. VIII 26. . . . *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram... Ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* His addi possunt, quæ Actor. XIX leguntur; ubi Paulo Ephesi quosdam ex discipulis roganti, num Spiritum Sanctum recepissent? Isti responderunt . . . *Sed neque, si Spiritus Sanctus est, audivimus* . . . An forsan Deum vim habere efficiendi, aut donorum supernaturalium auctorem esse ignorarunt?

II. Spiritus Sanctus dicitur a Patre procedere, a Patre et Filio mitti, alius esse a Filio. Ergo etc.

Prob. Joan. XIV 16. . . . *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*. . . Ibid. XV 26... *Cum venerit Paracletus, quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre, procedit, ille testimonium perhibebit de me* . . . et XVI 7, 8. . . . *Expedit vobis, ut Ego vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio* . . . Quis hæc et similia legens non personam cogitat, si cogitat?

III. Spiritus Sanctus sub specie visibili apparuisse legitur: nusquam autem invenitur donum aliquod supernaturale, aut attributum divinum formam visibilem induisse. Ergo etc.

Prob. Lucæ III 22. dicitur... *Descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum*... Græce: ἐπ' αὐτον, *supra eum.* — Actor. II. 3. . . . Spiritus S. discendit sub specie linguarum, quæ visæ sunt dispertitæ instar ignis super capita Apostolorum. Ne autem putes, per linguas nihil aliud indicatum fuisse, quam dona gratiæ in Apostolos effusa. Non enim gratia tantum, et rerum divinarum cognitione repleti dicuntur, sed Spiritu Sancto, qui manifeste a donis distinguitur, eorumque auctor dicitur v. 4.... *Repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis*...

Argumentum III.

Ex Traditione.

Paucis hoc argumentum complectamur. 1.° Ex iis, quæ de Trinitate generatim disputavimus, evidenter apparet, constanter in Ecclesia traditam fuisse illam fidem, quam postea Patres Cp. sanxerunt: et si vetera monumenta deficerent, illud unum argumentum sufficeret, quod *praescriptionis* vocamus. Scilicet ex Macedonianismi et Sabellianismi historia patet, quarto, imo tertio jam sæculo Ecclesiam universam in possessione fuisse illius doctrinæ de Spiritu S., quam hodie contra Socinianos defendit. Unde consequens est eam ab Apostolis descendere, neque enim aliter intelligi potest, qua ratione per totum orbem propagari potuisset, et

ita in omnes Ecclesias irrepere, ut hæ ne suspicatæ quidem fuissent factam ab Apostolica Traditione discessionem. 2.° Sociniani in præsenti quæstione ne unum quidem Patrem citare possunt, nos omnes qui de Spiritu Sancto locuti sunt. Sufficiat *Tertull.* contra Praxeam Cap. XIII. . . . » Duos de» finimus, et jam tres de Spiritu Sancto secundum » rationem œconomiæ, quæ facit numerum. . . . »

PROPOSITIO II.

Ex Scripturis probatur Spiritum Sanctum verum Deum esse Patri et Filio consubstantialem.

Iisdem pene argumentis Spiritus Sancti divinitas adstrui potest, quibus Verbi Deitas probata fuit. Primum quidem ex illis Scripturæ locis, ubi Deus et Dominus appellatur: deinde ex attributis, quæ cum soli Deo sint propria, in Scripturis Spiritui Sancto tribuuntur: postremo ex illius operatione, et efficientia.

Pars. I. *Deus et Dominus dicitur.*

I. Isaiæ VI 8. et 9. ait Propheta . . . *Audivi vocem Domini dicentis: Vade et dices populo huic: Audite audientes, et nolite intelligere etc.* . . . Nemo certe dubitat a vero Deo hæc dicta fuisse Prophetæ. . . . Sed Deum hunc Spiritum Sanctum esse expressis verbis declarat *Apostol.* Actor. XXVIII

25... *Bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam. Vade ad populum illum, et dic ad eos: Aure audietis, et non intelligetis....* Ergo Spiritus Sanctus verus est natura et substantia Deus. Huc ea quoque pertinent Scripturæ loca, in quibus Deus dicitur locutus per Prophetas; at in N. T. passim iidem Prophetæ Spiritu Sancto afflati perhibentur... II Petri I 21... *Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines...* Actor. I... *Oportet impleri Scripturam, quam praedixit Spiritus Sanctus per os David....*

II. Spiritus Sanctus vocatur absolute Deus. Actor. V 3., 4.... *Anania, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto?... Non es mentitus hominibus, sed Deo....*

III. I ad Corinth. III ait *Apostol... Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?...* Ac ne dubitemus Spiritum hunc Dei esse ipsum Spiritum Sanctum, expressius id declarat Cap. VI 19.... *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est?..* Et mox v. 20... *Glorificate et portate Deum in corpore vestro...* Ex his optime probat *S. August.* Epist. LXVI (*Vid. etiam Lib. III contra Maxim. Cap. III — Lib. I de Trinit. Cap. VI.*) cultum latriæ Spiritui Sancto deberi ut vero et summo Deo... » Si templum facere, sicut Salomon fecit, » ex lignis et lapidibus juberemur, utique faciendo » templum latriam exhibere convinceremur: quanto » magis latriam debemus, qui non templum faci- » mus, sed sumus?.. »

IV. Accedit illud non omittendum, nusquam in Scripturis Spiritum Sanctum creatum quid, aut servum appellari; cumque res omnes creatæ ad Dei laudes celebrandas invitantur; nullam Spiritus Sancti fieri mentionem. Quin etiam Christus ut homo de Spiritu Sancto conceptus, et unctus, et santificatus dicitur; neque is ab alio, quam a Deo tantum dignitatis et splendoris consequi potuit, cum Christus, quem Sociniani merum hominem fuisse dicunt, ipsis tamen fatentibus uno Deo inferior sit. Ergo concedant necesse est, Spiritum Sanctum, si Personam est, necessario esse Personam divinam: sed Personam esse Prop. I.ª probavimus. Ergo etc.

Pars II. *Habet attributa, quae uni Deo propria sunt.*

Spiritus Sanctus immensus dicitur, omnipotens, omniscius, summæ dignitatis, et majestatis. Ergo etc.

Probat. 1.° Immensus dicitur Sapient. I 7. . . *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* . . Actor. II. . . *Repleti sunt omnes Spiritu Sancto* . . » Nemo » ait *Didymus (Lib. I de Spiritu S.)*, sive in » Scripturis, sive in consuetudine sermonis plenus » creatura dicitur. . ». 2.° Omnipotentia ex iis quam maxime elucet, quæ de Spiritus Sancti operationibus dicenda sunt. 3.° Omniscium Scripturæ passim prædicant. . . I Cor. II 10. . . *Nobis revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* . . Joan. XVI 13. . . *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* . . 4.° Summam et divinam majestatem facile

est colligere ex peccati, quod contra Spiritum Sanctum admittitur, atrocitate... Marc. III 28, 29... *Omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiae... Qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in aeternum...*

Pars III. *Spiritui Sancto tribuuntur operationes divinae.*

Spiritui Sancto tribuitur: 1.° Operatio miraculorum. I Cor. XII 11.... *Haec omnia operatur unus atque idem Spiritus.* .. 2.° Remissio peccatorum... Joan. XX... *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* .. 3.° Sanctificatio, et Justificatio... I Corinth. VI.. *Abluti estis, sanctificati estis, justificati estis in nomine D. N. J. C. et in Spiritu Dei nostri*... Joan. III 5... *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto etc.*.. 4.° Unctio, et adoptio. Ad Ephes. I. 13... *In quo et credentes signati estis Spiritu, promissionis Sancto, qui est pignus haereditatis nostrae*... 5.° Effusio charitatis. Ad Rom. V... *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*..... 6.° Ecclesiæ gubernatio. Actor. XIII. 2... *Dixit illis Spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod assumpsi eos*... Et Actor. XX 28... *Attendite vobis. et universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*.. Ubi non minus Spiritus Sancti, quam Christi divinitas adstruitur.

Has utique rationes paucis complectitur *Fulgen-*

tius lib. III ad Trasimundum regem cap. 35. . .
» Dicatur igitur, si cœlorum virtutem potuit firmare, qui non est Deus? Si potest in baptismatis regeneratione santificare, qui non est Deus? Si potest charitate imbuere, qui non est Deus? Si potest in credentibus habitare, qui non est Deus? Si potest gratiam dare, qui non est Deus? Si potest templum membra Christi habere, qui non est Deus? Et digne Spiritus Sanctus negabitur Deus. Rursus dicatur, si ea, quæ de Spiritu Sancto commemorata sunt, potest aliqua creatura facere? Et digne Spiritus Sanctus dicetur creatura. . . »

PROPOSITIO III.

Ex Traditione probatur Spiritum Sanctum verum Deum esse, Patri et Filio consubstantialem.

Prob. I. *Ex argumentis generalibus cap. I allatis.*

Prob. II. *Argumento Praescriptionis;* nam cum sæculo IV Macedonii hæresis exorta est, tota tum orientalis tum occidentalis Ecclesia in ejus damnationem consensit, et in Concilii Cp. decreto fidem totius Ecclesiæ agnovit: ergo hanc fidem Ecclesia semper habuit.

Consequentia jam alio loco probata est.

Prob. III. *Ex testimoniis antiquissimorum Patrum.* Plura jam supra attulimus (*Cap. I pag.* 193.), quibus hæc pauca adjicimus, *S. Irenaeus* lib. I adversus

hæreses cap 22... » Nihil indiget omnium Deus...
» per Verbum, per Spiritum Sanctum omnia fa-
» ciens... et omnibus esse præstans... » Lib. autem V ait Spiritum Sanctum in eo differre ab afflatu, quo Adamus animatus est; quod afflatus iste temporalis sit et factus; Spiritus autem increatus et sempiternus... » Afflatus igitur temporalis,
» Spiritus autem sempiternus »... Ex *Tertull.* jam quædam protulimus, quibus Ecclesiæ traditio illustratur: sed innumera sunt ejus testimonia. Sic contra Praxeam C. XXIV... » Connexus Patris in Filio, et
» Filii in Paracleto, tres efficit cohærentes, alte-
» rum ex altero, qui tres unum sint, non unus...
» ad substantiæ unitatem, non ad numeri singu-
» laritatem... ». *S. Cyprianus* Epist. 73 negat baptismum in solo Christi nomine collatum quidquam efficere, quando ipse Christus gentes baptizari jubeat in plena atque adunata Trinitate. Multa alia veterum loca exhibent non Theologi tantum, sed etiam ex Patribus plurimi, qui post exortas Arianorum et Macedonianorum hæreses de SS. Trinitate, aut speciatim de Spiritu Sancto scripserunt. Ut *Athanasius*, *Hilarius*, *Gregorius Nazianz.* *Ambrosius*, et *Basilius* etc.

ARGUMENTORUM ADVERSANTIUM DISSOLUTIO

Opponunt contra I. propositionem. 1.° In Scripturis operationes non raro iis rebus tribuuntur, quæ omnium judicio non sunt veræ personæ: ergo ex illis

certo inferri non potest, Spiritum Sanctum veram et subsistentem personam esse. Sic I. ad Cor. de Charitate dicitur, quod patiens sit, benigna etc. Sanguis Abel clamat ad Deum, Genes. IV. Lex loqui dicitur, Rom. III 19, atque alia ejusmodi multa leguntur. 2.° Spiritus Sanctus in Scripturis sæpe vocatur donum Dei. Actor. II . . . . *Accipietis donum Spiritus Sancti.* . . . . cap. VIII . . . *Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei* (Spiritum Sanctum) *existimasti pecunia possideri* . . . . . . 3.° Multa de Spiritu Sancto dicuntur, quæ cum persona non conveniunt; ut cum distribui et effundi dicitur ad mensuram dari, et cum divisione quadam; item minui, extingui etc. Ergo etc.

Resp. ad I. Si Socinianorum argumentum valeret, ne Patrem quidem personam esse constaret. In exemplis, quæ citantur, apertum est verba, quæ operationem significant, in propria significatione sumi non posse. Verum non ita se res habet relate ad Spiritum Sanctum. Primum enim Spiritui Sancto actiones illæ tribuuntur, quæ puris qualitatibus, aut accidentibus nusquam adscriptæ leguntur; v. g. intelligere, velle etc. Nec quidquam adest, quod tropum suadeat; deinde de Spiritu Sancto tot et tam diversæ operationes enuntiantur, et tam constanter sine omni tropi indicio; ut si in sensu proprio accipiendæ non essent, vel inviti in errorem duceremur.

Ad II. Spiritus Sanctus hinc inde pro donis spiritualibus ponitur, quia eorum causa est et auctor: ponitur enim causa pro effectu. Est autem et ipse donum Dei, sed donum substantiale; neque id divinæ illius majestati repugnat; nam et Christus donum Dei dicitur, quem Sociniani non negant esse personam... Joan. III... *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret* . . .

Ad III. Cum Spiritus Sanctus auctor gratiæ sit, et munerum dator, mirum non est, quod interdum pro ipsa gratia nominetur, posita, ut diximus, causa pro effectu. Unde effusio aut imminutio, et extinctio Spiritus ad illius gratiam et charismata pertinent.

Contra II propositionem. *Argumentum I.* 1.° Spiritus Sanctus in Scripturis nusquam directe Deus appellatur. 2.° Sæpe in Scripturis nominantur Pater et Filius, nulla facta Spiritus Sancti mentione. Sic Paulus in Epistolis gratiam fidelibus apprecatur et pacem a Patre et D. N. J. C.; ubi altum de Spiritu S. silentium. Imo Christus Dominus, cum de objecto beatitudinis, quod Deus est, sermonem habet: *Hæc est,* inquit, *vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum* .... (Joann. XVII.). Ubi iterum Spiritus Sanctus omittitur. Ergo etc.

Resp. ad I. Etiamsi verum esset, quod ab adversariis objicitur, nihil exinde consequeretur. Quam multa ad fidem spectant, quæ obscurius in sacris litteris continentur...» Ex hiis quæ legimus, ait *S. Augustinus* (*Lib. III cont. Maxim. cap.* 3.), » aliqua etiam, quæ non le» gimus, intelligimus . . . ». Et Nazianzenus Arianis hæc eadem objicentibus respondet : *(Orat. XXXVII)* . . . » Quomodo ita serviliter adhæres litteræ, et Judaicam » sapientiam amplecteris, et omissis rebus syllabas con» sectaris? . . . ». Sed vide malam fidem Socinianorum. Multa illi tuentur, quæ in propriis, ut ajunt, terminis nusquam in sacris litteris leguntur. Sic Deum esse incorporeum, aut ex nihilo omnia creasse utique et ipsi admittunt, quamvis id in suis scripturis non reperiant. Sic Christum *creaturam* esse asserunt; *Deum* esse perfricte negant: quamvis primum scriptum non reperiatur; secundum vero non semel in libris sacris expressum inveniant. Hæc utique sufficiunt ad diluendas ratiunculas

ex Scripturæ silentio depromptas; quamvis ex iis, quæ diximus satis liquet, Spiritum Sanctum perspicue in Scripturis Dei nomine insigniri.

Ad II. 1.° Apostolus etiam a Spiritu Sancto salutem fidelibus apprecatur, ut a Christo Domino. II Cor. XII . . . *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis*. . . Ad id autem, quod minus frequenter de Spiritu Sancto, mentio fiat, respondemus 1.°, temere et impudenter agere Hæreticos, cum Deo loquendi legem præscribunt. . . » In divinis rebus, *ait Hilarius*, non » frequentius dicta, sed tantum dicta sufficiunt . . ». Et si Scripturæ longe frequentius Spiritus Sancti divinitatem commendarent; an non ea etiam loca in suos sensus detorquerent? — 2.° Cur Scriptura Spiritum Sanctum non semper commemoret, cum de Patre et Filio sermo instituitur, ratio in promptu est. Plerumque hoc non erat Apostolis propositum, ut fideles in mysteriis Christianæ Religionis instituerent, quæ ore melius tradebantur; sed ut illis fidem in Christum inculcarent, quæ omnia doctrinæ christianæ capita continebat. Quod Christus *Joan*. XVII ait, non est de visione beatifica intelligendum, sed de ratione eam consequendi, et vita bene instituenda. Scilicet brevi compendio docet, ad vitam æternam necessarium esse, ut homines relicto Idolorum cultu solum verum Deum agnoscant et ejus se doctrinæ submittant, qui solus . . . *salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum* . . . Hebr. VII 25. — Quod si verba illa de visione Dei intelligere velis; dicimus, Spiritum Sanctum Dei nomine comprehendi; nam quod et ipse visionis beatificæ objectum sit, ex Petro Apostolo liquet, qui Epist. I. cap. I. v. 12. ait, Apostolos evangelizasse . . . *Spiritu Sancto misso de cœlo in quem desiderant Angeli prospicere*...

Argument. II. Nonnulla in Scripturis de Spiritu Sancto dicuntur, quæ in Deum cadere non possunt. Ergo etc.

PROBAT. ANT. 1.° Ad Rom. VIII orare dicitur . . . *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* . . . Joan. XVI de eodem Spiritu dicitur . . . *Non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur.* . . Matth. XI 27 a cognitione Patris et Filii excluditur. . . . *Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius.* . . Ergo etc.

RESP. In 1.° textu iterum causa pro effectu sumitur, nam Spiritus facit nos orare; facit, ut secundum Deum postulemus. Sic Christus Matth. X Apostolis inquit. . . . *Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* . . id est, qui suggerit vobis, quæ loquenda sunt. Ad 2.dum respondet *Augustinus* (*Tract. XCIX in Joan.*). . . » Ab illo audiet, a quo » procedit; audire illi scire est, scire vero esse. . .». Ad 3.um Illud Christi: *Nemo novit Filium nisi Pater etc.* . . . non magis excludit Spiritum Sanctum, quam illud Apostoli (*I. Corinth. II* 11.). . . *Quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* . . Filium a cognitione Patris excludat. Nec necesse est, ut dum unius, aut alterius Personæ fit mentio, simul omnium habeatur.

CONTRA III. PROPOSITIONEM. 1.° Certum est antiquiores Patres Spiritum Sanctum Deum non appellasse, quamvis de divinis Personis contra Arianos disputaverint: ut *Hilarius*, qui XII libros de Trinitate scripsit. *Basilius* quoque in libro quem integrum de Spiritu Sancto conscripsit, non audet eum Dei nomine signare. 2.° Synodus Nicæna, quæ Filium in symbolo Deum de Deo declarat, nihil ejusmodi de Spiritu Sancto decernit. Sed ne II quidem Synodus, quæ ut dignitatem Spiritus Sancti tueretur coacta est, eum appellat Deum. Ergo etc.

Resp. ad I. Jam illud a nobis probatum fuit, eandem fuisse Veterum de Spiritus Sancti divinitate sententiam, quæ posteriorum temporum fuit; quamvis aliqui, ex prudenti œconomia a Dei appellatione abstinendum putaverint eo tempore, quo animi nimium jam fervebant ob exortam cum Arianis controversiam. Timebant enim, ne, cum tantum jam incendium excitatum esset, novam igni materiam subjicerent. Interim tamen ea de Spiritu Sancto prædicarunt, quæ nonnisi Deo convenire possunt; atque sedato paululum animorum fervore, aperte, quod sentirent, professi sunt. Inter alios *S. Basilius* sub finem libri in Matth. dum verba illa Christi enarrat. . . . *Euntes, docete omnes gentes* etc., sic ait. . . . » Baptizantur autem in nomine Patris, et Filii, et Spiri» tus Sancti; ut quorum est una divinitas, sit una lar» gitio, nomenque Trinitatis unus est Deus. . . ».

Ad II. Concilium Nicænum in causa Arii congregatum est, neque de Spiritu Sancto mota erat quæstio. Concilium Cp. divinitatem Spiritus Sancti satis exprimit, cum eum *Dominum vivificantem* appellat, *qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur*. Porro iidem Patres in Epistola synodica ad Damasum Papam clare et explicate de Spiritus Sancti divinitate loquuntur, eumque esse Patri et Filio consubstantialem asserunt.

Quo propius inspicitur hoc argumentum, eo magis apparet, illud tanti momenti non esse. Usque ad Macedonii tempora non videtur, causam Spiritus Sancti ab ea Filii fuisse disjunctam. Nemo unquam repertus est, qui divinitatem Filio denegaret, et Spiritui Sancto tribueret: qui autem de Filio recte sentiebant, ii quoque ingenui erant sanctæ et individuæ Trinitatis cultores. Omnis ergo controversiæ cardo in Christi divinitate positus erat; hac admissa manebat præcipuum Religionis Christianæ fundamentum, manebat integra Trinitatis fides.

At quanto Semiariani post Constantii mortem ad Nicænos tandem accesserunt, tum demum contigit, ut quidam, quorum princeps Macedonius erat, ne se omnino victos darent, discrimen facerent inter Filium et Spiritum Sanctum, atque ita una erroris parte deposita, alteram retinerent. Vix autem impietas hæc ita in lucem emissa fuerat, ut jam non pars esse videretur, aut consequentia alterius erroris; sed sola et separatim se proderet; cum statim reclamarit Ecclesia, eamque primum in particularibus Conciliis, tum in Cp. I. solemni Decreto confixerit.

Similem omnino controversiæ statum posteriora hæc sæcula ostendunt. An non cum Antitrinitariis de sola Christi divinitate agimus? Et quamvis de Spiritu Sancto perverse doceant, contra fidem expressam Ecclesiæ Catholicæ; de hoc tamen dogmate vix unquam cum ipsis disceptatur. Omnibus quippe persuasum est, eos, si semel Christi divinitatem admiserint, Trinitatis fidem illico amplexuros. Pone autem exurgere aliquos, qui Filium tenentes Spiritum negarent, tunc tota statim controversia in hanc partem converteretur.

CAPUT TERTIUM.

DE NATURÆ IN TRIBUS PERSONIS PERFECTA UNITATE.

OBSERVANDA

I. Sicut Trinitatem in unitate veneramur, sic unum Deum in Trinitate agnoscimus, neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Ita igitur a Sabellii errore recedendum est, ut in oppositam Tritheitarum hæresin non incuramus, qui plures admittendo Personas, plures quoque Deos statuerunt. Non est nobis cum illis concertandum, qui Tritheitæ crassiores vocantur, et tres Deos inæquales commenti sunt. Hæc impietas hoc ipso depulsa fuit, quod ostensum fuerit tres esse Personas consubstantiales. Arii hic error fuit, et deinde Apollinaris, de quo *S. Gregorius Nazianz.* ait (*Epist. I. ad Cledon.*) » *Eum* ex magno, majori, et ma» ximo hoc est, ex Spiritu Sancto, et Filio, et Pa-

» tre, tanquam ex splendore, et radio, et sole
» Trinitatem constituere: quod quidem, ut ipse
» scribit Deitatis scala est; at non in cœlum sub-
» vehens, sed e cœlo dejiciens . . . ».

II. Tritheitæ subtiliores tres in tribus personis naturas admittunt, distinctas quidem, sed perfecte æquales, et ita intime unitas, ut nec scientia, nec voluntate, nec operatione possint dissentire; hanc autem intimam perfectamque conjunctionem sufficere putant, ut recte unus Deus, aut una Deitas vocari possint. . . . . Auctor hujus systematis inter veteres *Joannes* quidam fertur cognomine *Philoponus* ex Acephalorum Secta, homo in rebus Theologicis parum versatus, sed supra modum audax et temerarius. Id certum ejus Sectatores, illos imprimis qui *Cononitae* a quodam *Conone* dicti sunt, in hoc errore hæsisse. Vid. *Nicephor Callistum* Lib. XVIII histor. *Conon* sæculo VIII Episcopus Tarsensis fuit, eidem ac *Philoponus* Acephalorum sectæ addictus.

Errorem Cononistarum sæculo XVII renovavit auctor Gallus *Petrus Faydit*, in opere Gallice conscripto: » Altération du dogme Théologique sur » la Trinité par les fausses idées des Scholasti» ques, » in quo numericam naturæ divinæ identitatem tanquam Scholasticorum figmentum explodit. Quæsitus: An ergo tres sint Dii? Respondit, id in rigore dici posse, sed ex prudenti œconomia ab eo abstinendum, ne videamur Paganismo favere aut crassiori Tritheismo. Vid. *Tournel* de Trinit. *Wiest* Op. M. Tom. IV §. 217. — Petrus *Fay-*

dit jussu regis in domum S. Lazari inclusus est, ubi, qui parum sanæ mentis sunt, includi solent. Novissime in Germania eandem doctrinam sibi tuendam sumpserunt *Placidus Stürmer* ex Ordine S. Bened. ac Doctiss. *Antonius Oehmbs*, Theologus Trevir. in Opere anno 1789 Moguntiæ impresso, contra numericæ identitatis sententiam, quam Evangelio et Ecclesiæ Traditioni contrariam esse contendit.

PROPOSITIO.

Tres Personae Trinitatis unam habent, eandemque individuam naturam.

ARGUMENTUM I.

Deum unum esse et simplicissimum lib. I. multis argumentis confecimus; idque vel ratio ipsa demonstrat, et apud omnes Christianos in confesso est. Ergo omnem omnino compositionem, aut collectionem ab eo excludi necesse est: hanc autem sola specifica unitate non excludi, cuilibet rem attentius consideranti patet. Nam si tres naturæ forent, improprie tantum unus diceretur Deus; re autem tres haberentur Dii, non secus ac Petrus, Paulus, et Andreas tres homines sunt. Ergo etc.

ARGUMENTUM II.

Scripturæ et Patres unam in tribus Personis distinctis naturam ita agnoscunt, ut nonnisi de

unitate numerica intelligi possint. Hujusmodi sunt illa Matth. XXVIII . . . *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*... I. Joan. V . . . *Hi tres unum sunt*... Et Joan. X... *Ego et Pater unum sumus*...Et illud Joan. XVII...*Mea omnia tua sunt, et tua mea sunt*...Et alia multa etc. In illa Christi verba . . . *Ego et Pater unum sumus*, ita commentatur *S. Hilarius* Lib. IV de Trinit. . . .
» Absolute Pater Deus, et Filius Deus unum sunt
» non unione personæ, sed substantiæ unitate...».
ubi apprime duo ista vocabula distinguit, *unionem*, et *unitatem*; ita ut unio personas, unitas vero naturam ipsam respiciat. Huic S. Hilarii testimonio alia innumera ex Patribus adjungi possent. Pauca tantum afferamus. *Gregorius Nyssen*. Lib. ad Ablat. ait . . . » Natura una est, ipsa secum unita, ac
» prorsus unitas individua, quæ non una cum
» singularibus, qui ejus participes sunt, dividi-
» tur . . . ». Pulchre quoque *Nazianz*. Oratione XL . . . » Vix unum animo concepi, cum statim
» tribus circumfulgeo: vix tria distinguere incipio,
» cum ad unum statim sublimis feror...». Basil. aliique Græci Patres utuntur μοναδος et ἑναδος vocabulo ad exprimendam perfectissimam Deitatis unitatem. *S. August.* Lib. XV de Trinit. Cap. XXIII. . . » In illa summa Trinitate, *inquit*, quæ
» incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta
» est inseparabilitas, ut, cum Trinitas hominum
» non possit dici unus homo, in illa unus Deus et
» dicatur, et sit: nec in uno Deo sit illa Trinitas,
» sed unus Deus . . . ». Accedit, quod Patres pas-

sim naturam divinam vocent *individuam, singularem, unam unitate sine numero, unam unitate ex identitate;* quæ omnia, nisi consulto in alium sensum detorqueantur, unitatem numericam significant; ita ut Patres aliis vocibus non utantur ad confutandam in Sabellii dogmate personæ singularitatem; neque aliter personæ unitatem in Christo exprimant. Finem huic argumento facimus *S. Sophronii* Patriarchæ Jerosolymit. testimonio, qui Philopono ferme coævus fuit, et diu ante Scolasticos vixit, qui, postquam aliis Hæreticis anathema dixisset, addit . . . » Cum quibus omnibus . . . et super omnes sit » anathema Joannes grammaticus, cognomento » Philoponus, id est studiosus, imo Mattæoponus, » id est, irritus laborator: Conon quoque, et Eu- » genius; hi tres Tritheitæ, h. e. triplicis Deitatis » maledicti propugnatores . » .

ARGUMENTUM III.

Ex auctoritate Concilii Lateranensis IV.

Concilium Lateranense IV inter Oecumenica XII anno 1215 sub Innocentio III habitum nostram de unitate numerica sententiam tam clare proposuit, ut nemo Catholicus possit absque summa temeritate ab hac doctrina deflectere. Post damnatam Joachimi Abbatis doctrinam, qui unitatem in divinis non veram et propriam, sed quasi collectivam et similitudinariam statuit, ita prosequitur Concilium Cap. *Damnamus* . . . » Nos sacro et uni-

» versali Concilio approbante credimus et confite-
» mur cum Petro *(Lombardo)* quod una quædam
» summa res est incomprehensibilis et ineffabilis...
» Et quælibet trium Personarum est illa res . . .
» ut distinctiones sint in Personis, et unitas in na-
» tura... ». Concilium addendo hæc verba: Confitemur cum Petro... declarat, se *Petri Lombardi* sententiam suam facere; sed Petrum Lombardum, et qui eum ducem secuti sunt Theologos unitatem numericam docuisse, ne adversarii quidem inficiantur.

ARGUMEMTUM IV.

Ex rationibus Theologicis.

I. Patres passim docuerunt, fidem Catholicam mediam inter duas hæreses Arii, et Sabellii incedere, atque sublato eo, quod utraque habet sanæ doctrinæ contrarium, retinere quod verum est. Ergo ex Sabellii dogmate rejecta unitate personæ retinet naturæ unitatem. Atqui Sabellius unam numero naturam profitebatur: Patres ergo eandem unitatem naturæ non specificam modo, sed individuam constituunt.

II. Idem aperte colligitur ex dissensione, quæ inter Catholicos per aliquod tempus efferbuit de trina hypostasi. Qui unam in Deo ponebant hypostasin, ea voce naturam intelligebant; eos autem, qui tres hypostases admiserunt, ideo putabant a recta fide alienos, quod tres viderentur distinctas et subsistentes naturas admittere. Cum autem ab his

personas tantum distingui, non naturam perspectum fieret, tum pacem inter se inierunt.

III. Ecclesia in Concilio Florentino anno 1438 in decreto unionis docet, Spiritum Sanctum procedere a Patre et Filio, tanquam unico principio; atqui id dici non posset, si in Patre et Filio essent naturæ numero distinctæ. Ergo etc.

ARGUMENTA ADVERSARIORUM.

Dicunt I. Sententia numericæ unitatis est ipsa Sabelliana hæresis; siquidem illa unitate semel admissa tres personæ nihil aliud sunt, quam tres modi unius ejusdemque naturæ: atqui hoc ipsum est, quod Sabelliani docent. Ergo etc.

Resp. I. nego min. Patres Sabellianis nunquam objecerunt, quod naturam numerice unam dicerent; quod grandi iterum argumento est, Patres nunquam Tritheitas fuisse. Cæterum nemo ignorare potest, hæreses circa SS. Trinitatem ex eo ortas esse, quod Hæretici, ea quæ obscura sunt, et rationi impervia ad se deducere voluerint, et ita complanare; ut nihil remaneret, quod superbam mentis curiositatem offenderet. Verum in sententia Adversariorum mysterium invenissent Sabelliani, non sustulissent.

Resp. II. dist. maj. Tres personæ sunt tres modi substantiales *conc.* Accidentales tantum, *nego.* Sabellianis tres personæ meræ erant denominationes extrinsecæ, seu Deus tres personas repræsentans; quemadmodum in hominem eundem diversa cadere possunt nomina, et idem simul Scriptor esse potest, et Judex, et Paterfamilias: Neque dicas, hac ratione Personas adorari non posse, cum nemo modum aliquem adoret. Nam ideo divinæ

Personæ adorantur, quia quælibet propter suam cum natura identitatem est ipse Deus. Adorari autem non potest personalitas, quæ a natura sejuncta aliquid mere abstractum est.

DICUNT II. 1.° Si vetus Ecclesia unam numero naturam docuisset, non potuisset tantam vim ponere in voce ὁμουσιος, quæ hanc unitatem non significat; sed contra, ut *Petavius* ipse observat (*Lib. IV de Trinit.*), apud auctores profanos pro specifica tantum unitate sumitur. Adfuissent utique alia vocabula, magis ad exprimendam numericam identitatem accommodata; ut μονουσιος — Ταυτουσιος — etc. sed hæc repudiata sunt a Patribus. 2.° Concilio Lateranensi id unum propositum fuerat, ut errorem damnaret Abbatis *Joachimi:* verum Joachimi sententia longe distabat ab illa, quæ specificam naturæ identitatem adstruit. Ergo etc.

RESP. AD I. Prædictas voces naturæ identitatem melius exprimere non diffitemur: sed ab illis consulto abstinuerunt Patres, quia Sabelliani illis abutebantur. Quod vox ὁμουσιος apud profanos auctores specificam tantum unitatem significet, ratio est quia in creatis, quæ sola ipsis cognita erant, nulla alia, quam specifica unitas existere potest inter plures personas.

RESP. AD II. Quæcumque fuerit Abbatis *Joachimi* sententia, de qua disputare superfluum esset; sufficit nobis, quod Concilium, ex occasione erroris, qui Joachimo attribuebatur, identitatis numericæ doctrinam clare expresserit.

DICUNT III. Patres passim de Personarum distinctione et naturæ unitate ita loquuntur: ut apertum sit, eos non numero unam naturam, sed specie dumtaxat eandem agnoscere. Dicunt enim, Personas esse unum juxta œconomiam, per similitudinem, aut æqualitatem. Imo contra Arianos et Macedonianos pugnantes, nihil ultra

exigunt, quam ut Filius et Spiritus Sanctus crederentur Patri per omnia, et secundum essentiam æquales. Ergo etc.

Resp. Non est, cur nos testimonia quorundam veterum terreant, quæ primo aspectu, et iis, qui in cortice hærent, Tritheitarum doctrinam continere videntur. Omnis cito evanescet difficultas, si ad hæc pauca attendimus. 1.° Mens antiquorum Patrum non tam ex verbis colligenda est, quam ex sensu, qui ex contextu, et tota doctrinæ quam tradebant compage, et fine, et scribendi occasione eruitur. Si Patres cum Arianis et Macedonianis disputantes, nihil ultra exigebant, quam ut perfectam Filii et Spiritus Sancti cum Patre æqualitatem faterentur, illud ideo factum est, quia omnibus firmiter persuasum fuit, aliam præter numericam unitatem in Deo cogitari non posse, atque ideo in divinitate ex perfecta æqualitate necessario sequi naturæ identitatem. Distinctius tamen Patres locuti sunt, ut semper contingit, post exortam Tritheitarum hæresin. 2.° Siquid esset a Patribus dictum obscurius, illud utique interpretandum esset, ex sequentium Patrum doctrina, et Ecclesiæ decisionibus. Nam cum vera Christi doctrina in Traditione potissimum et publica Ecclesiarum fide conservetur; quis quæso Catholicus asserere audebit, Patres et Concilia, et omnes per orbem Christianum Doctores in re tanti momenti subito a prædecessorum doctrina recessisse; atque ita recessisse, ut persuasum sibi habuerint, se aliam non tenere fidem, quam eam quam a Patribus acceperant. Hæc utique sufficiunt ad concilianda Patrum testimonia, quæ nostræ sententiæ adversari videntur, et quæ D. *Oehmbs* cum magno eruditionis apparatu congessit opusculo I et II in sua tractatione de Deo uno et trino.

Dicunt IV. Nemo est, qui non videat assumpta semel specificæ unitatis sententia facillime responderi posse

ad argumenta Socinianorum: atqui hoc solum ad ejus commendationem deberet sufficere. Ergo etc.

RESP. 1.° NEGO MAJ. Si ex una parte quibusdam Socinianorum argutiis occurrere possemus, majores ex altera parte nascerentur difficultates; tunc enim non sine fundamento Tritheismi notam nobis inurerent. En, cum distinctas in Deo personas adstruimus, unitatem Dei, quod primarium omnis veræ Religionis dogma est, a nobis subverti clamitant. Quid, si tres in Deo naturas admitteremus?

RESP. 2.° AD MIN. Multo facilius omnis cum Socinianis controversia solveretur, si retenta numerica naturæ unitate tolleratur realis Personarum distinctio. Num igitur tollenda est?

INSTANT. Falluntur illi, aut certe fallere vollunt alios, quia doctrinam a recensioribus quibusdam, et imprimis a doctissimo D.° *Oehmbs* propositam cum Tritheitarum sententia confundunt, aut eam adeo hæresis insimulant.

RESP. Ultro concedimus illam doctrinam longe esse a crassiore Tritheismo remotam: verum, quidquid contra dicatur, ad subtiliorum Tritheitarum opinionem ita accedit, ut inter utramque sententiam, etiam post diligentissimum examen, nulla inveniatur differentia. Probavimus specificæ unitatis systema principiis Catholicis contradicere; nostrum autem non est, contra illud damnationis sententiam proferre. Multo minus ea nobis mens est, ut velimus eruditum auctorem jam citate tractationis tamquam Hæreticum traducere, cum in fronte operis declaret, se discussionem suam Ecclesiæ judicio demisissime submittere. Vid. in hanc materiam Doctiss. *Tournelium* de Trinit. pag. 53. et 246.—*Bauer* tom. II de Deo Trino §. VII impr. Coroll, pag. 507. —*Wiest.* Op. M, tom. IV §. 213. et seq.

PARS SECUNDA.

DE QUIBUSDAM SANCTISSIMÆ TRINITATIS PROPRIETATIBUS.

Explicatis iis, quæ ad ipsam Mysterii substantiam visa sunt pertinere; nunc quædam subjicenda sunt, quæ ad divinas Personarum origines, earumque relationes inter se, et admirabilem connexionem pertinent, et quasi proprietates efficiunt inenarrabilis Mysterii. De his a Theologis Scholasticis multa fuerunt acriter, et subtiliter disputata; quo factum est, ut, cum omnia accuratius explicare voluerunt, simplicitatem fidei multis quæstionibus, et inutilibus controversiis implicaverint. Diligenti itaque cautione opus est, ut neque immoremur iis, quæ scire inutile, aut scrutari periculosum esset; neque etiam aliquid eorum omittamus, quæ Ecclesiæ fides tenet, et Scripturæ et Traditionis auctoritas commendat. Tractabimus igitur I.° De Personarum divinarum processionibus. II.° De Personarum Missione. III.° De aliis quibusdam hujus Mysterii proprietatibus, quæ ex præcedentibus quasi quædam consectaria fluunt.

CAPUT PRIMUM.

DE PROCESSIONIBUS DIVINIS

OBSERVANDA

I. *Processio*, apud Græcos προβολη, seu *prolatio* est emanatio unius ab alio. Duplex vulgo statuitur, *immanens*, et *transiens*. Cum processionis terminus exit extra suum principium, *transiens* dici solet. Ita homo ab homine producitur. *Immanens* appellatur, quando terminus intra suum principium remanet. Sic cogitatio intra mentem manet, a qua nascitur. Rursus Processio alia *perfecta* est, alia *imperfecta*. Dicitur *perfecta*, quando terminus est subsistens, et ejusdem cum principio naturæ: *imperfecta* est cujus terminus vel non est subsistens, ut cogitatio a mente producta; vel non ejusdem naturæ cum principio, ut Filius in creatis. Processiones in Deo esse nemo unquam negavit, nisi qui in ipsam Trinitatis substantiam peccarunt. Verum circa modum quo processiones in Deo existunt, et inter se distinguuntur, graves ortæ sunt controversiæ inter Theologos, quædam e-

tiam ex Revelationis principiis deducuntur, quæ probe sunt a Scholæ quæstionibus secernenda.

II. In omni processione tria spectari possunt: actio, principium, et terminus. — *Principium* est illud, a quo terminus procedit. *Actio* est ipse actus principii producentis, seu ipsa productio quæ est via quædam ad terminum. *Terminus* autem est illud ipsum, quod producitur. Principium iterum duplex est: principium *quod*, ut vocant, et principium *quo*. Primum est ipsa persona, quæ agit; secundum est quasi forma, seu virtus, per quam agit persona; atque rursus in proximum et remotum distinguitur. Quando de divinis processionibus quæstio instituitur, omnes consentiunt principium *quod* Personam, et principium *quo* remotum naturam esse. Sed gravis inter veteres Scholasticos controversia orta est, quodnam sit divinæ processionis principium *quo* proximum; an ipsa natura seu essentia sua infinitate fœcunda, ut *Durando* placet. An solæ relationes originis, quæ opinio *S.° Bonaventurae* adscribitur; an potius intellectus et voluntas, ut veteres fere omnes, et recentiores contendunt.

III. Præter hæc generalia, alia adhuc sunt quæ processionem Filii, aut Spiritus Sancti speciatim concernunt, quorum alia ad fidem pertinent, alia in disceptatione sunt: sed et hæc, quamvis non possint diffusius tractari, non sunt tamen penitus prætermittenda. Agemus itaque I.° de processionibus in genere; II.° de processione Filii et Spiritus Sancti speciatim.

§. I.

De processionibus divinis in genere.

PROPOSITIO.

Duæ sunt in Deo processiones.

Probat. I. *Ex Script. et Traditione.* Christus de se ipso ait, Joan. VIII 42. . . . *Ego ex Deo processi* . . . Et Joan. XVI 28. . . . *Exivi a Patre, et veni in mundum* . . . De Spirito Sancto autem inquit, Joan. XV 26. . . . *Cum venerit Paraclitus* . . . *qui a Patre procedit* . . . Concilium Nicænum definivit credendum esse in *Filium Dei unigenitum, ex Patre natum—Deum de Deo, lumen de lumine.* Cp.tanum autem I decrevit, Spiritum Sanctum a Patre procedere. Ergo duo sunt procedentes; ergo duæ processiones.

Probat. II. Tres sunt in SS. Trinitate Personæ actu et revera distinctæ; inter has porro Personas datur ordo subsistendi, et operandi. Atqui hæc sine duplici processione cogitari non possunt. Ergo etc.

Prob. 1.° major. Tres esse in Deo distinctas Personas tota fere prima parte hujus libri probatum est. Ex iisdem autem argumentis manifestum est, divinas Personas non promiscue collocari, sed dari inter eas certum fixumque ordinem subsistendi;

Pater constanter primo loco nominatur, post Patrem Filius, tum Spiritus Sanctus post Patrem et Filium. Ita Matth. XXVIII I Joan. V etc. Ita postmodum in formula Baptismi, in Doxologia etc. Ita in Symbolo Apostol. Nicæno, aliisque. Ita in Patribus passim, quando de tribus Personis loquuntur.

PROBAT. 2.° MIN. Non potest alia hujus distinctionis et ordinis assignari ratio, quam processio unius Personæ ab alia. Fundamentum in natura esse non potest, quæ est in tribus Personis eadem: ergo necesse est oppositionem aliquam admittere inter Personas, quæ facit, ut una non possit esse altera, et ut una ante aliam cogitari debeat. Nulla autem inter Personas divinas oppositio esse potest præter relativam; relationes autem in Processionibus fundantur. Sunt igitur in Deo origines, aut processiones; et quidem duæ; nam cum tres sint Personæ per oppositionem relativam distinctæ, necesse est duos admittere gradus ordinis a primo distinctos.

CONTRA OBJICIUNT.

OBJECTIO I. Omnis processio arguit imperfectionem; nam omne quod producitur, est producente posterius, et a suo principio dependet, eoque indiget, ut existat. Ergo etc.

RESP. I. AD ARG. Concedimus processiones, quales in creatis sunt, transeuntes, temporales, et accidentales, imperfectionem involvere. At non ita de rebus divinis

sentiendum est. Processiones divinæ sunt immanentes; æternæ, substantiales, et necessariæ; atque ita omnem excludunt imperfectionem. Duæ personæ procedentes ex divina substantia producuntur, et in divina substantia permanent; quidquid autem in Deo est, æternum est, necessarium, et perfectissimum. Ita Scriptura et Patres docent, ita docet vel ipsa Revelationis luce illustrata ratio.

Resp. II. ad probationem. 1.° In divinis illud, quod producitur, non potest esse suo principio posterius, nisi ratione tantum, et origine. Nam idipsum quod communicat, non diversum quiddam a sua natura communicat: at si naturam communicat suam, non potest esse prius eo quod communicat. 2.° Processiones divinæ nullam supponunt dependentiam aut indigentiam proprie dictam; quia Personæ ex naturæ necessitate et perfectione producuntur, et eandem habent cum Patre naturam independentem, et improductam, cujus hæc prima perfectio est, quod sit a se. Neque obest, quod Lateran. IV definierit, naturam divinam nec generare, nec generari: nam licet Pater generando proprie et formaliter non naturam sed Filium producat; tamen *identice*, ut ajunt, dici potest generare Deum; quia generat Filium qui Deus est, et quia Persona re idem est cum natura.

Objectio II. Dici non potest, quodnam sit processionum divinarum principium; ergo admitti non possunt.

Resp. I. nego conseq. Quam multa sunt, quæ nobis per Revelationem innotescunt, quamvis, quo modo illa sint, ratione nostra assequi non valeamus.

Resp. II. nego ant. Omnes, ut diximus, consentiunt, Personam esse principium *quod*; naturam autem principium *quo* remotum et mediatum. Si autem quodnam sit principium *quo* proximum, quæritur; nobis illa sententia magis probatur, quæ intellectum et voluntatem assignat; adeo ut processiones divinæ per intellectionem, et

volitionem fiant. Hæc quippe sententia in communi Christianorum persuasione fundatur, difficultates melius explicat, et Scripturarum auctoritate, et ratione ipsa videtur subnixa. In Scripturis Filius passim dicitur *Verbum, Sapientia, imago Patris*: Spiritus Sanctus autem appellatur *Charitas*, aut *Donum*, aut *Paracletus*; quæ utique vix explicari possunt, si Filius et Spiritus Sanctus ab essentia divina immediate procedant, et non ab intellectu et voluntate. Neque alia afferri potest ratio, cur duæ præcise processiones in Deo sint. Nam si processiones immediate a natura divina desumantur, cur non plures sunt? Cur non infinitæ? Aut potius, cur non una tantum cum processio quæcunque divina necessario sit infinita, et totam communicet naturam? At si ab intellectione et volitione processiones desumimus, palam est, cur duæ esse possint, et duæ tantummodo. Licet enim processio quæcunque totam naturam communicet, eam tamen non communicat omni modo, quo communicari potest. Prima communicat naturam Filio per intellectum, estque in genere intellectionis unica, quia infinita. Secunda naturam communicat Spiritui Sancto per voluntatem, et est pariter in genere volitionis unica et infinita.

Instant. Si intellectus et voluntas sunt principium processionum, non intelligitur, cur non et Filius, et Spiritus Sanctus alias Personas producant, cum ipsi eundem habeant cum Patre intellectum et voluntatem. Ergo etc.

Respondent Theologi, Filium produci per intellectionem, quatenus in Patre est; Spiritum Sanctum autem per volitionem, quatenus est in Patre, et Filio. Nam neque essentia sola potest producere, quia nulla potest esse relationis oppositio, ubi est essentia communis: neque sola relatio principium proximum esse potest, et adæquatum processionis divinæ, quia relatio, ut v. g. Paternitas non

potest communicari. Ergo utrumque requiritur, natura scilicet, cum relatione conjuncta. Hinc ajunt, principium proximum divinarum Processionum esse intellectum ut affectum Paternitate, et voluntatem, ut affectum Spiratione activa. Sed hæc sufficiant. Multa alia in hanc rem ingeniose et subtiliter disputata sunt, non tantum ab obscuris, uti vocantur Scholasticis, sed a Theologis doctissimis præclara eruditione, et bonarum litterarum studiis perpolitis. Unde necessarium duximus ea leviter saltem attingere, ut Theologiæ candidati notitiam aliquam habeant ejusmodi quæstionum, et Docentibus locus detur explicatius, si velint, de iis disserendi.

§. II.

De processione Filii et Spiritus Sancti.

OBSERVANDA.

I. Omnes qui tres Personas admittunt in una natura distinctas, ii etiam relationes admittere coguntur, et Filii et Spiritus Sancti processiones. Verum ardua est et implicata nimis quæstio, quando utriusque processionis proprietates et differentias investigamus. Hinc Patres eo contenti, quod in sacris litteris proditum, aut Ecclesiis ab Apostolis traditum fuit, periculosum duxerunt, rerum divinarum modum, vel rationem curiosius quærere; atque Hæreticos, qui ineptis et impiis cavillationibus Verbi generationem, aut Spiritus Sancti di-

vinitatem irridendo aggressi sunt, hoc maxime argumento confutarunt; credenda esse, quæ revelata sunt, non investiganda quæ occulta sunt. Sic *Basilius* de Filio ait *(Homil. XXIX.)* . . . » Credis » genitum esse, ne quære, quomodo... *et S. Ambros. (Lib. VII de Trinit.)* . . » Licet scire, » quod natus sit; non licet discutere, quomodo » natus sit. Illud negare mihi non licet, hoc quæ» rere metus est . . . »

II. Una est Græcorum et Latinorum sententia, Filium esse a Patre per generationem; Spiritum Sanctum non generari, sed simpliciter procedere. Verum alia est circa processionem Spiritus Sancti controversia, quæ Græcos a Latinis dividit, utrum scilicet a Filio quoque procedat. Hæc contentio ad Schisma usque pervenit, quo Græca Ecclesia a Latina ad hæc usque tempora scinditur. Photius, qui anno 858 pulso per ignominiam S. Ignatio sedem Cp. invaserat, cum se a Rom. Pontifice damnatum videret, varia contra Romanam Ecclesiam accusationis capita congessit, quæ inter illud erat præcipuum, quod doceret Spiritum Sanctum a Patre, Filioque procedere. Hic ergo primus dogma Catholicum aperte oppugnavit, et ex Græcis quampluri mos in suam sententiam pertraxit: Photio sub Leone IV Imperatore expulso unitas aliquo modo cum Latinis restituta quidem fuit; sed sæculo undecimo tota recruduit concertatio sub Michaële Cærulario, et Græci pro sua levitate et inconstantia in pristinum errorem relapsi sunt.

III. Illud quoque Græci cum Latinis expostulant,

quod Symbolum Cp. curruperint; addentes vocem *Filioque*. Quibus temporibus hæc additio facta fuerit, non omnino constat. Photius, quanquam acerbe Nicolaum pontificem arguat in duabus quas ad ipsum scripsit epistolis, tamen additionem symboli ipsi non objicit; quamvis in enclytica epistola, quam ad primarias Orientis sedes scripsit, id crimini det Latinis, quod sanctum Symbolum falsare aggressi sint. Hoc saltem indubitatum, non multo post hanc particulam additam fuisse; quia Michaël Cærularius anno 1054 eam ob causam accerrime in Leonem IX invehitur. — Cfr. *Bellarm.* Lib. II de Christo Cap. XX.

PROPOSITIO I.

Filius a Patre procedit per generationem, non item Spiritus Sanctus.

Prob. Ex fide certum est secundam Trinitatis personam esse Filium, eumque unigenitum. Ergo ad fidem pertinet, processionem Filii esse generationem, non vero processionem Spiritus Sancti.

Prob. anteced. Manifestis Scripturæ testimoniis. Psal. II . . . *Filius meus es tu, ego hodie genui te* . . . Psal. CIX. . . . *Ex utero ante luciferum genui te* . . . Nihil frequentius in N. T. libris occurrit, quam Filii Dei appellatio. — Idem autem qui Filius dicitur etiam *unigenitus* vocatur. Joann. I 18. . . *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*. . . Ibid. III 16. . . . *Sic Deus dilexit mundum, ut*

Filium suum unigenitum daret . . . I Joan. IV . . . *Filium suum unigenitum misit Deus in mundum*. . . Præterea Spiritus Sanctus nullibi Filius vocatur, nullibi genitus dicitur, sed simpliciter procedens.

PROPOSITIO II.

Spiritus Sanctus non a Patre tantum procedit, sed etiam a Filio.

Processionem Spiritus Sancti a Patre omnes semper admiserunt, qui Spiritum Sanctum Deum esse confessi sunt. De Eunomio quidem ait S. Basilius (*Lib. II advers. Eunom.*). . » Ut Spi» ritum aufert a Patre, ita eum unice unigenito » attribuit . . . ». Verum hæreticus ille Filium et Spiritum Sanctum meras creaturas esse docuit, et Filium a solo Patre, Spiritum vero a Filio factum asserebat. Itaque hoc unum nobis hic contra Græcos probandum est, Spiritum Sanctum a Filio procedere.

ARGUMENTUM I.

Ex Scripturis.

Triplicis generis testimonia afferri possunt ex Scriptura.

I. Sententiam nostram probant ea Scripturæ loca, in quibus Spiritus Sanctus accipere a Filio

dicitur. Cum enim Filius eo ipso, quod a Patre accipit, ab eo procedat; certe et Spiritum Sanctum a Filio procedere intelligitur, cum ab eo accipit; neque enim alio modo una Persona in Deo ab alia accipere potest. Jam vero de Spiritu Sancto dicitur Joann. XVI 13. . . . *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso; sed quæcunque audiet, loquetur* . . . Et v. 14. . . . *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis*... Cur autem a Christo accipiat; dicitur v. 15. . . . *Omnia quaecunque habet Pater mea sunt; propterea dixi: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis* . . . Quo et illa spectant Joann. XVII 10. . . . *Mea omnia tua sunt, et tua mea sunt* . . . His omnino evincitur; nihil esse in Patre, excepta oppositione relativa, quod Filius non habeat; sed vis spirandi, quæ in Patre est, nullam habet oppositionem relativam cum Filio; ergo est Filio communis.

II. Spiritus Sanctus a Filio mitti dicitur: constat autem personæ unius ab alia missionem supponere unius ab alia processionem. Inde est, quod Pater a nemine mittatur; Filius autem a solo Patre. Jam vero Spiritum Sanctum a Filio mitti Scriptura aperte docet. Joan. XV v. 26. . . . *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam a Patre* . . . et Joann. XVI 7. . . . *Si non abiero, Paracletus non veniet; si autem abiero mittam eum ad vos* . . .

III. Idem non obscure probant loca, quibus Spiritus Sanctus passim Spiritus Filii dicitur. Actor. XVI 7. . . . *Non permisit eos Spiritus Jesu* . . .

Rom. VIII 9.... *Siquis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* . . . Galat. IV 6. . . . *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra* . . . Hinc prorsus apposite observat *August.* (*Vid. August. de Trinit. lib. IV, et lib. XV et tract., XCIX in Joan.* . . .) » Cur ergo non credamus, quod etiam de Filio pro» cedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque sit Spi» ritus? . . . ». Et iterum cum locum illum exponere Joan. XX, ubi Christus Discipulis suis insufflans dixit: *Accipite Spiritum Sanctum*. . . . » Quid enim; » aliud significavit illa insufflatio, nisi quod pro» cedat Spiritus Sanctus et de ipso? . . . »

ARGUMENTUM II.

Ex Patribus.

I. Ex Latinis Patribus paucos tantum proferemus, et tales, quos Concilia ipsa in Oriente celebrata commendant. *Hilarius* lib. II de Spiritu S. ait. . . » Loqui de eo non necesse est, quia de Patre » et Filio auctoribus confitendus est. . . . Eadem habet lib. VIII — *Ambrosius* lib. de Symbolo cap. III. . . . » Spiritus autem Sanctus vere Spiritus est, » procedens quidem a Patre et Filio: sed non est, » ipse Filius, quia non generatur; neque Pater, » quia procedit ab utroque, non genitus, non in» genitus, non factus... ». Idem *S. August.* pluribus inculcat locis. Vide quæ supra citavimus. *S. Leo* Magnus Epist, XCIII. . . . ». Alium, dicit,

» esse qui genuit, alium qui genitus est; alium, » qui de utroque processit....»

II. Sed præstat Patrum Græcorum testimonia recênsere; horum enim, quoniam cum Græcis nobis controversia est, major est auctoritas. Neque necesse est omnia adducere, quoniam permulta sunt, sed aliqua ex multis selecta, ut videatur, Græcos recensiores a Patrum suorum doctrina recessisse *S. Athanasius* Orat. IV sic de Filio loquitur. ..» Ipse, ut dictum est, Spiritum dat, et » quæcumque habet Spiritus, hæc habet a Verbo...» Et lib. de Incarnatione in hæc Psal. XXXV verba: *Apud te est fons vitæ* ...., ait.... » Norat David » apud Deum Patre Filium esse fontem Spiritus » Sancti ... ». *S. Basilius*, quem Græci fere omnibus aliis anteponunt, longe erat a sententia Græcorum recensiorum, quod ex multis ejus locis in Concil. Florentino probatum est. Sic lib. II contra Eunomium probat, non *solum Filium* esse causam Spiritus Sancti, sed etiam Patrem; quia omnia quæ habet Filius, habet Pater... » Omnia, in» quit, mea tua sunt, et tua mea sunt: quomodo » igitur Spiritus causam soli unigenito attribuit?..» *S. Epiphanius* hæres. LXII....» Ex Patre et Filio, » et cum Patre ac Filio subsistens semper Spiri» tus Sanctus ... ». *S. Cyrillus* Alexand. Epistola ad Nestorium hæc habet....» Spiritus non est a » Filio alienus, quandoquidem Spiritus veritatis » nominatur, Christus autem veritas est; et proinde » quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit...»

ARGUMENTUM III.

Ex Conciliorum testimoniis.

I. Clarissima est et apertissima sententia S. Cyrilli, quam modo ex ejus ad Nestorium Epistola protulimus: at illa Cyrilli Epistola lecta et approbata fuit in Oecumenicis Conciliis *Ephesino*, *Chalcedon.* *Cp.* II. et III. quae omnia ante Schisma Graecorum in Oriente celebrata, et fere integra ex Graecis Episcopis collecta fuerunt.

II. Praeter Concilia ista Graeca, extant et alia recentiora apud Latinos ex utraque Ecclesia congregata. Primum apud *Barum* celebratum est a Graecis simul et Latinis sub *Urbano* II anni 1097 in quo S. Anselmus evidentissimis rationibus Graecos convicit; qui et insignem tractatum de processione Spiritus Sancti edidit. Secundum est *Lateranense* IV anni 1215 sub *Innocentio* III, in quo consentientibus Graecis ita definitum est cap. I.... » Pater a nullo, Filius autem a solo Patre, ac » Spiritus Sanctus ab utroque pariter absque initio » semper, et fine.... ». Tertium est *Lugdunense* II sub *Gregorio* X, in quo symbolum cum additione *Filioque* ter Graece et ter Latine cantatum fuit. Quartum dein *Florentinum* fuit, ubi rursus idem definitum est post longissimas disputationes. Definitioni omnes Graeci uno excepto Marco Ephesino subscripserunt.

ARGUMEMTUM IV.

Ex theologicis rationibus.

I. Secundum Patrum doctrinam non potest unum alteri esse consubstantiale, nisi inter ea sit relatio principii, ad id, quod est ex principio, seu, nisi unum ex altero procedat. Sic ait S. Basil. epist. CCC. . . . » Non enim quæ fraternam cognationem » habent invicem, consubstantialia inter se dicun» tur, ut quidam existimant; sed tunc, cum princi» pium, et quod est a principio ejusdem naturæ » sunt . . . ». Sed Gærci omnes Spiritum Sanctum Filio consubstantialem profitentur; ab eo igitur procedere fateantur necesse est.

II. Non est alia ratio distinguendi unam Personam ab altera, quam relationes, quibus se invicem respiciunt, justa illud *Augustini* (*Tract.* XXXIX *in Joan.*)... » Hoc solo numerum insinuant, quod » ad invicem sunt, non quod ad se sunt .. ». Atqui hinc tritum illud axioma: In divinis omnia esse unum, ubi non obviat relationis oppositio. Verum ex relatione nulla potest oriri distinctio personarum, nisi una habeat relationem principii ad aliam. Ergo ut Spiritus S. a Filio distinguatur, necesse est, ut alter alterius sit principium. Jam vero Græci fatentur, Spiritum Sanctum non esse principium Filii; ergo reliquum est, ut Spiritus S. a Filio procedat. Hanc rationem fuse prosequitur S. Anselmus lib. de Spirit. Sancti processione contra Græcos.

III. Ratio hinc depromitur, quod Pater Filio omnia communicaverit, excepta Paternitate, quod non Patres modo, sed Christus ipse diserte testatur. Joan. XVI. 15. Quare, quidquid est in Patre, excepta proprietate Patris, est in Filio: sed vis spirandi non est Paternitas, alioquin Spiritus Sanctus esset Filius. Ergo etc.

PROPOSITIO III.

Ecclesia Latina particulam Filioque *jure ac merito addidit Symbolo CP.*

Prob. Latinis omnino licuit hanc particulam *Filioque* Symbolo Cp. adjicere; atque ut adjiceretur gravissimæ rationes suadebant. Ergo etc.

Prob. I. pars. Semper licuit, semperque licebit Ecclesiæ, quæ est columna et firmamentum veritatis, addere aliquid ad fidei symbolum, cum illud necessarium judicaverit, ad fidem vel illustrandam, vel adversus novos errores vindicandam. Id juris Ecclesia semper exercuit. Sic in Nicæna Synodo plura addita sunt symbolo Apostolorum ad asserendam Christi divinitatem contra Arianos; cum autem se proderet Macedonianorum hæresis, Concilium CP. novis additamentis auxit Nicænum symbolum. Quod autem additio particulæ *Filioque* Ecclesiæ auctoritate facta sit, extra omne dubium est. Initium quidem in Hispania factum est a particularibus Synodis; Hispanos secuti sunt Galli et Germani. Sed mox, et forsan jam sæculo IX. mos ille

a Romana Ecclesia receptus et approbatus fuit; cumque Orientalis quoque Ecclesia, tum in Concilio Lugdunensi, tum in Florentino probavit.

PROB. II. PARS. Superest, ut ostendamus Latinos debuisse vocem illam symbolo addere, ut in tuto poneretur dogma de processione Spiritus Sancti a Filio. Nam cum verba Concilii CP.: *qui a Patre procedit*, a plurimis imprimis in Orientali Ecclesia eo sensu intelligerentur, quod Spiritus Sanctus a Patre solo procederet; necesse erat pravæ interpretationi occurrere per explicationem illorum verborum. Quapropter Concilium Florentinum hanc additionem legitimam declaravit in sua fidei definitione, cui omnes Græci et Latini subscripserunt... » Definimus, *ajunt Patres*, explicationem illorum » verborum, *Filioque* veritatis declarandæ gratia, » et imminente tunc necessitate, licite ac rationa- » biliter symbolo fuisse appositam . . . »

Porro propos. II. probatum est, Spiritum Sanctum a Patre et Filio simul procedere; unde merito cum *S. Gregorio Nazianz.* dicimus . . . » Si » ita credendum, cur non ita dicendum? . . . »

CONTRARIA SOLVUNTUR.

OBJICIUNT *contra. I propos.* Nemo explicare adhuc potuit, cur Filii processio generatio dicatur, aut in quo hæc generatio differat a processione Spiritus Sancti. Ergo etc.

RESP. I. NEGO CONSEQ. Quæ fides divina docet, credenda sunt, non scrutanda: rem ita se habere ex Re-

velatione cognoscimus, quamvis quomodo illa sit non intelligamus.

RESP. II. Theologi in solvenda difficillima hac quæstione magno studio sese exercuerunt. Inutilis ut plurimum labor, quia nimius: si autem sobrius sit, et ab omni vana curiositate alienus, non est omnino vituperandus. Ut lumen aliquod huic materiæ affunderetur, necesse erat primum accuratam generationis notionem quærere, quæ apta sit; ut in Verbi divini generationem transferretur. Generatio proprie sumpta definitur a S. Thoma (*I. Parte Quæst. XXVII. Art. II.*): *Origo viventis, a principio vivente conjuncto secundum naturæ similitudinem.* Dicitur 1.° *Origo viventis a vivente;* unde quæ vitam non habent, non generant; neque generari dicuntur, quæ etsi ex vivente oriantur, vitam tamen ipsa non habent, ut capilli, ungues etc. 2.° *A principio conjuncto;* id est, vel decisa aliqua parte substantiæ, ut in generatione animali, vel per naturæ totius communicationem, ut in divinis, quæ generatio longe est perfectior. 3.° Dicitur: *Secundum naturæ similitudinem* atque in hac similitudine præcipue consistit generationis notio.

Præmissa nunc hac genuina generationis definitione, dicunt Theologi, Processionem Filii ideo generationem vocari, quia per intellectum producitur: intellectus enim ex propria sua virtute tendit ad producendum terminum similem objecto cognito, et quidem tanto perfectiori similitudine quo intellectus perfectior est. Contra cum voluntas per se non tendat ad expressionem similitudinis, sequitur Spiritum Sanctum non esse similem suo principio vi processionis, sed vi naturæ, quam habet a Patre et Filio sibi communicatam. Intellectio autem, ut diximus, per se, et ex generis sui proprietate est similitudo rei cognitæ.

Hæc et alia multa Theologi de ineffabili mysterio dis-

serunt. Nos iis, quæ penitus ignorare Theologo non licet quantum potuimus breviter delibatis ad primam responsionem redimus, totum propositionis nostræ fundamentum in Revelatione collocantes .... » Sive capias, sive » non capias ait *S. Augustinus (Lib. II. cont. Maxim.* » *Cap. XIV.)*, de Patre est Filius, de Patre est Spiritus » Sanctus; sed ille genitus est, iste procedens: quid » autem inter nasci et procedere intersit de illa excel- » lentissima natura loquens explicare quis possit? Non » omne quod procedit, nascitur, quamvis omne procedat, » quod nascitur. Hæc scio: distinguere autem inter illam » generationem, et hanc processionem nescio, non valeo, » non sufficio . . . » *Et S. Ambros. (In Lucam Lib. IV. N. 71.)* in hæc verba Domini; Duc in altum . . . » Etsi non licet mihi scire quomodo natus sit. non licet » tamen nescire, quod natus sit. Seriem generationis » ignoro, sed auctorem generationis agnosco. Non inter- » fuimus, cum ex Patre Dei Filius nasceretur, sed in- » terfuimus cum a Patre Dei Filius diceretur. Si Deo » non credimus, cui credamus? . . . »

Imprimis cum de divinis agitur, necesse est animo removere omne imperfectum, seu humanum generationis modum, et mentem abstrahere a sensibus, et humana philosophandi ratione. Miro et ineffabili modo hæc in Deo sunt, quem si quis vult a nobis curiosius sciscitari, respondemus cum *S. Hilario (Lib. II. de Trinit.)* . . . » Ego nescio, non requiro; et consolabor me tamen: » Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, sæcula non » tenent, Propheta non sensit, Apostolus non interro- » gavit, Filius ipse non edidit . . . » Et in eodem Libro... » Dicturus de inenarrabili generatione Filii æstuo, » differor, hæbesco, et unde incipiam nescio. . . ».

Objiciunt *contra II. Propos.* 1.° In Scripturis cum de processione Spiritus Sancti agitur, diserte asseritur,

eum a Patre procedere, nulla de Filio facta mentione. Joan. XV. 22. 2.° Quarto adhuc sæculo Patres Cp. hoc unum definierunt, Spiritum Sanctum a Patre procedere. 3.° In Concilio Ephesino lectæ sunt Theodoreti confutationes contra Cyrillum, in quibus negat Spiritum Sanctum a Filio procedere; idem in symbolo Nestoriano traditur; nec tamen in Synodo Ephesina hæc symboli Nestoriani, et Theodoreti sententia damnata est. Ergo etc.

Resp. ad I. Hoc argumentum ex iis, quæ jam dicta sunt, facillime diluitur. Minime eo loco negatur Spiritum Sanctum a Patre procedere; imo contrarium potius insinuatur, sicut in argumento ex Scripturis petito supra ostendimus. Unde temere omnino Photius (*Lib. cont. Nicol. I.*) hoc argumentum vocat acutum et inevitabile telum. Illud jam everterat *Augustin.* (*Lib. II. de Christo Cap. XXIII.*) . . . » Si de Patre et Filio procedit Spiritus Sanctus; cur Filius dixit, de Patre procedit? Cur putas, nisi quemadmodum ad eum solet referre et quod ipsius est, de quo et ipse est? A quo autem habet Filius, ut sit Deus, ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus Sanctus: ac per hoc Spiritus Sanctus, ut etiam de Filio procedat sicut procedit de Patre, ab ipso habet Patre. » . . . . Præterea notum est, ea, quæ pluribus Personis communia sunt, in Scripturis de una tantum predicari, ita tamen ut aliæ non excludantur.

Ad II. 1.° Hic et ea responderi possunt, quæ modo dicta sunt, ad illa verba Christi Joan. XV . . . *Qui a Patre procedit.* 2.° Cur Concilium non adjecerit, *ex Filio* sed satis esse censuerit dicere: *Qui a Patre procedit*, ratio est certissima, quia eo tempore dubium non erat, an Spiritus ex Filio procederet; id enim Hæretici concedebant, ut constat ex Basilio Lib. II. in Eunomium; sed de Patre potius controversia erat, a quo alienum omnino Spiritum S. tanquam solius Filii creaturam Hæ-

retici esse dicebant. Concilium ergo ut remedium morbo adferret, id posuit in Symbolo quod necesse erat. Ita *Bellarmin.* (*Lib. II. de Christo c. XXIII.*).

Ad III. In Ephesina Synodo Epistola S. Cyrilli ad Nestorium lecta est, et laudata, in qua Spiritus Sanctus Filii proprius, et ab eo procedens statuitur. Unde dubia esse non potest Concilii sententia; noluit tamen tunc expresse disputare de ista quæstione; tum quia propter aliud negotium convenerat; tum etiam, quia removenda erat omnis suspicio hæresis Macedonianorum, qui his verbis: *Spiritus Sanctus est proprius Filii*; vel: *Habet suam substantiam a Filio*, frequenter utebantur, ut significarent Spiritum S. a Filio fuisse creatum. Unde quæ in Nestorii aut Theodoreti scriptis processionem Spiritus a Filio spectabant, a Concilio sumi poterant, tanquam contra Macedonianos dicta. Notum enim est, Nestorium ejusque asseclas magnum adversus omnes, qui ante eos fuerant, Hæreses zelum affectasse.

Instant. Si Spiritus Sanctus a Patre et Filio procederet, duo haberet principia; ergo esset duplex; nam tot sunt termini processionum aut procedentes, quot sunt principia.

Resp. nego ant. Spiritus Sanctus a Patre et Filio tanquam ab unico principio procedit. Ita semper docuit Ecclesia. Ita in Concilio Lugdun. III. decretum est, ubi Græci interfuerunt. (*Corp. J. C. in Sexto Lib. I. Tit. I. Cap. un.*) Ita Concil. Florent. definivit consentientibus Græcis... « Definimus, inquiunt Patres, quod Spiritus Sanctus ex » Patre et Filio æternaliter est... et ex utroque æterna» liter tanquam ex unico principio, et unica spiratione » procedit... » In Patre et Filio una est, et eadem vis spirandi, quia nulla adest oppositio relationis; ergo unicum sunt principium Spiritus S. quemadmodum tres Personæ unicum rerum creatarum principium sunt; quia

cuncta procreant, non quatenus sunt distinctæ ab invicem, sed quatenus in una vi creatrice conveniunt.

Objiciunt. *contra III. propos.* 1.° Concilium *Ephesinum* actione VI. prohibuit, ne novum Symbolum fieret, aut ei aliquid adderetur. 2.° Additio particulæ *Filioque* a Conciliis particularibus facta est, neque probata fuit a Leone III. Ergo etc.

Resp. ad I. In Ephesina Synodo prohibentur additiones, quæ sensum symboli mutant et pervertunt: prohibetur *ἑτέρα πίστις*, fides altera, et Catholicæ adversa, non amplior aliqua professio. Quæ autem symbolo addita fuit particula *Filioque*, magis est fidei explicatio, quam nova professio; non enim fidem Nicænam evertit, sed exponit. Et sane, an non Patres Cp. symbolo Nicæno addiderunt ea, quæ Spiritus Sancti divinitatem concernunt, et quæ quid Ecclesia per illa verba: *Credo in Spiritum Sanctum* intelligat, clarius et apertius ostendunt? Quin et illis, quæ de Patre et Filio in Nicæna synodo scripta sunt, nonnulla in Cp. Concilio adjecta fuerunt explicationis gratia; ut: *Visibilium omnium et invisibilium.* — Post Verbum *incarnatus* verba hæc: *de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine.* Item: *Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato.* Et post verbum *passus*, hæc alia: *et sepultus est.* Item *Sedet ad dexteram Patris*—et: *Cujus regni non erit finis.*

Ad II. Additio *Filioque* primum facta est Conciliorum particularium auctoritate, atque, ut communis sententia est, in Hispania, ut gens Gothorum, quæ ab Arianismo ad fidem Catholicam conversa fuerat, expressam haberet hujus doctrinæ professionem. Galli et Germani exemplum Hispanorum secuti sunt. Id quidem moleste ferebat Leo III, quamvis de re ipsa cum illis Ecclesiis consentiret... « *Ita sentio, ita teneo* . . . » respondit Pontifex legatis Concilii Aquisgranensis. Cum autem Græci ab hoc im-

primis tempore contra antiquorum Patrum doctrinam processionem Spiritus Sancti a Filio impugnaverint, Romana Ecclesia cum toto Occidente additionem probavit, ut errorem publica fidei professione retunderet. Cfr. *Natal Alexand.* Dissert. X. in Sæcul. XV.

CAPUT SECUNDUM.

DE MISSIONE DIVINARUM PERSONARUM

OBSERVANDA

I. Missio in divinis est Personæ unius ab altera processio conjunctum habens aliquem effectum temporalem. Duo igitur, ut *S. Thomas* docet (*Part. I. Quæst. XLIII. Articulus* 2.) ad missionem proprie dictam requiruntur, processio Personæ quæ mittitur, et externa quædam efficentia; hæc temporalia est, illa æterna. Origo itaque, seu processio omnino est necessaria, ut persona mitti possit, sed ad absolutam Missionis rationem præterea requiritur externum aliquid in tempore factum; nam Persona quæ mittitur novo aliquo modo fit præsens in locis, ad quæ mittitur; ita autem præsens fieri

non potest per substantiam, cum ubique sit per immensitatem, ergo per externam efficientiam, seu novum effectum, quem operatur. Exinde tamen inferri non potest mutationem in personis fieri, ipsa enim Missionis essentia æterna est; effectus autem externus in tempore productus nobis Missionem ab æterno existentem manifestat, et ob hanc causam interdum Missionis nomen obtinet. Neque exinde dependentiam inferre licet, sed tantum originem et emanationem unius Personæ ab alia. Et optime *S. Agustinus* observat *(Lib. III contra Maxent.)* . . . » Non genitorem ab eo quem genuit, sed genitum » a genitore mitti oportebat; verum hoc non est » inæqualitas substantiæ, sed ordo naturæ : non » quod alter prior esset altero, sed quod alter » esset ex altero . . . »

II. Duplex porro est Missio Personarum, una interior et spiritalis, altera externa et sensibilis. Externa et visibilis fuit missio Filii, quando inter homines apparuit. Sic et Spiritus Sanctus corporali specie in Apostolos descendit. Imo vetustissimi ecclesiastici scriptores in ea sunt sententia, ut credant Filium Dei sub persona Angeli in veteri Testamento sanctis Patriarchis et Prophetis apparuisse. De interiore missione loquitur Christus cum ait Joan. XIV . . . *Siquis diligit me, sermones meos servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus . . .* Ad Rom. V . . . *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis . . .* Et Galat. IV 6 . . . *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra;*

clamantem: Abba, Pater.... Quod autem hæc invisibilis missio non tantum fiat per communicationem donorum, sed per novam quandam, et ineffabilem divinarum Personarum cum anima unionem etiam penes substantiam ex Script. et PP. testimoniis fuse ostendit *Petavius* lib. VIII cap. IV et seq.

Ex missione Patres probant Personarum realem distinctionem, nemo quippe mittitur a se ipso: id quoque passim observarunt, Personas divinas ab iis solis mitti, a quibus procedunt. Unde cum Christus mitti dicitur a Spiritu S., id de Christo ut homine intelligendum est.

PROPOSITIO.

Datur in divinis missio, qua Filius a Patre; Spiritus Sanctus a Patre et Filio mittitur.

Prob. I.ª pars. Joannis III v. 16., 17.... *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum....* Ibid. cap. VI 58.... *Sicut misit me vivens Pater, et Ego vivo propter Patrem....* Cap. VIII 16.... *Solus non sum, sed Ego, et qui misit me, Pater....*

Prob. II.ª pars. Joann. XIV 26.... *Paraclitus autem Spiritus, quem Pater mittet in nomine meo....* Cap. XV 26... *Cum venerit Paraclitus, quem Ego*

mittam a Patre. . . . Cap. XVI 7. Pollicetur Christus, se, cum assumptus fuerit, missurum Spiritum Sanctum. . . . *Si abiero mittam eum ad vos*. . . .

Hæc Filii et Spiritus Sancti missionem diserte exprimunt; neque necesse est diutius morari in re tam aperta.

CAPUT TERTIUM.

DE ALIIS QUIBUSDAM SS. TRINITATIS PROPRIETATIBUS.

OBSERVANDA.

I. Personæ nomen tum veteribus, tum recentioribus usu tritum est, ejusque definitionem a Boetio allatam omnes amplexi sunt. Definitur autem: *Naturae rationalis individua substantia.* Primum dicitur *substantia*, ut excludantur accidentia. Deinde additur, *rationalis et individua:* quia de ratione personæ est, ut sit intellectualis natura, eaque incommunicabilis alteri personæ. Porro per substantiam

intelligimus subsistentiam; alias ridicula foret definitio, et idem esset, ac si diceretur: Naturæ rationalis individua natura. *Personalitas* a Persona distinguitur, sicut humanitas ab homine; vocatur etiam *hypostasis*, *subsistentia*, vel *proprietas personalis*.

II. *Relatio* est ordo, seu respectus unius ad aliud. Duplex est; altera, quæ existit in ipsa re, et independenter a mente, et realis dicitur: altera, quæ per mentem tantum efficitur. In Deo relationes iterum aliæ sunt externæ, aliæ internæ. Externæ illæ vocantur, quæ tribus Personis sunt communes, et quibus Deus ad res creatas refertur quodammodo. Internæ sunt aliquis ordo vel respectus Personarum divinarum ad se invicem. Vocantur relationes originis, quod origines ipsæ sint earum fundamenta.

III. *Notiones divinæ* sunt totidem notæ et characteres quibus Personæ divinæ aliæ ab aliis cum aliqua dignitate secernuntur. Tria a Theologis ad notionem requiruntur. 1.° Ut sit aliquid proprium uni Personæ, aut certe duabus tantum. 2.° Ut aliquam dignitatem adjunctam habeat. 3.° Ut serviat ad cognoscendum numerum Personarum.

IV. *Circuminsessio*, quam Græci περιχώρεσιν vocant, est mutua Personarum in se invicem existentia. Ex hac mutua et intima inhabitatione unius Personæ in alia Patres probarunt Personarum consubstantialitatem contra Arianos, et earum distinctionem contra Sabellianos; nam quod omnino unum est, in se ipsum immeare, et quasi penetrare non dicitur, quod proprie significat circuminsessio.

De his necesse non est diffusius disputare. Sicut ad dogmatis integritatem pertinent, ita ex dogmate quoque sponte defluunt, et quædam sunt consectaria eorum, quæ toto hoc libro a nobis exposita fuerunt.

PROPOSITIO I.

Tres sunt in SS. Trinitate Personalitates.

Prob. Tot sunt in Deo Personalitates, quot sunt Personæ ; nam multiplicato concreto substantivo, multiplicatur abstractum, ut vetus Philosophia docet. Ergo etc. Ubi enim est Pater, ibi est Paternitas ; ubi Filius, ibi Filiatio ; ubi Spiritus procedens, ibi processio, aut Spiratio activa.

PROPOSITIO II.

In Deo sunt quatuor Relationes reales.

Probatur. Duæ sunt processiones, ut jam probatum est, nempe generatio Filii, et processio Spiritus Sancti. Atqui unaquæque processio duplicis relationis fundamentum est. Ergo etc. Hinc in Deo est. 1.° *Paternitas*, qua Pater refertur ad Filium, et *Filiatio*, qua Filius refertur ad Patrem. 2.° *Spiratio activa*, quæ respectum dicit Patris et Filii ad Spiritum Sanctum, et *Spiratio passiva*, quæ est respectus Spiritus Sancti ad Patrem et Filium.

Nota. Illas relationes reales quidem esse oportet, quia inter Personas realiter distinctas existunt; veruntamen non omnes inter se realiter distinguuntur; sed illæ tantum, quibus aliqua Personalitas exprimitur. Reipsa distinguuntur inter se, Paternitas, Filiatio, et Spiratio passiva, quæ tres personas actu distinctas constituunt. Spiratio autem activa realiter non distinguitur a Paternitate et Filiatione, quia nullam cum illis relationis oppositionem habet, sed tantum cum Spiratione passiva.

PROPOSITIO III.

Quinque sunt notiones in Deo, nempe quatuor relationes et innascibilitas.

Probatur. Quatuor relationes totidem notas esse, quibus una Persona ab alia distinguitur, satis per se apertum est. Quod autem adjiciatur *innascibilitas*, ratio est; quia illud, quo Patrem ab aliis Personis quam maxime distinguit, scilicet quod ipse a nullo principio sit, in notione Paternitatis non continetur. Id recte observat *S. Augustin.* lib. V. de Trinit.....» Alia est notio qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus.....»

PROPOSITIO IV.

Admittenda est in divinis Personarum circuminsessio.

Probatur. Personæ divinæ existunt in una natura, et quamvis realiter inter se distinguantur, tamen realiter non distinguuntur a natura: oportet ergo ibi esse tres Personas, ubi est essentia; et cum essentia sit in qualibet ex tribus personis, sequitur, omnes tres Personas esse in unaquaque Persona.

Id ipsum Scriptura docet. Joan. XIV. 10. Christus ait. . . . *Non creditis, quia Ego in Patre, et Pater in me est?* . . . Et Joan. XVII . . . *Sicut tu Pater in me, et Ego in te*. . . SS. Patrum testimonia collegit Doctiss. *Petavius* lib. IV de Trinit. cap. 16.

SCHOLION.

Non est, cur multa disseramus de nominibus, quibus personæ divinæ signari solent; et de modo recte loquendi de ineffabili Mysterio. Præter nomina illa, quæ Personæ cuilibet *propria* sunt et quæ in tota hujus libri tractatione occurrunt; alia sunt, quæ *appropriata* vocantur; quia uni Personæ præ aliis ob specialem aliquam rationem tribuuntur, quamvis aliquid dicant, quod toti Trinitati commune est. Sic Patri creatio, Filio generis humani reparatio,

Spiritui Sancto sanctificatio hominis specialius attribuitur. Quod modum attinet, et loquendi formulas, quæ in explicanda Trinitate adhiberi solent, in genere notandum est; quando de natura agitur, caute evitanda esse; quæ partitionem, inæqualitatem, aut numerum designant: quando autem de Personis sermo est, sollicite cavendum, ne quid dicatur, quod identitatem, aut confusionem exprimeret. Calvino valde displicet trita illa Christianorum precatio: *Sancta Trinitas, unus Deus miserere nobis.* Sed magnæ insipientiæ et arrogantiæ signum est, loquendi formulam notare, quæ tot exemplis Patrum comprobata est. Barbariem sapit, ait Calvinus; nam barbare loquitur, qui abstracta pro concretis usurpat; ut si quis diceret, humanitas sedet. Verum et hoc falsum est Trinitatem esse nomen abstractum. Trinitas nomen collectivum est, ac idem apud Latinos, quod apud Græcos ἡ τριάς, seu ternarius; et sensus illius formulæ est: *Tres Personae unus Deus.* Scopulos omnes in tam difficili materia facile evitabit, qui iis tantum loquendi formulis utitur, quas Scriptura, Traditio, Ecclesiæ et Scholarum usus consecravit; neque alium sensum illis affingit, præter eum, quem Ecclesia, et usus determinavit. Cf. *Tournel.* de Trinit. Quæst. ultima.

His nunc finem facimus huic tractationi de sanctissimo et adorando Trinitatis mysterio, de quo nonnisi timide loqui potest humana imbecillitas; cum omnia, sicut captum, sic et sermonem omnem humanum transcendant. Iterum iterumque inculcan-

dum putamus Theologiæ Candidatis, ut summa Religione custodiant *formam sanorum verborum* (*II Timoth. I* 13.), et fidei firmitate animum muniant, antequam ad hujus Mysterii qualemcunque intelligentiam pervenire præsumant... » Ne in opinionem » noxiæ falsitatis temeritas inordinata præcipitet.. ». Ut sapienter monet *S. August.* (*Lib. IX de Trinit. cap. I*), quia, ut ipse subjicit, » humanæ mentis » acies invalida in tam excellenti luce non figitur, » nisi per justitiam fidei nutrita vegetetur.. ». Qua ratione enim percipere valebimus tam excellentem et salutarem doctrinam, nisi, ut idem S. Pater observat, fide corda mundentur, et præparentur, ut magnæ rationis capiant, et perferant lucem?

» Quid prodest tibi, ait auctor imitationis (*Lib. I* » *cap. I*), alta de Trinitate disputare, si careas hu- » militate, unde displiceas Trinitati . . . »? et *S. Bernardus* (*Lib. III de Consid. cap. VIII*)... » Scru- » tari hæc temeritas est, credere pietas est, nosse via » et vita æterna . . . »

ADNOTATIONES.

(1) Pag. 168. *Leibnitius* in systemate Theologico de Trinitate ita loquitur, ut non omnia penitus repudiat, quæ ad eam utcunque explicandam valere possunt: at simul ostendat ejusmodi veritates, quæ e cœlo ad homines allatæ sunt, extra limites positas esse humanæ demonstrationis . . . » Solita est antiquitas, ait, et ut mihi videtur sapienter, et ad captum nostrum accomodate mysterium hoc illustrare analogia trium potissimarum mentis facultatum, sive agendi requisitorum, quæ sunt posse, scire, velle; ita ut Patri tanquam fonti divinitatis potentia, Filio tanquam Verbo mentis sapientia, Spiritui Sancto autem voluntas, sive amor adscribatur; . . » unde ordo quoque divinarum Personarum declaratur » . . . Ante jam dixerat . . ». Docent sacra Christianorum monumenta, Deum summum (quem ipsa ratione constat esse unicum numero) nihilominus Personis trinum esse, ac proinde tres in unico Deo existere Personas Divinitatis (quod rationem omnem supergreditur.) . . ». Optime Kantiani dicunt, in iis quæstionibus, quæ Religionis mysteria concernunt, nihil posse ex rationis judicio definiri.

Non ita ex Schellingii Schola quidam; qui, incredibile dictu! subsidium revelatæ Religioni in novissima hac disciplina quærunt, et Trinitatem invenisse se existimant in illa Philosophia, in qua alii ne Deum quidem inveniunt. Hic præter cæteros nominandus est Clariss. D. *Zimmer* cujus systema pluribus exponit D. *Dobmayer* (*Tom. V* §. 99. N.° 4. *litt. c.* — *et* §. 100. *litt. c.*) Mirandum certe, virum singulari ingenii acumine, et multimoda eruditione conspicuum, et quod majus omnibus est, summo Religionis et pietatis studio flagrantem id sibi in animum inducere potuisse, ut crederet incertæ et instabilis Philosophiæ ignes volaticos lucem effundere posse in æternæ veritatis arcana. Nunc religioni, Ecclesiæ, et bonis omnibus flebili morte ereptus divino circumfusus lumine a longinquo videt, quanta caligine obductum sit humanæ Philosophiæ sterile et mobile solum.

. . . Illic postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratus et astra
Fixa poli, vidit quanta sub nocte jaceret
Nostra dies. LUCAN.

(2) Pag. 180. Fateor me non posse ad eorum partes accedere, qui testimonia omnia, quæ ex V. T. hauriuntur, cum supercilio repellunt; et se nunc acutiores et sapientiores esse putant, si id non vident, quod tot excellentissima ingenia, tot summæ eruditionis viri ad nostra usque tempora viderunt. Nimis hæc modernam eruditionem sapiunt ex recentiorum Protestantium, et Neologorum quorundam scriptis collectam, quorum auctoritate quidam etiam sanioris doctrinæ assertores plus, quam par est, commoventur. D. *Dobmayer* plura de hac materia disserit, non satis, ut mihi videtur, clare et accurate. In adnotatione ad N.° 3. §. 82. ait....

„ Die Christen, nachdem sie die Aufklärung, durch das Evangelium erhalten haben, sehen nun im alten Test. vieles, das den Juden verborgen war . . „ Allein, wie kann denn das Licht des Evangeliums uns in dem alten Test. zeigen, was nicht darin liegt? Liegt es aber darin, so ist ja unsere Behauptung wahr. — Ferner heisst es: „ Darf man aber das Licht des neuen Test. in das alte übertragen? „ — Warum denn nicht? Geschieht dieses nicht in mancher Rücksicht, und muss es nicht geschehen?

„ I Cristiani dopochè mediante il Vangelo hanno acquistato dagli schiarimenti, trovano ora nel vecchio Testamento, molte cose, che erano occulte agli Ebrei . . „. Ma come può il lume del Vangelo mostrarci nel vecchio Testamento cose che non vi sono dentro? E se vi sono dentro, la nostra supposizion è vera.—Dice inoltre: „ Ma si può forse trasportare il lume del nuovo Testamento nel vecchio? „ — E perchè no? Non succede ciò forse in molti riguardi, e non deve forse anche succedere?

(3) Pag. 188. Fateor me, cum hanc materiam tractarem, et quædam a Catholicis hac de re dicta perlegerem, valde commotum fuisse. Optime scio, Catholicum dogma ab hujus commatis authentia non dependere: sed levioris eruditionis, et vix non dicerem temeritatis cujusdam indicium est, in tota hac tractatione gravissima argumenta, quæ pro authentia textus pugnant ne indicare quidem, optimorum et doctissimorum Catholicorum interpretum ac Theologorum auctoritatem pensi habere, omnia autem ex protestantium et recentiorum quorundam placitis definire. Utique operæ pretium est Catholicis scire, D.m *Hezelium* virum protestanticum, cum pro versus illius authentia primum pugnasset, postmodum alterius Protestantis D. *Griesbachii* argumentis ita convictum fuisse, ut ad ejus sententiam prono animo accederet, et ab hoc tempore causam inter Protestantes finitam esse. Eheu quam multa hodie finita sunt apud Protestantes, quæ

Verbo Dei omnino repugnare nemo Catholicorum negare potest! — Verum quid de Catholicis idem auctor dicat, audiamus . . . » In hac Apostoli declaratione, ait D. *Dobmayer (Tom. V* §. 81.) totam doctrinam tum de diversitate Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, tum de unitate naturæ contineri, communior fuit olim Theologorum sententia; donec *Richardus Simon* authentiam versiculi septimi et alii etiam vim probandi ejus in dubium vocarint. . . » — Quis non crederet, sicut Griesbachium Protestantium, ita Richardum Simonem Catholicorum sententiam mutasse? Sed ille Richardus paucos tantum Hezelios saltem in Gallia reperit. Ac miror valde, multo majorem esse hujus viri apud Germanos, quam apud suos populares auctoritatem. Optandum esset, ut ii, qui ejus critica delectantur, ea quoque perlegerent, quæ a Magno *Bossuetio* de viri hujus eruditione ambitiosa magis, quam solida, et audaci nimis in judicando temeritate dicta sunt (*Oeuvres de Bossuet, Edit. de Lebel tom. IV pag.* 315, 381—610. *etc.*). Pauca tantum subjicimus. In mandato Episcopali quod illustris. Præsul instructionibus suis præmisit, de Richardo *Simone* ait (pag. 317). . . » Ses *Critiques* de lancien et du nouveau Testament nous venaient des lieux, où l'érésie domine, sans avoir pu mériter l' approbation d' aucun Docteur Catholique; et la *Critique* du vieux testament était à peine imprimée en France, qu' elle y fut condamnée et supprimée. » . . . Et pag. 383. . . . » On voit trop clairement, que l' auteur se veut donner l' avantage au-dessus de tous les traducteurs sous prétexte de cette science (la connaissance des langues et la Critique) qui rend ordinairement les hommes vains, plutót que sages et judiceux. » . . . Et postea. . . . » Lorsqu' on croit que c'est savoir tout, que de savoir les langues et la grammaire, on ne veut qu'éblouir le monde. Je dirai même librement, que dans

l' hébreu et le grec de notre auteur il y a plus d'ostentation que d' utilité...Qu' on parcourt tous les endroits, où nous avons démontré que l' auteur se trompe, on verra, qu'il s' est ébloui lui-méme, ou qu'il veut éblouir les autres par son grec, ou par son hébreu, et qu' il cache sous sa critique une ignorance profonde de la tradition, et de la théologie des Péres. » ... Vide etiam pag. 610, ubi aliqua occurrunt, quæ idipsum concernunt, quod in quæstione versatur, scilicet authentiam v. 7., ex I Joan. V.

(4) Pag. 234. Notatu dignum est vocem *Dominus*, quando absolute ponitur, et apud Græcos *ὁ κυριος* cum articulo, idem esse ac Deum. Imo LXX. qui Θεος ponunt pro hebræo *Eloah*, gloriosum nomen *Jehova*, quamquam maxime Deo proprium est, fere semper per *κυριος Dominus* interpretantur. Hinc *S. Chrisostomus* (*Homil. V de incomprehensibili Dei natura, contra Anomaeos.*)... « Nec enim Deus nomen majus, quam Dominus esse, » nec Dominus minus quam Deus, patet in veteri testa» mento.... » Sic cum Psalmista de veri et summi Dei majestate et potentia locutus esset, addit (*Psalm. LXXXII. v. 19.*) ... *Ut cognoscant, quia nomen tibi Dominus; tu solus Altissimus in omni terra*.... Unde et illud consequitur, divinam æternamque Christi originem evidenter probari ex eo, quod illi in N. T. nomen *κυριοσ* quasi proprium tribuatur. Illud enim nomen Apostoli ex græca V. T. interpretatione habuerunt, in qua idem ac hebræum *Jehova* significat. Observant eruditi, hunc titulum *κυριοσ Dominus*, in scriptis Apostolorum simpliciter et absolute mille vicibus Christo tribui. — Accedit et illud neminem olim Dominum vocatum fuisse apud Romanos. *Svetonius* narrat Imperatorem *Augustum* cum ab actore quodam scenico Dominus appellatus fuis-

set, et omnis multitudo hac insolita compellatione commota oculos in eum intendisset, prohibuisse, ne unquam hoc nomine vocaretur. Postmodum usus per assentationem invaluit, ut Imperatores quemadmodum Dii, ita et Domini dicerentur. Sic Martialis Domitiani adulator eum vocat *Dominum Deumque nostrum.*

(5) Pag. 260. Sehr richtig bemerket Schwarz in seinem Handb; (II Band 273. Seite.): » Wenn wir von der Lehre der katholischen Kirche in Ansehung der Gottehit Jesu abweichen, so müssen wir entweder den Karakter Jesu und seiner Apostel ganz compromittiren; oder einen subordinirten Gott, das heisst, eine wahre Abgötterei annehmen; oder den Begriff von der Gottheit gar aufheben; oder eine Erklärungsart auf die Bibel übertragen, dergleichen wir bei keinem Buche in der Welt mit Vernunft annehmen können » Seite 212. wird *Lessings* Zeugniss angeführt, welcher ausdrücklich sagt (Lessings Beitr: zur Geschichte unde Litterat. 2. B. S. 410.), dass wenn Christus nicht wahrer Gott ist, die mahomedanische Religion eine unstreitige Verbesscerung der christlichen war. Dass Mahomed unstreitig ein grösserer Mann gewesen wäre, als Christus, indem er weit

Assai giustamente osserva Schwarz nel suo Manuale (*Tom. II. pag.* 273.) » *Se* » *noi ci allontaniamo dalla* » *dottrina della Chiesa Cat*» *tolica sulla divinità di Ge*» *sù, o che dobbiamo com*» *promettere intieramente il* » *Carattere di Gesù, e dei* » *suoi Apostoli; o che dob*» *biamo ammettere un Dio* » *subordinato, cioè una ve*» *ra Idolatria; o che dob*» *biamo eliminar del tutto* » *l' idea d' una divinità; o* » *che dobbiamo introdur* » *nella Bibia una maniera* » *di spiegare, di cui una* » *simile non possiamo ra*» *gionevolmente ammettere in* » *nessun libro del Mondo.* » *Alla pag.* 272. *vien allegato un passo di Lessing, il quale chiaramente dice* (*Aggiunte di Lessing alla Storia, ed alla Letteratura II Tom. pag.* 410.) » *Che se Cristo non è vero Dio, la religion maomettana è indubitatamente migliore della cristiana. Che Maometto è stato di certo un uomo miglior di Cristo, perchè egli*

wahrhafter, weit vorsichtiger und eifriger für die Ehre des einzigen Gottes gewesen als Christus; veil dieser durch seine Aeusserungen einen gar zu gefährlichen Anlass zur Abgötterei gegeben hätte; da hingegen dem Mahomed keine einzige dergleichen Aeusserungen zu Schulden kömmt — Sieh auch Schwarzhueber I. B. S. 280. und Dobmayer tom. V §. 94. N.º 3.

è stato assai più veritiero, provido e zelante di Cristo per l' onore del solo Dio; perchè questi colle sue esteriorità ha data un' occasione troppo pericolosa all' Idolatria; mentre per contrario a Maometto non si può rimproverar nemmen una di queste esteriorità—Vedi anche Schwarzhueber Tom. 1 pag. 280. *e Dobmayer tom. V* §. 94. *N.º* 3.

CONSPECTUS

TOMI TERTII

PARS PRIMA.

LIBER PRIMUS.

DE DEO, ET DE DIVINIS ATTRIBUTIS.

LIBER SECUNDUS.

DE SANCTISSIMA TRINITATE.